ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ, ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ – ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΑΡΙΑ Ι. ΣΩΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΣΤΗΝ *ΠΟΛΙΤΕΙΑ* ΚΑΙ ΣΤΟΝ *ΠΟΛΙΤΙΚΟ* ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2013

ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΣΤΗΝ *ΠΟΛΙΤΕΙΑ* ΚΑΙ ΣΤΟΝ *ΠΟΛΙΤΙΚΟ* ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ

© *Μαρία Ἰ. Σωζοπούλου*, Ἰωάννινα 2013

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ, ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ – ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΑΡΙΑ Ι. ΣΩΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΣΤΗΝ *ΠΟΛΙΤΕΙΑ* ΚΑΙ ΣΤΟΝ *ΠΟΛΙΤΙΚΟ* ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2013

Συμβουλευτικὴ Ἐπιτροπὴ

1. Βασιλικὴ Σολωμοῦ–Παπανικολάου, Λέκτορας (ἐπιβλέπουσα).
2. Στέφανος Δημητρίου, Ἀναπληρωτὴς Καθηγητὴς (μέλος).
3. Ἑλένη Καραμπατζάκη, τέως Ἀναπληρώτρια Καθηγήτρια (μέλος).

Στοὺς γονεῖς μου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ 5

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ
Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ ΣΤΗΝ *ΠΟΛΙΤΕΙΑ*

1. Εἰσαγωγικὲς παρατηρήσεις 21
2. Ἡ ἐπικράτηση τῆς δικαιοσύνης ὡς θεμελιώδης στόχος τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης 22
3. Ὁ πολιτικὸς ὡς φιλόσοφος καὶ ἡ «φυλακικὴ» τέχνη 34

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ
Η ΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ ΣΤΟΝ *ΠΟΛΙΤΙΚΟ*

1. Εἰσαγωγικὲς παρατηρήσεις 54
2. Τὸ παράδειγμα τῆς ὑφαντικῆς τέχνης καὶ ἡ πολιτική 60
3. Ὁ πολιτικὸς ὡς βασιλικὸς ὑφαντής 83

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 103

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 108

THE CONCEPTS OF POLITICS AND POLITICIAN IN PLATO'S *REPUBLIC* AND *POLITICUS* (Summary) 136

Βιογραφικὸ σημείωμα 139

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ παρούσα Μεταπτυχιακὴ Διπλωματικὴ Ἐργασία εἶναι προϊὸν τοῦ ἔντονου ἐνδιαφέροντος ποὺ τρέφω ἀπὸ μικρὴ ἡλικία γιὰ τὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία. Ἡ πρώτη μου ἐπαφὴ μὲ τὸν Πλάτωνα ἔγινε, ὅταν ἤμουν μαθήτρια στὸ Γυμνάσιο, ὅπου διδάχθηκα τὴν πλατωνικὴ *Ἀπολογία Σωκράτους*, ἔργο ποὺ μὲ γέμισε μὲ δέος καὶ θαυμασμὸ τόσο γιὰ τὸν φιλόσοφο Σωκράτη ὅσο καὶ γιὰ τὸν κορυφαῖο του μαθητὴ τὸν Πλάτωνα. Ὅταν ἔδωσα Πανελλήνιες ἐξετάσεις τὸ καλοκαίρι τοῦ 1998 καὶ πέτυχα στὸ Τμῆμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικῆς καὶ Ψυχολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, ἐπέλεξα χωρὶς δεύτερη σκέψη τὴν κατεύθυνση τῆς φιλοσοφίας, προκειμένου νὰ ἀσχοληθῶ ἐκτενέστερα μὲ τὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία καὶ νὰ ἐξοικειωθῶ μὲ τὰ προβλήματα καὶ τὶς βασικὲς κατευθύνσεις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας στὸ σύνολό της. Ἡ ἐνασχόλησή μου μὲ τὸν Πλάτωνα συνεχίστηκε καὶ μετὰ τὴν ἀποφοίτησή μου, τὸ 2002, καθὼς ὡς ὡρομίσθια καθηγήτρια, ἐπανειλημμένα δίδαξα στοὺς μαθητὲς ἀποσπάσματα ἀπὸ τοὺς διαλόγους *Πρωταγόρας* καὶ *Πολιτεία*, στὰ πλαίσια τοῦ μαθήματος τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν τῆς Γ΄ Λυκείου.

Μὲ τὴ συνέχιση τῶν σπουδῶν μου στὴ φιλοσοφία σὲ μεταπτυχιακὸ ἐπίπεδο τὸ ἐνδιαφέρον μου γιὰ τὸν Πλάτωνα πυροδοτήθηκε ἐκ νέου, ὅταν παρακολούθησα τὸ μάθημα μὲ θέμα «Ἠθικὴ καὶ μεταφυσικὴ στὸν πλατωνικὸ διάλογο *Φίληβος*», ποὺ δίδασκε ἡ Λέκτορας κ. Βασιλικὴ Σολωμοῦ–Παπανικολάου (καὶ μετέπειτα ἐπιβλέπουσα) κατὰ τὸ χειμερινὸ ἑξάμηνο τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 2009-2010. Ὑπὸ τὴν ἐποπτεία τῆς κ. Σολωμοῦ–Παπανικολάου, ἄρχισα τὴν ἐκπόνηση τῆς παρούσας Μεταπτυχιακῆς Διπλωματικῆς Ἐργασίας μὲ τίτλο «Οἱ ἔννοιες τῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ πολιτικοῦ στὴν *Πολιτεία* καὶ στὸν *Πολιτικὸ* τοῦ Πλάτωνα», ἐργασία ποὺ ἔχει ὡς στόχο τὴ διερεύνηση τῆς πολιτικῆς σκέψης τοῦ Πλάτωνα στοὺς προαναφερθέντες διαλόγους.

Εἰδικότερα, σκοπὸς μου εἶναι νὰ ἐξετάσω πῶς ἀντιλαμβάνεται ὁ Πλάτων τὶς ἔννοιες τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ ἀληθινοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός, καὶ μάλιστα σὲ δύο διαλόγους ποὺ ἀνήκουν σὲ διαφορετικὲς περιόδους τῆς συγγραφικῆς του παραγωγῆς.

Μὲ τὴν ὁλοκλήρωση τῆς ἐργασίας αὐτῆς θὰ ἤθελα νὰ ἐκφράσω τὶς θερμότατες εὐχαριστίες μου πρὸς τὴν ἐπιβλέπουσα, Λέκτορα κ. Βασιλικὴ Σολωμοῦ–Παπανικολάου, πρῶτον γιὰ τὴν ὑπόδειξη τοῦ θέματος καὶ δεύτερον γιὰ τὴν ὅλη της συμπαράσταση καὶ τὴ μεθοδική της καθοδήγηση. Χωρὶς τὸν χρόνο ποὺ διέθεσε καὶ τὶς πολύτιμες συμβουλὲς καὶ παρατηρήσεις της ἡ ἐργασία δὲν θὰ εἶχε αὐτὴ τὴ μορφή. Ευχαριστίες ἐπίσης ὀφείλω καὶ πρὸς τὰ ἄλλα δύο μέλη τῆς Συμβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς, τὸν Ἀναπληρωτὴ Καθηγητὴ κ. Στέφανο Δημητρίου καὶ τὴν κ. Ἑλένη Καραμπατζάκη, τέως Ἀναπληρώτρια Καθηγήτρια, γιὰ τὴν ἀμέριστη συμπαράστασή τους καὶ γιὰ τὶς χρήσιμες καὶ λίαν ἐποικοδομητικὲς ὑποδείξεις τους.

Θὰ ἦταν παράλειψή μου νὰ μὴν εὐχαριστήσω τὸν Διευθυντὴ τοῦ Μεταπτυχιακοῦ Προγράμματος Σπουδῶν, Καθηγητὴ κ. Παναγιώτη Νοῦτσο, ποὺ μὲ τὰ μαθήματά του γιὰ τὴν ἐρευνητικὴ μεθοδολογία μοῦ προσέφερε σημαντικὲς γνώσεις γιὰ τὸν τρόπο ποὺ πρέπει νὰ γράφεται μία ἐπιστημονικὴ ἐργασία.

Εὐχαριστῶ ἐπίσης τὶς γραμματεῖς τοῦ Τομέα Φιλοσοφίας κ. Παναγιώτα Σιούλα καὶ κ. Μαρία Παππᾶ γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον τους καὶ τὴ βοήθειά τους.

Τέλος, θὰ ἤθελα νὰ εὐχαριστήσω ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς μου, τοὺς γονεῖς μου γιὰ τὴν πολύπλευρη στήριξή τους. Ἰδιαίτερα θὰ ἤθελα νὰ ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνη μου πρὸς τὴ μητέρα μου, γιατὶ ἦταν συνεχῶς δίπλα μου ὡς φύλακας ἄγγελος στὴ δύσκολη προσπάθεια τῆς ἔρευνας καὶ τῆς συγγραφῆς.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ Πλάτων, κατὰ κοινὴ ὁμολογία, εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους πολιτικοὺς φιλοσόφους τῆς ἱστορίας καὶ ὁ θεμελιωτὴς τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας. Στὸ προσκήνιο τοῦ φιλοσοφικοῦ του στοχασμοῦ βρισκόταν πάντοτε τὸ πρόβλημα τῆς πολιτείας, γι' αὐτὸ καὶ σταθερός του στόχος ἦταν ἡ διατύπωση πολιτικῶν προτάσεων, ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ συμβάλουν στὴν ἐπίλυσή του. Ὅπως ὁ ἴδιος ἐξομολογεῖται στὴν *Ἐπιστολὴ Ζ΄*, ποὺ θεωρεῖται ὅτι ἀποτελεῖ τὴν αὐτοβιογραφία του, ἀπὸ τὴ νεαρή του ἡλικία ὀνειρευόταν νὰ γίνει πολιτικὸς καὶ νὰ ἔχει ἐνεργὸ συμμετοχὴ στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς *πόλεως*[1]. Καταγόταν ἄλλωστε ἀπὸ ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια, ἡ ὁποία ὑπῆρξε μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ διαπρεπεῖς οἰκογένειες τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Περικλῆ, καὶ μάλιστα μὲ πλούσια πολιτικὴ παράδοση[2]. Ἦταν εὔλογο, λοιπόν, ἕνα

---

* Πλήρη βιβλιογραφικὰ στοιχεῖα δίδονται μόνο κατὰ τὴν πρώτη ἀναφορὰ βιβλίου ἢ ἄρθρου, καθὼς καὶ στὸ μέρος *Βιβλιογραφία*, στὸ τέλος τῆς ἐργασίας. Στὰ παραθέματα, καθὼς καὶ στοὺς τίτλους βιβλίων καὶ ἄρθρων ἀκολουθεῖται ὁ τρόπος γραφῆς τῶν συγγραφέων τους.

Οἱ διάλογοι τοῦ Πλάτωνα *Πολιτεία* καὶ *Πολιτικὸς* συντομογραφοῦνται ἀντίστοιχα *Πολ.* καὶ *Πολιτ.*, ἐνῶ γιὰ τοὺς ὑπόλοιπους διαλόγους τοῦ Πλάτωνα, καθὼς καὶ γιὰ ἄλλες πηγές, χρησιμοποιεῖται ὁ τρόπος συντομογραφίας ποὺ προτείνεται στὸ Συμπλήρωμα τοῦ *Μεγάλου Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης* τῶν H.G. Liddel καὶ R. Scott.

[1] Πλάτ., *Ἐπ. Ζ΄* 324b-c: «εἰ θᾶττον ἐμαυτοῦ γενοίμην κύριος, ἐπὶ τὰ κοινὰ τῆς πόλεως εὐθὺς ἰέναι».

[2] Σύμφωνα μὲ τὸν Διογένη Λαέρτιο (ΙΙΙ,1), ὁ πατέρας του, ὁ Ἀρίστων, εἶχε καταγωγὴ ἀπὸ τὸν Κόδρο. Ἡ μητέρα του, ἡ Περικτιόνη, καταγόταν ἀπὸ τὸν μεγάλο ἀττικὸ νομοθέτη τὸν Σόλωνα, ἐνῶ ὁ ἀδερφός της, ὁ Χαρμίδης, καὶ ὁ ἐξάδερφός της, ὁ Κριτίας, ὑπῆρξαν ἐνεργοὶ καὶ δραστήριοι πολιτικοὶ ἄνδρες. Γιὰ περισσότερες πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὸν βίο τοῦ Πλάτωνα βλ. ἐνδεικτικά, U. Von Wilamowitz–Moellendorff, *Πλάτων. Η ζωή και το έργο του. Νεότητα – Ώριμα χρόνια – Γήρας* (Ἀθήνα: Κάκτος, 2005 [ἔκδ. γερμ. πρωτοτύπου 1920]), σ. 21-146 · A. E. Taylor, *Πλάτων. Ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ ἔργο του*, μτφρ.: Ἰ. Ἀρζόγλου (Ἀθήνα: Μ. Ι. Ε. Τ., 2009 [ἔκδ. ἀγγλ. πρωτοτύπου 1926]), σ. 19-29 · Ἰ. Ν. Θεοδωρακόπουλος, *Εἰσαγωγὴ στὸν Πλάτωνα* (Ἀθήνα: Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας», 2000 [1941[1]]), κυρίως σ. 64-111 · G. Boas, "Fact and Legend in the Biography of Plato", *The*

ἀμιγῶς πολιτικὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον νὰ ἀσκήσει ἔντονη ἐπιρροὴ στὸν νεαρὸ Πλάτωνα καὶ νὰ τοῦ καλλιεργήσει τὴν ἐπιθυμία γιὰ τὴν ἐνασχόληση μὲ τὰ κοινά, καθὼς καὶ τὸ ὄνειρο γιὰ μιὰ λαμπρὴ πολιτικὴ σταδιοδρομία[3]. Ἀκόμη καὶ μετὰ τὴ γνωριμία του μὲ τὸν Σωκράτη[4], γνωριμία ἡ ὁποία ἀποτέλεσε σταθμὸ στὴ ζωή του καὶ ἄσκησε τεράστια ἐπίδραση στὴν ψυχὴ καὶ στὸ πνεῦμα του, δὲν ἔπαψε νὰ ἐπιθυμεῖ σφόδρα νὰ γίνει ἕνας ἐξέχων πολιτικός. Οἱ πολιτικὲς φιλοδοξίες τοῦ Πλάτωνα γίνονται περισσότερο κατανοητὲς ἂν ληφθεῖ ὑπ' ὄψιν ὅτι στὴν πολιτιστικὴ παράδοση τῆς *πόλεως* ἡ πλήρης καταξίωση τοῦ ἀνθρώπου ὡς πολίτη μποροῦσε νὰ ἐπιτευχθεῖ μόνο μέσῳ τῆς δημόσιας καὶ πολιτικῆς δράσης του πρὸς ὄφελος τοῦ συνόλου.

Ὁ Πλάτων ἀνδρώθηκε στὴ σκιὰ τῶν δραματικῶν γεγονότων τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (431-404 π.Χ.), ἑνὸς πολέμου ποὺ συγκλόνισε σύμφωνα μὲ τὸν Θουκυδίδη τὴ ζωὴ τοῦ *ἀρχαίου* ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ ἐν μέρει καὶ τοῦ *βαρβαρικοῦ*[5] καὶ ὁ ὁποῖος δημιούργησε μιὰ *βαθιὰ* ἠθικοπολιτικὴ κρίση, ἀπὸ τὴν ὁποία οἱ ἑλληνικὲς πόλεις δὲν κατάφεραν ποτὲ νὰ συνέλθουν. Παράλληλα *βίωσε* τὶς ἔκρυθμες

Philosophical Review, 57 (1948), 439-457, ὅπου γίνεται ἐκτενὴς ἀναφορὰ στοὺς ἀρχαίους βιογράφους τοῦ Πλάτωνα καθὼς καὶ στὶς πληροφορίες ποὺ αὐτοὶ μᾶς διασώζουν. Βλ. ἐπίσης R. S. Bluck, "Plato's Biography: The *Seventh Letter*", *The Philosophical Review*, 58 (1949), 503-509, ὅπου ὁ Bluck ἀπαντᾶ στὸν G. Boas καὶ ἀντιτίθεται στὴ θέση, ποὺ ὁ Boas ὑποστηρίζει, ὅτι ἡ *Ἐπιστολὴ Ζ΄* δὲν εἶναι γνήσια, καὶ ὅτι δὲν μπορεῖ ἑπομένως νὰ εἶναι χρήσιμη ὡς πηγὴ γιὰ τὴν *βιογραφία* τοῦ Πλάτωνα.

[3] Ὁ A. E. Taylor (*ὅπ. π.*, σ. 20) παρατηρεῖ ὅτι ἕνα *βασικὸ* στοιχεῖο, ποὺ οἱ περισσότεροι λησμονοῦν, εἶναι ὅτι «ὁ Πλάτων πρέπει νὰ πέρασε τὰ πιὸ δεκτικὰ χρόνια τῆς νεαρῆς του ἡλικίας στὸ σπίτι τοῦ πατριοῦ του», τοῦ Πυριλάμπη, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε «ἐξέχουσα φυσιογνωμία τοῦ καθεστῶτος τοῦ Περικλῆ». Τὸ γεγονὸς αὐτὸ συνεπάγεται ὅτι ὁ νεαρὸς Πλάτων γαλουχήθηκε «μὲ τὸ πνεῦμα τῆς "περίκλειας" πολιτικῆς». Κατὰ τὸν Taylor ἡ «"ἀντιδημοκρατικὴ" προκατάληψη» τοῦ Πλάτωνα ἴσως, μεταξὺ ἄλλων, νὰ ὀφείλεται στὸ ὅτι ὁ Πλάτων ἦταν γνώστης «τῶν παρασκηνίων» τῆς δημοκρατίας.

[4] Ὁ Πλάτων ἦταν τότε περίπου εἴκοσι ἐτῶν.

[5] Βλ. Θουκ., Ι. 1. 7-9: «κίνησις γὰρ αὕτη μεγίστη δὴ τοῖς Ἕλλησιν ἐγένετο καὶ μέρει τινὶ τῶν βαρβάρων, ὡς δὲ εἰπεῖν καὶ ἐπὶ πλεῖστον ἀνθρώπων».

κοινωνικοπολιτικὲς καταστάσεις ποὺ ἀκολούθησαν τὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμο τόσο στὴ γενέτειρά του, τὴν Ἀθήνα, ὅσο καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες πόλεις, καταστάσεις ποὺ περιγράφονται μὲ σαφήνεια καὶ ἀκρίβεια ἀπὸ τὸν Ξενοφώντα στὰ *Ἑλληνικά* του[6]. Ἡ πολυτάραχη ἐποχὴ στὴν ὁποία ἔζησε εἶχε ἀσφαλῶς τὸν ἀντίκτυπό της στὴ σκέψη του καί, ἀνάλογα μὲ τὶς περιστάσεις, ἦταν φυσικὸ ἄλλοτε νὰ εἶναι αἰσιόδοξος γιὰ τὴν πορεία τῶν πολιτικῶν πραγμάτων καὶ ἄλλοτε ἀπαισιόδοξος.

Οἱ ἐλπίδες τοῦ Πλάτωνα γιὰ μία καλύτερη διακυβέρνηση τῆς πόλεως ἀναπτερώθηκαν τὸ 404 π. Χ., μὲ τὴν ἄνοδο στὴν ἐξουσία τῶν Τριάκοντα τυράννων, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους συγκαταλέγονταν καὶ οἱ δύο θεῖοι του, ὁ Κριτίας καὶ ὁ Χαρμίδης, οἱ ὁποῖοι τὸν παρακινοῦσαν νὰ συμμετάσχει ἐνεργὰ στὸ ἔργο τῆς διακυβέρνησης[7].Ὅπως ἐξομολογεῖται στὴν *Ἐπιστολὴ Ζ΄* πίστεψε ὅτι τὸ νέο καθεστὼς θὰ ὁδηγήσει «τὴν πόλη ἀπὸ μιὰ ζωὴ ἄδικη σ' ἕνα δίκαιο τρόπο διοίκησης»[8]. Ὅμως τὰ ἐγκλήματα ποὺ διέπραξαν οἱ Τριάκοντα καὶ ὁ εἰδεχθὴς τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἄσκησαν τὴν ἐξουσία ἔκαναν κατὰ τὸν Πλάτωνα «νὰ φανεῖ χρυσὸ τὸ προηγούμενο πολίτευμα»[9].Ὕστερα ἀπὸ τὴν πτώση τῶν Τριάκοντα

---

[6] Στὰ ἑπτὰ βιβλία τῶν *Ἑλληνικῶν* καταγράφεται ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία ἀπὸ τὸ 411 ὡς τὸ 362 π.Χ. Ὁ Ξενοφῶν τερματίζει τὴν ἀφήγησή του, ἀναφερόμενος στὴ Μάχη τῆς Μαντινείας (362 π. Χ.), μὲ τὰ ἑξῆς λόγια: «ἀκρισία δὲ καὶ ταραχὴ ἔτι πλείων μετὰ τὴν μάχην ἐγένετο ἢ πρόσθεν ἐν τῇ Ἑλλάδι» (VII. 5. 27). Πράγματι ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία τῆς δεκαετίας 360-350 π.Χ. χαρακτηρίζεται ἀπὸ πλῆθος ἀναταραχῶν καὶ συγκρούσεων. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλ. ἐνδεικτικὰ Ἰ. Σ. Παπασταῦρος, *Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος* (Ἐν Ἀθήναις:Ἐκδ.Ἰ. Χιωτέλη, 1969), σ. 319-322 · *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους*, τόμ. Γ1 καὶ Γ2 (Ἀθῆναι:Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, 2000 [1971[1]]), σ. 447-461 (Μ. Σακελλαρίου) καὶ σ. 38-61 (Μ. Σακελλαρίου), ἀντίστοιχα.

[7] Βλ. σχετ. Πλάτ., *Ἐπ. Ζ΄* 324d: «τούτων δή τινες οἰκεῖοί τε ὄντες καὶ γνώριμοι ἐτύγχανον ἐμοί, καὶ δὴ καὶ παρεκάλουν εὐθὺς ὡς ἐπὶ προσήκοντα πράγματά με».

[8] 324d: «ᾠήθην γὰρ αὐτοὺς ἔκ τινος ἀδίκου βίου ἐπὶ δίκαιον τρόπον ἄγοντας διοικήσειν δὴ τὴν πόλιν».

[9] *Ἐπ. Ζ΄* 324d: «χρυσὸν ἀποδείξαντας τὴν ἔμπροσθεν πολιτείαν».

καὶ τὴν ἄμεση ἀποκατάσταση τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν στὴν Ἀθήνα ὁ Πλάτων ἀνέκτησε πάλι τὶς ἐλπίδες του γιὰ μία ἐνασχόλησή του μὲ τὰ κοινά[10], ἂν καὶ μὲ λιγότερο ἐνθουσιασμό. Οἱ ἐλπίδες ὅμως αὐτὲς γρήγορα ἐξανεμίστηκαν ἐξαιτίας τῆς καταγγελίας ἐναντίον τοῦ Σωκράτη καὶ τῆς ἄδικης καταδίκης του σὲ θάνατο ἀπὸ τὸ δικαστήριο τῆς Ἡλιαίας τῆς δημοκρατούμενης Ἀθήνας. Ὕστερα ἀπὸ αὐτὸ τὸ γεγονὸς καὶ ἀφοῦ «βίωσε τα αίσχη τόσο της ακραίας δημοκρατίας όσο και της ολιγαρχικής τυραννίας», ὅπως εὔστοχα ἀναφέρει ὁ Wilamowitz[11], ὁ Πλάτων ἀπαρνήθηκε γιὰ πάντα τὸ ὄνειρό του νὰ γίνει πολιτικός καὶ ἔστρεψε τὸ ἐνδιαφέρον του στὴ φιλοσοφία. Ὅμως, ὡς ἄνθρωπος μὲ γνήσια πολιτικὴ συνείδηση, δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ ἐρευνᾶ καὶ νὰ ἀναζητᾶ τὸ δρόμο γιὰ μία φιλοσοφικὴ θεμελίωση τῆς πολιτικῆς καὶ ἔθεσε τὴν Ἀκαδημία στὴν ὑπηρεσία ὄχι μόνο τῆς θεωρίας, ἀλλὰ καὶ τῆς πράξης[12].

Ὁ Πλάτων ἄσκησε ὀξύτατη κριτικὴ στὰ πολιτικὰ καθεστῶτα τῆς ἐποχῆς του, καθὼς εἶχε καταλήξει στὸ συμπέρασμα ὅτι *καμία πόλις* στὶς μέρες του δὲν κυβερνᾶται ὀρθά. Σχημάτισε ἔτσι τὴν ἰδέα πὼς μόνο μέσῳ τῆς ἀληθινῆς φιλοσοφίας μπορεῖ νὰ δεῖ κανεὶς τὸ δίκαιο καὶ τὸ ἀγαθὸ μέσα στὴ ζωὴ τῶν ἀτόμων, ἀλλὰ καὶ γενικότερα στὴ ζωὴ τῆς πολιτείας, ἰδέα ποὺ τὸν ὁδήγησε στὴ θεμελιώδη γι᾽ αὐτὸν ἄποψη ὅτι ἐὰν οἱ φιλόσοφοι πάρουν τὴν ἐξουσία στὰ χέρια τους ἢ ἐὰν οἱ πολιτικοὶ ἡγέτες φιλοσοφήσουν, θὰ βελτιωθεῖ ἡ κοινωνικοπολιτικὴ ζωὴ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ θὰ στρωθεῖ ὁ δρόμος γιὰ τὴν εὐδαιμονία τοῦ

---

[10] Πλάτ., *Ἐπ. Ζ* 325a-b: «πάλιν δὲ βραδύτερον μέν, εἴλκεν δέ με ὅμως ἡ περὶ τὸ πράττειν τὰ κοινὰ καὶ πολιτικὰ ἐπιθυμία».

[11] Βλ. *Πλάτων*, σ. 144.

[12] Γιὰ τὴν πρακτικὴ κατεύθυνση τῆς Ἀκαδημίας βλ. Βασιλική Π. Σολωμού-Παπανικολάου, *Ανθρώπινος βίος και ηδονή κατά τον Πλάτωνα*, αδημοσ. Διδακτ. Διατρ. (Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2003), σ. 99-104, ὅπου καὶ σχετικὴ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ βιβλιογραφία.

συνόλου[13]. Τὴ ριζοσπαστικὴ αὐτὴ θεωρία γιὰ τὴν ἀνάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους ὁ Πλάτων ἀποπειράθηκε νὰ θέσει σὲ πρακτική ἐφαρμογή, ὅταν τὸ 367 π.Χ., σὲ ἡλικία ἑξήντα ἐτῶν, πραγματοποίησε τὸ δεύτερο ταξίδι του στὴ Σικελία, ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση τοῦ ἐπιστήθιου φίλου του Δίωνα[14], μὲ ἀπώτερο σκοπὸ νὰ μετατρέψει τὸν νεαρὸ τύραννο Διονύσιο τὸν Νεότερο σὲ φιλόσοφο–βασιλιά. Ὁμολογεῖ μάλιστα στὴν *Ἐπιστολή Ζ* ὅτι ἕνας ἀκόμη λόγος ποὺ τὸν παρακίνησε νὰ πάει στὶς Συρακοῦσες ἦταν ὁ φόβος μήπως κάποια στιγμὴ κατηγορηθεῖ ὅτι εἶναι ἱκανὸς μόνο γιὰ διατύπωση θεωριῶν, ἀλλὰ ἐντελῶς ἀνίκανος γιὰ ὁποιαδήποτε πρακτική τους ἐφαρμογή[15]. Ἔτσι, ἀψηφώντας τὴν κακὴ ἐμπειρία ποὺ εἶχε ἀπὸ τὸ πρῶτο του ταξίδι στὴ Σικελία[16], ὅπου παρολίγο νὰ πουληθεῖ ὡς δοῦλος ἀπὸ τὸν τύραννο Διονύσιο τὸν Πρεσβύτερο[17], ἀποφάσισε νὰ ταξιδέψει γιὰ δεύτερη φορά, προκειμένου νὰ δώσει σάρκα καὶ ὀστᾶ στοὺς πολιτικούς του δραματισμούς. Παρὰ τὸν ἀρχικὸ ἐνθουσιασμὸ τοῦ νεαροῦ Διονύσιου γιὰ τὴ φιλοσοφία, ἡ μετέπειτα συμπεριφορά του διέψευσε τὶς

---

[13] Ἡ ἄποψη αὐτὴ τοῦ Πλάτωνα διατυπώνεται μὲ σαφήνεια στὴν *Πολιτεία* 473 d-e καθὼς καὶ στὴν *Ἐπιστολὴ Ζ΄* 326b.

[14] Γιὰ τὴ σχέση Πλάτωνα καὶ Δίωνα, ὁ ὁποῖος ἦταν γυναικάδελφος τοῦ Διονυσίου Α΄, βλ. τὸ ἐνδιαφέρον ἄρθρο τοῦ Π. Κανελόπουλου, «Πλάτων καὶ Δίων», *Φιλοσοφία*, 7 (1977), 111-161. Πληροφορίες γιὰ τὸν βίο τοῦ Δίωνα βλ. Πλούτ., *Β. Παρ., Δί.*.

[15] Πλάτ., *Ἐπ. Ζ* 328c: «ἀλλ' αἰσχυνόμενος μὲν ἐμαυτὸν τὸ μέγιστον, μὴ δόξαιμί ποτε ἐμαυτῷ παντάπασι λόγος μόνον ἀτεχνῶς εἶναι τίς, ἔργου δὲ οὐδενὸς ἄν ποτε ἑκὼν ἀνθάψασθαι».

[16] Τὸ πρῶτο ταξίδι στὴ Σικελία ἔλαβε χώρα γύρω στὸ 388 π. Χ., πρὶν τὴν ἵδρυση τῆς Ἀκαδημίας, ἡ ὁποία τοποθετεῖται περίπου στὸ 387 π. Χ.. Τὸ δεύτερο ταξίδι στὴ Σικελία, ποὺ τοποθετεῖται γύρω στὸ 367/366 π. Χ., στέφθηκε μὲ ἀποτυχία, ὅσον ἀφορᾶ τὶς φιλοσοφικοπολιτικὲς φιλοδοξίες τοῦ Πλάτωνα, γεγονὸς ποὺ εἶχε ἀντίκτυπο στὴν ἐξέλιξη τῆς πολιτικῆς του σκέψης. Τὸ τρίτο ταξίδι χρονολογεῖται γύρω στὸ 361/360 π. Χ.. Γιὰ τὰ τρία αὐτὰ ταξίδια τοῦ Πλάτωνα βλ. ἐνδεικτικὰ G. R. Levy, *Plato in* Sicily (London: Faber and Faber, 1956), σ. 31-45, 78-91, 105-118 · H. Thesleff, *Studies in Platonic Chronology* (Helsinki: Societas Scientiarum Fennica, 1982), σ. 27-31 καὶ 36 -37.

[17] Τὸ περιστατικὸ αὐτὸ μνημονεύεται ἀπὸ τὸν Διογένη Λαέρτιο (ΙΙΙ, 19-21).

προσδοκίες τοῦ Πλάτωνα, ὁ ὁποῖος ἔχασε κάθε ἐλπίδα γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς ἰδέας του. Ὁ φιλόσοφος ἀπογοητεύτηκε οἰκτρὰ καί, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Π. Κανελλόπουλος[18], «ὁμολογεῖ δημόσια», μέσα ἀπὸ τὴν *Ἐπιστολή Ζ*[19], «ὅτι νικήθηκε».

Ἡ ριζοσπαστικὴ πολιτικὴ πρόταση τοῦ Πλάτωνα ἀπέτυχε νὰ ὑλοποιηθεῖ στὶς Συρακοῦσες, ἀλλὰ ἐπίσης ποτὲ δὲν ἐφαρμόστηκε πουθενὰ στὰ χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν. Παρόλο ποὺ τὰ πολιτικὰ θέματα μὲ τὰ ὁποῖα ἀσχολεῖται ὁ Πλάτων προκαλοῦν τὸ ἐνδιαφέρον ἀκόμη καὶ στὴ δική μας ἐποχή, ἐν τούτοις ἡ πολιτική του σκέψη ἔχει κατὰ καιροὺς διχάσει τοὺς μελετητὲς προκαλώντας ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ἐνθουσιώδεις κριτικὲς καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη δριμύτατες ἐπικρίσεις[20], ἀφοῦ πολλοὶ ἦταν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν δίστασαν νὰ θεωρήσουν τὸν Πλάτωνα πρόδρομο τοῦ ὁλοκληρωτισμοῦ καὶ «φιλοσοφικὸ πατέρα τῆς δικτατορίας»[21]. Εἶναι δύσκολο νὰ ἐξηγήσει κανεὶς γιὰ ποιὸν λόγο ἔχουν συσσωρευθεῖ τόσες πολλὲς καὶ διαφορετικὲς μεταξύ τους ἑρμηνεῖες τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνα. Ὁ G. C. Field[22] ἐπιχειρεῖ μία ἑρμηνεία τοῦ φαινομένου αὐτοῦ ἐπισημαίνοντας ὅτι πολλοὶ μελετητὲς ἔχουν τὴν

---

[18] «Πλάτων καὶ Δίων», σ. 137.

[19] Πλάτ., *Ἐπ. Ζ΄* 333d.

[20] Γιὰ τὶς ἀρνητικὲς κριτικὲς ποὺ ἔχει δεχθεῖ ἡ πλατωνικὴ πολιτικὴ σκέψη βλ. ἐνδεικτικὰ G. C. Field, "On Misunderstanding Plato", *Philosophy*, 19 (1944), 49-62 (Ἀνατύπωση στὸ R. Bambrough [ed.], *Plato, Popper and Politics. Some Contributions to a Modern Controversy* [Cambridge: W. Heffer–Sons Limited, 1967], 71-84) · E. Unger, "Contemporary Anti–Platonism", *The Cambridge Journal*, 2 (1949), 643-659 (Ἀνατύπωση στὸ R. Bambrough [ed.], *Plato, Popper and Politics.*, 91-108) · R. B. Levinson, *In Defense of Plato* (Harvard: Harvard University Press, 1953), κεφ. 1 "The Attack on Plato", σ. 3-25 · J. R. Bambrough, "Plato's Modern Friends and Enemies", *Philosophy*, 37 (1962), 97-113 (Ἀνατύπωση στὸ R. Bambrough [ed.], *Plato, Popper and Politics*, 3-19), ὅπου μεταξὺ ἄλλων καταβάλλεται προσπάθεια ἀπὸ τὸν συγγραφέα νὰ δοθεῖ μία ἐξήγηση γιὰ τὴν ἐπιθετικὴ στάση πολλῶν μελετητῶν ἀπέναντι στὸν Πλάτωνα.

[21] R. B. Levinson, *In Defense of Plato*, σ. 3.

[22] G. C. Field, "On Misunderstanding Plato", καὶ συγκεκριμένα σ. 49 (*Philosophy*) καὶ σ. 71 (*Plato, Popper and Politics.*).

«τάση νὰ ἑρμηνεύουν» τὶς πολιτικὲς ἀπόψεις τοῦ Πλάτωνα σύμφωνα μὲ τὶς ἐπικρατοῦσες ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς τους, ἐνῶ ταυτόχρονα «προσπαθοῦν» νὰ τὶς συνταιριάξουν μὲ τὶς δικές τους ἀπόψεις. Ὅμως, μόλις ὁδηγηθοῦν στὴ διαπίστωση ὅτι δὲν ὑφίσταται μεταξὺ τῶν ἀπόψεων τοῦ Πλάτωνα καὶ τῶν δικῶν τους κανένα κοινὸ σημεῖο ἀναφορᾶς, τότε ταυτίζουν τὶς πλατωνικὲς θέσεις μὲ ἐκεῖνες τῶν «ἀντιπάλων τους». Ἀντιλαμβάνονται, δηλαδή, τὸν Πλάτωνα «ὄχι ὡς ἕναν σημαντικὸ στοχαστή, ποὺ πρέπει νὰ μελετήσουν, ἀλλὰ ὡς ἕναν ἐχθρὸ ποὺ πρέπει νὰ τοῦ ἐπιτεθοῦν». Ὁ Κ. Ἰ. Δεσποτόπουλος[23] ἐπίσης παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἔλλειψη ἐξοικείωσης μὲ τὸν πλατωνικὸ λόγο καὶ ἡ μὴ ὀρθὴ κατανόηση καὶ ἑρμηνεία τῶν ἐννοιῶν ποὺ ἀναλύει ὁ Πλάτων σὲ συνδυασμὸ πολλὲς φορὲς μὲ τὴν ἀποσπασματικὴ μελέτη τῶν διαλόγων δύνανται νὰ ὁδηγήσουν σὲ «κρίσιμες» παρερμηνεῖες τῆς πλατωνικῆς πολιτικῆς θεωρίας.

Ἀνάμεσα στοὺς πολλοὺς ἐπικριτὲς τῆς πολιτικῆς θεωρίας τοῦ Πλάτωνα ξεχωρίζουν ὁ R. H. S. Crossman καὶ ὁ K. Popper. Σύμφωνα μὲ τὸν J. Wild[24] τόσο ὁ Crossman ὅσο καὶ ὁ Popper θεωροῦν τὸν Πλάτωνα «ἐχθρὸ τῆς *σύγχρονης* δημοκρατίας». Κατὰ τὸν Crossman[25] ὁ Πλάτων μὲ τὴν πολιτική του θεωρία ἐναντιώνεται στὴν ἐλευθερία τῆς σκέψης καὶ τοῦ λόγου, καθὼς καὶ στὴν κοινωνικὴ ἰσότητα. Ἡ

---

[23] Βλ. τὸ ἄρθρο του «Ἡ πολιτικὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνα. Ἐπαληθεύσεις της καὶ δικαιώσεις της ἀπὸ τὴν ἱστορία», *Νέα Ἑστία*, 107 (1980), 389-396 καὶ 461-467, καὶ συγκεκριμένα σ. 389-390.

[24] Βλ. "Plato as an Enemy of Democracy: A Rejoinder", στό: T. L. Thorson (ed.), *Plato: Totalitarian or Democrat?* (Englewood Cliffs, N. J.: Prentice–Hall, 1963), 105-126, καὶ συγκεκριμένα σ. 108. Ὁ Wild ἑρμηνεύει τὴν ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ Πλάτωνα ὡς «παρερμηνεία τῆς πλατωνικῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας» (σ. 125).

[25] Βλ. "Plato and the Perfect State", στό: T. L. Thorson (ed.), *Plato: Totalitarian or Democrat?*, 15-40, καὶ συγκεκριμένα σ. 39-40. Ὁ R. H. S. Crossman παρατηρεῖ ἐπίσης ὅτι «ἡ Καλλίπολις δὲν εἶναι μία δημοκρατία ἰσότιμων λογικῶν ἀτόμων, ἀλλὰ μία ἀριστοκρατία», ὅπου ἡ πολιτικὴ ἐξουσία εἶναι ἕνα «κληρονομικὸ προνόμιο» μιᾶς «τάξης μορφωμένων ἀτόμων» ποὺ «φροντίζουν» γιὰ τὴ «μάζα» (σ. 40).

πολιτικὴ ἐξουσία εἶναι προνόμιο μόνο μίας τάξης «σοφῶν ἀνθρώπων», οἱ ὁποῖοι γαλουχοῦνται ἀπὸ τὰ νεανικά τους χρόνια μὲ τὴ φιλοσοφία. Ἀντιθέτως οἱ ὑπόλοιπες τάξεις γαλουχοῦνται μὲ τὴν «προπαγάνδα» καὶ τὸ *γενναῖον ψεῦδος*. Ὁ Popper, ὁ πιὸ δριμὺς ἐπικριτὴς τοῦ Πλάτωνα, μὲ τὸ βιβλίο του *Ἡ ἀνοιχτὴ κοινωνία καί οἱ ἐχθροί της*[26], τὸ ὁποῖο ἐκδόθηκε καὶ κυκλοφόρησε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1945, ἐπιτίθεται κυριολεκτικὰ στὸν φιλόσοφο καθιστώντας τον ὑπεύθυνο γιὰ τὴν παρουσία ὁλοκληρωτικῶν καθεστώτων στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας. Ὁ Popper θεωρεῖ τὸν Πλάτωνα ὡς τὸν θεμελιωτὴ τοῦ *ἱστορικισμοῦ*[27] καὶ ὡς πηγὴ ἔμπνευσης τοῦ ὁλοκληρωτισμοῦ. Μεταξὺ ἄλλων, προβάλλει τὴ θέση ὅτι ὁ Πλάτων δὲν δέχεται τὴν κοινωνικὴ ἀλλαγὴ καὶ ὅτι «ταυτίζει τή δικαιοσύνη μέ τήν ἀρχή τῆς ταξικῆς διακυβέρνησης καί τῶν ταξικῶν προνομίων»[28]. Ἀκόμη, ὁ Πλάτων ἔχει χαρακτηρισθεῖ καὶ ἀντιπολιτικὸς ἢ μὴ πολιτικὸς στοχαστής[29].

---

[26] Κ. Πόππερ, *Ἡ ἀνοιχτὴ κοινωνία καί οἱ ἐχθροί της*, Τόμ. Ι. *Ἡ γοητεία τοῦ Πλάτωνα*, εἰσ.–μτφρ.: Εἰρήνη Παπαδάκη (Ἀθήνα: Παπαζήσης, 2003 [ἔκδ. ἀγγλ. πρωτοτύπου 1945]).

[27] Κριτικὴ στὸν Popper γιὰ τὴ μομφὴ τοῦ ἱστορικισμοῦ ποὺ προσάπτει στὸν Πλάτωνα βλ. ἐνδεικτικὰ R. B. Levinson, *In Defense of* Plato, καὶ κυρίως τὸ κεφάλαιο "Was Plato a Historicist?", σ. 612-629 · J. Wild, *Plato's Modern Enemies and the Theory of Natural Law* (Chicago: The University of Chicago Press, 1953), σ. 9-39.

[28] Κ. Πόππερ, *Ἡ ἀνοιχτὴ κοινωνία καί οἱ ἐχθροί της*, σ. 161. Κριτικὴ στὴ θέση τοῦ Popper ὅτι ὁ Πλάτων ἀρνεῖται ὁποιαδήποτε κοινωνικὴ ἀλλαγὴ βλ. R. Robinson, "Dr. Popper's Defence of Democracy", *The Philosophical Review*, 60 (1951), 487-507 · Ἀ. Λ. Ἀντωνακόπουλος, *Ἡ ἔννοια τῆς πολιτικῆς οὐτοπίας στὸν Πλάτωνα* (Ἀθήνα: Σύγχρονη Ἐποχή, 1983), σ. 53-54 · Y. Charbit, A. Virmani, "The Platonic City: History and Utopia", *Population*, 57 (2002), 207-235.

[29] Βλ. F. E. Sparshott, "Plato as Anti–Political Thinker", *Ethics*, 77 (1967), 214-219, ὅπου ὁ συγγραφέας ἐντοπίζει στὸ *corpus platonicum* τὰ σημεῖα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα, ὅπως πιστεύει, δικαιολογοῦν τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ Πλάτωνα ὡς ἀντιπολιτικοῦ στοχαστῆ. Βλ. ἐπίσης W. A. R. Leys, "Was Plato Non–Political?", *Ethics*, 75 (1965), 272-276, ὅπου ὁ συγγραφέας συμφωνεῖ μὲ τὴν ἄποψη τοῦ Popper ὅτι ὁ Πλάτων δὲν συμπαθοῦσε τὴν «ἀνοιχτὴ κοινωνία», ἐνῶ παράλληλα ὑποστηρίζει ὅτι σύμφωνα μὲ τὴ δική του ἀντίληψη περὶ πολιτικῆς ὁ Πλάτων θεωρεῖται «μὴ πολιτικὸς ἢ ἀντιπολιτικὸς» στοχαστὴς καὶ

Ἀπὸ τὸ πλατωνικὸ ἔργο στὸ σύνολό του οἱ διάλογοι ποὺ ἔχουν σαφῶς πολιτικὸ περιεχόμενο εἶναι ὁ *Γοργίας*, ἡ *Πολιτεία*, ὁ *Πολιτικὸς* καὶ οἱ *Νόμοι*[30]. Καὶ σὲ ἄλλα ὅμως ἔργα τοῦ Πλάτωνα γίνεται ἀναφορὰ σὲ πολιτικὰ ζητήματα, ὅπως γιὰ παράδειγμα, στοὺς πρώιμους διαλόγους *Ἀπολογία Σωκράτους*, *Κρίτων*, *Χαρμίδης*, *Εὐθύδημος*, *Λάχης*, *Μένων* καὶ *Πρωταγόρας*.[31] Ἡ παρούσα ἐργασία περιορίζεται στοὺς διαλόγους *Πολιτεία* καὶ *Πολιτικὸς* καὶ στοχεύει σὲ μιὰ διεξοδικὴ ἀνάλυση τῶν ἐννοιῶν τῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ πολιτικοῦ, ὅπως αὐτὲς διαμορφώνονται καὶ σημασιοδοτοῦνται στοὺς προαναφερθέντες διαλόγους. Οἱ συγκεκριμένοι διάλογοι ἀνήκουν σὲ δύο διαφορετικὲς περιόδους τῆς συγγραφικῆς δραστηριότητας τοῦ Πλάτωνα. Ἡ *Πολιτεία* εἶναι ἔργο τῆς μεσαίας περιόδου καὶ ἡ συγγραφή της τοποθετεῖται γύρω στὸ τεσσαρακοστὸ ἔτος τῆς ζωῆς τοῦ φιλοσόφου, δηλαδὴ περίπου στὸ 374 π. Χ., ὕστερα ἀπὸ τὸ πρῶτο του ταξίδι στὴ Σικελία (388 π. Χ.). Ὁ *Πολιτικὸς* εἶναι ἔργο τῆς ὄψιμης περιόδου καὶ ἡ συγγραφή του τοποθετεῖται μετὰ τὸ τρίτο ταξίδι του στὴ Σικελία (361-360 π.Χ)[32]. Ἡ

συνεπῶς δὲν τίθεται θέμα ἀρνητικῆς κριτικῆς ὅσον ἀφορᾶ τὶς φιλοσοφικές του θέσεις (σ. 273 κ. ἑ.).

[30] Βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ T. J. Saunders, "Plato's Later Political Thought", στό: R. Kraut (ed.), *The Cambridge Companion to Plato* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 464-521, ὅπου ἀναδεικνύεται ἡ σχέση μεταξὺ τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνα, *Πολιτεία*, *Πολιτικὸς* καὶ *Νόμοι*.

[31] Γιὰ τὰ πολιτικὰ ζητήματα ποὺ πραγματεύονται οἱ πρώιμοι διάλογοι τοῦ Πλάτωνα βλ. E. Barker, *Ο πολιτικός στοχασμός στην αρχαία Ελλάδα. Ο Πλάτων και οι καταβολές του*, μτφρ.: Κ. Κολιόπουλος, επιμ.: Ζωή Κωτούλα, Η. Παπαγιαννόπουλος, επιστ. επιμ.: Η. Παπαγιαννόπουλος (Αθήνα: Ποιότητα–Taylor and Francis Group, 2007 [ἔκδ. ἀγγλ. πρωτοτύπου 1918]), σ. 263-310.

[32] Περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὴ χρονολόγηση τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνα καὶ τὴν κατάταξή τους σὲ συγγραφικὲς περιόδους βλ. ἐνδεικτικὰ H. Thesleff, *Studies in Platonic Chronology* · L. Brandwood, *The Chronology of Plato's Dialogues* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990) · τοῦ ἰδίου, "Stylometry and Chronology", στό: R. Kraut (ed.), *The Cambridge Companion to Plato*, 90-120 · Ἰ. Ν. Θεοδωρακόπουλος, *Εἰσαγωγὴ στὸν Πλάτωνα*, σ. 123-130 · Γ. Βλαστός, *Σωκράτης: Εἰρωνευτὴς καὶ ἠθικός*

κατεύθυνση τῆς πολιτικῆς σκέψης τοῦ Πλάτωνα στοὺς δύο αὐτοὺς διαλόγους συναρτᾶται στενὰ μὲ τὰ ταξίδια του στὴν Κάτω Ἰταλία καὶ στὴ Σικελία[33], καθὼς ἡ ἐπαφή του στὸ πρῶτο του ταξίδι μὲ τοὺς νεότερους Πυθαγορείους, καὶ μάλιστα μὲ τὸν Ἀρχύτα τὸν Ταραντίνο, ὅπως ἐπίσης καὶ οἱ ἀρνητικές του ἐμπειρίες ἀπὸ τὸν τύραννο Διονύσιο τὸν Πρεσβύτερο, ἄσκησαν ἐπίδραση στὴ διαμόρφωση τῆς πολιτικῆς του θεωρίας στὴν *Πολιτεία*[34], ἐνῶ οἱ ἀποτυχημένες προσπάθειες ποὺ κατέβαλε κατὰ τὸ δεύτερο καὶ τρίτο ταξίδι του, προκειμένου νὰ μετατρέψει, ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε, τὸν τύραννο Διονύσιο Β΄ σὲ

φιλόσοφος, μτφρ.: Π. Καλλιγᾶς, πρόλ.: Ἀ. Νεχαμᾶς (Ἀθήνα: Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας», 1993 [ἔκδ. ἀγγλ. πρωτοτύπου 1991]), σ. 92-93 · K. Bormann, *Πλάτων*, μτφρ.: Ι.Γ. Καλογεράκος (Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου–Α. Καρδαμίτσα, 2006 [ἔκδ. γερμ. πρωτοτύπου 2003]), σ. 19-26.

[33] Πβ. G. Klosko, "Politics and Method in Plato's Political Theory", *Polis,* 23 (2006), 328-349, ὅπου ὁ συγγραφέας μεταξὺ ἄλλων ἀναφέρει ὅτι οἱ ἐμπειρίες τοῦ Πλάτωνα στὴ Σικελία, ὅπως αὐτὲς καταγράφονται ἀπὸ τὸν ἴδιο στὴν *Ἐπιστολὴ Ζ΄* καὶ ἐν μέρει καὶ στὴν *Η*, καθόρισαν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν μετέπειτα ἐξέλιξη τῆς πολιτικῆς του σκέψης, κάτι ποὺ ὁ Popper ἐλάχιστα ἔλαβε ὑπ' ὄψιν του, ὅταν ἔκανε τὴν κριτική του στὴν πολιτικὴ θεωρία τοῦ Πλάτωνα.

[34] Ὁ Ἀρχύτας ὁ Ταραντίνος, πυθαγόρειος φιλόσοφος καὶ μαθηματικός, ἀλλὰ καὶ ἐξέχων πολιτικός, εἶναι πιθανὸν νὰ ἐνέπνευσε τὸν Πλάτωνα, σχετικὰ μὲ τὴν ἰδέα του γιὰ τὸν φιλόσοφο–βασιλιά, καθὼς καὶ γιὰ τὴ θέση ποὺ πρέπει νὰ ἔχουν τὰ μαθηματικὰ στὴν παιδεία τῶν ἡγετῶν. Βλ. σχετ. Γ. Βλαστός, *Σωκράτης*, σ. 202-203 · C. H. Kahn, *Ο Πυθαγόρας και οι Πυθαγόρειοι*, μτφρ.: Μαριάννα Σταυροπούλου, επιμ.: Γ. Κουσουνέλου (Αθήνα: Εκδ. Ενάλιος, 2005 [ἔκδ. ἀγγλ. πρωτοτύπου 2001]), σ. 71. Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἀρχύτα βλ. τὸ σημαντικὸ ἔργο τοῦ C. A. Huffman, *Archytas of Tarentum. Pythagorean, Philosopher and Mathematician King* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005). Εἰδικότερα γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς σχέσης Πλάτωνα καὶ Ἀρχύτα καὶ γιὰ τὸ τί ὀφείλει ὁ ἕνας στὸν ἄλλον βλ. σ. 32-42 καὶ 83-90 τοῦ προαναφερθέντος βιβλίου τοῦ Huffman, καθὼς καὶ G. E. R. Lloyd, "Plato and Archytas in the Seventh Letter", *Phronesis*, 35 (1990), 159-174. Ἡ περιγραφὴ ἐπίσης τοῦ τυραννικοῦ ἀνθρώπου μὲ τόσο μελανὰ χρώματα, στὸ ἔνατο βιβλίο τῆς *Πολιτείας* (571a-576b), ἀπηχεῖ ἐνδεχομένως τὴν κακὴ εἰκόνα ποὺ εἶχε σχηματίσει ὁ Πλάτων γιὰ τὸν τύραννο Διονύσιο τὸν Πρεσβύτερο ἀπὸ τὴν προσωπικὴ ἐπαφὴ ποὺ εἶχε μαζί του.

φιλόσοφο–βασιλιά[35], εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν προβολὴ ἐκ μέρους του περισσότερο ρεαλιστικῶν πολιτικῶν προτάσεων γιὰ τὴν ἐπίλυση τοῦ πολιτικοῦ προβλήματος, ὅπως αὐτὸ ἀποτυπώνεται στὸν *Πολιτικὸ* καὶ στοὺς *Νόμους*. Ἕνας ἄλλος στόχος τῆς ἐργασίας αὐτῆς εἶναι νὰ γίνει σύγκριση τῶν περὶ πολιτικῆς καὶ περὶ πολιτικοῦ ἀπόψεων τοῦ Πλάτωνα, ποὺ ἀναπτύσσονται στὴν *Πολιτεία* καὶ στὸν *Πολιτικό*, ὥστε νὰ ἀναδειχθοῦν οἱ μεταξύ τους ὁμοιότητες καὶ διαφορὲς καὶ νὰ καταδειχθεῖ ἔτσι ἀκριβέστερα τὸ βάθος τοῦ προβληματισμοῦ τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου πάνω σὲ θέματα κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ὑφῆς.

Κατὰ τὴν ἐκπόνηση τῆς ἐργασίας αὐτῆς ἐπικεντρώθηκα στὴν προσεκτικὴ μελέτη τῶν πηγῶν. Παράλληλα προσπάθησα νὰ κατανοήσω τὶς πλατωνικὲς θέσεις ὑπὸ τὸ πρίσμα μιᾶς ἱστορικο–κριτικῆς προσέγγισης[36]. Ἔλαβα ἐπίσης ὑπ' ὄψιν τὰ πορίσματα τῆς σχετικῆς μὲ τὸ θέμα μου σύγχρονης ἔρευνας, προκειμένου νὰ ὁδηγηθῶ σὲ ὅσο τὸ δυνατὸν ἀσφαλέστερα συμπεράσματα.

Ἡ παρούσα Μεταπτυχιακὴ Διπλωματικὴ Ἐργασία ἀποτελεῖται ἀπὸ Πρόλογο, Εἰσαγωγή, δύο Κεφάλαια, Γενικὰ συμπεράσματα, Βιβλιογραφία, Περίληψη στὰ Ἀγγλικὰ (Summary) καὶ Βιογραφικὸ σημείωμα.

Τὸ πρῶτο Κεφάλαιο, τὸ ὁποῖο ἔχει ὡς τίτλο «*Ὁ πολιτικὸς ριζοσπαστισμὸς τοῦ Πλάτωνα στὴν Πολιτεία*», ἀποτελεῖται ἀπὸ

---

[35] Ὁ G. Klosko στὸ ἔργο του *The Development of Plato's Political Theory* (New York and London: Methuen, 1986, σ. 186) θεωρεῖ ἀπίθανο ὅτι ὁ Πλάτων στόχευε σοβαρὰ νὰ μετατρέψει τὸν τύραννο Διονύσιο Β΄ σὲ φιλόσοφο–βασιλιά. Ἡ δική του ἀνάγνωση τῆς *Ἐπιστολῆς Ζ΄* τὸν ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Πλάτων στὶς Συρακοῦσες ἀποσκοποῦσε σὲ κάτι περισσότερο ἐφικτό, δηλαδὴ στὴν κατάλυση τῆς τυραννικῆς διακυβέρνησης καὶ στὴν ἀντικατάστασή της ἀπὸ ἕνα πολίτευμα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τοῦ νόμου, ὅπως αὐτὸ περιγράφεται στὸ τελευταῖο ἔργο του, τοὺς *Νόμους*.

[36] Γιὰ τὶς πηγὲς καὶ τὴν «ἱστορικο–κριτική» τους προσέγγιση βλ. Π. Νούτσος, *Για την Ιστορία των Ιδεών* (Αθήνα: Ταξιδευτής, 2011), σ. 77 καὶ 91, ἀντίστοιχα. Πβ. τοῦ ἰδίου, *Ὁδηγός ἐρευνητικῆς μεθοδολογίας* (Ἀθήνα: Ἑλληνικά Γράμματα, 1998), σ. 249-251.

«*Εἰσαγωγικὲς παρατηρήσεις*» καὶ δύο ὑποκεφάλαια. Τὸ πρῶτο ὑποκεφάλαιο ἐπιγράφεται «*Ἡ ἐπικράτηση τῆς δικαιοσύνης ὡς θεμελιώδης στόχος τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης*» καὶ τὸ δεύτερο «*Ὁ πολιτικὸς ὡς φιλόσοφος καὶ ἡ φυλακικὴ τέχνη*».

Στὸ κεφάλαιο αὐτὸ ἐπιχειρεῖται ἀρχικὰ μιὰ ἀνάλυση τῆς ἔννοιας τῆς δικαιοσύνης, ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνεται ὁ Πλάτων, προκειμένου νὰ φανεῖ γιατὶ ἡ δικαιοσύνη ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιο γιὰ τὴ σύσταση τῆς ἰδανικῆς πολιτείας καὶ γιατὶ βασικὸς στόχος τοῦ πολιτικοῦ καὶ τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης εἶναι, σύμφωνα μὲ τὸν Πλάτωνα, ἡ ἐπικράτηση τῆς δικαιοσύνης τόσο ἐντὸς τῆς *πόλεως* ὅσο καὶ ἐντὸς τῆς ψυχῆς. Γίνεται ἐπίσης σύντομη ἀναφορὰ στὶς κοινὲς ἀντιλήψεις περὶ δικαιοσύνης, ποὺ ἐπικρατοῦσαν στὴν ἐποχὴ τοῦ Πλάτωνα, ἀντιλήψεις τὶς ὁποῖες ὁ Πλάτων ἀντιμάχεται, γιατὶ δὲν θὰ μποροῦσε, ὅπως πίστευε, νὰ οἰκοδομηθεῖ πάνω σὲ αὐτὲς ἡ ὀρθὴ πολιτεία ποὺ ὁραματιζόταν. Στὴ συνέχεια καταβάλλεται προσπάθεια νὰ παρουσιαστοῦν τὰ γνωρίσματα καὶ οἱ ἀρετὲς τοῦ φιλοσόφου–βασιλιᾶ, ὁ ὁποῖος ἐνσαρκώνει στὴ θεώρηση τοῦ Πλάτωνα τὴν ἰδανικὴ μορφὴ πολιτικοῦ καὶ ἀντιπροσωπεύει τὸν ὕψιστο βαθμὸ τελειότητας τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Δίδεται ἰδιαίτερη ἔμφαση στὴ φιλαλήθεια, ὡς στοιχεῖο τοῦ χαρακτήρα τοῦ φιλοσόφου–βασιλιᾶ, καὶ στὴ δυνατότητά του νὰ χρησιμοποιεῖ ψεύδη «ἐπ' ὠφελίᾳ τῆς πόλεως», καθὼς καὶ στὰ ἐρωτήματα ποὺ ἀνακύπτουν ἀπὸ τὴ συνύπαρξη τῆς ἀλήθειας καὶ τοῦ ψεύδους στὸ ἦθος του καὶ στὴν ἀντιφατικότητα ποὺ ἡ συνύπαρξη αὐτὴ συνεπάγεται. Γίνεται ἐπίσης ἀναφορὰ στὴ σημασία ποὺ ἔχει ἡ γνώση τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ γιὰ τὴν πράξη, καθὼς καθιστᾶ τὸν φιλόσοφο ἱκανὸ νὰ ἀναλάβει τὴν ἐξουσία καὶ νὰ ἀσκήσει τὴν πραγματικὴ πολιτικὴ τέχνη, ποὺ ἀποκαλεῖται ἀλλιῶς *φυλακικὴ* τέχνη καὶ εἶναι ταυτόσημη μὲ τὴν ἐπιστήμη τῆς *εὐβουλίας*. Παρουσιάζονται ἀκόμη οἱ προτεραιότητες καὶ οἱ στόχοι τοῦ φιλοσόφου–βασιλιᾶ, ἡ ἀνιδιοτέλειά του, ὁ ἀγώνας του ἐναντίον τῆς *ἰδιώσεως*, καὶ προπάντων ἡ σταθερή του μέριμνα νὰ μὴν καταστρατηγηθεῖ ἡ ἀρχὴ

τῆς *οἰκειοπραγίας* καὶ καταρρεύσει ἔτσι τὸ οἰκοδόμημα τῆς *ὀρθῆς πολιτείας*. Τέλος ἐξετάζεται ὁ ρόλος τοῦ φιλοσόφου–βασιλιᾶ ὡς ἀνώτατου λειτουργοῦ τῆς παιδείας καὶ ὡς *ζωγράφου πολιτειῶν* καὶ ὅλα αὐτὰ γιὰ νὰ καταδειχθεῖ γιατὶ ὁ φιλόσοφος–βασιλιὰς προβάλλεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὡς *σωτὴρ* καὶ *κηδεμὼν* τῆς *πόλεως*.

Τὸ δεύτερο Κεφάλαιο, τὸ ὁποῖο φέρει τὸν τίτλο «*Ἡ ρεαλιστικὴ πολιτικὴ σκέψη τοῦ Πλάτωνα στὸν Πολιτικό*», ἀποτελεῖται καὶ αὐτὸ ἀπὸ «*Εἰσαγωγικὲς παρατηρήσεις*» καὶ δύο ὑποκεφάλαια. Τὸ πρῶτο ὑποκεφάλαιο ἐπιγράφεται «*Τὸ παράδειγμα τῆς ὑφαντικῆς τέχνης καὶ ἡ πολιτικὴ*» καὶ τὸ δεύτερο «*Ὁ πολιτικὸς ὡς βασιλικὸς ὑφαντής*».

Στὸ κεφάλαιο αὐτὸ τεκμηριώνεται ἡ ὑπόθεση ὅτι τὰ βιώματα ποὺ ἀπέκτησε ὁ Πλάτων ἀπὸ τὸ δεύτερο καὶ τὸ τρίτο ταξίδι του στὴ Σικελία, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴ σύγχρονή του πολιτικὴ πραγματικότητα, ὑπῆρξαν καθοριστικῆς σημασίας γιὰ τὴν ἐξέλιξη καὶ τὸ ρεαλιστικότερο πνεῦμα τῆς πολιτικῆς του φιλοσοφίας στὸν διάλογο *Πολιτικός*. Ἀρχικὰ γίνεται ἀναφορὰ στὴ φιλοσοφικὴ μέθοδο ποὺ ἐφαρμόζεται στὸν διάλογο αὐτόν, δηλαδὴ στὴ μέθοδο τῆς διχοτομικῆς διαίρεσης, καὶ τονίζεται ἡ πρακτική της σπουδαιότητα. Στὴ συνέχεια ἐξετάζεται ὁ πρῶτος ὁρισμὸς τῆς πολιτικῆς τέχνης καὶ τοῦ πολιτικοῦ», στὸν ὁποῖο καταλήγει ἡ διαιρετικὴ διαδικασία, ὁρισμὸς ὁ ὁποῖος κρίνεται μὴ ἱκανοποιητικὸς ἀπὸ τὸν Ἐλεάτη ξένο, τὸ σημαντικότερο πρόσωπο αὐτοῦ τοῦ διαλόγου, καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ μύθου τῆς βασιλείας τοῦ Κρόνου καὶ τῆς ἀντιστροφῆς τοῦ κόσμου ἐπισημαίνονται τὰ σφάλματα τοῦ ὁρισμοῦ αὐτοῦ. Γίνεται ἐπίσης ἐκτενὴς παρουσίαση τοῦ συγκεκριμένου μύθου, ἀπὸ τὸν ὁποῖο τελικὰ συνάγεται ὅτι ἡ πολιτικὴ τέχνη καὶ ὁ πολιτικὸς ἄνδρας θα πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν σὲ μιὰ κοινωνία, τῆς ὁποίας ὁ βίος εἶναι ἄτακτος καὶ ἀπαιτεῖται γιὰ τὴν τακτοποίησή του ἡ δημιουργία ἑνὸς ξεχωριστοῦ φορέα ἐξουσίας. Τέτοιου εἴδους κοινωνία ἐμφανίζεται κατὰ τὴν κοσμικὴ περίοδο ποὺ τὸ σύμπαν ἀποσπᾶται ἀπὸ τὴν κηδεμονία τοῦ Κρόνου, ἀλλάζει τὴν πορεία του καὶ κινεῖται ἐλεύθερα,

κατὰ τὴν περίοδο δηλαδὴ ποὺ τώρα διανύουμε. Ὑποστηρίζεται ἀκόμη ὅτι ὁ Πλάτων μὲ τὸν μύθο αὐτὸν ἐπιθυμεῖ νὰ δείξει ὅτι ἀπόλυτη μοναρχία στὴν περίοδο ποὺ βρισκόμαστε εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπάρξει, ὅτι ἡ δεσποτικὴ ἐξουσία μπορεῖ νὰ ἀσκηθεῖ μόνο ἀπὸ τὸν θεὸ καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καὶ ὅτι ἡ πολιτικὴ τέχνη εἶναι προνόμιο τῶν ἀνθρώπων τῆς τωρινῆς κοσμικῆς περιόδου.

Γίνεται ἐπίσης διεξοδικὴ ἀναφορὰ στὸν δεύτερο ὁρισμὸ τῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ πολιτικοῦ καὶ στὰ πορίσματα ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ αὐτόν, καθὼς καὶ στὸ παράδειγμα τῆς ὑφαντικῆς τέχνης, τὸ ὁποῖο προβάλλεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, προκειμένου νὰ γίνει κατανοητὸ σὲ τὶ ἀκριβῶς συνίσταται τὸ ἔργο τῆς πολιτικῆς τέχνης καὶ τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός. Ἰδιαίτερη προσοχὴ δίδεται στὴ σύνδεση τῆς πολιτικῆς μὲ τὴν ὀντολογικὴ ἔννοια τοῦ *μετρίου*, στὴν ἀντίληψη τοῦ Πλάτωνα ὅτι ὁ ἐπιστήμων πολιτικὸς τίθεται πάνω ἀπὸ τὸν νόμο, καθὼς καὶ στὴν κεντρικὴ θέση τοῦ διαλόγου αὐτοῦ, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ πολιτικὸς μὲ τὴν τέχνη ποὺ ἀσκεῖ ὀφείλει νὰ συνυφάνει τοὺς *ἀνδρείους* καὶ τοὺς *σώφρονες*, δηλαδὴ ἀνθρώπους μὲ διαφορετικὸ χαρακτήρα, προβάλλοντας ἔτσι ὡς ὁ πρωτεργάτης τοῦ ἐναρμονισμοῦ τῶν ἀντιθέσεων ἐντὸς τῆς πολιτικῆς κοινότητας.

Ἀκολουθοῦν Γενικὰ συμπεράσματα, παράθεση τῆς βιβλιογραφίας ποὺ χρησιμοποιήθηκε καὶ περίληψη στὴν ἀγγλικὴ γλώσσα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ
Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ ΣΤΗΝ *ΠΟΛΙΤΕΙΑ*

1. *Εἰσαγωγικὲς παρατηρήσεις*

Ὁ διάλογος *Πολιτεία* φέρει ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα τὸν ὑπότιτλο [*ἢ περὶ δικαίου, πολιτικός*][1]. Ἂν καὶ ὁ ὑπότιτλος ὑποδηλώνει ὅτι ἡ *Πολιτεία* εἶναι ἔργο πολιτικοῦ περιεχομένου, ποὺ στοχεύει στὴν πραγμάτευση τοῦ θέματος τῆς δικαιοσύνης, ἐν τούτοις ἡ προσεκτικὴ μελέτη τοῦ κειμένου ὁδηγεῖ στὴ διαπίστωση ὅτι πρόκειται γιὰ ἔργο ἐξαιρετικὰ πολύπλοκο καὶ σύνθετο. Στὴν *Πολιτεία* ἡ πολιτικὴ θεωρία ἀναπτύσσεται σὲ ἄρρηκτη σύνδεση μὲ οὐσιώδη θέματα μεταφυσικῆς, ἀνθρωπολογίας, γνωσιοθεωρίας, ἠθικῆς καὶ φιλοσοφίας τῆς παιδείας. Αὐτὸ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα πολλοὶ μελετητὲς νὰ δώσουν διαφορετικὲς καὶ πολλὲς φορὲς ἀντίθετες μεταξύ τους ἑρμηνεῖες, ὅσον ἀφορᾶ τὴν οὐσία καὶ τοὺς στόχους τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ διαλόγου. Κατὰ κοινὴ ὅμως ὁμολογία τὸ κεντρικὸ θέμα τῆς *Πολιτείας* εἶναι ὁ προσδιορισμὸς τῆς φύσης τῆς δικαιοσύνης καὶ ἡ σύλληψη ἑνὸς πολιτεύματος ποὺ θὰ πραγματώνει τὴν ἰδέα τῆς δικαιοσύνης, ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνεται ὁ Πλάτων.

Ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἡ κορυφαία ἀρετὴ[2] ποὺ ἀφορᾶ τὴ ρύθμιση τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς πολιτικῆς κοινότητας καὶ ἀποτελεῖ σύμφωνα μὲ τὸν Πλάτωνα τὸ θεμέλιο γιὰ τὴ σύσταση τῆς ὀρθῆς πολιτείας. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο ὁ Πλάτων ἀναπτύσσει τὴν πολιτική του θεωρία μὲ ἀφετηρία τὴ διερεύνηση τοῦ θέματος τῆς δικαιοσύνης.

---

[1] Βλ. Διογ. Λ. ΙΙΙ. 60. Γιὰ τὸ πρόβλημα τῶν ὑποτίτλων στοὺς πλατωνικοὺς διαλόγους βλ. π.χ. R. G. Hoerber, "Thrasylus' Platonic Canon and the Double Titles", *Phronesis*, 2 (1957), 10-20· J. A. Philip, "The Platonic Corpus", *Phoenix*, 24 (1970), 296-308.

[2] Βλ. Πλάτ., *Νόμ.* 630c. Πβ. Ἀριστ., *Ἠθ. Νικ.* 1129b 26-28, ὅπου ἡ δικαιοσύνη χαρακτηρίζεται «τελεία» ἀρετή, καθὼς ἐπίσης καὶ «κρατίστη τῶν ἀρετῶν».

Πρώτιστος σκοπός του εἶναι ἡ διατύπωση ἑνὸς ἱκανοποιητικοῦ ὁρισμοῦ τῆς δικαιοσύνης, ποὺ νὰ ἀναδεικνύει τὴ σπουδαιότητα καὶ τὸ ρόλο της σὲ μία κοινωνία ἀνθρώπων. Ἡ ἐπικράτηση τῆς δικαιοσύνης ἐντὸς τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τῆς ψυχῆς, ἀποτελεῖ γιὰ τὸν Πλάτωνα, ὅπως θὰ φανεῖ στὴν πορεία αὐτῆς τῆς ἐργασίας, βασικὸ στόχο τόσο τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης ὅσο καὶ τοῦ πολιτικοῦ, γιατὶ μόνο μὲ τὴν ἐπικράτηση τῆς δικαιοσύνης θὰ καταστεῖ κατὰ τὴ γνώμη του δυνατὴ ἡ ἐπίτευξη τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς συλλογικῆς εὐδαιμονίας. Στὴν προσπάθειά μας, ἑπομένως, νὰ προσεγγίσουμε καὶ νὰ κατανοήσουμε τὶς ἔννοιες τῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ πολιτικοῦ στὴν *Πολιτεία*, θὰ ἐπιχειρήσουμε κατ' ἀρχὰς νὰ δείξουμε πῶς ἀντιλαμβάνεται στὸν διάλογο αὐτὸν τὴν ἔννοια τῆς δικαιοσύνης ὁ Πλάτων καὶ ποιὲς περὶ δικαιοσύνης ἀπόψεις ἀντιμάχεται.

2. *Ἡ ἐπικράτηση τῆς δικαιοσύνης ὡς θεμελιώδης στόχος τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης*

Ὁ Πλάτων, προτοῦ προβεῖ στὴν ἀνάπτυξη τῶν ριζοσπαστικῶν πολιτικῶν του προτάσεων, θέτει τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴ φύση καὶ τὴν οὐσία τῆς δικαιοσύνης. Στὸ πρῶτο βιβλίο τῆς *Πολιτείας*[3] ἐκθέτει ἀρχικὰ τὶς

[3] Γιὰ τὸ πρῶτο βιβλίο τῆς *Πολιτείας* καὶ τὰ προβλήματα ποὺ ἀνακύπτουν ἀπὸ τὴ μορφὴ καὶ τὸ περιεχόμενό του βλ. π.χ. K. Bormann, *Πλάτων*, σ. 49-54 · N. Pappas, *Πολιτεία του Πλάτωνα. Ένας οδηγός ανάγνωσης*, μτφρ.: Δ. Παπαγιαννάκος, επιστ. επιμ.: Ιωάννα Πατσιώτη (Αθήνα: Οκτώ, 2006 [ἔκδ. ἀγγλ. πρωτοτύπου 1995]), σ. 29-32 · Janet Coleman *Ιστορία της Πολιτικής Σκέψης. Από την αρχαία Ελλάδα μέχρι τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους*, μτφρ.: Γ. Ε. Χρηστίδης, επιμ.: Π. Σ. Βαλλιάνος (Αθήνα: Κριτική, 2005 [ἔκδ. ἀγγλ. πρωτοτύπου 2000]), σ. 188-201 · Ν. Ραμαντάνης, «Μορφή και περιεχόμενο του 1ου βιβλίου της *Πολιτείας*», *Υπόμνημα*, 2 (2004), 45-60. Ἐνδιαφέρουσα ἀνάλυση τῶν ἐπιμέρους θέσεων τοῦ πρώτου βιβλίου τῆς *Πολιτείας* βλ. N. P. White, *A Companion to Plato's Republic* (Indianapolis: Hackett, 1979), σ. 61-73.

κοινὲς ἀντιλήψεις περὶ δικαιοσύνης[4], οἱ ὁποῖες ἐπικρατοῦσαν στὴν ἐποχή του, καὶ ἐν συνεχεία τὶς ἀπορρίπτει ὡς μὴ κατάλληλες γιὰ νὰ ἀποτελέσουν τὰ θεμέλια τοῦ οἰκοδομήματος τῆς κατ' αὐτὸν ὀρθῆς πολιτείας. Μὲ ἀφορμὴ τὰ λόγια τοῦ Κέφαλου, τὰ ὁποῖα, μεταξὺ ἄλλων, περιλαμβάνουν καὶ ἕνα ἐγκώμιο τῆς ἀξίας ποὺ ἔχουν τὰ πλούτη γιὰ τὸν μετρημένο καὶ φρόνιμο ἄνθρωπο, ἀφοῦ συμβάλλουν σημαντικὰ στὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν ἀδικία, καθὼς ἡ φτώχεια ἐξαναγκάζει κάποιες φορές τὰ ἄτομα νὰ διαπράττουν, ἔστω καὶ ἀκούσια, ἄδικες πράξεις (331a-b), δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ διατυπωθεῖ ὁ πρῶτος ὁρισμὸς τῆς δικαιοσύνης, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο δικαιοσύνη εἶναι «ἀληθῆ τε λέγειν καὶ ἃ ἂν λάβῃ τις ἀποδιδόναι» (331d). Ὁ ὁρισμὸς τοῦ Κέφαλου ἀντιπροσωπεύει μία ἀπὸ τὶς παραδοσιακὲς ἀντιλήψεις περὶ δικαιοσύνης κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Πλάτωνα καὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ κανόνα ὀρθῆς συμπεριφορᾶς «για επαγγελματικές δοσοληψίες ή συμφωνίες»[5]. Τὸ περιεχόμενο τοῦ πρώτου ὁρισμοῦ ἐμπλουτίζεται ἀπὸ τὸν Πολέμαρχο, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιώντας τὰ λόγια τοῦ ποιητὴ Σιμωνίδη θεωρεῖ ὡς *δίκαιον* «τὸ τὰ ὀφειλόμενα ἑκάστῳ ἀποδιδόναι» (331e), μὲ τὴ διευκρίνιση ὅτι μὲ τὸ «ὀφειλόμενον» ὁ Σιμωνίδης θὰ πρέπει νὰ ἐννοοῦσε «τὸ προσῆκον ἑκάστῳ ἀποδιδόναι» (332c). Αὐτὸ σὲ τελευταία ἀνάλυση

---

[4] Γιὰ τὶς κοινὲς ἀντιλήψεις περὶ δικαιοσύνης καὶ τὴ σχέση τους μὲ τὴν πλατωνικὴ δικαιοσύνη βλ. π.χ. D. Sachs, "A Fallacy in Plato's *Republic*", *The Philosophical Review*, 72 (1963), 141-158, καὶ συγκεκριμένα σ. 142-144 · R. Demos, "A Fallacy in Plato's *Republic*?", *The Philosophical Review*, 73 (1964), 395-398 · R. H. Weingartner, "Vulgar Justice and Platonic Justice", *Philosophy and Phenomenological Research*, 25 (1964), 248-252 · J. P. Schiller, "Just Men and Just Acts in Plato's *Republic*", *Journal of the History of Philosophy*, 6 (1968), 1-14 · R. W. Hall, "The Just and Happy Man of the *Republic*: Fact or Fallacy?", *Journal of the History of Philosophy*, 9 (1971), 147-158.

[5] Μαρία Γ. Βενετή, *Πλάτωνος Πολιτεία. Ένα πολίτευμα της ψυχής (Ερμηνευτική προσέγγιση)* (Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 2009), σ. 48.

σημαίνει ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἶναι τέχνη[6] μὲ τὴν ὁποία κάποιος ὠφελεῖ τοὺς φίλους του καὶ βλάπτει τοὺς ἐχθρούς του («ἡ τοῖς φίλοις τε καὶ ἐχθροῖς ὠφελίας τε καὶ βλάβας ἀποδιδοῦσα» 332d). Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ εἶναι ταυτόσημη μὲ τὸ *ἀντιπεπονθὸς δίκαιον* (*lex talionis*), τὸ δίκαιο δηλαδὴ τῆς ἀνταπόδοσης, τὸ ὁποῖο, ὅπως ὁ G. Vlastos ἔχει δείξει, ἦταν βαθιὰ ριζωμένο στὴν ἑλληνικὴ συνείδηση. Ὅπως παρατηρεῖ «τό νά βλάψει κανείς τόν ἐχθρό του ὅσο περισσότερο τοῦ ἐπέτρεπε ὁ νόμος τῆς πολιτείας δέν ἦταν κάτι ἁπλῶς ἀποδεκτό, ἀλλά ἀξιέπαινο»[7].

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνταπόδοσης ἀντικρούεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα μὲ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ὁ δίκαιος ἄνθρωπος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προξενεῖ κακὸ στοὺς ἄλλους ἀνταποδίδοντας τὴν ἀδικία, ποὺ ὑπέστη (335b-e). Ἡ *lex talionis* εἶναι ἀπορριπτέα ὡς μέγιστη ἀδικία, ἀφοῦ ἡ ἀντεκδίκηση γιὰ τὴ βλάβη ποὺ ἔχει ὑποστεῖ κάποιος συνιστᾶ μία ἐξίσου ἄδικη πράξη. Ἡ πληρωμὴ μιᾶς ἀδικίας μὲ μία ἄλλη ἀδικία δὲν ἀποκαθιστᾶ τὴ δικαιοσύνη, ἔστω καὶ ἂν προσφέρει στὸν ἀδικημένο ἕνα αἴσθημα ἱκανοποίησης. Ὁ Πλάτων εἶναι κατηγορηματικὸς ὅτι σὲ καμία περίπτωση δὲν εἶναι δίκαιο νὰ βλάπτει κανεὶς[8] καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἴδιον

---

[6] Πλάτ., *Πολ.* 332d: «ἡ οὖν δὴ τίσιν τί ἀποδιδοῦσα τέχνη δικαιοσύνη ἂν καλοῖτο;». Ἐνδιαφέροντα σχόλια γιὰ τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς δικαιοσύνης ὡς τέχνης στὸ Α' Βιβλίο τῆς *Πολιτείας* βλ. π.χ. B.M. Laing, "The problem of Justice in Plato's *Republic*", *Philosophy*, 8 (1933), 412-421 · Julia Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, μτφρ.: Χρυσούλα Γραμμένου, επιμ.: Χ. Ζαφειρόπουλος, Π. Μπουρλάκης (Αθήνα: Καλέντης, 2006 [ἔκδ. ἀγγλ. πρωτοτύπου 1981]), σ. 36-42 · S. G. Salkever, "Plato on Practices: The *Technai* and the Socratic Question in *Republic*", *Proccedings of the Boston Area Colloquium in Ancient Philosophy*, 8 (1992), 243-267 · N. Pappas, *Πολιτεία του Πλάτωνα.*, σ. 36-37.

[7] *Σωκράτης*, σ. 272. Γιὰ τὸ πῶς τεκμηριώνει ὁ G. Vlastos τὶς ἀπόψεις του γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλ. σ. 272-276. Βλ. ἐπίσης R. Seaford, *Ἀνταπόδοση καὶ τελετουργία. Ὁ Ὅμηρος καὶ ἡ τραγωδία στὴν ἀναπτυσσόμενη πόλη-κράτος*, μτφρ.: Β. Λιάπης (Ἀθήνα: M.I.E.T., 2003 [1994[1]]), ὅπου διατυπώνονται ἐνδιαφέρουσες ἀπόψεις γιὰ τὴν ἀρχὴ τῆς ἀνταπόδοσης στὸν ἀρχαῖο κόσμο.

[8] Πλάτ., *Πολ.* 335e: «οὐδαμοῦ γὰρ δίκαιον οὐδένα ἡμῖν ἐφάνη ὂν βλάπτειν».

τοῦ δίκαιου ἀνθρώπου νὰ κάνει τὸ κακὸ σὲ κανέναν, εἴτε αὐτὸς εἶναι ἐχθρὸς εἴτε φίλος.

Ὁ δεύτερος ὁρισμὸς τῆς δικαιοσύνης, ὁ ὁποῖος θὰ ἀναιρεθεῖ, διατυπώνεται ἀπὸ τὸν σοφιστὴ Θρασύμαχο[9], ποὺ ἐμφανίζεται ὡς ἐκπρόσωπος τῶν νέων ἀντιλήψεων περὶ ἠθικῆς, ποὺ ἔρχονται στὸ προσκήνιο κατὰ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 5ου π. Χ. αἰώνα. Σύμφωνα μὲ τὸν ὁρισμὸ αὐτὸν ἡ δικαιοσύνη ὁρίζεται ὡς «τὸ τοῦ κρείττονος συμφέρον» (338c), ποὺ σημαίνει ὅτι οἱ πολίτες εἶναι δίκαιοι, ὅταν συμμορφώνονται πρὸς τοὺς νόμους ποὺ θεσπίζονται ἀπὸ τοὺς κατέχοντες κάθε φορὰ τὴν ἐξουσία. Ἀδικία, ἀντίθετα, εἶναι ἡ ἐναντίωση καὶ ἡ μὴ συμμόρφωση πρὸς τοὺς νόμους τῆς παράταξης ποὺ κυβερνᾶ. Ὁ ὁρισμὸς αὐτὸς ἰσχύει κατὰ τὸν Θρασύμαχο γιὰ ὅλες τὶς πόλεις καὶ γιὰ ὅλα τὰ πολιτεύματα[10], ἀφοῦ ἡ ἑκάστοτε ἐξουσία, εἴτε εἶναι δημοκρατικὴ εἴτε ὀλιγαρχικὴ εἴτε μοναρχική, θέτει τοὺς κανόνες δικαίου μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ ἐξυπηρετοῦν τὰ πολιτικὰ καὶ οἰκονομικά της συμφέροντα, καὶ μάλιστα ἐπιβάλλει στοὺς πολίτες νὰ τοὺς σέβονται καὶ νὰ τοὺς ἀκολουθοῦν. Ἡ δικαιοσύνη εἶναι βέβαια κάποιου εἴδους συμφέρον κατὰ τὸν πλατωνικὸ Σωκράτη (339b), ἀλλὰ ὄχι ἐκεῖνο ποὺ ἀφορᾶ τὶς ἐπιδιώξεις τῆς καθεστηκυίας ἀρχῆς. Ἡ δικαιοσύνη πρέπει νὰ στοχεύει στὸ συμφέρον τοῦ ἀρχομένου, καὶ γενικότερα τῆς *πόλεως*, καὶ ὄχι τοῦ ἄρχοντα. Ὁ

---

[9] Γιὰ τὸν τρόπο ποὺ παρουσιάζει ὁ Πλάτων τὸν Θρασύμαχο, καθὼς καὶ γιὰ τὸν ὁρισμὸ τῆς δικαιοσύνης, ποὺ φέρεται ὅτι ἦταν μέρος τῆς διδασκαλίας του, βλ. π.χ. G. B. Kerferd, "The Doctrine of Thrasymachus in Plato's *Republic*", *Durham University Journal*, 9 (1947-48), 19-27 · G. F. Hourani, "Thrasymachus' Definition of Justice in Plato's *Republic*", *Phronesis*, 7 (1962), 110-120 · T. Y. Henderson, "In Defense of Thrasymachus", *American Philosophical Quarterly*, 7 (1970), 218-228 · Γ. Μιχαηλίδης–Νουάρος, «Νέα ἀξιολόγηση τοῦ διαλόγου τοῦ Θρασυμάχου μὲ τὸν Σωκράτη», *Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, 53 (1978), 117-137 · Κ. Φραγκομίχαλος, «Ἀδικεῖ τὸν Θρασύμαχον ὁ Πλάτων;», *Πλάτων*, 41 (1989), 58-64 · S. Everson, "The Incoherence of Thrasymachus", *Oxford Studies in Ancient Philosophy*, 16 (1998), 99-131.

[10] Πλάτ., *Πολ.* 338e-339a: «ἐν ἁπάσαις ταῖς πόλεσιν ταὐτὸν εἶναι δίκαιον, τὸ τῆς καθεστηκυίας ἀρχῆς συμφέρον».

σωστὸς κυβερνήτης εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ μεριμνᾶ ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο γιὰ τὸ συμφέρον ὅλων τῶν πολιτῶν καὶ νὰ ρυθμίζει σύμφωνα μὲ αὐτὸ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας.

Ὁ Θρασύμαχος ὑποστηρίζει ἐπιπλέον ὅτι «δίκαιος ἀνὴρ ἀδίκου πανταχοῦ ἔλαττον ἔχει» (343d) καὶ ὅτι ἡ «τελεωτάτη ἀδικία», ὅπως αὐτὴ ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ τὸν τύραννο καὶ τὴν τυραννίδα, κάνει *εὐδαιμονέστατον* ἐκεῖνον ποὺ τὴ διαπράττει καὶ *ἀθλιότατον* τὸν ἀδικηθέντα ποὺ τὴν ὑποφέρει[11]. Διατείνεται ἐπίσης ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἶναι «πάνυ γενναία εὐήθεια» (348c), ἀφοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν ἀποβαίνει γιὰ τὸν δίκαιο ἄνθρωπο ἐπωφελής, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀδικία ποὺ τὴ χαρακτηρίζει ὡς «εὐβουλίαν» (348d) γιὰ ὅσους τὴ διαπράττουν ὄντας περιβεβλημένοι μὲ δύναμη καὶ ἐξουσία.

Τέτοιες ἀντιλήψεις γιὰ τὴ δικαιοσύνη δὲν θὰ μποροῦσαν νὰ ἔχουν θέση στὴν *ἀρίστην* πολιτεία, ποὺ ὁ Πλάτων ὁραματίζεται. Ὁ Πλάτων θέτει ὡς βασικὸ θεμέλιο τὴ γνώση γιὰ τὴν ὕπαρξη καὶ τὴν πραγμάτωση τῆς δικαιοσύνης. Ὁ δίκαιος ἄνθρωπος παρουσιάζεται ὡς κάτοχος γνώσης καὶ σοφίας, στοιχεῖα ποὺ τὸν καθιστοῦν *ἀγαθόν*[12]. Ἡ σοφία του εἶναι ἐκείνη ποὺ τὸν ὁδηγεῖ σὲ μία ὀρθὴ κοινωνικὴ συμπεριφορά, ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ἀπὸ σεβασμὸ ἀπέναντι στοὺς συμπολίτες του. Ἀντίθετα, ὁ ἄδικος εἶναι ἀμαθὴς καὶ κακός. Ἑπομένως, ἡ δικαιοσύνη εἶναι σοφία καὶ ἀρετὴ ἐν ἀντιθέσει μὲ τὴν ἀδικία, ἡ ὁποία εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀμάθειας, συνιστᾶ κακία καὶ ἀποφέρει δυστυχία στὸν ἄνθρωπο. Ἡ δικαιοσύνη ἐπίσης συνεπάγεται «ὁμόνοιαν καὶ φιλίαν» ἐντὸς τῆς κοινότητας, ἐνῶ ἡ ἀδικία ὁδηγεῖ σὲ «στάσεις … καὶ μίση» (351d). Μόνο ὁ δίκαιος δύναται κατὰ τὸν Πλάτωνα νὰ

---

[11] Βλ. σχετ. Πλάτ., *Πολ.* 343c-344c.

[12] *Πολ.* 350c: «Ὁ μὲν ἄρα δίκαιος ἡμῖν ἀναπέφανται ὢν ἀγαθός τε καὶ σοφός, ὁ δὲ ἄδικος ἀμαθής τε καὶ κακός».

θεωρηθεῖ εὐδαίμων. Ὁ ἄδικος παντοῦ καὶ πάντοτε εἶναι ἄθλιος καὶ δυστυχής[13].

Ὁ Πλάτων, πρὶν προχωρήσει στὴ διατύπωση τοῦ δικοῦ του ὁρισμοῦ τῆς δικαιοσύνης, στὸ τέταρτο βιβλίο τῆς *Πολιτείας*, καταρρίπτει ἄλλη μία περὶ δικαιοσύνης ἀντίληψη, ποὺ εἶχε ἀπήχηση σὲ κύκλους διανοουμένων τῆς ἐποχῆς του, ἡ ὁποία ἐδράζεται στὴ θέση ὅτι ὁ καθένας ἀπὸ τὴ φύση του θὰ προτιμοῦσε νὰ ἀδικήσει τοὺς ἄλλους παρὰ νὰ ἀδικηθεῖ ὁ ἴδιος. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ προβάλλεται πρὸς συζήτηση ἀπὸ τὸν Γλαύκωνα, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο ἀποτελεῖ κοινὸ τόπο γιὰ πολλοὺς νὰ θεωροῦν «τὸ μὲν ἀδικεῖν ἀγαθόν, τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι κακόν» (358e). Ἐπειδὴ τὸ φυσικὸ κίνητρο ὑπαγορεύει νὰ μπορεῖ νὰ βλάπτει καὶ νὰ ἀδικεῖ ὁ ἕνας τὸν ἄλλο χωρὶς περιορισμοὺς καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ποὺ νὰ ἐπιθυμεῖ νὰ ἀδικεῖται, συμφωνήθηκε ὅτι ἡ δικαιοσύνη πρέπει νὰ βρίσκεται κάπου ἀνάμεσα στὸ καλύτερο (*ἄριστον*), ποὺ εἶναι ἡ διάπραξη τῆς ἀδικίας καὶ ἡ ταυτόχρονη ἀποφυγὴ τῆς τιμωρίας, καὶ στὸ χειρότερο (*κάκιστον*), ποὺ εἶναι νὰ ὑφίσταται κάποιος τὴν ἀδικία καὶ νὰ ἀδυνατεῖ νὰ τὴν ἀνταποδώσει[14]. Ἡ δικαιοσύνη ἔτσι νοεῖται ὡς μία κοινωνικὴ σύμβαση[15], ποὺ κατ' οὐσίαν ἐξυπηρετεῖ τοὺς ἀσθενεστέρους, οἱ ὁποῖοι στὴν πλειονότητά τους δὲν δύνανται οὔτε νὰ ἀδικοῦν οὔτε νὰ ἀνταποδίδουν τὴν ἀδικία. Μὲ τὸ νὰ συμφωνήσουν μεταξύ τους οἱ ἄνθρωποι «μήτ' ἀδικεῖν μήτ' ἀδικεῖσθαι» (359a) καὶ νὰ ὁδηγηθοῦν στὴ θέσπιση νόμων θεωρώντας «τὸ ὑπὸ τοῦ

---

[13] Πλάτ., *Πολ.* 354a: «Ὁ μὲν δίκαιος ἄρα εὐδαίμων, ὁ δ' ἄδικος ἄθλιος».

[14] *Πολ.* 359a: «μεταξὺ οὖσαν τοῦ μὲν ἀρίστου ὄντος, ἐὰν ἀδικῶν μὴ διδῷ δίκην, τοῦ δὲ κακίστου, ἐὰν ἀδικούμενος τιμωρεῖσθαι ἀδύνατος ᾖ· τὸ δὲ δίκαιον ἐν μέσῳ ὂν τούτων ἀμφοτέρων».

[15] *Πολ.* 359a: «ἄρξασθαι νόμους τίθεσθαι καὶ συνθήκας». Ἐνδιαφέρουσες παρατηρήσεις γιὰ τὸν συμβατικὸ χαρακτήρα τῆς δικαιοσύνης σύμφωνα μὲ τὸν Γλαύκωνα βλ. π.χ. A. E. Taylor, *Πλάτων*, σ. 317-319 · C. A. Kirwan, "Glaucon's Challenge", *Phronesis*, 10 (1965), 162-173 · C. Shields, "Plato's Challenge: the Case of Justice in *Republic* II", στό: G. Santas (ed.), *The Blackwell Guide to Plato's Republic* (Oxford: Blackwell Publishing, 2006), 63-83, καὶ κυρίως σ. 70 κ. ἑ.

νόμου ἐπίταγμα νόμιμόν τε καὶ δίκαιον» (359a) ἐξασφαλίζεται ἡ εὔρυθμη λειτουργία τῆς κοινωνίας. Ὁ E. Barker[16] παρατηρεῖ εὔστοχα ὅτι «ενώ ο Θρασύμαχος είχε θεμελιώσει τη δικαιοσύνη στο ένστικτο της κυριαρχίας και την είχε ορίσει ως το συμφέρον του ισχυροτέρου, ο Γλαύκων τη θεμελιώνει στο ένστικτο του φόβου και την ορίζει ως ανάγκη του ασθενεστέρου».

Τὸ μεγάλο μειονέκτημα τῶν προαναφερθέντων ὁρισμῶν εἶναι ὅτι δὲν συνδέουν τὴ δικαιοσύνη μὲ τὴν ψυχή, ὅτι δὲν τὴν παρουσιάζουν δηλαδὴ ὡς κάτι τὸ ἐνδογενές, ἀλλὰ ὡς κάτι τὸ ἐξωγενές[17]. Δὲν προβάλλεται ἐπίσης ἡ δικαιοσύνη ὡς ἕνα ἀγαθὸ μὲ ἐγγενῆ ἀξία, ὡς ἀγαθὸ δηλαδὴ ποὺ τὸ ἐπιζητοῦμε γι' αὐτὸ τὸ ἴδιο, ἄσχετα ἂν εἶναι καλὸ καὶ ἐπιθυμητὸ καὶ γιὰ τὰ ἀποτελέσματά του[18]. Ὁ Πλάτων εἶναι πεπεισμένος ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἶναι «μέγιστον ἀγαθὸν»[19] καὶ ὅτι εἶναι μία *κατὰ φύσιν* κατάσταση τόσο τῆς ψυχῆς ὅσο καὶ τῆς *πόλεως*. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀναλογίας ψυχῆς καὶ *πόλεως*, ποὺ κατέχει κεντρικὴ θέση στὴν *Πολιτεία*, ὁ Πλάτων θὰ ἐπιχειρήσει νὰ δείξει πῶς ἀναδύεται ἡ δικαιοσύνη, καθὼς καὶ ἡ ἀδικία, στοὺς κόλπους τῆς *πόλεως*, ποὺ εἶναι κάτι μεγαλύτερο ἀπὸ τὴν ψυχὴ καί, ἐπομένως, εἶναι πιὸ εὐδιάκριτη ἡ δικαιοσύνη ἐντός της, καὶ στὴ συνέχεια θὰ ἐξετάσει τί σημαίνει δικαιοσύνη, ὅσον ἀφορᾶ τὴν ψυχή[20]. Πρὸς ἐπίτευξη τοῦ στόχου του ὁ Πλάτων ἐπιχειρεῖ τὴ νοερὴ ἀνάπλαση τῆς γένεσης μιᾶς *πόλεως*, περιγράφει τὴν κοινωνική της σύσταση, ἐκθέτει τούς λόγους τῆς

---

[16] *Ο πολιτικός στοχασμός στην αρχαία Ελλάδα*, σ. 341.

[17] Πβ. E. Barker, *ὅπ. π.*, σ. 344.

[18] Στὴν ἀρχὴ τοῦ δεύτερου βιβλίου τῆς *Πολιτείας* ἡ δικαιοσύνη κατατάσσεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα στὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα ποὺ τὰ ἐπιδιώκουμε καὶ γι' αὐτὰ τὰ ἴδια καὶ γιὰ τὶς συνέπειές τους (358a · πβ. 367c). Γιὰ τὴν κατάταξη τῶν ἀγαθῶν στὴν *Πολιτεία* σὲ τρεῖς κατηγορίες καὶ τὴ σημασία τῆς κατάταξης αὐτῆς γιὰ τὴν πλατωνικὴ ἠθικὴ βλ. π.χ. N. White, "The Classification of Goods in Plato's *Republic*", *Journal of the History of Philosophy*, 22 (1984), 393-421.

[19] Πλάτ., *Πολ.* 366e · πβ. *Πολ.* 367c.

[20] Βλ. σχετ. *Πολ.* 368d-369a.

δημιουργίας της και ἀναπτύσσει τὶς ἀπόψεις του γιὰ τὸ πῶς ἡ *πόλις* αὐτὴ μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ἐξελίσσεται.

Ἡ πρώτη *πόλις* εἶναι προϊὸν τῆς *χρείας* (369b-d) καὶ στηρίζεται στὴν ἀρχὴ τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας[21]. Καθὼς οἱ κάτοικοι αὐτῆς τῆς *πόλεως*, ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὡς «ἀληθινή» (372e), ὅπως ἐπίσης καὶ ὡς «ὑγιὴς» (372e) ἢ «ὑγιεινή» (373b), ζοῦν μὲ ἁπλὸ καὶ λιτὸ τρόπο, ἱκανοποιώντας μόνο τὶς βασικές τους ἀνάγκες, καὶ καθὼς περιορίζεται ὁ καθένας μόνο σὲ ἐκείνη τὴν ἐργασία ποὺ ἁρμόζει στὴ φύση του καὶ ἀνταποκρίνεται στὶς ἱκανότητές του, δὲν ἀναφύεται ἡ ἀδικία καί, συνακόλουθα, δὲν ἀνακύπτει τὸ αἴτημα γιὰ δικαιοσύνη. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο ὁ Πλάτων θεωρεῖ ὅτι ἡ ἐμφάνιση τῆς ἀδικίας καὶ ἡ ἀνάγκη γιὰ δικαιοσύνη θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν στὰ πλαίσια τῆς «τρυφώσης»[22] ἢ «φλεγμαινούσης» *πόλεως*[23], ποὺ ἀκολουθεῖ τὴν «ὑγιῆ» καὶ διακρίνεται ἀπὸ τὶς συνεχῶς αὐξανόμενες ἀνάγκες καὶ ἐπιθυμίες τῶν ἀνθρώπων ποὺ τὴ συγκροτοῦν. Στὴ «φλεγμαίνουσαν πόλιν» τὰ ἄτομα ἄγονται καὶ φέρονται ἀπὸ μὴ ἀναγκαῖες ἐπιθυμίες καὶ καταλαμβάνονται ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἰδιοτέλειας καὶ τῆς πλεονεξίας. Προβάλλει ἔτσι ἡ *πόλις* αὐτή, ὅπως

---

[21] Σύμφωνα μὲ τὸν Κ. Ψυχοπαίδη ἡ «πρώτη κίνηση της ίδρυσης πολιτείας ανατρέχει σε ένα κεντρικό μοτίβο της ελληνικής πολιτικής θεωρίας, το οποίο υποδεικνύει ως την ουσιώδη διάσταση για τη συγκρότηση κοινωνιών εκείνη του καταμερισμού της εργασίας». (*Ο φιλόσοφος, ο πολιτικός και ο τύραννος. Για την πολιτική σκέψη του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη*, [Αθήνα: Πόλις, 2006 (1999[1])], σ. 17). Γιὰ τὶς οἰκονομικὲς καὶ τὶς ἠθικὲς διαστάσεις τῆς ἀρχῆς τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας στὴ θεώρηση τοῦ Πλάτωνα βλ. Helen Karabatzaki–Perdiki, *Individual and Society in Plato and Durkheim: A Comparative and Critical Analysis*, unpubl. Ph.D. Diss. (University of East Anglia, 1988), σ. 103-106. Ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας δικαιολογεῖται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὡς ἑξῆς: «ἡμῶν φύεται ἕκαστος οὐ πάνυ ὅμοιος ἑκάστῳ, ἀλλὰ διαφέρων τὴν φύσιν, ἄλλος ἐπ' ἄλλου ἔργου πράξει» (370a-b).

[22] Ὁ χαρακτηρισμὸς «τρυφῶσα» σημαίνει ὅτι ἡ *πόλις* αὐτὴ κολυμπάει στὴν τρυφή. Ἐνδιαφέροντα σχόλια γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλ. Δ.Ἰ. Κουτσογιαννόπουλος, «Ἡ ἔννοια τῆς τρυφῆς παρὰ Πλάτωνι», *Πλάτων*, 17 (1965), 3-10

[23] Βλ. σχετ. Πλάτ., *Πολ.* 372e.

εὔστοχα παρατηρεῖ ὁ Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος, ὡς «ὁ γενέθλιος τόπος τῆς ἀπληστίας, καὶ ἄρα τῆς ἀπρέπειας καὶ τῆς ἀδικίας»[24].

Οἱ ὑπερβολικὲς ἀνάγκες καὶ ἐπιθυμίες τῶν κατοίκων τῆς δεύτερης *πόλεως* ἀπαιτοῦν καινούρια ἐπαγγέλματα γιὰ τὴν ἱκανοποίησή τους μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀναπόφευκτη αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ[25]. Μὲ τὴν πληθυσμιακὴ διόγκωση καταλύεται ἡ οἰκονομικὴ αὐτάρκεια τῆς χώρας. Ἡ *πόλις* χρειάζεται γιὰ τὴ συντήρηση καὶ τὴν ἐπιβίωσή της περισσότερους πόρους καὶ περισσότερο ἔδαφος. Διέξοδο στὴν κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ κρίση ποὺ ἔχει δημιουργηθεῖ δίδει κατὰ τὸν Πλάτωνα ὁ ἐπιθετικὸς πόλεμος[26]. Ἡ ἀνάγκη γιὰ ἀπόκτηση καινούριων ἐδαφῶν καὶ ἄλλων ἀγαθῶν μὲ τὸν πόλεμο καθιστᾶ ἀπαραίτητη τὴν ὕπαρξη μιᾶς τάξης πολιτῶν ἐξειδικευμένων στὴ διεξαγωγὴ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ σύσταση τῆς τάξης τῶν φυλάκων, ἐνὸς δηλαδὴ σώματος μόνιμων στρατιωτῶν, ἀποτελεῖ ἀναπόφευκτα συνέπεια τοῦ ὑπερπληθυσμοῦ τῆς *τρυφώσης πόλεως* καὶ τῶν ὑπέρμετρων βιοσυντηρητικῶν της ἀναγκῶν. Ἡ δημιουργία τῆς τάξης τῶν φυλάκων σηματοδοτεῖ τὴν ἀρχὴ τοῦ ξεκαθαρίσματος τῆς τρυφηλῆς *πόλεως* ἀπὸ τὰ νοσηρά της στοιχεῖα καὶ τῆς μετατροπῆς της σὲ μιὰ πολιτεία ποὺ θὰ ἐνσαρκώνει τὴν ἰδέα τῆς δικαιοσύνης. Ἀπὸ τὴν παιδική τους ἡλικία ὡς τὴν ἐνηλικίωσή τους οἱ μέλλοντες νὰ στελεχώσουν τὴν τάξη τῶν φυλάκων θὰ πρέπει νὰ διαπαιδαγωγοῦνται μὲ βάση τὶς ἀρχὲς τῆς ὀρθῆς «μουσικῆς» παιδείας, ἡ ὁποία ἀποσκοπεῖ στὴν «ὑγιεινὴ ρύθμιση τῶν παθῶν»[27], στὴ σωστὴ δηλαδὴ διάπλαση

---

[24] «Σχόλια στὴν πολιτειολογία τοῦ Πλάτωνος», *Φιλοσοφία*, 2 (1972), 222-234, καὶ συγκεκριμένα σ. 228.

[25] Βλ. σχετ. Πλάτ., *Πολ.* 373b-d.

[26] Βλ. *Πολ.* 373d-e. Γιὰ τὰ αἴτια τῆς ἐμφάνισης τοῦ πολέμου στὴ *φλεγμαίνουσαν πόλιν* βλ π.χ. Κ.Ἰ. Δεσποτόπουλος, *Πολιτικὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος* (Ἀθῆναι: Σεφερλής, 1975[1] καὶ Παπαζήσης, 1980[2]), σ. 48-49.

[27] Γ. Βλαστός, *Σωκράτης*, σ. 147.

τῶν αἰσθημάτων τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς λύπης, διάπλαση ἄκρως σημαντικὴ γιὰ τὴ γένεση τῆς ἀρετῆς[28].

Ἡ *πόλις* περιλαμβάνει τώρα δύο τάξεις, τὴν τάξη τῶν παραγωγῶν καὶ τῶν δημιουργῶν καὶ τὴν τάξη τῶν φυλάκων. Ἔχει ἔτσι ἐξασφαλισθεῖ καὶ ἡ συντήρησή της καὶ ἡ διαφύλαξη τῆς ἀσφάλειας καὶ τῆς ἐλευθερίας της. Ἀπομένει νὰ λυθεῖ τὸ ζήτημα ποιοὶ ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς θὰ κυβερνοῦν καὶ ποιοὶ θὰ κυβερνῶνται (412b). Δικαίωμα στὴ διακυβέρνηση τῆς πόλεως ἔχουν κατὰ τὸν Πλάτωνα μόνο οἱ μεγαλύτεροι σὲ ἡλικία φύλακες καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ὄχι ὅλοι, ἀλλὰ οἱ ἄριστοι[29]. Αὐτοὶ θὰ πρέπει νὰ ὀνομάζονται «παντελεῖς» φύλακες, τέλειοι δηλαδὴ φρουροί, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι φύλακες θὰ πρέπει νὰ ἀποκαλοῦνται «ἐπίκουροι» (414b). Οἱ μέλλοντες νὰ ἐξελιχθοῦν σὲ «παντελεῖς» φύλακες, ἐκτὸς τῆς «μουσικῆς» καὶ τῆς «γυμναστικῆς» θὰ τύχουν καὶ ἄλλων βαθμίδων παιδείας, μὲ ἐπιστέγασμα τὴν μαθητεία τους στὴ διαλεκτική. Μὲ τὴν ὕπαρξη τῶν τριῶν τάξεων καὶ τὸ εἰδικὸ ἔργο ποὺ ἡ κάθε τάξη ὀφείλει νὰ ἐπιτελεῖ ἀποκαθίσταται ἡ ὑγεία τῆς *φλεγμαινούσης πόλεως* καὶ ἡ ἀδικία παραχωρεῖ τὴ θέση της στὴ δικαιοσύνη.

Ἡ δικαιοσύνη ὁρίζεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὡς «τὸ τὰ αὑτοῦ πράττειν καὶ μὴ πολυπραγμονεῖν» (433a), ὡς «ἡ τοῦ ἕκαστον ἐν αὐτῇ τὰ αὑτοῦ πράττειν δύναμις» (433d) καὶ ὡς «ἡ τοῦ οἰκείου τε καὶ ἑαυτοῦ ἕξις τε καὶ πρᾶξις» (433e-434a). Οἱ ὁρισμοὶ αὐτοὶ καθιστοῦν τὴν ἔννοια τῆς

---

[28] Γιὰ τὴ σπουδαιότητα τῆς ὀρθῆς «μουσικῆς» παιδείας σύμφωνα μὲ τὸν Πλάτωνα βλ. *Πολ.* 401c-402a · *Νόμ.* 653c κ.ἑ. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλ. τὸ σημαντικὸ ἔργο τοῦ Εὐάγγελου Μουτσόπουλου, *Ἡ μουσικὴ στὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνος*, μτφρ.: Ν. Ταγκούλης, ἐπιμ.: Ν. Μπεζαντάκος (Ἀθῆναι: Σύλλογος πρὸς διάδοσιν Ὠφελίμων Βιβλίων, 2010). Βλ. ἐπίσης G. Vlastos, «Δικαιοσύνη καὶ εὐτυχία στὴν *Πολιτεία*», στό: G. Vlastos, *Πλατωνικὲς μελέτες*, μτφρ.: Ἰ. Ἀρζόγλου (Ἀθήνα: Μ. Ι. Ε.Τ., 1994), 169-210, καὶ κυρίως σ. 206-208.

[29] Βλ. σχετ. Πλάτ., *Πολ.* 412c. Στὴν τάξη τῶν ἀρχόντων θὰ πρέπει εἰδικότερα νὰ ἐπιλεγοῦν οἱ φύλακες ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι «παρὰ πάντα τὸν βίον, ὃ μὲν ἂν τῇ πόλει ἡγήσωνται συμφέρειν, πάσῃ προθυμίᾳ ποιεῖν, ὃ δ' ἂν μή, μηδενὶ τρόπῳ πρᾶξαι ἂν ἐθέλειν» (412d-e).

δικαιοσύνης ταυτόσημη μὲ τὴν ἔννοια τῆς *οἰκειοπραγίας* (434c), ἡ ὁποία παραπέμπει στὴν ἀρχὴ τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας. Ἡ ἀδικία ἀντίθετα εἶναι ἄρρηκτα δεμένη μὲ τὴν *πολυπραγμοσύνην*[30]. Γιὰ νὰ ὑπάρχει, ἐπομένως, δικαιοσύνη στὴν *πόλιν*, θὰ πρέπει κάθε τάξη νὰ ἐκτελεῖ τὸ δικό της ἔργο καὶ μόνο καὶ νὰ μὴν πολυπραγμονεῖ, πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι οἱ *δημιουργοὶ* θὰ ἀσχολοῦνται ἀποκλειστικὰ μὲ τὴν παραγωγή, τὸ ἐμπόριο καὶ τὶς τέχνες, οἱ *ἐπίκουροι* μὲ τὴν ἐσωτερικὴ τάξη καὶ τὴ φύλαξη τῆς *πόλεως* καὶ οἱ *ἄρχοντες* μὲ τὴν ἄσκηση τῆς ἐξουσίας. Ἡ ἔννοια τοῦ *οἰκείου ἔργου* συνδέεται μὲ τὴν ἔννοια τῆς *οἰκείας ἀρετῆς*. Κατὰ τὸν Πλάτωνα καθετὶ ποὺ τοῦ ἔχει ἀνατεθεῖ νὰ κάνει ἕνα ὁρισμένο ἔργο ἔχει μιὰ ἀρετὴ ἐντελῶς δική του καὶ ἐπιτελεῖ ἄριστα τὸ ἔργο του χάρη σὲ αὐτὴν τὴν ἀρετή[31]. Ἔτσι ἡ τάξη τῶν *δημιουργῶν* θὰ πρέπει νὰ διέπεται ἀπὸ τὴν ἀρετὴ τῆς σωφροσύνης[32], ἡ τάξη τῶν *ἐπικούρων* ἀπὸ τὴν ἀρετὴ τῆς ἀνδρείας καὶ ἡ τάξη τῶν *ἀρχόντων* ἀπὸ τὴν ἀρετὴ τῆς σοφίας. Ἀποτέλεσμα τῆς ὕπαρξης τῶν τριῶν αὐτῶν ἀρετῶν στὶς τάξεις τῆς πολιτείας εἶναι ἡ ἀρετὴ τῆς δικαιοσύνης[33]. Ἡ *πόλις* μὲ ἄλλα λόγια εἶναι δίκαιη, ὅταν οἱ κυβερνῆτες εἶναι σοφοί, οἱ στρατιῶτες ἀνδρεῖοι καὶ οἱ παραγωγοὶ σώφρονες.

Ἀφοῦ ἔχει ἀποσαφηνιστεῖ σὲ τὶ συνίσταται ἡ δικαιοσύνη, καθὼς καὶ ἡ ἀδικία, ἐντὸς τῆς *πόλεως*, εἶναι εὔκολο, μὲ βάση τὴν ἀναλογία ψυχῆς

---

[30] Ἡ *πολυπραγμοσύνη* ἐπιφέρει τὴν κατάλυση τῆς ἀρχῆς τῆς *οἰκειοπραγίας* καὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ *κακουργίαν* καὶ *ἀδικίαν*. Βλ. σχετ. *Πολ.* 434b-c καὶ 444a-b.

[31] Γιὰ τὶς ἔννοιες τοῦ *οἰκείου ἔργου* καὶ τῆς *οἰκείας ἀρετῆς* βλ. *Πολ.* 352d-353e.

[32] Γιὰ τὴ σωφροσύνη ὄχι μόνον ὡς ἀρετὴ τῶν δημιουργῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀρετὴ καὶ τῶν ὑπολοίπων τάξεων βλ. *Πολ.* 431d-432a. Κατὰ τὸν F. M. Cornford οἱ φιλόσοφοι–βασιλεῖς διαθέτουν *σωφροσύνην μετὰ νοῦ*, οἱ φύλακες ἐπίκουροι *σωφροσύνην μετ' ὀρθῆς δόξης* καὶ οἱ δημιουργοὶ *σωφροσύνην ἀλόγιστον* ("Psychology and Social Structure in the *Republic* of Plato", *The Classical Quarterly*, 6 [1912], 246-265, καὶ συγκεκριμένα σ. 250-251.

[33] Γιὰ τὶς τέσσερις βασικὲς ἀρετὲς τῆς *πόλεως* καὶ τῆς ψυχῆς βλ. K. Bormann, *Πλάτων*, σ. 210-219 · Julia Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, σ. 141-195 · N. Pappas, *Πολιτεία του Πλάτωνα*, σ. 83-89.

καὶ πολιτείας[34], νὰ προσδιοριστεῖ σὲ τὶ συνίσταται ἡ δικαιοσύνη στὸ ἄτομο. Σύμφωνα μὲ τὸν Πλάτωνα ὁ ἄνθρωπος καθίσταται δίκαιος, ὅταν κάθε μέρος τῆς ψυχῆς, *λογιστικόν*, *θυμοειδὲς* καὶ *ἐπιθυμητικόν*[35], κάνει τὴ δουλειά του (441d-e), χωρὶς νὰ ξεπερνᾶ τὰ ὅρια ποὺ τοῦ ἔχουν δοθεῖ ἀπὸ τὴ φύση. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ ἄρχει τὸ *λογιστικόν*, ποὺ εἶναι σοφό, καὶ νὰ ὑπακούει σὲ αὐτὸ τόσο τὸ *θυμοειδές*, τὸ ὁποῖο ὀφείλει νὰ εἶναι ἀνδρεῖο, ὅσο καὶ τὸ *ἐπιθυμητικόν*, ποὺ πρέπει νὰ εἶναι σῶφρον[36]. Εἰδικότερα τὸ *θυμοειδές*, ἂν δεχθεῖ τὴν κατάλληλη ἀγωγή, θὰ εἶναι ὁ φυσικὸς σύμμαχος τοῦ *λογιστικοῦ*[37] στὴ δύσκολη προσπάθεια τοῦ τελευταίου νὰ ἔχει ὑπὸ τὸν ἔλεγχό του τὸ *ἐπιθυμητικόν*, τὸ ὁποῖο, ἂν ὑπερπληρωθεῖ μὲ τὶς σωματικὲς λεγόμενες ἡδονὲς καὶ παραδυναμώσει καὶ κατορθώσει νὰ ἀναλάβει τὰ ἡνία τῆς ψυχῆς, θὰ ἀνατραποῦν τὰ πάντα στὸν ἀνθρώπινο βίο (442a-b) καὶ θὰ κατισχύσει ἡ ἀδικία. Ἀπὸ τὰ προαναφερθέντα συνάγεται ὅτι ἡ

---

[34] Γιὰ τὸ ρόλο ποὺ διαδραματίζει ἡ ἀναλογία ψυχῆς καὶ πολιτείας στὴν πολιτικὴ σκέψη τοῦ Πλάτωνα στὴν *Πολιτεία* βλ. ἐνδεικτικὰ Κ.Ἰ. Βουδούρης, *Ψυχὴ καὶ πολιτεία. Ἔρευνα ἐπὶ τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος*, Διδακτ. διατρ., Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαριπόλου, 7' (Ἐν Ἀθήναις: Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, Φιλοσοφικὴ Σχολή, 1970) · T. J. Andersson, *Polis and Psyche: A Motif in Plato's Rebublic* (Göteborg: Elanders Boktryckeri Aktiebolac, 1971) · I. D. Evrigenis, "The Psychology of Politics: The City–Soul Analogy in Plato's *Republic*", *History of Political Thought*, 23 (2002), 590-610.

[35] Τὸ πλατωνικὸ δόγμα γιὰ τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς καὶ τὶς τρεῖς τάξεις τῆς πολιτείας εἶναι πιθανὸ νὰ ἔχει πυθαγόρεια προέλευση, καθὼς σχετίζεται μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ Πυθαγόρα γιὰ τὰ τρία γένη ἀνθρώπων (*φιλόσοφον*, *φιλόνικον* καὶ *φιλοκερδὲς*) καὶ τοὺς τρεῖς βίους ποὺ ἀντιστοιχοῦν σὲ αὐτά. Βλ. σχετ. Cic., *Tusc.* V. 3. 8-9 · Διογ. Λ. VIII. 8 · Ἰάμβ., *Βί. Πυθ.* 58. Περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλ. Barker, E., *Ο πολιτικός στοχασμός στην αρχαία Ελλάδα.*, σ. 120-121 · J. L. Stocks, "Plato and the Tripartite Soul", *Mind*, 24 (1915), 207-221 · G. Klosko, *The Development of Plato's Political Theory*, σ. 71.

[36] Σύμφωνα μὲ τὸν ὁρισμὸ τῆς σωφροσύνης ποὺ δίδεται στὸ 389d-e τῆς *Πολιτείας* ἡ σωφροσύνη προβάλλει ὡς ἡ ἀρετὴ τοῦ *ἐπιθυμητικοῦ*. Στὸ 442c-d ὅμως ἡ σωφροσύνη φαίνεται ὅτι καλύπτει καὶ τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς, καθὼς *σώφρων* θεωρεῖται ὁ ἄνθρωπος τοῦ ὁποίου τὰ μέρη τῆς ψυχῆς συμφωνοῦν μεταξύ τους ὅτι πρέπει νὰ ἄρχει τὸ *λογιστικόν*.

[37] Βλ. σχετ. Πλάτ., *Πολ.* 440b, 441a, e. Πβ. *Τίμ.* 70a.

δικαιοσύνη ὡς «οἰκειοπραγία» τοῦ «χρηματιστικοῦ», τοῦ «ἐπικουρικοῦ» καὶ τοῦ «φυλακικοῦ γένους» (434c) ἢ τῶν τριῶν μερῶν τῆς ψυχῆς ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν κυριαρχία τοῦ λόγου σὲ ὅλες τὶς ἐκφάνσεις τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Ἡ ἀντίληψη τοῦ Πλάτωνα γιὰ τὴ δικαιοσύνη, τὴν ὁποία ἐπιχειρήσαμε σὲ γενικὲς γραμμὲς νὰ παρουσιάσουμε, ὑπῆρξε καθοριστικῆς σημασίας γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο συνέλαβε τὶς ἔννοιες τῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ πολιτικοῦ στὸν διάλογο *Πολιτεία*, γιατὶ δὲν νοεῖται πολιτικὸς στὴ θεώρησή του χωρὶς τὴν ἱκανότητα πραγμάτωσης τῆς δικαιοσύνης τόσο ἐντὸς τῆς πόλεως ὅσο καὶ ἐντὸς τῆς ψυχῆς, ὅπως στὴ συνέχεια θὰ δείξουμε.

3. *Ὁ πολιτικὸς ὡς φιλόσοφος καὶ ἡ «φυλακικὴ» τέχνη*

Ὁ Πλάτων πίστευε ὅτι ἡ *Καλλίπολις*[38] θὰ μποροῦσε νὰ γίνει πραγματικότητα μόνο ὑπὸ μία προϋπόθεση: Ἂν οἱ φιλόσοφοι γίνουν *βασιλεῖς στὶς πόλεις* ἢ οἱ *βασιλεῖς* φιλοσοφήσουν γνήσια.[39] Πίστευε ἐπίσης ὅτι ἡ ἐξουσία τῶν φιλοσόφων θὰ ἐπιφέρει εὐδαιμονία σὲ ἀτομικὸ καὶ συλλογικὸ ἐπίπεδο, καθὼς καὶ ἄρση τῆς κακοδαιμονίας τῶν *πόλεων*. Ὁ Πλάτων συνδυάζει τὴν πολιτικὴ δύναμη μὲ τὴ φιλοσοφία στὸ πρόσωπο τοῦ φιλοσόφου–βασιλιᾶ, θεωρώντας τὸν συνδυασμὸ αὐτὸν ὡς τὸ πλέον ἀποτελεσματικὸ μέσο γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῆς

---

[38] Ἔτσι ἀποκαλεῖ ὁ Πλάτων τὴν *πόλιν* μὲ τὸ ὀρθὸ πολίτευμα στὸ ἕβδομο βιβλίο τῆς *Πολιτείας* (527c).Ἔχει ὑποστηριχθεῖ ἡ ἄποψη ὅτι ἡ *Καλλίπολις* ἔχει ἀρκετὰ κοινὰ σημεῖα μὲ τὴ *Νεφελοκοκκυγίαν*, τὴν *πόλιν* τῶν πουλιῶν, στοὺς *Ὄρνιθες* τοῦ Ἀριστοφάνη. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλ. π.χ. Arlene W. Saxonhouse, "Comedy in Callipolis: Animal Imagery in the *Republic*", *The American Political Science Review*, 72 (1978), 888-901.

[39] Πλάτ., *Πολ.* 473c-d: «ἢ οἱ φιλόσοφοι *βασιλεύσωσιν* ἐν ταῖς πόλεσιν ἢ οἱ *βασιλῆς* τε νῦν λεγόμενοι καὶ δυνάσται φιλοσοφήσωσι γνησίως τε καὶ ἱκανῶς, καὶ τοῦτο εἰς ταὐτὸν συμπέσῃ, δύναμίς τε πολιτικὴ καὶ φιλοσοφία» · πβ. *Ἐπ. Ζ΄* 326a-b.

πολυδιάστατης κρίσης ποὺ βίωνε ἡ ἐποχή του. Ὁ φιλόσοφος–βασιλιὰς εἶναι τὸ σημαντικότερο πολιτικὸ ὅραμα τοῦ Πλάτωνα καὶ ταυτόχρονα ἕνα ἀπὸ τὰ τέσσερα μεγάλα ριζοσπαστικὰ κοινωνικο–πολιτικὰ μέτρα ποὺ προτείνονται στὸν διάλογο *Πολιτεία*· τὰ ἄλλα τρία εἶναι ἡ κατάργηση τοῦ θεσμοῦ τῆς οἰκογένειας, ἡ ἀπαγόρευση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἡ ἰσότητα τῶν δύο φύλων στὶς τάξεις τῶν φυλάκων (*ἐπικούρων καὶ παντελῶν*), ποὺ σημαίνει ὅτι στρατιῶτες καὶ ἄρχοντες μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ γυναῖκες[40]. Ὁ φιλόσοφος–βασιλιάς στὴ θεώρηση τοῦ Πλάτωνα εἶναι ἕνα ἰδιαίτερα προικισμένο καὶ χαρισματικὸ ἀπὸ τὴ φύση ἄτομο, ποὺ διαθέτει μεγάλη νοητικὴ ἱκανότητα, ταχεία ἀντίληψη καὶ πραγματικὸ ζῆλο γιὰ μάθηση, ὅπως θὰ δοῦμε διεξοδικότερα στὴ συνέχεια. Ἐλάχιστοι ἔχουν ἐκ φύσεως τὶς καταβολὲς καὶ τὰ κατάλληλα προσόντα νὰ γίνουν φιλόσοφοι, ὥστε νὰ ἀνέλθουν στὴν τρίτη καὶ ἀνώτερη κοινωνικὴ τάξη τῆς ἰδανικῆς πολιτείας, στὴν τάξη τῶν *φυλάκων–παντελῶν*, καὶ δικαιωματικὰ νὰ μποροῦν νὰ ἀσκήσουν τὴν πολιτικὴ τέχνη.

---

[40] Ἐνδιαφέρουσες ἑρμηνεῖες γιὰ τὴ στάση τοῦ Πλάτωνα ἀπέναντι στὸ γυναικεῖο φύλο στὴν *Πολιτεία* βλ. ἐνδεικτικὰ Dorothea Wender, "Plato: Misogynist, Paedophile, and Feminist", *Arethusa*, 6 (1973), 75-90 · Susan Moller Okin, "Philosopher Queens and Private Wives: Plato on Women and the Family", *Philosophy and Public Affairs*, 6 (1977), 345-369 · N. Smith, "The Logic of Plato's Feminism", *Journal of Social Philosophy*, 11 (1980), 5-11 · N. D. Smith, "Plato and Aristotle on the Nature of Women", *Journal of the History of Philosophy*, 21 (1983), 467-478, καὶ συγκεκριμένα σ. 468-474 · Natalie H. Bleustone, *Women and the Ideal Society. Plato's Republic and Modern Myths of Gender* (Oxford/Hamburg/New York: Berg, 1987) · W. Soffer, "Socrates' Proposals Concerning Women: Feminism or Fantasy?", *History of Political Thought*, 16 (1995), 157-173 · Joanne Waugh, «Οι γυναίκες, οι πολίτες και η δημοκρατία: Η πρόκληση της *Πολιτείας*», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Πλατωνική Πολιτική Φιλοσοφία*, Πρακτικὰ 8ου Διεθνοῦς Συνεδρίου Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, Ἀθήνα–Πυθαγόρειον Σάμου, Ἰούλιος 1996 (Ἀθήνα: Διεθνές Κέντρο Φιλοσοφίας καί Πολιτισμοῦ, 1997), 198-216 · Χλόη Μπάλλα, «Γιατί ο Πλάτων δέχεται τις γυναίκες στην τάξη των φυλάκων;», *Ὑπόμνημα*, 2 (2004), 105-115.

Οἱ φιλόσοφοι–βασιλεῖς προέρχονται, ὅπως ἔχει ἤδη ἀναφερθεῖ, ἀπὸ τὴν τάξη τῶν *φυλάκων ἐπικούρων*[41]. Ὁρισμένοι ἐξαιρετικὰ ἀνδρεῖοι *ἐπίκουροι*, ὕστερα ἀπὸ πολύχρονη καὶ πολυεπίπεδη ἐκπαίδευση[42], ποὺ τοὺς ὁδηγεῖ στὴν ἐνατένιση τοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν, καὶ ἀφοῦ προηγουμένως ἔχουν περάσει ἀπὸ πολλὲς καὶ σκληρὲς δοκιμασίες, γίνονται *φύλακες παντελεῖς*, δηλαδὴ τέλειοι φύλακες, ἱκανοὶ νὰ ἀναλάβουν τὴν ἐξουσία. Ὁ Πλάτων μάλιστα προτείνει γιὰ τὴ συγκρότηση τῆς τάξης τῶν φυλάκων–ἀρχόντων τὴν ἐπιλογὴ ἐκείνων τῶν *ἐπικούρων*, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τὴν ἐνηλικίωσή τους καὶ ὕστερα φρόντιζαν συνεχῶς μὲ τὶς πράξεις καὶ τὶς ἐπιλογές τους νὰ ἐξασφαλίζουν πάντοτε τὸ συμφέρον τῆς *πόλεως*, ἐνῶ οὐδέποτε διανοήθηκαν νὰ πράξουν κάτι ἀντίθετα πρὸς αὐτό[43]. Μάλιστα ἐπιβάλλεται κατὰ τὸν Πλάτωνα νὰ παρακολουθοῦνται συστηματικὰ οἱ φύλακες σὲ ὅλες τους τὶς ἡλικίες προκειμένου νὰ διαπιστωθεῖ ἂν πράγματι ἔμειναν πιστοὶ στὴν ἀρχὴ ποὺ ὑπαγορεύει πλήρη ἀφοσίωση στὴν προάσπιση τῶν συμφερόντων τῆς *πόλεως*[44].

Στὸ ἕκτο βιβλίο τῆς *Πολιτείας* ὁ Πλάτων μᾶς δίδει συνοπτικὰ ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ τὶς ἀρετὲς ποὺ θὰ πρέπει νὰ ἔχει κάποιος

---

[41] Γιὰ τὴ σχέση *ἐπικούρων* καὶ φιλοσόφων–βασιλέων βλ. ἐνδεικτικὰ P. J. Steinberger "Ruling: Guardians and Philosophers–Kings", *The American Political Science Review*, 83 (1989), 1207-1225 · C. M. Duncan, P. J. Steinberger, "Plato's Paradox? Guardians and Philosophers–Kings", *The American Political Science Review*, 84 (1990), 1317–1322.

[42] Συνοπτικὴ παρουσίαση τῆς ἐκπαίδευσης τῶν καλύτερων φυλάκων βλ. N. Pappas, *Πολιτεία του Πλάτωνα*, σ. 134. Διεξοδικὴ ἀνάλυση τῆς ἐκπαίδευσης αὐτῆς βλ. W. Jaeger, *Παιδεία. Ἡ μόρφωσις τοῦ Ἕλληνος ἀνθρώπου*, μτφρ.: Γ. Π. Βέρροιος, τόμ. Α΄–Γ΄, (Ἀθῆναι: Παιδεία, 1968-1974), τόμ. Γ΄, σ. 3-74.

[43] Πλάτ., *Πολ.* 412 e: «ὃ μὲν ἂν τῇ πόλει ἡγήσωνται συμφέρειν, πάσῃ προθυμίᾳ ποιεῖν, ὃ δ' ἂν μή, μηδενὶ τρόπῳ πρᾶξαι ἂν ἐθέλειν».

[44] *Πολ.* 412e: «Δοκεῖ δή μοι τηρητέον αὐτοὺς εἶναι ἐν ἁπάσαις ταῖς ἡλικίαις, εἰ φυλακικοί εἰσι τούτου τοῦ δόγματος» · πβ. 413c-d: «ζητητέον τίνες ἄριστοι φύλακες τοῦ παρ' αὐτοῖς δόγματος, τοῦτο ὡς ποιητέον ὃ ἂν τῇ πόλει ἀεὶ δοκῶσι βέλτιστον εἶναι αὐτοῖς ποιεῖν».

προκειμένου νὰ ἀνέλθει στὴν τάξη τῶν φιλοσόφων–βασιλέων. Συγκεκριμένα θὰ πρέπει νὰ εἶναι «φύσει … μνήμων, εὐμαθής, μεγαλοπρεπής, εὔχαρις, φίλος τε καὶ συγγενὴς ἀληθείας[45], δικαιοσύνης, ἀνδρείας, σωφροσύνης» (487a).Ἔχοντας ἔμφυτη κλίση γιὰ τὴ γνώση οἱ ἐπιθυμίες του θὰ κατευθύνονται πρὸς τὶς ψυχικὲς ἢ πνευματικὲς ἡδονὲς καὶ ὄχι πρὸς τὶς σωματικὲς (485d), πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι θὰ εἶναι «σώφρων … καὶ οὐδαμῇ φιλοχρήματος» (485e), ἀφοῦ τὰ χρήματα εἶναι τὸ κυριότερο μέσο γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ σώματος καὶ τὴν ἐξασφάλιση τῶν ἀντίστοιχων ἡδονῶν[46], οἱ ὁποῖες σὲ καμιὰ περίπτωση δὲν εἶναι ὁ στόχος του.

Αὐτοὶ ποὺ ἀξίζουν νὰ ὀνομάζονται φιλόσοφοι κατὰ τὸν Πλάτωνα καὶ δικαιοῦνται τὴν ἀνάληψη τῆς ἐξουσίας εἶναι «οἱ τοῦ ἀεὶ κατὰ ταὐτὰ ὡσαύτως ἔχοντος δυνάμενοι ἐφάπτεσθαι» (484b), *οἱ φιλοθεάμονες τῆς ἀληθείας* (475e), οἱ «ἐπ' αὐτὸ τὸ καλὸν δυνατοὶ ἰέναι τε καὶ ὁρᾶν καθ' αὑτό» (476b). Οἱ γνήσιοι φιλόσοφοι ἀγαποῦν ἐκ φύσεως τὴ συμμετρία, ποὺ συγγενεύει μὲ τὴν ἀλήθεια (486d) καὶ ἀποστρέφονται τὸ ψεῦδος ποὺ δὲν συνάδει μὲ τὴ σοφία (485c-d).

Ἀπὸ τὰ παραπάνω, γίνεται φανερὸ ὅτι ὁ φιλόσοφος–βασιλιὰς εἶναι ἕνα σπάνιο εἶδος ἀνθρώπου, μία ὁλοκληρωμένη προσωπικότητα, μὲ ἀρετὲς καὶ γνωρίσματα, τὰ ὁποῖα δύσκολα ἀνευρίσκονται ὅλα μαζὶ συγκεντρωμένα σὲ ἕναν ἄνθρωπο. Εἶναι τὸ ὂν στὸ ὁποῖο ὁ λόγος βρίσκεται στὴν πλήρη του ἐκδίπλωση καὶ ἀντιπροσωπεύει ἔτσι τὸν ὕψιστο βαθμὸ τελειότητας τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Ὁ φιλόσοφος–βασιλιὰς διακατέχεται ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴ δικαιοσύνη, δὲν φοβᾶται τὸν θάνατο καὶ τὸν χαρακτηρίζουν ἡ

[45] Πβ. Πλάτ., *Πολ.* 485d, ὅπου ὁ μελλοντικὸς φιλόσοφος–ἄρχοντας θὰ πρέπει ἀπὸ τὴ νεαρή του ἡλικία νὰ ἔχει ἀσίγαστη ἐπιθυμία γιὰ κάθε μορφῆς ἀλήθεια.

[46] Βλ. σχετ. *Πολ.* 580e-581a· πβ. *Πολ.* 553c.

μεγαλοπρέπεια, ἡ κοινονικότητα καὶ ἡ πραότητα[47]. Εἶναι ὁ *σωτὴρ*[48] καὶ ὁ *ἐπίκουρος* τῆς πόλεως (463b), ὑπεύθυνος γιὰ τὴ φύλαξη καὶ τὴ διατήρηση τῶν νόμων καὶ τῶν θεσμῶν της[49].

Εἶναι ἄξιο προσοχῆς ὅτι ὁ Πλάτων τονίζει μὲ ἰδιαίτερη ἔμφαση ὡς στοιχεῖο τοῦ χαρακτήρα τοῦ φιλοσόφου–βασιλιᾶ, τὴ φιλαλήθεια καὶ ταυτόχρονα τὸ μίσος καὶ τὴν ἀποστροφὴ πρὸς τὸ ψεῦδος[50]. Τὸ ψεῦδος δὲν συνάδει μὲ τὸν ἔρωτα ποὺ νιώθει ὁ φιλόσοφος–βασιλιὰς γιὰ τὴν σοφία, καθὼς μάλιστα, σύμφωνα μὲ τὸν Πλάτωνα, τὸ πλησιέστερο καὶ τὸ πιὸ συγγενικὸ πράγμα πρὸς τὴ σοφία εἶναι ἡ ἀλήθεια (485c). Εἶναι λοιπὸν ἀδύνατον ἡ φιλοσοφικὴ φύση τοῦ ἄρχοντα νὰ τὸν κατευθύνει πρὸς τὴ σοφία καὶ ταυτόχρονα πρὸς τὸ ψεῦδος[51]. Δὲν μπορεῖ δηλαδὴ ὁ ἄρχοντας νὰ εἶναι καὶ φιλαλήθης καὶ φιλοψευδής.Ὅμως στὸ 459c-d τῆς *Πολιτείας* ἀναφέρεται ὅτι ὁ ἄρχοντας, προκειμένου νὰ ἐπιτύχει τοὺς πολιτικούς του στόχους καὶ νὰ ὠφελήσει τοὺς πολίτες, θὰ πρέπει νὰ μεταχειρίζεται συχνὰ τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἀπάτη ὡς εἶδος φαρμάκου. Πρόκειται γιὰ τὸ *γενναῖον* ἢ ἀλλιῶς τὸ *λυσιτελὲς ψεῦδος*[52], τὸ ὁποῖο εἶναι ἀπαραίτητο κατὰ τὸν Πλάτωνα ἢ γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς ἑνότητας τῆς *πόλεως* καὶ τὴ διατήρηση τῆς δικαιοσύνης ὡς *οἰκειοπραγίας* ἢ γιὰ τὴ δημιουργία ὀρθῶν πίστεων στὶς ψυχὲς τῶν πολιτῶν πάνω σὲ θέματα ἠθικῆς πρὸς ἐπίτευξη τοῦ κοινοῦ καλοῦ καὶ τῆς εὐδαιμονίας.

Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ παραπάνω, δημιουργεῖται μία ἀντίφαση μεταξὺ τῆς φιλαλήθειας τοῦ ἄρχοντα καὶ τῆς χρήσης τοῦ ψεύδους ἐκ

---

[47] Βλ. σχετ. Πλάτ., *Πολ.* 486a-b.

[48] Γιὰ τὸν φιλόσοφο–βασιλιὰ ὡς σωτήρα τῆς πολιτείας βλ. Γ. Ν. Μανιάτης, *Φιλοσοφία και πολιτεία στον Πλάτωνα: Ο φιλόσοφος–βασιλεύς και η αρίστη πολιτεία* (Αθήνα: Εκδ. Έννοια, 2005), σ. 161-172.

[49] Πλάτ., *Πολ.* 484b: «δυνατοὶ φαίνωνται φυλάξαι νόμους τε καὶ ἐπιτηδεύματα πόλεων».

[50] Βλ. *Πολ.* 485c: «τὸ ψεῦδος ... μισεῖν, τὴν δ' ἀλήθειαν στέργειν» · 485d: «Τὸν ἄρα τῷ ὄντι φιλομαθῆ πάσης ἀληθείας δεῖ ... ὀρέγεσθαι» · 487a: «φίλος τε καὶ συγγενὴς ἀληθείας» · 490a: «πρῶτον μὲν ἀλήθεια, ἣν διώκειν αὐτὸν πάντως καὶ πάντῃ ἔδει».

[51] Βλ. σχετ. *Πολ.* 485 c-d.

[52] Βλ. σχετ. *Πολ.* 414 b-c καὶ *Νόμ.* 663d-664a.

μέρους του καὶ ἀνακύπτουν πολλὰ ἐρωτήματα, ὅσον ἀφορᾶ τὴ δυνατότητα συνύπαρξης καὶ τῶν δύο αὐτῶν στοιχείων στὸ πρόσωπο ἑνὸς *σωτῆρος τῆς πολιτείας* (502d). Πολλοὶ μελετητὲς ἐκφράζουν ἔντονο προβληματισμὸ γιὰ τὴν ἀντίφαση αὐτὴ ποὺ παρατηρεῖται στὸ ἦθος τοῦ φιλοσόφου–βασιλιᾶ. Ὁ J. Ferguson[53], γιὰ παράδειγμα, διατείνεται ὅτι ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ οἱ ἄρχοντες ἐπιθυμοῦν σφοδρὰ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἀναζητοῦν πάντοτε, δεδομένου ὅτι ἔχουν θεαθεῖ τὸ ὕψιστο ἀγαθό, τότε «θὰ ὑποφέρουν ἀπὸ τὸ ψεῦδος στὴν ψυχή τους» μὲ ἀποτέλεσμα «ἡ ψυχή τους νὰ μὴν βρίσκεται στὴν κατάσταση τῆς ἀρετῆς». Ὁ K. Popper[54] ἐξάλλου ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ «ὅτι οἱ ὠφελιμιστικές καί ὁλοκληρωτικές ἀρχές τοῦ Πλάτωνα ὑποσκελίζουν τά πάντα, ἀκόμα καί τά προνόμια τοῦ κυβερνήτη νά γνωρίζει τήν ἀλήθεια καί νά ἀπαιτεῖ νά λέγεται ἡ ἀλήθεια».

Προκειμένου νὰ γίνει πιὸ κατανοητὸ τὸ εἶδος τοῦ ψεύδους ποὺ οἱ ἄρχοντες δύνανται νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ τὸ ὁποῖο νομιμοποιεῖται στὴ συνείδηση τοῦ Πλάτωνα, θὰ πρέπει νὰ ἐξετάσουμε ὅσα σχετικὰ μὲ τὸ ψεῦδος ἀναφέρονται στὸ χωρίο 382a-e τῆς *Πολιτείας*. Κατ' ἀρχὰς γίνεται διάκριση ἀνάμεσα σὲ δύο εἴδη ψεύδους, τὸ *ὡς ἀληθῶς ψεῦδος* (382a) καὶ τὸ *ἐν τοῖς λόγοις ψεῦδος* (382c[55]). Τὸ *ὡς ἀληθῶς ψεῦδος*, τὸ ὁποῖο «πάντες θεοί τε καὶ ἄνθρωποι μισοῦσιν»[56], σχετίζεται κατὰ τὸν Πλάτωνα μὲ τὴν ἐγκατάσταση ψευδῶν ἀντιλήψεων στὴν ψυχή, ὅσον ἀφορᾶ τὰ *ὄντως ὄντα* καὶ ταυτίζεται κατ' οὐσίαν μὲ τὴν ἄγνοια, ποὺ συνιστᾶ «πάθημα» τῆς ψυχῆς (382b). Τὸ *ἐν τοῖς λόγοις ψεῦδος* (τὸ

---

[53] "The ethics of the *γενναῖον ψεῦδος*", *Liverpool Classical Monthly*, 6 (1981), 259-267, καὶ συγκεκριμένα σ. 265.

[54] *Ἡ ἀνοιχτή κοινωνία καί οἱ ἐχθροί της*, σ. 233-234.

[55] Ἐνδιαφέροντα σχόλια γιὰ τὰ δύο αὐτὰ εἴδη ψεύδους βλ. J. Adam, *The Republic of Plato, Edited with Critical Notes, Commentary and Appendices,* Second Edition with an Introduction by D. A. Rees, 2 Vols. (1902[1]. Cambridge: Cambridge University Press, 1963[2]), Vol I, σ. 121-122.

[56] Πλάτ., *Πολ.* 382a · *πβ.* 382b-c.

ψεῦδος ποὺ ἐκφράζεται μὲ τὰ λόγια), εἶναι στὴν οὐσία μίμηση τοῦ ἀληθινοῦ καὶ δὲν ἀποτελεῖ καθαρὸ ἢ γνήσιο ψεῦδος[57], οὔτε ἀπομακρύνει κάποιον ἀπὸ τὸν δρόμο πρὸς τὸ ἀγαθό, ὅπως τὸ *ὡς ἀληθές*. Τὸ *ἐν τοῖς λόγοις ψεῦδος* μάλιστα εἶναι πολὺ χρήσιμο νὰ λέγεται στοὺς ἐχθροὺς ἢ ἀκόμη καὶ στοὺς φίλους, ὅταν πρόκειται νὰ τοὺς ἀποτρέψει ἀπὸ τὴ διάπραξη κάποιου κακοῦ[58]. Στὴν περίπτωση αὐτὴ τὸ ψεῦδος λειτουργεῖ ὡς «ἀποτροπῆς ... φάρμακον χρήσιμον» (382c), καὶ μπορεῖ νὰ ἔχει τὴ μορφὴ μιᾶς ἁπλῆς μυθικῆς ἱστορίας, εὔκολα κατανοητῆς ἀπὸ ὅλους. Χρήσιμα κατὰ τὸν Πλάτωνα μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ τὰ ἀληθοφανῆ ψεύδη ὑπὸ μορφὴ μυθολογικῶν διηγήσεων γιὰ πράγματα καὶ γεγονότα ποὺ ἀφοροῦν τὸ πολὺ μακρινὸ παρελθὸν καὶ τῶν ὁποίων τὴν ἀλήθεια εἶναι δύσκολο νὰ γνωρίσουμε[59]. Ὠφέλιμοι, τέλος, εἶναι καὶ οἱ ψευδεῖς λόγοι ποὺ ὡς μύθοι καὶ ἱστορίες προβλέπονται ἀπὸ τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα τῆς ὀρθῆς πολιτείας νὰ λέγονται στὰ παιδιὰ γιὰ ἠθικο–πολιτικοὺς σκοπούς[60].

Τὸ ψεῦδος ὡς *χρήσιμον φάρμακον* ἀπευθύνεται κυρίως στὸ *θυμοειδὲς* καὶ στὸ *ἐπιθυμητικὸν* μέρος τῆς ψυχῆς, καὶ ὡς μέσο πειθοῦς ἐπιδρᾶ στὸ συναίσθημα περισσότερο, παρὰ στὴ λογική. Θὰ μποροῦσε ἐνδεχομένως τὸ ψεῦδος αὐτὸ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἕνα εἶδος ἐπιχειρήματος ἐκ μέρους τῶν ἀρχόντων, στὸ ὁποῖο γίνεται εὐρεία χρήση συμβολισμῶν. Ἐπειδὴ μόνον ὁ φιλόσοφος–βασιλιὰς ἔχει θεαθεῖ τὸ πραγματικὸ ὄν, μόνον αὐτὸς δικαιοῦται νὰ ψεύδεται σύμφωνα μὲ τὸν Πλάτωνα, «ἐπ' ὠφελίᾳ τῆς

---

[57] Πλάτ., *Πολ.* 382b: «τό γε ἐν τοῖς λόγοις μίμημά τι τοῦ ἐν τῇ ψυχῇ ἐστὶν παθήματος καὶ ὕστερον γεγονὸς εἴδωλον, οὐ πάνυ ἄκρατον ψεῦδος».

[58] *Πολ.* 382c: «πρός τε τοὺς πολεμίους καὶ τῶν καλουμένων φίλων, ὅταν διὰ μανίαν ἤ τινα ἄνοιαν κακόν τι ἐπιχειρῶσιν πράττειν».

[59] Βλ. π.χ. τὸν μύθο τῆς βασιλείας τοῦ Κρόνου στὸν διάλογο *Πολιτικός* (268d-274d).

[60] Βλ. σχετ. Πλάτ., *Πολ.* 376e-377a. Σύμφωνα μὲ τὸν L. Brisson «ὁ Πλάτων ἀναγνωρίζει ὅτι ὁ μύθος ἔχει μιὰ ἰδιαίτερη χρησιμότητα στὴ σφαίρα τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς, ὅπου συνιστᾶ γιὰ τὸν φιλόσοφο καὶ τὸν νομοθέτη ἕνα ἀξιόλογο ἐργαλεῖο πειθοῦς» [*Plato the Myth Maker*, Translated, Edited, and with an Introduction by G. Naddaf (Chicago and London: The University of Chicago Press, 1998), σ. 137].

πόλεως» (389b), ὅπως ἀκριβῶς ἕνας ἔμπειρος γιατρὸς χρησιμοποιεῖ ὁρισμένες φορὲς τὸ ψέμα πρὸς ἀνακούφιση τῶν ἀσθενῶν. Ὅλοι οἱ ἄλλοι πολίτες ἀπαγορεύεται αὐστηρὰ νὰ μεταχειρίζονται ψέματα στὶς σχέσεις τους μὲ τοὺς συμπολίτες τους, καὶ μάλιστα νὰ ψεύδονται ἀπέναντι στοὺς ἄρχοντες[61].

Ὁ Πλάτων στὸ τρίτο βιβλίο τῆς *Πολιτείας* (414c-415d) μᾶς δίδει ἕνα χαρακτηριστικὸ παράδειγμα *γενναίου ψεύδους*[62], ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ λειτουργήσει ὡς *φάρμακον* στὴν *ἀρίστην πολιτείαν*. Πρόκειται γιὰ τὸν μύθο τῶν Μετάλλων, ὁ ὁποῖος διδάσκει ὅτι ὅλοι οἱ πολίτες εἶναι παιδιὰ τῆς Γῆς, ἔχουν δηλαδὴ τὴν ἴδια μητέρα, ποὺ σημαίνει ὅτι εἶναι ἀδέλφια. Ὅμως αὐτοὶ ποὺ ἀσκοῦν τὴν ἐξουσία, δηλαδὴ οἱ *παντελεῖς φύλακες*, εἶναι πλασμένοι ἀπὸ τὸν θεὸ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς γῆς μὲ χρυσάφι στὰ συστατικά τους, γεγονὸς ποὺ τοὺς καθιστᾶ πολυτιμότερους ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους[63]. Τὸ μέταλλο τοῦ χρυσοῦ συμβολίζει τὴν ἐκ φύσεως ἱκανότητα τοῦ ἄρχοντα νὰ κυβερνᾶ τὴν *πόλιν* καθὼς καὶ τὴν κατοχὴ ἐκ μέρους του τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης. Ἀντίστοιχα, ὅσοι προορίζονται ἀπὸ τὴ φύση τους γιὰ *φύλακες–ἐπίκουροι* εἶναι κατασκευασμένοι ἀπὸ ἀσήμι, ἐνῶ ὅσοι

---

[61] Βλ. σχετ. Πλάτ., *Πολ.* 389b-d.

[62] Ἐνδιαφέρουσες ἑρμηνευτικὲς προσεγγίσεις, ὅσον ἀφορᾶ τὸ «γενναῖον ψεῦδος» τῆς *Πολιτείας*, βλ. ἐνδεικτικὰ R. B. Levinson, *In Defence of Plato*, σ. 424-437 · J. Wild, *Plato's Modern Enemies and the Theory of Natural Law*, σ. 51-53 · D. E. Hahm, "Plato's Noble Lie and Political Brotherhood", *Classical et Mediaevalia*, 30 (1969), 211-227 · C. D. C. Reeve, *Philosopher–Kings. The Argument of Plato's Republic* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1988), σ. 191-195 καὶ σ. 208-213 · E. Andrew, "Equality of Opportunity as the Noble Lie", *History of Political Thought*, 10 (1989), 577-595 · D. Dombrowski, "Plato's 'Noble' Lie", *History of Political Thought*, 18 (1997), 566-578 · Ελένη Κακλαμάνου, «Περιπτώσεις απάτης στην Πλατωνική *Πολιτεία*», *Υπόμνημα*, 2 (2004), 61-86 · K. R. Moore, "Platonic Myths and Straussian Lies: The Logic of Persuasion", *Polis*, 26 (2009), 89-115.

[63] Πλάτ., *Πολ.* 415a: «ὁ θεὸς πλάττων, ὅσοι μὲν ὑμῶν ἱκανοὶ ἄρχειν, χρυσὸν ἐν τῇ γενέσει συνέμειξεν αὐτοῖς, διὸ τιμιώτατοί εἰσιν».

προορίζονται γιὰ *δημιουργοὶ* (γεωργοί, τεχνίτες, ἔμποροι καὶ ἄλλοι) φέρουν στὰ συστατικά τους σίδερο καὶ χαλκό[64]. Ὁ μύθος ἐπίσης ἀναφέρει ὅτι τὸ ζευγάρωμα ἀτόμων, ποὺ φέρουν ἐντὸς τους τὸ ἴδιο μέταλλο, δὲν ἐξασφαλίζει ὁπωσδήποτε τὴ γέννηση τέκνων μὲ μέταλλο ἴδιο μὲ ἐκεῖνο τῶν γονέων τους (415b). Γιὰ παράδειγμα δύο χρυσοὶ γονεῖς, δηλαδὴ ἕνας ἄρχοντας καὶ μία ἀρχόντισσα, ἐνδέχεται νὰ γεννήσουν ἀσημένιο ἢ καὶ χάλκινο παιδί, τὸ ὁποῖο θὰ εἶναι ἀκατάλληλο γιὰ τὴν ἄσκηση τῆς ἐξουσίας. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ συμβεῖ καὶ ἀντίστροφα, δηλαδὴ δύο ἀσημένοι ἢ χάλκινοι καὶ σιδερένιοι γονεῖς (*ἐπίκουροι καὶ δημιουργοί*) μπορεῖ νὰ γεννήσουν ἕνα χρυσὸ παιδί, μὲ ἔμφυτη τὴν ἱκανότητα τοῦ *ἄρχειν*. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο, σύμφωνα μὲ τὸν μύθο, οἱ ἄρχοντες ὀφείλουν, κατ' ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, νὰ παρακολουθοῦν μὲ ἰδιαίτερη φροντίδα καὶ προσοχὴ ποιὸ μέταλλο ὑπάρχει σὲ κάθε παιδὶ καὶ ἀνάλογα νὰ τὸ τοποθετοῦν στὴν κοινωνικὴ τάξη ποὺ τοῦ ἁρμόζει[65], προκειμένου νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἡ φυσικὴ ἑνότητα τῆς πόλεως καὶ νὰ διατηρηθεῖ ἡ ἀρχὴ τῆς *οἰκειοπραγίας*. Τὸ *γενναῖον ψεῦδος* τοῦ μύθου τῶν Μετάλλων ὁλοκληρώνεται μὲ τὴν ἀπειλητικὴ προειδοποίηση ἑνὸς θεϊκοῦ χρησμοῦ, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο, ἂν οἱ πολίτες δὲν κατανεμηθοῦν ὀρθὰ στὴν ἀντίστοιχη μὲ τὸ μέταλλό τους κοινωνικὴ τάξη καὶ ἀναλάβει κατὰ λάθος τὴν ἐξουσία χάλκινος ἢ σιδερένιος πολίτης, ὁλόκληρη ἡ *πόλις* θὰ καταστραφεῖ καὶ θὰ ἀφανιστεῖ[66]. Ὁ Πλάτων στὸ σημεῖο αὐτὸ ἐκπλήσσει τοὺς μελετητὲς τῆς *Πολιτείας*, καθὼς ἐπιτρέπει στὸν *κηδεμόνα τῆς πόλεως* (412c) νὰ χρησιμοποιεῖ ἀκόμη καὶ τὸν θρησκευτικὸ ἐκφοβισμό, προκειμένου νὰ πείσει τοὺς

---

[64] Πλάτ., *Πολ.* 415a: «ὅσοι δ' ἐπίκουροι, ἄργυρον · σίδηρον δὲ καὶ χαλκὸν τοῖς τε γεωργοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις δημιουργοῖς».

[65] Βλ. σχετ. *Πολ.* 415b-c · πβ. *Πολ.* 423 c-d. Λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν αὐτὰ τὰ χωρία ὁ A. E. Taylor διατείνεται ὅτι «στὴν *Πολιτεία* δὲν ὑπάρχει σύστημα "κάστας"» (*Πλάτων*, σ. 323).

[66] *Πολ.* 415c: «ὡς χρησμοῦ ὄντος τότε τὴν πόλιν διαφθαρῆναι, ὅταν αὐτὴν ὁ σιδηροῦς φύλαξ ἢ ὁ χαλκοῦς φυλάξῃ».

πολίτες ὅτι εἶναι θέλημα θεοῦ νὰ χωρισθοῦν σὲ τρεῖς κοινωνικὲς τάξεις[67].

Ὁ J. Adam σχολιάζοντας τὸν μύθο τῶν Μετάλλων παρατηρεῖ ὅτι χωρὶς τὸ *γενναῖον αὐτὸ ψεῦδος* «ἡ παρούσα σκιαγράφηση ἑνὸς Κράτους θὰ ἦταν ἀνολοκλήρωτη. Χρειαζόμαστε κάποια ἐγγύηση γιὰ τὴ σταθερότητα τῆς *πόλεως* καὶ τῶν θεσμῶν της» καὶ αὐτὴν τὴν ἐγγύηση ὁ Πλάτων τὴ βρίσκει «στὴν πίστη περισσότερο παρὰ στὸν λόγο», πράγμα τελείως συμβατὸ «μὲ τὸ δεσπόζον ἠθικὸ καὶ θρησκευτικὸ πνεῦμα τῆς *μουσικῆς* παιδείας» ποὺ εἰσηγεῖται[68]. Τὸ *γενναῖον ψεῦδος*, σύμφωνα μὲ τὴν Janet Coleman, ἀποτελεῖ μία μορφὴ πολιτικῆς προπαγάνδας, ἕναν μύθο «για την κοινωνία, η οποία με φυσικό τρόπο θεσμοθετεί τρεις τάξεις που αποτελούν απόρροια του φυσικού ταλάντου»[69]. Ὁ K. Popper χαρακτηρίζει αὐτὸν τὸν μύθο «μύθο τοῦ ρατσισμοῦ», ἀφοῦ βασικὸς του στόχος εἶναι νὰ πιστέψουν ὅλοι οἱ πολίτες, ἀκόμη καὶ «οἱ ἴδιοι οἱ κυβερνῶντες τό προπαγανδιστικό ψέμα», μὲ στόχο νὰ ἐνδυναμωθεῖ ἡ ἐξουσία «τῆς κυρίαρχης ράτσας καί, τελικά» νὰ ἀναχαιτιστεῖ «κάθε πολιτική ἀλλαγή»[70]. Ὁ Πλάτων μᾶς προκαλεῖ ἀρνητικὰ συναισθήματα, καθὼς ἐπιχειρεῖ νὰ δείξει ὅτι ὁ συγκεκριμένος

---

[67] Πβ. τὶς φράσεις ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Πλάτων στὸ χωρίο 415a-b: «ὁ θεὸς πλάττων ... καὶ μάλιστα παραγγέλλει ὁ θεός». Σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ ὁ K. Popper (*Ἡ ἀνοιχτή κοινωνία καί οἱ ἐχθροί της*, σ. 237) παρατηρεῖ ὅτι ὁ Πλάτων «δὲν διστάζει ἀκόμα καί νά ἐγκαθιδρύσει μιά θρησκευτική πίστη "κατά σύμβαση"» ἐπηρεασμένος προφανῶς ἀπὸ τὸν θεῖο του, τὸν Κριτία, ὁ ὁποῖος «ἦταν ὁ πρῶτος πού ἐξύμνησε τά προπαγανδιστικά ψεύδη», ἐπινοώντας τὸν φόβο τῶν θεῶν γιὰ τὴν ἐπιβολὴ στὴν κοινωνία τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξης.

[68] J. Adam, *The Republic of Plato*, Vol. I, σ. 193, σημ. 414b. Ὁ Adam συνεχίζοντας ἐπισημαίνει ὅτι «ὅταν ἡ πλατωνικὴ πόλις κατακτᾶ τὴν πλήρη της ὡριμότητα», τότε ἡ τελικὴ ἐγγύηση τῆς μονιμότητας καὶ τῆς σταθερότητάς της θὰ πρέπει νὰ εἶναι «ὁ Λόγος ποὺ ἐνσαρκώνεται στοὺς κυβερνῆτες».

[69] *Ἱστορία της Πολιτικής Σκέψης*, σ. 210-211. Πβ. N. Pappas, *Πολιτεία του Πλάτωνα*, σ. 81, ὅπου ὁ συγγραφέας ἐπισημαίνει ὅτι «ο Πλάτων θέλει να στηρίξει τις ταξικές διακρίσεις στην ικανότητα και όχι στην κληρονομικότητα».

[70] *Ἡ ἀνοιχτή κοινωνία καί οἱ ἐχθροί της*, σ. 234-235.

μύθος εἶναι ἀκίνδυνος καὶ ὅτι ἡ χρησιμοποίηση τῆς ψευδολογίας ἐκ μέρους τοῦ ἄρχοντα εἶναι εὐεργετική, ἀφοῦ στοχεύει στὴν πραγμάτωση ἑνὸς ἀνώτερου στόχου. Πρόκειται, ὅπως εὔστοχα παρατηρεῖ ἡ Julia Annas, γιὰ τὴν «ετοιμότητα του Πλάτωνα να αναθεωρήσει το περιεχόμενο της ηθικής χάριν της εδραίωσης της ηθικής»[71].

Ὁ Πλάτων ἔχει συναίσθηση ὅτι ἡ πρώτη γενιὰ τῶν πολιτῶν τῆς ἰδανικῆς πολιτείας ποὺ θὰ ἀκούσει αὐτὸν τὸν μύθο θὰ εἶναι ἐξαιρετικὰ δύσκολο νὰ τὸν πιστέψει. Ἐλπίζει ὅμως ὅτι οἱ κατιόντες αὐτῶν τῶν πολιτῶν θὰ τὸν ἀποδεχθοῦν καὶ ὅτι δὲν θὰ εἶναι δύσπιστοι ἀπέναντί του (415b-c). Ἀφήνεται ἔτσι νὰ διαφανεῖ ὅτι ὁ μύθος τῶν Μετάλλων θὰ πρέπει νὰ ἀνήκει στὸ πρῶτο στάδιο τῆς ἐκπαίδευσης τῶν πολιτῶν καὶ οὐσιαστικὰ νὰ εἶναι ἕνα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ παιδαγωγικὰ *ψεύδη*[72] (μυθολογικὲς ἱστορίες καὶ παραμύθια), ποὺ πρέπει νὰ λέγονται στὰ νεαρὰ ἄτομα, προκειμένου νὰ προσλαμβάνουν εὔκολα καὶ εὐχάριστα ὁρισμένες ἀλήθειες ποὺ μὲ συμβολικὸ τρόπο ἐμπεριέχονται στοὺς ἐγκεκριμένους ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες μύθους.

Ἀπὸ τὰ προαναφερθέντα καθίσταται σαφὲς ὅτι ὁ Πλάτων μὲ τὸν μύθο τῶν Μετάλλων ἐπιθυμεῖ νὰ στηρίξει τὴν πολιτική του θεωρία, ἡ ὁποία θεμελιώνεται στὴν πίστη ὅτι ἡ ἄσκηση τῆς ἐξουσίας ἀνήκει στὸν καλύτερο. Ὁ μύθος τῶν Μετάλλων ἐξυπηρετεῖ ἐπίσης τὴν ἀνάγκη διαχωρισμοῦ τῶν πολιτῶν σὲ τρεῖς κοινωνικὲς τάξεις ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας. Μὲ τὸν μύθο αὐτὸν θὰ πρέπει νὰ γαλουχοῦνται ἀπὸ τὰ παιδικά τους χρόνια οἱ ἄρχοντες, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπόλοιποι πολίτες[73], ὥστε ὅλοι νὰ ἀποδέχονται χωρὶς ἐνστάσεις τὴ θέση ποὺ τοὺς ἁρμόζει στὴν ὀρθὴ πολιτεία καὶ νὰ ἐπιτελοῦν πρόθυμα τὸ ἔργο τους. Ἰδιαίτερα τὸ *γενναῖον ψεῦδος* θὰ πρέπει νὰ ἐμψυχώνει τοὺς ἄρχοντες–φιλοσόφους στὸ δύσκολο ἐγχείρημά τους τῆς διακυβέρνησης

---

[71] *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, σ. 140.

[72] Πλάτ., *Πολ.* 377a: «Παιδευτέον ... πρότερον δ' ἐν τοῖς ψεύδεσιν;».

[73] Βλ. σχετ. *Πολ.* 414c-d.

τῆς πόλεως, κάνοντάς τους νὰ πιστεύουν ὅτι διαθέτουν ἐκ φύσεως τὰ ἐφόδια ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν ἄσκηση τῆς ἐξουσίας, ὥστε νὰ θέτουν ἔτσι οἰκειοθελῶς τοὺς ἑαυτούς τους στὴν ὑπηρεσία τοῦ συνόλου, νὰ ἀποδέχονται τὸν θεσμὸ τῆς κοινοκτημοσύνης[74] συζύγων καὶ παιδιῶν, καθὼς καὶ τὴν ἀπαγόρευση κατοχῆς πλούτου καὶ ἰδιοκτησίας, καὶ νὰ γίνονται θεματοφύλακες τῆς πολιτικῆς ἑνότητας. Θὰ πρέπει ἐπίσης τὸ ψεῦδος αὐτὸ νὰ τοὺς ἐμψυχώνει καὶ στὸ δύσκολο ἔργο τοῦ διαφωτισμοῦ τῶν συμπολιτῶν τους, τὸ ὁποῖο ὀφείλουν, σύμφωνα μὲ τὸν μύθο τοῦ Σπηλαίου (514a-517c), νὰ ἀναλάβουν, ἀφοῦ προηγουμένως ἔχουν θεαθεῖ τὴν ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ, ἔργο ποὺ μπορεῖ νὰ θέσει σὲ κίνδυνο καὶ τὴν ἴδια τους τὴ ζωή, καθὼς ὅσοι ζοῦν στὸ σκοτάδι τῆς ἀμάθειας θὰ προβάλουν σθεναρὴ ἀντίσταση στὸν διαφωτιστικό τους λόγο, μὴ διστάζοντας ἀκόμη καὶ νὰ τοὺς θανατώσουν[75]. Μὲ τὸν μύθο, τέλος, τῶν Μετάλλων ὁ Πλάτων ἀποσκοπεῖ στὴν ἐνίσχυση τοῦ αἰσθήματος τῆς φιλοπατρίας[76] καὶ στὴν ἀνάπτυξη τοῦ πνεύματος τῆς ἀδελφοσύνης μεταξὺ τῶν πολιτῶν[77], καθὼς ὅλοι οἱ πολίτες προέρχονται ἀπὸ τὴν ἴδια μάννα, τὴν ὁποία ὀφείλουν νὰ προστατεύουν καὶ νὰ ἀγαποῦν.

Τὸ ὅτι ὁ Πλάτων δὲν ἀπαγορεύει στὸν ἄρχοντα νὰ κάνει χρήση τῆς ψευδολογίας πρὸς ἐπίτευξη τῶν ὑψηλῶν ἠθικο–πολιτικῶν του στόχων

---

[74] Γιὰ τὴ σχέση τῶν περὶ κοινοκτημοσύνης ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνα μὲ τὶς περὶ κοινοκτημοσύνης ἰδέες τοῦ Ἀριστοφάνη στὴν κωμωδία *Ἐκκλησιάζουσαι* βλ. E. Barker, *Ο πολιτικός στοχασμός στην αρχαία Ελλάδα*, σ. 442-443.

[75] Πλάτ., *Πολ.* 517a: «εἴ πως ἐν ταῖς χερσὶ δύναιντο λαβεῖν καὶ ἀποκτείνειν, ἀποκτεινύναι ἄν;». Εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι ἐδῶ ὁ Πλάτων κάνει μία ἔμμεση ἀναφορὰ στὴν καταδίκη καὶ τὸν θάνατο τοῦ Σωκράτη.

[76] Βλ. σχετ. Κ. Πόππερ, *Η ανοιχτή κοινωνία και οι εχθροί της*, σ. 235.

[77] Βλ. D. E. Hahm, "Plato's 'Noble Lie' and Political Brotherhood", σ. 226-227, ὅπου τονίζεται ὅτι ἡ ἰδέα τῆς ἀδελφοσύνης τῶν πολιτῶν, ποὺ προβάλλεται στὸν μύθο τῶν Μετάλλων, κατέχει ἰδιαίτερα σημαντικὴ θέση στὴν εὐρύτερη ἱστορία τῆς ἰδέας τῆς ἑνότητας τοῦ ἀνθρώπινου γένους.

φανερώνει ὅτι τὸ στοιχεῖο τῆς *μήτιδος*[78], τῆς πολυμήχανης δηλαδὴ νόησης, ποὺ προσπαθεῖ μὲ κάθε τρόπο νὰ εἶναι πρακτικὰ ἀποτελεσματική, δὲν εἶναι ξένο πρὸς τὸν φιλόσοφο–βασιλιά. Σύμφωνα μὲ τοὺς J.–P. Vernant καὶ M. Detienne[79] ὁ Πλάτων «καταδικάζει αὐτή τή μορφὴ νόησης ... στό ὄνομα τῆς μιᾶς καί μοναδικῆς Ἀλήθειας, πού διακηρύσσει ἡ Φιλοσοφία». Ἡ θέση αὐτὴ εἶναι ὀρθὴ ἀπὸ τὴν ἄποψη ὅτι ὁ λόγος τοῦ φιλοσόφου στὴ σχέση του μὲ τὸ ὂν δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ λειτουργεῖ ὡς *μῆτις*. Δὲν εἶναι ὅμως ὀρθή, ὅσον ἀφορᾶ τὴ σχέση τοῦ φιλοσόφου μὲ τὴν πολιτική, ἡ ὁποία ἀνήκει στὸν χῶρο τοῦ γίγνεσθαι, καθὼς ὁ Πλάτων δὲν διστάζει νὰ προσγράψει στὸν λόγο τοῦ φιλοσόφου–πολιτικοῦ καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς *μήτιδος*. Ὁ Πλάτων καταδικάζει τὶς μικροπανουργίες, τὰ πονηρὰ τεχνάσματα, τὰ ψεύδη καὶ τὶς πλάγιες μεθόδους στὶς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων σχέσεις. Στοὺς *Νόμους*[80] ἐπίσης καταδικάζει ἀκόμη καὶ τὸ κυνήγι, ὅπως καὶ τὸ ψάρεμα, ποὺ γίνονται μὲ δόλια μέσα (ἀγκίστρι, παγίδες, δίκτυα), μὲ τεχνικὲς δηλαδὴ ἐξαπάτησης, ποὺ καλλιεργοῦν κατὰ τὴ γνώμη του στὶς ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων τὴν τάση γιὰ δολερὴ συμπεριφορά. Μὲ δεδομένη τὴ στάση του αὐτὴ προκαλεῖ πράγματι ἀπορία γιατὶ ἐπιτρέπει στὸν φιλόσοφο–βασιλιὰ νὰ διαθέτει τὶς διανοητικὲς ἱκανότητες τοῦ *μητιόεντος* ἀνθρώπου καὶ νὰ τὶς χρησιμοποιεῖ.

Ἡ χρήση ὡς φαρμάκων τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης ἐκ μέρους τῶν ἀρχόντων–φιλοσόφων γίνεται ἰδιαίτερα ἐμφανὴς στὴν προσπάθειά τους νὰ ρυθμίσουν τὴν ἐρωτικὴ ζωὴ τῶν φυλάκων μέσῳ τοῦ θεσμοῦ τῶν «ἱερῶν γάμων», ἑνὸς θεσμοῦ ποὺ ἀποσκοπεῖ στὴ γέννηση ὅσο τὸ δυνατὸν καλύτερων σωματικὰ καὶ πνευματικὰ τέκνων πάνω στὴ βάση αὐστηρῶν κανόνων εὐγονικῆς καὶ ἐλέγχου τῶν γεννήσεων. Μὲ τοὺς

---

[78] Γιὰ μιὰ διεξοδικὴ διερεύνηση τῆς ἔννοιας τῆς *μήτιδος* βλ. τὸ σημαντικὸ ἔργο τῶν J. P. Vernant, – M. Detienne, *Μῆτις. Ἡ πολύτροπη νόηση στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα*, μτφρ.: Ἰωάννα Παπαδοπούλου (Ἀθήνα: Ἰ. Ζαχαρόπουλος, 1993 [ἔκδ. γαλλ. πρωτοτύπου 1974[1]]).

[79] *Μῆτις*, σ. 368.

[80] Βλ. σχετ. 823d-824a.

γάμους αὐτούς, ποὺ θεωροῦνται «ὠφελιμώτατοι»[81] ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, ἐξασφαλίζεται ἀφ' ἑνὸς ἡ διατήρηση τῆς καθαρότητας τοῦ γένους τῶν φυλάκων (*ἐπικούρων καὶ παντελῶν*)[82] καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ διατήρηση ἑνὸς σταθεροῦ ἀπὸ ἄποψη πληθυσμοῦ μεγέθους τῆς πόλεως (460a). Προκειμένου οἱ ἐρωτικὲς συνευρέσεις τῶν *ἀρίστων* γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν νὰ γίνονται ὅσο τὸ δυνατὸν πιὸ συχνὰ καὶ τῶν *φαυλοτάτων* ὅσο τὸ δυνατὸν πιὸ σπάνια (459d), οἱ ἄρχοντες θὰ πρέπει μὲ πλάγια μέσα, ψεύδη καὶ τεχνάσματα, νὰ ἐμφανίζουν τὰ προσχεδιασμένα ζευγαρώματα ὡς τυχαῖα, ὥστε νὰ μὴν δημιουργοῦνται ἀντιζηλίες καὶ αἰσθήματα ἀδικίας καὶ ἡ «ἀγέλη τῶν φυλάκων» νὰ παραμένει «ἀστασίαστος» (459e). Ἐπειδὴ οἱ ἄρχοντες γνωρίζουν τοὺς φυσικοὺς γονεῖς καὶ τὰ φυσικὰ ἀδέλφια ὅλων τῶν φυλάκων, ὀφείλουν νὰ ἔχουν ὡς βασικό τους μέλημα νὰ μὴν συνευρεθοῦν ποτὲ μεταξύ τους συγγενεῖς πρώτου βαθμοῦ καὶ συντελεστεῖ ἔτσι ἡ εἰδεχθὴς πράξη τῆς αἱμομιξίας (461b-c). Γιὰ νὰ δεχθοῦν οἱ φύλακες χωρὶς ἀντιρρήσεις τὸ *φάρμακον* τῆς εὐγονικῆς, ἐπιστρατεύεται ὡς μέσο πειθοῦς καὶ ὁ θρησκευτικὸς παράγοντας, καθὼς δίδεται θρησκευτικὸς χαρακτήρας στὴν τέλεση τῶν *ἱερῶν γάμων*[83].

Τὰ *ἐν τοῖς λόγοις ψεύδη*, καθὼς καὶ ἄλλες μεθοδεύσεις ἐξαπάτησης τῶν πολιτῶν, ὅσο καὶ ἂν προσπαθεῖ ὁ Πλάτων νὰ τὰ ἐξωραΐσει ἰσχυριζόμενος ὅτι ἡ χρήση τους ἐπιβάλλεται, γιατὶ ὠφελοῦν τὴν *πόλιν* ὡς σύνολο[84], δύσκολα θὰ μποροῦσε νὰ ἀρνηθεῖ κανεὶς ὅτι συνιστοῦν μελανὰ σημεῖα τῆς πολιτικῆς του θεωρίας. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἡ συναίνεση τοῦ Πλάτωνα στὴν ψευδολογία τῶν ἡγετῶν μειώνει ὡς ἕναν

---

[81] Βλ. Πλάτ., *Πολ.* 458e: «Δῆλον δὴ ὅτι γάμους τὸ μετὰ τοῦτο ποιήσομεν ἱεροὺς εἰς δύναμιν ὅτι μάλιστα· εἶεν δ' ἂν ἱεροὶ οἱ ὠφελιμώτατοι».

[82] Βλ. *Πολ.* 460c: «Εἴπερ μέλλει, ἔφη, καθαρὸν τὸ γένος τῶν φυλάκων ἔσεσθαι».

[83] Βλ. σχετ. *Πολ.* 459c-460a.

[84] Σύμφωνα μὲ τὸν K. Popper «ἡ ἐπίκληση τῆς ἀρχῆς τῆς συλλογικῆς ὠφέλειας ἀποτελεῖ ἔσχατο ἠθικὸ ἔρεισμα» γιὰ τὸν Πλάτωνα (*Ἡ ἀνοιχτὴ κοινωνία καὶ οἱ ἐχθροί της*, τόμ. Ι, σ. 231).

βαθμὸ τὸ οὐτοπιστικὸ στοιχεῖο τῆς *Πολιτείας*, γιατὶ φανερώνει ὅτι ὁ Ἀθηναῖος φιλόσοφος προσεγγίζει ρεαλιστικὰ τὸ φαινόμενο τῆς ἐξουσίας, καθὼς ἡ ἐμπειρία ἔχει δείξει ὅτι οἱ ἑκάστοτε κυβερνῶντες προσφεύγουν συχνὰ σὲ προπαγανδιστικοὺς μύθους καὶ ψεύδη, προκειμένου νὰ ἐδραιώσουν τὴν τάξη πραγμάτων ποὺ ἐκπροσωποῦν.

Ὁ φιλόσοφος–βασιλιὰς ἔχει φτάσει ἀπὸ ἄποψη ἐπιπέδου γνώσεως στὴν κατάσταση τῆς *νοήσεως* ἢ *ἐπιστήμης* σύμφωνα μὲ τὴν κλίμακα τῶν ψυχικῶν γνωσιακῶν καταστάσεων, ποὺ ἀπαντοῦν στὴν ἀλληγορία τῆς διαιρεμένης γραμμῆς (509d-511e), γιατὶ ἔχει θεαθεῖ τὰ «ὄντως ὄντα», καὶ μάλιστα τὸ ὑπέρτατο ἀνάμεσά τους, δηλαδὴ τὴν ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ[85], ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὡς «τὸ ἄριστον ἐν τοῖς οὖσι» (532c).Ἡ γνώση τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ ἔχει μεγάλη πολιτικὴ σπουδαιότητα, διότι καθιστᾶ τὸν φιλόσοφο ἱκανὸ γιὰ τὴν ἀνάληψη τῆς ἐξουσίας καὶ τὴν ἄσκηση τῆς πραγματικῆς πολιτικῆς τέχνης. Χάρη σὲ αὐτὴν τὴ γνώση οἱ πράξεις τοῦ φιλοσόφου–βασιλιᾶ τόσο στὸν ἰδιωτικὸ ὅσο καὶ στὸν δημόσιο βίο θὰ ἀποπνέουν φρόνηση[86] καὶ ὁ ἴδιος θὰ καταστεῖ δημιουργὸς «σωφροσύνης τε καὶ δικαιοσύνης καὶ συμπάσης τῆς δημοτικῆς ἀρετῆς» (500d), ἱκανὸς νὰ διαμορφώσει κατὰ τὸν

---

[85] Γιὰ τὴν ὀντολογική, τὴν ἐπιστημολογικὴ καὶ τὴν ἀξιολογικὴ σημασία τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ βλ. ἐνδεικτικὰ Ρ. Δῆμος, «Ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ κατὰ Πλάτωνα», *Ἀρχεῖον Φιλοσοφίας καὶ Θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν*, 7 (1936), 290-345 · G. Santas, "The Form of the Good in Plato's *Republic*", *Philosophical Inquiry*, 2 (1980), 374-403 (ἑλλ. μτφρ.: Γ. Αραμπατζής: G. Santas, «Η ιδεά του αγαθού στην *Πολιτεία* του Πλάτωνος», στό: Γ. Αραμπατζής (επιμ.), *Πλάτων [Οντολογία, Γνωσιοθεωρία, Ηθική Πολιτική Φιλοσοφία, Φιλοσοφία της Γλώσσας, Αισθητική] Αφιέρωμα στον Δημήτρη Ζ. Ανδριόπουλο*, Μεταφράσεις: Γ. Αραμπατζής, Ν. Σ. Μελισσίδης, Κ. Περιστεράκη, τόμ. Α–Β, Αθήνα: Παπαδήμας, 2002, τόμ. Β, 801-848) · R. Ferber, *Platos Idee des Guten* (Sankt Augustin: Verlag H. Richarz, 1984).

[86] Βλ. Πλάτ., *Πολ.* 517c: «ἐμφρόνως πράξειν ἢ ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ».

καλύτερο δυνατὸ τρόπο τὰ ἤθη τῶν πολιτῶν[87], κατευθύνοντάς τους ἔτσι πρὸς τὴν εὐδαιμονία. Ἡ ἐπαφὴ τοῦ φιλοσόφου μὲ τὰ νοητὰ ὄντα, ποὺ ἔχουν ἄριστη μεταξύ τους διάταξη καὶ ἀπουσιάζει ἀπὸ τὸν κόσμο τους τὸ στοιχεῖο τῆς ἀδικίας, τὸν κάνει νὰ νιώθει γι' αὐτὰ θαυμασμὸ καὶ θαυμάζοντάς τα νὰ θέλει νὰ τὰ μιμηθεῖ (500c). Ἡ μίμηση αὐτὴ θὰ τὸν ὁδηγήσει «στη δημιουργία ψυχικής και πολιτικής τάξης κατά το πρότυπο του κόσμου των ιδεατών μορφών»[88] καὶ θὰ ἐνσαρκώσει στὸ πρόσωπό του τὸν ἄρρηκτο δεσμὸ θεωρίας καὶ πράξης.

Οἱ *παντελεῖς φύλακες* ἔχοντας θεαθεῖ τὸ ἀγαθὸ καθίστανται *φυλακικώτατοι καὶ κηδεμόνες τῆς πόλεως* (412c) καὶ ἐκδηλώνουν ἔμπρακτα τὴν ἀγάπη τους πρὸς αὐτήν, φροντίζοντας, ὅπως ἐπισημαίνεται ἀπὸ τὸν E. Barker[89], α) νὰ μὴν παραδώσουν τὴν *πόλιν* στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ πλούτου ἢ τῆς πενίας (421e-422a), γιατὶ καὶ οἱ δύο αὐτὲς καταστάσεις προκαλοῦν μεγάλα δεινά[90], β) νὰ μὴν ἐπιτρέψουν νὰ γίνει μεγάλη ἡ *πόλις* σὲ μέγεθος οὔτε ἐπίσης μικρή, ἀλλὰ νὰ εἶναι πάντα αὐτάρκης καὶ ἐνιαία (423c), γ) νὰ μὴν καταστρατηγηθεῖ ἡ ἀρχὴ τῆς *οἰκειοπραγίας* (423d), γιατὶ διαφορετικὰ θὰ καταρρεύσει ἡ *πόλις*, καὶ δ) νὰ μὴν ἀφήσουν νὰ εἰσχωρήσουν νεωτερισμοὶ στὴ γυμναστικὴ καὶ τὴ μουσική, γιατὶ «οὐδαμοῦ γὰρ κινοῦνται μουσικῆς τρόποι ἄνευ πολιτικῶν νόμων τῶν μεγίστων» (424b-c).

Ἡ κατοχὴ ἔγγειας ἢ κινητῆς περιουσίας, καὶ μάλιστα χρυσοῦ καὶ ἀσημιοῦ, ἀπαγορεύεται γιὰ ὅλους γενικὰ τοὺς *φύλακες*, οἱ ὁποῖοι κατὰ

---

[87] Ὁ N. Pappas (*Πολιτεία του Πλάτωνα*, σ. 172) διατείνεται ὅτι μὲ τὴν ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ ὁ Πλάτων προσπαθεῖ «να ενοποιήσει τις θεωρητικές αναζητήσεις των φιλοσόφων με τις ηθικές γνώσεις που απαιτούνται από τους κυβερνήτες».

[88] Βασιλική Π. Σολωμού–Παπανικολάου, *Ανθρώπινος βίος και ηδονή κατά τον Πλάτωνα*, σ. 111.

[89] Βλ. σχετ. *Ο πολιτικός στοχασμός στην Αρχαία Ελλάδα*, σ. 436.

[90] Γιὰ τὸν τρόπο ποὺ ἀντιμετωπίζει ὁ Πλάτων τὸ πρόβλημα τοῦ πλούτου καὶ τῆς πενίας στὴν *Πολιτεία* βλ. π.χ. A. Fuks, "The Conditions of 'Riches' (πλοῦτος) and of 'Poverty' (πενία) in Plato's *Republic*", *Rivista storica dell' Antichità*, 6-7 (1976-77), 63-73.

τὸν Πλάτωνα θὰ πρέπει μέσῳ τῆς ἐκπαίδευσής τους νὰ γαλουχηθοῦν μὲ τὴν πίστη ὅτι ὁ θεὸς τοὺς δημιούργησε μὲ γνήσιο χρυσάφι ἢ ἀσήμι στὴν ψυχή, γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἔχουν καμία ἀνάγκη ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο[91]. Θὰ εἶναι μάλιστα ἀσυγχώρητοι, ἂν ἀπὸ τὴν κατοχὴ χρήματος στὰ χέρια τους, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχονται «πολλὰ καὶ ἀνόσια» πράγματα, μιάνουν τὸ θεϊκὸ χρυσάφι ποὺ βρίσκεται μέσα τους (416e-417a). Ἀποτελεῖ ἀκλόνητη πεποίθηση τοῦ Πλάτωνα ὅτι ἡ ἐξουσία καὶ ὁ πλοῦτος εἶναι μεγέθη ἀσυμβίβαστα μεταξύ τους, γιατὶ ἡ συσσώρευση πλούτου ἐκ μέρους τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὑπόλοιπων φυλάκων τοὺς μεταβάλλει σὲ ἐχθροὺς καὶ τυράννους τοῦ λαοῦ, ἀντὶ γιὰ φίλους καὶ προστάτες του (417a-b). Ὅταν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ στρατιῶτες ἐπιδιώκουν τὴν πρόσκτηση πλούτου καὶ ἄλλων ἀγαθῶν, ἀναπτύσσεται τὸ πνεῦμα τῆς ἰδιοτέλειας, καθὼς τὸ ἀτομικὸ συμφέρον τίθεται πάνω ἀπὸ τὸ συμφέρον τοῦ συνόλου καὶ ἐμφανίζεται τὸ παθολογικὸ στοιχεῖο τῆς *ἰδιώσεως*[92], ποὺ ἔχει τὴ δύναμη νὰ ἐπιφέρει τὴ διάσπαση τῆς *πόλεως*. Ἑπομένως, ὁ φιλόσοφος–βασιλιὰς ὀφείλει νὰ μὴν ἐπιτρέψει ποτὲ νὰ φυτρώσει στὴν *Καλλίπολιν* ὁ σπόρος αὐτοῦ τοῦ κακοῦ. Ἡ κατοχὴ ἰδιοκτησίας ὁποιασδήποτε μορφῆς ἀπομακρύνει τοὺς φύλακες ἀπὸ τὴν ἄσκηση τοῦ κυβερνητικοῦ τους ἔργου καὶ τοὺς ὑποβιβάζει οὐσιαστικὰ στὴν τάξη τῶν *δημιουργῶν*, στὴ μόνη δηλαδὴ τάξη ποὺ τὰ μέλη της δύνανται νὰ εἶναι κάτοχοι κινητῆς καὶ ἀκίνητης περιουσίας. Μιὰ τέτοια κατάσταση ὁδηγεῖ ἀναπόφευκτα στὴν καταστροφὴ τῆς *πόλεως*, ἀφοῦ ἐπιφέρει ἀνεπανόρθωτη βλάβη στὴν ἀρχὴ τῆς *οἰκειοπραγίας*.

---

[91] Πλάτ., *Πολ.* 416e: «χρυσίον δὲ καὶ ἀργύριον εἰπεῖν αὐτοῖς ὅτι θεῖον παρὰ θεῶν ἀεὶ ἐν τῇ ψυχῇ ἔχουσι καὶ οὐδὲν προσδέονται τοῦ ἀνθρωπείου».

[92] Ὁ ὅρος «ἰδίωσις» ἀπαντᾶ μόνο μία φορὰ στὸ πλατωνικὸ ἔργο, στὸ 462b τῆς *Πολιτείας*. Ἐνδιαφέρουσες παρατηρήσεις γιὰ τὴ σημασία καὶ τὰ αἴτια τῆς *ἰδιώσεως* στὴν ἀντίληψη τοῦ Πλάτωνα βλ. Α. Μπαγιόνας, *Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἠθικῆς ἀπό τούς Προσωκρατικούς ὥς τήν Ἀρχαία Ἀκαδημία* (Θεσσαλονίκη: Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 1978), σ. 216-217.

Ἀξίζει νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι ἡ στέρηση ἀπὸ τοὺς *ἐπικούρους* καὶ τοὺς *παντελεῖς* φύλακες χρημάτων, οἰκογένειας, γῆς, καθὼς καὶ ὅλων τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, στὰ ὁποία *οἱ πολλοὶ* προσγράφουν εὐδαιμονιστικὴ ἀξία, δὲν θεωρεῖται στοιχεῖο ἀποτρεπτικὸ γιὰ τὴ δική τους εὐδαιμονία.Ὅλοι αὐτοὶ εἶναι «εὐδαιμονέστατοι» κατὰ τὸν Πλάτωνα (420b) καὶ ζοῦν πιὸ μακαριστὴ ζωὴ ἀπὸ ἐκείνη ποὺ ζοῦν οἱ ὀλυμπιονίκες, ἀφοῦ εἶναι ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὶς ἔγνοιες ποὺ προκαλοῦνται ἀπὸ τὴν κατοχὴ περιουσίας, ἀπὸ τὸ ἄγχος γιὰ τὴ φροντίδα τῆς οἰκογένειας καὶ τῶν παιδιῶν καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα προβλήματα ποὺ κατατρύχουν τὸν κοινὸ ἄνθρωπο (465d).Ἡ εὐδαιμονία ὅλων τῶν φυλάκων πηγάζει κατὰ κύριο λόγο ἀπὸ τὴν πίστη τους ὅτι εἶναι κάθε μέρα νικητὲς στὸν ἀγώνα γιὰ τὴ σωτηρία «συμπάσης τῆς πόλεως» (465d). Εἶναι ἀναγκαῖο κατὰ τὸν Πλάτωνα νὰ πεισθοῦν καὶ οἱ τρεῖς κοινωνικὲς τάξεις τῆς *Πολιτείας* ὅτι πρέπει νὰ ἀπολαμβάνει ἡ καθεμιὰ τὸ εἶδος ἐκείνης τῆς εὐδαιμονίας ποὺ ἁρμόζει στὴ φύση της[93]. Καθίσταται ἔτσι σαφὲς ὅτι ἀκόμη καὶ ἡ εὐδαιμονία τῶν κατοίκων τῆς *Καλλιπόλεως* ὑπόκειται στὴν ἀρχὴ τῆς *οἰκειοπραγίας*, ἡ διατήρηση τῆς ὁποίας, ὅπως ἔχει ἤδη ἀναφερθεῖ, ἀποτελεῖ τὸ βασικότερο μέλημα καὶ ἔργο τοῦ φιλοσόφου–βασιλιᾶ. Ἡ εὐδαιμονία εἶναι ἐπίσης συνάρτηση τῆς δικαιοσύνης ποὺ ὑπάρχει στὴν ψυχή. Δεδομένου ὅτι ὁ φιλόσοφος–βασιλιὰς εἶναι ὁ πιὸ δίκαιος ἄνθρωπος, ἕπεται ὅτι εἶναι καὶ ὁ πιὸ εὐδαίμων.Ἐπιπλέον, ζεῖ «ἥδιστα», σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν τύραννο, ὁ ὁποῖος ἐνσαρκώνοντας τὴν ἀδικία στὸν ὕψιστο βαθμὸ ζεῖ «ἀηδέστατα» (587b).

Ὁ φιλόσοφος–βασιλιὰς ὀφείλει νὰ ἔχει ὑπὸ τὴν ἐποπτεία του τὸ παιδαγωγικὸ σύστημα τῆς πολιτείας. Εἶναι ὁ ἀνώτατος λειτουργὸς τῆς παιδείας καὶ εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὴν ἐπιλογὴ καὶ τὴ διάπλαση τῶν

[93]Πλάτ., *Πολ.* 421c: «ὅπως ἑκάστοις τοῖς ἔθνεσιν ἡ φύσις ἀποδίδωσι τοῦ μεταλαμβάνειν εὐδαιμονίας».

μελλοντικῶν φυλάκων[94], ἀπὸ τοὺς ὁποίους θὰ προέλθουν οἱ ἡγέτες τὶς *πόλεως*. Ἐπειδὴ κατὰ τὸν Πλάτωνα «τροφὴ ... καὶ παίδευσις χρηστὴ σῳζομένη φύσεις ἀγαθὰς ἐμποιεῖ» (424a), ὁ φιλόσοφος–βασιλιὰς πρέπει νὰ εἶναι ἰδιαίτερα προσεκτικός, ὅσον ἀφορᾶ τὸ περιεχόμενο τῆς παιδείας, καὶ νὰ μὴν διστάζει νὰ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ περιεχόμενο αὐτὸ ὅ,τι θεωρεῖ ἐπιβλαβὲς γιὰ τὸ ἦθος τῶν πολιτῶν.

Ὁ Πλάτων θεωρεῖ ὅτι ὁ φιλόσοφος–βασιλιὰς εἶναι ὁ μόνος ποὺ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀσκεῖ τὴν ἐξουσία ὄχι μόνον ἐπειδὴ εἶναι κάτοχος τῆς ἀληθινῆς γνώσης καὶ ἐπειδὴ ἡ πολιτικὴ ἐπιστήμη τὴν ὁποία κατέχει, μὲ τὰ γερὰ ὀντολογικά της θεμέλια, τὸν καθιστᾶ ἱκανὸ νὰ διακρίνει τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό, τὸ δίκαιο καὶ τὸ ἄδικο καὶ νὰ ἐπιδιώκει τὸ *ἄριστον* γιὰ ὅλα τὰ μέλη τῆς πολιτικῆς κοινότητας, ἀλλὰ καὶ διότι ὡς γνήσιος φιλόσοφος δὲν διακατέχεται ἀπὸ τὸ πάθος τῆς φιλαρχίας[95], ποὺ εἶναι συνδεδεμένο μὲ τὰ ὀφέλη τῆς ἐξουσίας καὶ ὄχι μὲ τὶς ὑποχρεώσεις τοῦ ἄρχοντα. Ἡ πολιτικὴ ἐπιστήμη εἶναι ταυτόσημη μὲ τὴν ἐπιστήμη τῆς «εὐβουλίας»[96], ἡ ὁποία καθιστᾶ αὐτὸν ποὺ τὴν κατέχει ἱκανὸ νὰ κρίνει καί, κατ' ἐπέκταση, νὰ ἀποφασίζει ὀρθά. Ἡ ἐπιστήμη αὐτή, ἐπειδὴ εἶναι τὸ ἀποκλειστικὸ προνόμιο τῶν *παντελῶν* ἢ *τελέων* φυλάκων[97], ἀποκαλεῖται ἀλλιῶς «φυλακικὴ» (428d) καὶ ἐγγυᾶται τὴν καλύτερη δυνατὴ διευθέτηση τόσο τῶν ἐσωτερικῶν ζητημάτων τῆς πόλεως ὅσο καὶ τῶν ἐξωτερικῶν της ὑποθέσεων (428c-d).

Ὁ φιλόσοφος ὡς πολιτικὸς μπορεῖ σύμφωνα μὲ τὸν Πλάτωνα νὰ λειτουργήσει ὡς ζωγράφος καὶ νὰ σχεδιάσει ἀρχικὰ τὸ περίγραμμα τοῦ

---

[94] Γιὰ τὸν ρόλο τῶν φυλάκων στὸ πλατωνικὸ κράτος καὶ τὴ σημασία ποὺ ὁ Πλάτων ἀποδίδει στὴν ἐκπαίδευσή τους βλ. A. Koyré, *Φιλοσοφία και πολιτεία: Εισαγωγή στην ανάγνωση του Πλάτωνα*, μτφρ.: Λένα Κασίμη (Αθήνα: Εκδ. Αλεξάνδρεια, 1990), σ. 114-128.

[95] Πλάτ., *Πολ.* 521b: «βίον ἄλλον τινὰ πολιτικῶν ἀρχῶν καταφρονοῦντα ἢ τὸν τῆς ἀληθινῆς φιλοσοφίας;».

[96] *Πολ.* 428b: «ἡ εὐβουλία, δῆλον ὅτι ἐπιστήμη τίς ἐστιν».

[97] Βλ. *Πολ.* 428c-d · πβ. 428e-429a.

ὀρθοῦ πολιτεύματος. Μὲ τὸ πινέλο του στὴ συνέχεια καὶ στρέφοντας συχνὰ τὰ μάτια του πρὸς τὸ πρότυπο τοῦ νοητοῦ κόσμου θὰ πρέπει νὰ δημιουργήσει μέσα σ' αὐτὸ τὸ περίγραμμα τὸ ἀντίγραφο τοῦ νοητοῦ προτύπου, ποὺ θὰ ἀπεικονίζει «ἀνθρώπεια ἤθη ... θεοφιλῆ»[98], προσφέροντας ἔτσι ἕναν πίνακα πραγματικὸ ἔργο τέχνης. «Πολιτειῶν ζωγράφος» (501c) εἶναι λοιπὸν ὁ φιλόσοφος καὶ ἀξίζει νὰ τοῦ ἐμπιστευθεῖ ἡ *πόλις* τὴν τύχη της, γιατὶ μόνον ἔτσι θὰ *βασιλεύει* στοὺς κόλπους της ἡ δικαιοσύνη. Ἂν καὶ ὁ φιλόσοφος ἔχει ἐπιλέξει συνειδητὰ τὴ ζωὴ τῆς θεωρίας, δὲν διστάζει νὰ πάρει τὸ δρόμο τῆς καθόδου πρὸς τὸ σπήλαιο τῶν δεσμωτῶν[99], προκειμένου νὰ ἐμφυσήσει στὶς ψυχές τους τὴν *ὀρθὴν δόξαν*, ὅσον ἀφορᾶ τὶς ἠθικὲς ἀξίες, καὶ νὰ δείξει μὲ ἔργα καὶ ὄχι μὲ λόγια ὅτι ὁ «ἀληθινὸς ἄρχων οὐ πέφυκε τὸ αὑτῷ συμφέρον σκοπεῖσθαι ἀλλὰ τὸ τῷ ἀρχομένῳ» (347d), ἐκδηλώνοντας ἔτσι ἔμπρακτα τὸ φιλάνθρωπο πνεῦμα του.

---

[98] Βλ. σχετ. Πλάτ., *Πολ.* 501a-c.

[99] Σύμφωνα μὲ τὴν Hannah Arendt ὁ μύθος τοῦ Σπηλαίου «αποτελεί τον πυρήνα της πολιτικής ... φιλοσοφίας» τοῦ Πλάτωνα. [*Υπόσχεση πολιτικής*, επιμ. και εισ.: Τ. Κόν, μτφρ.: Κατερίνα Χαλμούκου (Αθήνα: Κέδρος, 2009, ἔκδ. ἀγγλ. πρωτοτύπου 2005), σ. 78.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ
Η ΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ ΣΤΟΝ *ΠΟΛΙΤΙΚΟ*

1. *Εἰσαγωγικὲς παρατηρήσεις*

Ὁ διάλογος *Πολιτικὸς* τοποθετεῖται στὴν ὄψιμη συγγραφικὴ περίοδο τοῦ Πλάτωνα, καὶ συγκεκριμένα, μετὰ τὸ τρίτο καὶ τελευταῖο ταξίδι τοῦ φιλοσόφου στὴ Σικελία (361-360 π.Χ)[1].Ἔχει ὑποστηριχθεῖ ἀπὸ πολλοὺς μελετητὲς ὅτι τὰ ταξίδια τοῦ Πλάτωνα στὴ Μεγάλη Ἑλλάδα, καθὼς καὶ τὰ βιώματα ποὺ ἀπέκτησε σὲ αὐτά, ἐπηρέασαν σημαντικὰ τὴ φιλοσοφική του σκέψη καὶ ἔπαιξαν καθοριστικὸ ρόλο στὴν πορεία καὶ ἐξέλιξη τῆς πολιτικῆς του φιλοσοφίας. Ὁ G. Klosko[2] γιὰ παράδειγμα διατείνεται ὅτι οἱ ἀρνητικὲς ἐμπειρίες ποὺ βίωσε ὁ φιλόσοφος στὸ τελευταῖο του ταξίδι, φαίνεται ὅτι ἄσκησαν «σημαντικὴ ἐπίδραση» στὴ διαμόρφωση «τῆς πολιτικῆς του θεωρίας», ὅπως αὐτὸ καθίσταται σαφὲς ἀπὸ τὴ μελέτη «τοῦ *Πολιτικοῦ* καὶ κυρίως τῶν *Νόμων*». Συγκεκριμένα ὁ Klosko[3] ἀναφέρει ὅτι ὁ Πλάτων στὸν *Πολιτικό*, ἀπομακρυνόμενος ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς ὁραματισμοὺς τῆς *Πολιτείας*, ἐκδηλώνει ἐνδιαφέρον γιὰ τὶς ἱστορικὲς πολιτεῖες καὶ γιὰ τὸν τρόπο λειτουργίας τους, ἐνῶ «τὸ ἔργο του στοὺς *Νόμους* βασίζεται

---

[1] Ὁ H. Thesleff (*Studies in Platonic Chronology*, σ. 198) θεωρεῖ ὅτι ὁ *Πολιτικὸς* γράφτηκε κατὰ τὸ πρῶτο μισὸ τῆς δεκαετίας τοῦ 350 π.Χ., δηλαδὴ μεταξὺ 360-355 π.Χ.. Ἀντίθετα ὁ J. B. Skemp (*Plato's Statesman: A Translation of the Politicus of Plato with Introductory Essays and Footnotes* [London: Routledge & Kegan Paul, 1952], σ.17) πιστεύει ὅτι ὁ *Πολιτικὸς* δημοσιεύτηκε μεταξὺ 366-361 καὶ τὸ πιθανότερο μεταξὺ 366-362 π.Χ..

[2] *The Development of Plato's Political Theory*, σ. 187. Πβ. T.A. Sinclair, *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτικῆς Σκέψεως*, μτφρ.–πρόλ.: Γ. Κ. Βλάχος (Ἀθῆναι: Παπαζήσης, 1969), σ. 258-263.

[3] Αὐτόθι.

σὲ μιὰ τεράστια συσσώρευση λεπτομεροῦς γνώσης τῶν νόμων καὶ τῶν θεσμῶν ἀναρίθμητων Ἑλληνικῶν πόλεων».

Δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι κατὰ τὴν ὄψιμη περίοδο τῆς συγγραφικῆς του παραγωγῆς ὁ Πλάτων ἀναθεώρησε βασικὲς πολιτικές του ἀντιλήψεις καὶ προέβη στὴ διατύπωση λιγότερο ριζοσπαστικῶν καὶ περισσότερο ρεαλιστικῶν πολιτικῶν προτάσεων. Ὁ E. Barker ἐπισημαίνει ὅτι στὸν *Πολιτικὸ* ἡ στάση τοῦ Πλάτωνα ἀπέναντι στὴ δημοκρατία καὶ τὸν νόμο μεταβάλλεται καὶ γίνεται «λιγότερο ἐχθρική»[4], ἐνῶ ὁ Κ. Ἰ. Βουδούρης φρονεῖ ὅτι ὁ Πλάτων στὸν διάλογο αὐτὸν στοχεύει «νά διατυπώσει νέες ἀπόψεις καί ἀντιλήψεις πάνω στήν πολιτική καί τόν πολιτικό»[5]. Γιὰ στροφὴ τοῦ Πλάτωνα σὲ μία «πιὸ σωκρατικὴ εἰκόνα τοῦ πολιτικοῦ» στὸν διάλογο ποὺ ἐξετάζουμε κάνει λόγο ὁ J. B. Skemp[6], καθὼς κατὰ τὴ γνώμη του ὁ πολιτικὸς παρουσιάζεται ἐδῶ «ὡς ἕνας ἐπαΐων, ποὺ ἀσκεῖ μία τέχνη σὲ μία ὁλόκληρη κοινότητα μὴ ἐπαϊόντων» καὶ καθὼς ὁ Ἀθηναῖος φιλόσοφος δὲν διστάζει νὰ προσγράψει τὸν τίτλο τοῦ ἀληθινοῦ πολιτικοῦ καὶ σὲ κάποιον, ποὺ δὲν ἀσκεῖ τὴν ἐξουσία, ἀλλὰ ποὺ ἔχει ἐξειδικευμένη γνώση

---

[4] *Ο πολιτικός στοχασμός στην αρχαία Ελλάδα*, σ. 571.

[5] «Εἰσαγωγή: Ὁ *Πολιτικός* καί ἡ θέση του στήν Πλατωνική Φιλοσοφία», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός* (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990), 15-19, καὶ συγκεκριμένα σ. 16. Ἀντίθετα ὁ Κ. Καστοριάδης εἶναι τῆς γνώμης ὅτι «τό πραγματικό ἀντικείμενο τοῦ διαλόγου» δὲν εἶναι νὰ δοθεῖ «ἕνας ὁρισμός τοῦ πολιτικοῦ ..., ἀλλά νά προετοιμαστεῖ ὁ ὁρισμός τῆς πόλης, τήν ὁποία θά περιγράψει ὁ Πλάτων στούς *Νόμους*, καί νά σκιαγραφηθεῖ ὁ ρόλος τῶν κυβερνώντων τήν πόλη αὐτή» (*Ὁ Πολιτικός τοῦ Πλάτωνα. Ἑπτά σεμινάρια στήν EHESS*, μτφρ.: Ζωή Καστοριάδη, πρόλ.: Π. Βιντάλ–Νακέ [Ἀθήνα: ΠΟΛΙΣ, 2001], σ. 178).

[6] *Plato's Statesman*, σ. 40. Πβ. Πλάτ., *Γοργ.* 521d, ὅπου ὁ Σωκράτης θεωρεῖ ὅτι ἴσως εἶναι ὁ μόνος ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του, ποὺ κατέχει καὶ ἀσκεῖ τὴν πραγματικὴ πολιτικὴ τέχνη, ἐπειδὴ μὲ τὰ ὅσα λέγει ἀποσκοπεῖ στὴν ἠθικὴ βελτίωση τῶν πολιτῶν. Ὁ Σωκράτης δηλαδὴ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του πολιτικό, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ποτὲ δὲν ὑπῆρξε ἄνθρωπος μὲ ἐνεργὸ πολιτικὴ δράση, μὲ καριέρα δηλαδὴ στὴν πολιτική.

στὸν τομέα τῆς πολιτικῆς καὶ δύναται, ὡς ἐκ τούτου, νὰ συμβουλεύει τὸν ἐν ἐνεργείᾳ πολιτικό.

Ὁ *Πολιτικὸς* εἶναι ὁ δεύτερος κατὰ σειρὰ διάλογος μιᾶς προαναγγελθείσας ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Πλάτωνα τριλογίας[7] μὲ πρῶτο διάλογο τὸν *Σοφιστὴ* καὶ τρίτο τὸν *Φιλόσοφο*, ὁ ὁποῖος δὲν γράφτηκε ποτὲ γιὰ ἄγνωστους λόγους. Ἡ συζήτηση, ποὺ διεξάγεται στὸν *Πολιτικό*, ἀποτελεῖ συνέχεια τῆς συζήτησης ποὺ λαμβάνει χώρα στὸν *Σοφιστή*. Στὴ δομικὴ καὶ ἰδεολογικὴ συγγένεια τῶν δύο αὐτῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνα ἀναφέρονται πολλοὶ ἐρευνητές[8]. Παράλληλα δὲν εἶναι λίγοι ἐκεῖνοι ποὺ διακρίνουν στενὴ σχέση τοῦ *Πολιτικοῦ* μὲ προγενεστέρους διαλόγους, ὅπως εἶναι ὁ *Πρωταγόρας* καὶ ἡ *Πολιτεία*, καθὼς καὶ μὲ μεταγενεστέρους, ὅπως ὁ *Τίμαιος* καὶ ὁ *Κριτίας*[9].Ἔχει

---

[7] Βλ. Πλάτ., *Σοφ.* 217a · πβ. *Πολιτ.* 257a. Κατὰ τὸν J. B. Skemp, εἶναι ὀρθότερο νὰ μιλᾶμε γιὰ τετραλογία μὲ πρῶτο διάλογο τὸν *Θεαίτητο* καὶ ὄχι γιὰ τριλογία (*Plato's Statesman*, σ. 20). Πβ. G. Klosko, *The Development of Plato's Political Theory*, σ. 189. Σύμφωνα ὅμως μὲ τὸν Καστοριάδη ἡ προαναφερθεῖσα τετραλογία εἶναι «τεχνητή ὡς τετραλογία», λόγω ἔλλειψης ἐνότητας «ἀνάμεσα στὸν *Θεαίτητο* ἀπό τή μία καί τόν *Σοφιστή* καί τόν *Πολιτικό* ἀπό τήν ἄλλη». Μέσα ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ γωνία τοῦ «δομικοαποδομητισμοῦ» ἡ ὀρθὴ τετραλογία θὰ ἔπρεπε κατὰ τὸν Καστοριάδη νὰ εἶχε τὴ μορφὴ «*Φιλόσοφος*, *Πολιτικός*, *Σοφιστής καί Δημαγωγός*», πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι οἱ διάλογοι ποὺ δὲν γράφτηκαν ἀπὸ τὸν Πλάτωνα εἶναι δύο (*Ὁ Πολιτικός τοῦ Πλάτωνα*, σ. 56-58).

[8] Βλ. π.χ. A. E. Taylor, *Πλάτων*, σ. 449 · Κ. Γ.Ὀρφανουδάκης, «Κοινωνεῖν, συμπλέκειν καί ὑφαίνειν στό *Σοφιστή* καί τόν *Πολιτικό*», στό: Κ.Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός*, 233-240 · Σ. Σινανίδης–Ανεμογιάννης, «Η γνωσιολογία και οντολογία του *Σοφιστή* ως προϋπόθεση της υφαντικής τέχνης στον *Πολιτικό*», στό: Κ.Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός*, 260-265.

[9] Βλ. ἐνδεικτικά H. Cherniss, "The Relation of the *Timaeus* to Plato's Later Dialogues", *American Journal of Philology*, 78 (1957), 225-266 · R. D. Mohr, "Plato, *Statesman* 284c-d: An "Argument from the Sciences"", *Phronesis*, 22 (1977), 232-234, ὅπου ὁ συγγραφέας ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναδείξει τὴ σχέση τοῦ Δημιουργοῦ στὸν *Πολιτικὸ* μὲ τὸν Δημιουργὸ στὸν *Τίμαιο* · C. Gill, "Plato and Politics: The *Critias* and the *Politicus*", *Phronesis*, 24 (1979), 148-167 καὶ συγκεκριμένα σ. 148, ὅπου τονίζεται ὅτι ὑπάρχει ἄμεση σχέση ἀνάμεσα στὴν πολιτικὴ σκέψη τοῦ Πλάτωνα στὸν *Κριτία*, ὅπως αὐτὴ σκιαγραφεῖται στὸν μύθο τῆς Ἀτλαντίδας, καὶ στὸν *Πολιτικό* · C. Rowe, "The *Politicus*

ἐπίσης ὑποστηριχθεῖ ἀπὸ διάφορους μελετητὲς ὅτι ὁ διάλογος *Πολιτικὸς* ἀποτελεῖ τὸ μεταβατικὸ στάδιο ἀπὸ τὴν πολιτικὴ σκέψη τῆς *Πολιτείας* σὲ ἐκείνη τῶν *Νόμων*[10]. Ὁ C. H. Kahn[11] γιὰ παράδειγμα σχολιάζει χαρακτηριστικὰ ὅτι στὴν *Πολιτεία* ὁ Πλάτων θεμελιώνει τὴν *Καλλίπολιν* «πάνω στὴ σοφία τῶν φυλάκων», ἀφοῦ ἡ ἐπικράτηση τῆς δικαιοσύνης ἐξασφαλίζεται μόνο μὲ τὴν παρουσία τοῦ φιλοσόφου–βασιλιᾶ, στὸν ὁποῖο κυριαρχεῖ τὸ *λογιστικὸν* μέρος τῆς ψυχῆς, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ φῶς τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ. Ἀντίθετα, «στοὺς *Νόμους* ... ἡ ἀρχηγία θὰ ἀνήκει σὲ ὅποιον εἶναι περισσότερο ὑπάκουος στοὺς κείμενους νόμους», ποὺ σημαίνει ὅτι οἱ νόμοι βρίσκονται πάνω ἀπὸ τοὺς κυβερνῆτες, οἱ ὁποῖοι παρουσιάζονται ὡς ὑπηρέτες τους. Στὸν *Πολιτικό*, ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα στοὺς δύο προαναφερθέντες διαλόγους, ἔχουμε συνδυασμὸ τοῦ βασιλικοῦ ὑφαντῆ καὶ τῶν νόμων, δηλαδὴ τῆς προσωποπαγοῦς μοναρχίας καὶ τῆς ἀπρόσωπης συνταγματικῆς τάξης.

Ἡ φιλοσοφικὴ μέθοδος ποὺ ἐφαρμόζεται στὸν διάλογο *Πολιτικὸς* εἶναι ἡ μέθοδος τῆς διαίρεσης[12], ἡ ὁποία ἀπαντᾶ ἐπίσης καὶ στοὺς

---

and Other Dialogues", στό: C. Rowe–M. Schofield (eds.), *The Cambridge History of Greek and Roman Political Thought* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), 233-257, καὶ κυρίως σ. 254-257.

[10] Βλ. ἐνδεικτικὰ T. A. Sinclair, *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτικῆς Σκέψεως*, σ. 253-254· G. Klosko, *The Development of Plato's Political Theory*, σ. 197 · C. H. Kahn, "The Place of the *Statesman* in Plato's Later Work", στό: C. J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman. Proceedings of the III Symposium Platonicum* (Sankt Augustin: Academia Verlag, 1995), 49-60, καὶ συγκεκριμένα σ. 51 · Q. P. Taylor, "Political Science or Political Sophistry? A Critique of Plato's *Statesman*", *Polis*, 17 (2000), 91-109, καὶ συγκεκριμένα σ. 91-92 · C. H. Kahn, "The Myth of the *Statesman*", στό: Cataline Partenie (ed.), *Plato's Myths* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 148-165, καὶ συγκεκριμένα σ. 160-161.

[11] Βλ. "The Place of the *Statesman* in Plato's Later Work", σ. 51.

[12] Γιὰ τὴ μέθοδο τῆς διαίρεσης καὶ τὸν τρόπο ποὺ αὐτὴ ἐφαρμόζεται στὸν *Πολιτικό*, καθὼς καὶ γιὰ τὸν σκοπὸ ποὺ αὐτὴ ὑπηρετεῖ βλ. ἐνδεικτικὰ S. Benardete, "Eidos and Diaeresis in Plato's *Statesman*", *Philologus*, 107 (1963), 193-226 · M. Miller, "The God–Given Way", *Proceedings of the Boston Area Colloquium in Ancient Philosophy*, 6 (1990),

διαλόγους *Φαῖδρος*, *Σοφιστὴς* καὶ *Φίληβος*. Ἡ μέθοδος τῆς διαίρεσης συνιστᾶ ὡς γνωστόν, τὴν «καθοδικὴ» κατεύθυνση τῆς διαλεκτικῆς πορείας πρὸς τὴν ἀλήθεια[13]. Μὲ τὴ μέθοδο αὐτὴ οἱ ἰδέες, ποὺ κάθε φορὰ ἐπέχουν θέση γένους, διαιροῦνται στὰ φυσικά τους εἴδη, μὲ ἀπώτερο σκοπὸ τὴ χαρτογράφηση τοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν καὶ τὴ γνώση ὅλων τῶν ἰδεατῶν ὀντοτήτων, γνώση ποὺ θὰ καταστήσει δυνατὸ τὸν οὐσιολογικὸ ὁρισμό τους. Στὸν *Σοφιστὴ* (253d) δηλώνεται μὲ σαφήνεια ὅτι ἡ διαίρεση ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο κομμάτι τῆς διαλεκτικῆς[14], ἡ ὁποία εἶναι ἡ κορωνίδα τῶν ἐπιστημῶν (*Πολ.* 534e), ἀφοῦ ὡς ἀντικείμενό της ἔχει τὸ «ὄντως ὂν», τὶς ἀσώματες δηλαδὴ ἰδέες, μὲ ὑπέρτατη ἀνάμεσά τους τὴν ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ (*Πολ.* 532a-b). Στὸν *Πολιτικό*, ὅπως καὶ στὸν *Σοφιστή*, ἡ διαίρεση εἶναι διχοτομική[15], ποὺ σημαίνει ὅτι ἐκκινεῖ μὲ τὴ διμερὴ διαίρεση μιᾶς γενικῆς ἔννοιας, ποὺ ἀντιστοιχεῖ σὲ μία γενικὴ

323-359 · K. Dorter, *Form and Good in Plato's Eleatic Dialogues. The Parmenides, Theaetytus, Sophist, and Statesman* (Berkeley. Los Angeles. London: University of California Press, 1994), σ. 209-216 · W. Cavini, "Naming and Argument: Diaeretic Logic in Plato's *Statesman*", στό: C. J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman*, 123-138 · S. Rosen, *Plato's Statesman: The Web of Politics* (New Haven and London: Yale University Press, 1995), σ. 14-36, 67-80 καὶ 98-105 · Deborah de Chiara–Quenzer, "The Purpose of the Philosophical Method in Plato's *Statesman*", *Apeiron*, 31 (1998), 91-126 · Melissa S. Lane, *Method and Politics in Plato's 'Statesman'* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), καὶ συγκεκριμένα σ. 13-97.

[13] Ὑπάρχει καὶ ἡ «ἀνοδικὴ» ἢ «συνοπτικὴ» κατεύθυνση τῆς διαλεκτικῆς, μὲ τὴν ὁποία ἐπιτυγχάνεται ἡ μετάβαση ἀπὸ τὰ «πολλὰ» στὸ «ἕν», στὴ σύλληψη δηλαδὴ τῆς ἰδέας ὡς «ὑποθέσεως», καθὼς καὶ ἡ μετάβαση ἀπὸ «ὑπόθεσιν» σὲ «ὑπόθεσιν» «μέχρι τοῦ ἀνυποθέτου ἐπὶ τὴν τοῦ παντὸς ἀρχήν» (*Πολ.* 511b), δηλαδὴ τὴν ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ (βλ. π.χ. *Φαίδ.* 101d-e· *Πολ.* 510b). Γιὰ τὶς δύο κατευθύνσεις τῆς διαλεκτικῆς βλ. Πλάτ., *Πολ.* 511b-c).

[14] Συγκεκριμένα ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: «ΞΕ. Τὸ κατὰ γένη διαιρεῖσθαι καὶ μήτε ταὐτὸν εἶδος ἕτερον ἡγήσασθαι μήτε ἕτερον ὂν ταὐτὸν μῶν οὐ τῆς διαλεκτικῆς φήσομεν ἐπιστήμης εἶναι;».

[15] Γιὰ τοὺς κανόνες τῆς ὀρθῆς διχοτομικῆς διαίρεσης βλ. Δ. Γληνός, *Πλάτων, Σοφιστής. Εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια*, Βιβλιοθήκη Ἀρχαίων Συγγραφέων «Ἰ. Ζαχαρόπουλος» (Ἀθήνα: [1940[1]]· «Ἰ. Ζαχαρόπουλος», χ.χ.), σ. 133-134.

ἰδέα, καὶ ὅτι προχωρεῖ μὲ τὴν κατάτμηση σὲ δύο μέρη τοῦ δεξιοῦ πάντα σκέλους τοῦ τμηθέντος κάθε φορὰ γένους[16]. Ὁ διάλογος περιλαμβάνει δύο διαιρέσεις, οἱ ὁποῖες ὁδηγοῦν σὲ δύο διαφορετικοὺς ὁρισμοὺς τόσο τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς ὅσο καὶ τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης. Ἡ πρώτη διαίρεση ὁδηγεῖ σὲ ἕναν ὁρισμό, ὁ ὁποῖος σύντομα ἐγκαταλείπεται ὡς μὴ ὀρθός. Ἡ δεύτερη διαίρεση καταλήγει σὲ ἕναν περισσότερο ἀποδεκτὸ ὁρισμὸ τοῦ πολιτικοῦ καὶ τῆς πολιτικῆς, ὁρισμὸ ποὺ στοχεύει στὴν ἀνάδειξη τῆς φύσης τοῦ ἀληθινοῦ πολιτικοῦ καὶ στὴν πλήρη διάκρισή του ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν πιὸ ἱκανὸ σοφιστή, «τὸν πάντων τῶν σοφιστῶν μέγιστον γόητα», ὅπως ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ ὁ Πλάτων, καὶ τῆς σοφιστικῆς τέχνης «ἐμπειρότατον»[17], καθὼς ἐπίσης καὶ στὴν ἀνάδειξη τοῦ χαρακτήρα τῆς ἀληθινῆς πολιτικῆς τέχνης.

Ἡ χρήση τῆς διαίρεσης γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῶν στοιχείων ποὺ συνθέτουν τὴν ταυτότητα τοῦ γνήσιου πολιτικοῦ ἀνδρός, καθὼς ἐπίσης καὶ τῆς τέχνης ποὺ αὐτὸς κατέχει καὶ ἀσκεῖ, δείχνει ὅτι καὶ στὸν *Πολιτικὸ* εἶναι καταφανὴς ἡ πρακτικὴ σπουδαιότητα τῆς διαλεκτικῆς[18], ἀφοῦ χάρη στὴ γνώση ποὺ ἀποφέρει ἡ ἐφαρμογὴ τῆς μεθόδου τῆς διαίρεσης καθίσταται δυνατὴ ἡ διάκριση τοῦ πραγματικοῦ πολιτικοῦ ἀπὸ τὶς κίβδηλες ἐκφάνσεις του καὶ ἀναπτερώνεται ἔτσι ἡ ἐλπίδα γιὰ τὴν ὀρθὴ διακυβέρνηση τῆς πόλεως καὶ τὴν κατάκτηση τῆς πολιτικῆς εὐδαιμονίας. Οἱ ἀναλογίες, ποὺ ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὴν πολιτικὴ καὶ τὴ διαλεκτικὴ στὸν *Πολιτικό*, ἐπισημαίνονται, μεταξὺ ἄλλων, καὶ ἀπὸ τὸν Κ. Ἰ Βουδούρη, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ ὅτι «ἡ πολιτική ... συνάπτεται στενά πρός τή διαλεκτική, γιατί εἶναι τέχνη διαιρετική, ἀναλυτική ἀλλά καί συνδυαστική καί συνθετική, πού ὑφαίνει διαρκῶς

---

[16] Βλ. Πλάτ., *Σοφ.* 264 d-e: «σχίζοντες διχῇ τὸ προτεθὲν γένος, πορεύεσθαι κατὰ τουπὶ δεξιὰ ἀεὶ μέρος τοῦ τμηθέντος».

[17] *Πολιτ.* 291c.

[18] Γιὰ τὴν πρακτικὴ σπουδαιότητα τῆς διαλεκτικῆς στὴ σκέψη τοῦ Πλάτωνα βλ. π.χ. Βασιλικὴ Π. Σολωμού-Παπανικολάου, *Ανθρώπινος βίος και ηδονή κατά τον Πλάτωνα*, σ. 104-118.

τόν ἱστό τῆς πολιτικῆς κοινωνίας»[19]. Ὁ L. Strauss[20] ἐπίσης χαρακτηρίζει τὸν *Πολιτικὸ* ὡς πιὸ «ἐπιστημονικὸ» ἀπὸ τὸν διάλογο *Πολιτεία*, ἀπὸ τὴν ἄποψη ὅτι σὲ αὐτὸν κυριαρχεῖ ἡ ἐπιστήμη τῆς διαλεκτικῆς μὲ τὴ μορφὴ τῆς διαίρεσης. Ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων, ἄλλωστε, πίσω ἀπὸ τὸ προσωπεῖο τοῦ Ἐλεάτη Ξένου[21], τονίζει ὅτι ὁλόκληρη ἡ συζήτηση γιὰ τὸν πολιτικὸ ἄνδρα γίνεται μὲ σκοπὸ τὴν ἐξάσκηση στὴ διαλεκτική[22].

2. *Τὸ παράδειγμα τῆς ὑφαντικῆς τέχνης καὶ ἡ πολιτική*

Ἡ ἀναζήτηση γιὰ τὸν ὁρισμὸ τοῦ πολιτικοῦ ἐκκινεῖ ἀπὸ τὴν παραδοχὴ ὅτι αὐτὸς εἶναι *ἐπιστήμων* (258b), ὅτι εἶναι δηλαδὴ κάτοχος ὑψηλοῦ ἐπιπέδου γνώσεων σὲ ἕναν τομέα τοῦ ἐπιστητοῦ. Ὁ προσδιορισμὸς τοῦ χαρακτήρα καὶ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιστήμης στὴν ὁποία εἶναι καταρτισμένος ὁ πολιτικὸς ἄνδρας ἔχει μεγάλη

---

[19] «Στασιμότητα καί πολιτική μεταβολή», στό: Κ.Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καὶ ὁ Πολιτικός*, 20-36, καὶ συγκεκριμένα σ. 32.

[20] Βλ. "Plato", στό: L. Strauss and J. Cropsey (eds.), *History of Political Philosophy* (Chicago and London: The University of Chicago Press, 1987 [1963[1]]), 33-89 καὶ συγκεκριμένα σ. 69.

[21] Ὁ Πλάτων προτίμησε νὰ κρυφτεῖ πίσω ἀπὸ τὸ προσωπεῖο τοῦ Ἐλεάτη ξένου καὶ ὄχι τοῦ μεγάλου δασκάλου του, τοῦ Σωκράτη. Ἔχουν διατυπωθεῖ διάφορες ὑποθέσεις γι' αὐτή του τὴν ἐπιλογή. Ἐνδεικτικὰ βλ. G. K. Plochman, "Socrates, The Stranger from Elea, and Some Others", *Classical Philology*, 49 (1954), 223-231 · Μ. Μίλερ, *Ο Φιλόσοφος στον Πολιτικό του Πλάτωνα, μαζί με το «Διαλεκτική εκπαίδευση και Άγραφα δόγματα στον Πολιτικό του Πλάτωνα»*, μτφρ.: Δ. Καπράλος (Αθήνα: Ενάλιος, 2009), σ. 79-86 · Δ. Ν. Λαμπρέλλης, *Φιλοσοφία και κοινωνικά συγκεκριμένο στον Πολιτικό του Πλάτωνα. Η περίπτωση της ανομοιότητας ή διαφοράς* (Αθήνα: Δωδώνη, 2007), σ. 134-146 καὶ 207-208.

[22] Πλάτ., *Πολιτ.* 285d: «ἡ περὶ τοῦ πολιτικοῦ ζήτησις; ἕνεκα αὐτοῦ τούτου προβέβληται μᾶλλον ἢ τοῦ περὶ πάντα διαλεκτικωτέρους γίγνεσθαι». Αὐστηρὴ κριτικὴ στὴ δήλωση αὐτὴ τοῦ Ἐλεάτη Ξένου βλ. Κ. Καστοριάδης, *Ὁ Πολιτικός τοῦ Πλάτωνα*, σ. 64 καὶ 178.

σημασία γιὰ τὴν κατανόηση τῆς ἰδιαίτερης φύσης του καὶ ἀποτελεῖ βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὸν ὀρθό ὁρισμό του. Ἡ μέθοδος τῆς διαίρεσης ἐφαρμόζεται ἀρχικὰ στὴ γενικὴ ἔννοια τῆς ἐπιστήμης, ὅπου διακρίνονται δύο μεγάλες κατηγορίες ἐπιστημῶν, οἱ πρακτικὲς καὶ οἱ θεωρητικὲς (*γνωστικαί*)[23]. Κατὰ τὴν πορεία τῆς διαιρετικῆς διαδικασίας ἡ πολιτικὴ κατατάσσεται στὶς θεωρητικὲς τέχνες ἢ ἐπιστῆμες (259c-d)[24]. Εἰδικότερα ἡ πολιτικὴ χαρακτηρίζεται ὡς ἡ τέχνη ποὺ περιλαμβάνει τὶς γνώσεις καὶ τὶς δεξιότητες ποὺ κατέχει ὁ ἀληθινὸς βασιλιάς (259b). Ἡ πολιτικὴ τέχνη δηλαδὴ ταυτίζεται μὲ τὴ βασιλικὴ τέχνη[25] καὶ ἀφορᾶ ἀποκλειστικὰ τὴ φροντίδα τῆς ἀνθρώπινης ἀγέλης (267c). Στὴ συνέχεια διατυπώνεται ἡ ἄποψη ὅτι ἡ πολιτικὴ ἀνήκει στὸ ἐπιτακτικὸ μέρος τῆς γνωστικῆς ἐπιστήμης[26], εἶναι δηλαδὴ

---

[23] Πλάτ., *Πολιτ.* 258e.

[24] Οἱ ὅροι *τέχνη* καὶ *ἐπιστήμη* ἐμφανίζονται ὡς συνώνυμοι ὅροι στὸν *Πολιτικὸ* τοῦ Πλάτωνα. Βλ. σχετικὰ C. L. Griswold, Jr., "Politikē Epistēmē in Plato's *Statesman*", στό: J. Anton and A. Preus (eds.), *Essays in Ancient Greek Philosophy III Plato* (U. S. A.: State University of New York, 1989), 141-167, καὶ συγκεκριμένα σ. 162, σημ. 6 · πβ. Χριστίνα Λεωνιδοπούλου, «Η πολιτική τέχνη και οι τέχνες», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καὶ ὁ Πολιτικός*, 163-171, καὶ συγκεκριμένα σ. 168. Ἐπίσης ἡ Ευγενία Νικολαΐδου–Κυριανίδου («Η πολιτική ως τέχνη: Πράξη και κατασκευή», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης [ἐκδ.], *Ἡ Πολιτική καὶ ὁ Πολιτικός*, 211-232, καί συγκεκριμένα σ. 219) παρατηρεῖ ὅτι «ο ορισμός της πολιτικής ως τέχνης θεμελιώνεται στην αντίληψη ότι είναι δυνατόν να γίνουμε "κύριοι και κάτοχοι της ιστορικής πραγματικότητας", όπως ακριβώς με τη βοήθεια της τεχνικής μπορούμε να γίνουμε "κύριοι και κάτοχοι της φύσης"». Περισσότερα γιὰ τὴ σημασία τοῦ ὅρου *τέχνη* στὸν Πλάτωνα καὶ τὶς ποικίλες ἐφαρμογές του βλ. M. Kato, *Techne und Philosophie bei Platon* (Frankfurt am Main · Bern · New York: Peter Lang, 1986) · Yasumasa Yumoto, «Τα χαρακτηριστικά της τέχνης κατά τον Πλάτωνα και ιδιαίτερα στον *Πολιτικό*», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καὶ ὁ Πολιτικός*, 297-310 · S. Rosen, *Plato's* Statesman, σ. 4-8. Γιὰ τὴν πολιτικὴ ὡς τέχνη βλ. π.χ. *Γοργ.* 521d καὶ *Πρωτ.* 318e-319a. Στὸν *Κρατύλο* ἡ τέχνη ὁρίζεται ὡς *ἕξις τοῦ νοῦ* (414b).

[25] Πλάτ., *Πολιτ.* 259b: «Τὴν ἄρα πολιτικὴν καί ... βασιλικήν ... εἰς ταὐτὸν ὡς ἓν πάντα ταῦτα συνθήσομεν»· πβ. 267c: «ἅμα βασιλικὸν ταυτὸν κληθὲν καὶ πολιτικόν».

[26] *Πολιτ.* 260c: «μᾶλλον τῆς ἐπιτακτικῆς ὡς ὄντα αὐτὸν τέχνης θήσομεν»· πβ. 267a.

ἡ θεωρητικὴ ἐπιστήμη[27], ἡ ὁποία εἶναι ἁρμόδια γιὰ νὰ διευθύνει καὶ νὰ δίδει προσταγές. Ἐπειδὴ οἱ προσταγὲς εἶναι δικές της καὶ δὲν προέρχονται ἀπὸ ἄλλοῦ, ἡ πολιτικὴ χαρακτηρίζεται καὶ ὡς ἐπιστήμη *αὐτεπιτακτική* (260e).

Ὁ πρῶτος ὁρισμὸς τῆς πολιτικῆς στὸν ὁποῖο ὁδηγοῦνται οἱ συνομιλητὲς τοῦ διαλόγου μὲ τὴ βοήθεια τῆς διαίρεσης μπορεῖ νὰ διατυπωθεῖ ὡς ἑξῆς: Ἡ πολιτικὴ εἶναι μία τέχνη[28] ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἀντικείμενό της τὴ φροντίδα καὶ τὴν κοινὴ ἀνατροφὴ τῆς δίποδης ἀγέλης τῶν ἀνθρώπων. Ὁ ὁρισμὸς ὅμως αὐτὸς δὲν ὁδηγεῖ σὲ ἀσφαλῆ συμπεράσματα, ὅσον ἀφορᾶ τὴν πραγματικὴ φύση τῆς πολιτικῆς τέχνης. Ὁ χαρακτηρισμός της ὡς *νομευτικῆς* καὶ ὡς *ἀνθρωπονομικῆς* ἐπιστήμης ὁδηγεῖ παράλληλα καὶ σὲ ἕναν ἐξίσου ἐσφαλμένο ὁρισμὸ τοῦ πολιτικοῦ, ὁρισμὸ ὁ ὁποῖος περιγράφει τὸν βασιλικὸ ἄνδρα ὡς «νομέα καὶ τροφὸν ἀγέλης ἀνθρωπίνης» (268c). Συνεπῶς, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ διερευνηθεῖ ἡ σημασία τοῦ πρώτου ὁρισμοῦ προκειμένου νὰ ἀναδειχθοῦν τὰ λάθη καὶ τὰ ἀσαφῆ σημεῖα του. Πρὸς ἐκπλήρωση αὐτοῦ τοῦ στόχου ὁ Πλάτων εἰσάγει τὸ μύθο τῆς βασιλείας τοῦ Κρόνου καὶ τῆς ἀντιστροφῆς τοῦ κόσμου (268d-274d)[29], μύθο ὁ ὁποῖος μὲ

---

[27] Ἡ πολιτικὴ κατατάσσεται στὶς θεωρητικὲς ἐπιστῆμες. Στὴ συνέχεια ὅμως ἀναφέρεται (305c-d) ὅτι γιὰ τὴν ἄσκηση τῆς πολιτικῆς εἶναι ἀπαραίτητη καὶ ἡ πρακτικὴ γνώση, ποὺ ἐμπεριέχεται στὶς τρεῖς κορυφαῖες πρακτικὲς ἐπιστῆμες, ἤτοι τὴν στρατηγική, τὴ δικαστικὴ καὶ τὴ ρητορική. Γιὰ τὴ σχέση θεωρίας καὶ πράξης στὸν *Πολιτικὸ* βλ. π.χ. X. Márquez, "Theory and Practice in Plato's *Statesman*", *Ancient Philosophy*, 27 (2007), 31-53 · D. Roochnik, "Residual Ambiguity in Plato's *Statesman*", *Plato: The Internet Journal of the International Plato Society*, 5 (2005), 1-13.

[28] Πλάτ., *Πολιτ.* 267d: «ΞΕ. Οὐκοῦν τῶν νομευτικῶν ἡμῖν πολλῶν φανεισῶν ἄρτι τεχνῶν μία τις ἡ πολιτικὴ καὶ μιᾶς τινος ἀγέλης ἐπιμέλεια;/ΝΕ. ΣΩ. Ναί./ΞΕ. Ταύτην δέ γε διώριζεν ὁ λόγος οὐχ ἵππων εἶναι τροφὸν οὐδ' ἄλλων θηρίων, ἀλλ' ἀνθρώπων κοινοτροφικὴν ἐπιστήμην».

[29] Ἐκτενὴ ἀνάλυση τοῦ μύθου αὐτοῦ, καθὼς καὶ ἐνδιαφέροντα σχόλια βλ. π.χ. R. L. Campbell, *The Sophistes and Politicus of Plato, with a Revised Text and English Notes*, σ. xxviii-xli · E. Barker, *Ο πολιτικός στοχασμός στην αρχαία Ελλάδα*, σ. 575-579 · A. E. Taylor, *Πλάτων*, σ. 451-454 · J. B. Skemp, *Plato's Statesman*, σ. 82-111 · R. D. Mohr,

εὐχάριστο καὶ ψυχαγωγικὸ τρόπο[30] θὰ συμβάλει στὴν κατανόηση τῆς λανθασμένης διαλεκτικῆς πορείας ποὺ ὡς τώρα ἀκολουθήθηκε καὶ ἡ ὁποία κατέληξε σὲ ἐσφαλμένα πορίσματα.

Ὁ συγκεκριμένος μύθος ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία ἐπιμέρους τμήματα στὰ ὁποῖα γίνεται λόγος α) γιὰ τὴν ἀντιστροφὴ τῆς πορείας τοῦ ἥλιου[31], β) γιὰ τὴ Χρυσὴ Ἐποχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Κρόνου[32] καὶ γ) γιὰ τοὺς «γηγενεῖς» ἀνθρώπους[33]. Ὁ Τάσος Μπουγὰς διακρίνει τρεῖς διαστάσεις σ' αὐτὸν τὸν μύθο, καθὼς, ὅπως διατείνεται, εἶναι «κοσμολογικός», ἀφοῦ «περιγράφει τη διπλή κίνηση του σύμπαντος», «ανθρωπολογικός», καθὼς «αφηγείται την προέλευση και την ιστορία των δύο ανθρώπινων γενών», δηλαδὴ τοῦ γένους τῶν «γηγενῶν» καὶ

"The Formation of the Cosmos in the *Statesman* Myth", *Phoenix*, 32 (1978), 250-252 · P. Vidal–Naquet, "Plato's Myth of the *Statesman*, the Ambiguites of The Golden Age and of History", *Journal of Hellenic Studies*, 98 (1978), 132-141 · S. Rosen, "Plato's Myth of the Reversed Cosmos", *The Review of Metaphysics*, 33 (1979), 59-85. P. Vidal–Naquet, *Ὁ Μαῦρος Κυνηγός*, μτφρ.: Γ. Ἀνδρεάδης–Πέπη Ρηγοπούλου (Ἀθήνα: Λιβάνης, 1983), σ. 382-402 · H. R. Scodel, *Diaeresis and Myth in Plato's Statesman* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1987), σ. 74-89 · Χρ. Μαλεβίτσης, «Ὁ πολιτικὸς καὶ ὁ μύθος στὸν Πλάτωνα», *Εὐθύνη*, 224 (1990), 353-357 · J. Tomasi, "Plato's *Statesman* Story: The Birth of the Fiction Reconceived", *Philosophy and Literature*, 14 (1990), 348-358 · S. Rosen, *Plato's Statesman*, σ. 37-66 · Melissa S. Lane, *Method and Politics in Plato's 'Statesman'* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), σ. 99-136 · Κ. Καστοριάδης, *Ὁ Πολιτικός τοῦ Πλάτωνα*, σ. 183-202 καὶ 205-222 · Μ. Μίλερ, *Ο Φιλόσοφος στον Πολιτικό του Πλάτωνα*, σ. 130-170 · D. A. White, *Myth, Metaphysics and Dialectic in Plato's Statesman* (Burlington: Ashgate, 2007), σ. 37-59 · C. H. Kahn, "The Myth of the *Statesman*", σ. 148-165.

[30] Πλάτ., *Πολιτ.* 268e: «παιδιὰς ἕτη».

[31] *Πολιτ.* 269a: «τὸ περὶ τῆς μεταβολῆς δύσεώς τε καὶ ἀνατολῆς ἡλίου καὶ τῶν ἄλλων ἄστρων, ὡς ἄρα ὅθεν μὲν ἀνατέλλει νῦν εἰς τοῦτον τότε τὸν τόπον ἐδύετο, ἀνέτελλε δ' ἐκ τοῦ ἐναντίου, τότε δὲ δὴ μαρτυρήσας ἄρα ὁ θεὸς Ἀτρεῖ μετέβαλεν αὐτὸ ἐπὶ τὸ νῦν σχῆμα».

[32] *Πολιτ.* 269a: «τὴν γε βασιλείαν ἣν ἦρξε Κρόνος πολλῶν ἀκηκόαμεν».

[33] *Πολιτ.* 269b: «τὸ τοὺς ἔμπροσθεν φύεσθαι γηγενεῖς καὶ μὴ ἐξ ἀλλήλων γεννᾶσθαι». Ὁ Πλάτων ἀναφέρεται σὲ «γηγενεῖς» ἀνθρώπους καὶ στοὺς διαλόγους *Πολιτεία* (414e), *Σοφιστής* (248c) καὶ *Νόμοι* (727e).

τοῦ γένους τῶν «φυσιολογικῶν» ἀνθρώπων, καὶ «κοινωνικός», ἀφοῦ «περιγράφει τα δύο διαδοχικά βασίλεια: την *εποχή του Κρόνου* και την *εποχή του Δία*»[34].

Τὸ πρῶτο τμῆμα τοῦ μύθου, ἀναφέρεται στὴ γνωστὴ διαμάχη μεταξὺ Ἀτρέα καὶ Θυέστη[35], ἡ ὁποία εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀντιστροφὴ τῆς πορείας τοῦ ἡλίου ἀπὸ τὸν Δία ὡς ἔνδειξη τῆς εὔνοιάς του πρὸς τὸν Ἀτρέα. Τὸ δεύτερο τμῆμα τοῦ μύθου κάνει λόγο γιὰ τὴν περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Κρόνου, τὴν περίφημη Χρυσὴ Ἐποχή, ὅπου οἱ ἄνθρωποι ζοῦσαν εὐτυχισμένοι ὑπὸ τὴ φροντίδα τοῦ ποιμένα–Κρόνου[36]. Στὸ τρίτο τμῆμα γίνεται λόγος γιὰ τοὺς «γηγενεῖς» ἀνθρώπους, δηλαδὴ τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους ποὺ γεννιοῦνταν ἀπευθείας ἀπὸ τὴ γῆ, ὅπως τὰ φυτά, χωρὶς νὰ προηγεῖται συνεύρεση μεταξὺ τῶν δύο φύλων, ἀνδρὸς καὶ γυναικός. Ὁ μύθος ἐπίσης κάνει λόγο γιὰ δύο κοσμικὲς περιόδους τοῦ σύμπαντος. Κατὰ τὴν πρώτη περίοδο ἡ ζωὴ τῶν ὄντων κινεῖται ἀντίθετα ἀπὸ τὴ δική μας σήμερα, τὸ σύμπαν στρέφεται μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Δημιουργοῦ του, ὁ ὁποῖος κρατᾶ τὸ πηδάλιο, ἐνῶ ταυτόχρονα ἔχει ἀναθέσει σὲ κατώτερες ἀπὸ αὐτὸν θεότητες νὰ φροντίζουν ὡς ποιμένες τὶς διάφορες ἀγέλες τῶν ζωντανῶν

---

[34] «Πολιτική: Μύθος, λόγος, ιδεολογία», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καὶ ὁ Πολιτικός*, 193-210, καὶ συγκεκριμένα σ. 194.

[35] Πολλοὶ μελετητὲς ἐκφράζουν τὴν ἀπορία γιὰ ποιό λόγο ὁ Πλάτων χρησιμοποιεῖ τὸ κομμάτι αὐτὸ τοῦ μύθου, ἀφοῦ ἐκ πρώτης ὄψεως μοιάζει ἀσύνδετο μὲ ὅσα ἀκολουθοῦν. Ὁ H. R. Scodel (*Diaeresis and Myth in Plato's Statesman*, σ. 74-89) ἐπιχειρεῖ νὰ ἐξηγήσει τὴν ἀναφορὰ τοῦ Πλάτωνα στὴ διαμάχη Ἀτρέα–Θυέστη, παρατηρώντας ὅτι δικαιολογεῖται μόνο ἀπὸ πολιτικὴ ἄποψη, καθὼς σχετίζεται κατὰ κάποιον τρόπο μὲ τὸ γενικὸ θέμα τοῦ *Πολιτικοῦ* , ποὺ εἶναι ὁ ὁρισμὸς τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός.

[36] Ἐδῶ εἶναι καταφανὴς ἡ ἐπίδραση ποὺ ἔχει δεχθεῖ ὁ Πλάτων ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ἡσιόδου *Ἔργα καὶ Ἡμέραι*, καὶ κυρίως ἀπὸ τοὺς στίχους 109-126, ὅπου ὁ Ἡσίοδος κάνει λόγο γιὰ τὴ χρυσὴ γενιὰ τῶν θνητῶν ἀνθρώπων. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλ. ἐνδεικτικὰ C. L. Griswold, Jr., "Politikē Epistēmē in Plato's *Statesman*", σ. 149-150 · Γ. Ν. Βασίλαρος, «Πολιτική μυθολογία. Από τον Ησίοδο έως τον *Πολιτικό* του Πλάτωνος», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καὶ ὁ Πολιτικός*, 37-47 · Μ. Μίλερ, *Ο Φιλόσοφος στον Πολιτικό του Πλάτωνα*, σ. 140-145 · C. H. Kahn, "The Myth of the *Statesman*", σ. 150-153.

ὄντων. Ἀνάμεσα στὶς ἀγέλες ξεχωρίζει ὡς ἀνώτερη καὶ καλύτερη ἡ ἀνθρώπινη, τὴν ὁποία ἔχει ὑπὸ τὴν προστασία του ὁ Κρόνος ὡς ὁ ἀνώτερος ὅλων τῶν ὑπολοίπων θεοτήτων.[37]

Οἱ ἄνθρωποι ὡς τρόφιμοι τοῦ Κρόνου[38], καθὼς καὶ τὰ ζῶα, γεννιοῦνται ἀπὸ τὴ γῆ γέροι, μὲ λευκὰ μαλλιά. Μὲ τὸ πέρασμα τῶν χρόνων γίνονται ὅλο καὶ πιὸ νέοι φτάνοντας στὴν κατάσταση τοῦ νεογέννητου παιδιοῦ, ὥσπου στὸ τέλος συρρικνώνονται, γιὰ νὰ ἐξαφανιστοῦν μὲ τὴ μορφὴ σπέρματος στὴ γῆ. Ἔπειτα, καθὼς βρίσκονται στὸ ἐσωτερικό της, παίρνουν ἐκεῖ σχῆμα καὶ ἐπιστρέφουν στὴ ζωή, φυτρώνοντας ἀπὸ τὴ γῆ, ὅπως τὰ δέντρα καὶ τὰ φυτά. Ὁ Κρόνος ὡς *βασιλεὺς–ποιμὴν* εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὴν εὐδαιμονία τῆς ἀνθρώπινης ἀγέλης. Ἕνα σημεῖο τοῦ μύθου ἄξιο προσοχῆς εἶναι ὅτι κατὰ τὴ Χρυσὴ Ἐποχὴ δὲν ὑπάρχουν πολιτεῖες, οὔτε νόμοι, ἐνῶ δὲν γίνεται πουθενὰ λόγος γιὰ τὴν ὕπαρξη πολιτικῆς τέχνης καὶ πολιτικῶν. Οἱ ἄνθρωποι δὲν δημιουργοῦν οἰκογένειες, διότι ἀπουσιάζει ἡ ἔλξη μεταξὺ τῶν δύο φύλων καὶ ἡ ἀνάγκη γιὰ ἀπόκτηση παιδιῶν, ἐνῶ τὸν περισσότερο καιρὸ ζοῦν στὴν ὕπαιθρο, χωρὶς ροῦχα καὶ χωρὶς σπίτια καὶ θρέφονται ἀπὸ τοὺς καρποὺς τῶν δέντρων καὶ ἄλλων φυτῶν ποὺ φυτρώνουν ἐπίσης ἀπὸ μόνα τους, χωρὶς τὴ μεσολάβηση τῆς γεωργίας καὶ τῆς ἀγροτικῆς καλλιέργειας.

---

[37] Πολλοὶ μελετητὲς ἐκφράζουν ἀπορίες, ὅσον ἀφορᾶ τὴν ἀσάφεια ποὺ δημιουργεῖται γιὰ τὸ ἄν ὁ Κρόνος–*ποιμὴν* ταυτίζεται μὲ τὸν Δημιουργὸ ποὺ κινεῖ τὸ σύμπαν, καθώς, ὅπως ὑποστηρίζουν, δὲν ξεκαθαρίζεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα κάτι τέτοιο. Ἀνάμεσά τους ὁ S. Rosen ὑποστηρίζει ὅτι ἐκεῖνο ποὺ ἀντιλαμβάνεται κάποιος διαβάζοντας τὸν μύθο εἶναι ὅτι τελικὰ ὁ δημιουργὸς τοῦ σύμπαντος, ὁ κυβερνήτης, ποὺ εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὴν περιστροφή του, καὶ ὁ *βασιλεὺς–ποιμὴν* τῶν ἀνθρώπων εἶναι τὸ ἴδιο καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο, δηλαδὴ ὁ θεὸς Κρόνος (*Plato's Statesman*, σ. 37-66). Μία ὅμως πιὸ προσεκτικὴ ἀνάγνωση τοῦ μύθου καὶ κυρίως τῶν χωρίων 269e-270a, 271d-272a καὶ 272e, ὁδηγεῖ μᾶλλον στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Δημιουργὸς καὶ ὁ θεὸς–*ποιμὴν* Κρόνος δὲν ταυτίζονται. Ὁ «μέγιστος δαίμων» (272e) τῆς ἀνθρώπινης ἀγέλης εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία ὁ Κρόνος, ποὺ ἔχει ὁριστεῖ *βασιλεὺς–ποιμὴν* ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Δημιουργό, γιὰ νὰ φροντίζει καὶ νὰ κυβερνᾶ τοὺς ἀνθρώπους.

[38] Βλ. σχετ. Πλάτ., *Πολιτ.* 272a κ. ἑ.

Οἱ *γηγενεῖς* ἄνθρωποι δὲν γνώρισαν ποτὲ τὴν ἀδικία, τὴ δυστυχία, οὔτε τὸν πόλεμο, καθὼς ζοῦσαν πάντοτε σὲ εὐνοϊκὲς ἐποχὲς εἰρηνικὰ καὶ χωρὶς προβλήματα. Ὁ P. Vidal–Naquet παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἐποχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Κρόνου εἶναι σύμβολο τῆς ἁπλῆς καὶ ἥσυχης ζωῆς. Οἱ *γηγενεῖς* ἦταν τόσο εὐδαίμονες, ὥστε ἡ φράση «Στὴν ἐποχὴ τοῦ Κρόνου» νὰ «χρησιμοποεῖται ἀργότερα ἀπὸ ὅσους ἤθελαν νὰ ἐκφράσουν τὴν ἀγανάκτηση καὶ τὴ λύπη τους γιὰ τὴν τωρινὴ πολιτικὴ καὶ θρησκευτική τους κατάσταση»[39]. Κατὰ τὸν Πλάτωνα οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς τῆς βασιλείας τοῦ Κρόνου θὰ ἦταν ἀσυγκρίτως εὐδαιμονέστεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς του, ἡ ὁποία τοποθετεῖται στὴν περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Δία, ἂν μποροῦσαν, καθὼς εἶχαν στὴ διάθεσή τους ἐλεύθερο χρόνο καὶ ἦταν ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς καθημερινότητας, νὰ φιλοσοφοῦν καὶ νὰ γίνονται πλουσιότεροι σὲ φρόνηση[40].

Ἡ κοινωνία τῶν *γηγενῶν* ἀνθρώπων θυμίζει σὲ ἀρκετὰ σημεῖα τὴν *ὑγιῆ πόλιν*, γιὰ τὴν ὁποία γίνεται λόγος στὸ δεύτερο βιβλίο τῆς *Πολιτείας*[41]. Καὶ στὶς δύο κοινωνίες ἀπουσιάζουν οἱ ἔννοιες τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀδικίας, ὅπως ἐπίσης καὶ ἡ ἀνάγκη γιὰ τὴν ὕπαρξη πολιτικῆς τέχνης καὶ νόμων. Ὅπως στὴν *ὑγιῆ πόλιν* ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας λειτουργεῖ ὡς πολιτικὴ–κυβερνητικὴ ἀρχή, κατ' ἀνάλογο τρόπο στὴ Χρυσὴ Ἐποχὴ ὁ ἴδιος ὁ Κρόνος–*ποιμὴν* φροντίζει τὴν

---

[39] "Plato's Myth of the *Statesman*, the Ambiguites of the Golden Age and History", σ. 132. Ὁ συγγραφέας θέτει ἐπίσης τὸ ἐρώτημα πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρίζεται «Χρυσὴ Ἐποχὴ» ἡ βασιλεία ἑνὸς καννίβαλου θεοῦ, ὅπως ὁ Κρόνος, ποὺ ἔτρωγε τὰ παιδιά του, καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν αὐτὸ νὰ συνεπάγεται τὴν εὐτυχία τῶν φυτοφάγων ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς (σ.133).

[40] Πλάτ., *Πολιτ.* 272b-c. Μέσα ἀπὸ αὐτὸ τὸ χωρίο προβάλλει ἡ πίστη τοῦ Πλάτωνα στὸν εὐδαιμονιστικὸ χαρακτήρα τῆς φιλοσοφίας, πίστη ἡ ὁποία παρέμεινε σταθερὴ καὶ ἀκλόνητη καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς φιλοσοφικῆς του διαδρομῆς.

[41] *Πολ.* 369b-372e. Ἡ ἐποχὴ τοῦ Κρόνου θυμίζει κατὰ πολλοὺς τὴν *ὑγιῆ πόλιν* ἢ τὴν *πόλιν τῶν χοίρων* τῆς *Πολιτείας*. Βλ. π.χ. S. R. L. Clark, "Herbs of Free Bipdes", στό: C. J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman*, σ. 240-245, καὶ συγκεκριμένα σ. 236-252.

ἀνθρώπινη ἀγέλη καὶ τὴν κυβερνᾶ ὀρθὰ καὶ μὲ σύνεση, ἐξασφαλίζοντας μία ἄριστα ὀργανωμένη ζωὴ στὸ ποίμνιό του. Ἑπομένως, ἂν στὴν *ὑγιῆ πόλιν* δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναζητηθεῖ ἡ ἔννοια τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀδικίας, ἔτσι καὶ στὴν πρώτη κοσμικὴ περίοδο, ὅπου ἄρχει ἕνας θεϊκὸς ποιμένας, δηλαδὴ ἕνα ὂν ἀνώτερο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναζητηθεῖ οὔτε ἡ ἔννοια τοῦ πολιτικοῦ ἄνδρα οὔτε καὶ τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης. Στὸν *Πολιτικὸ* μὲ τὴν εἰσαγωγὴ τοῦ μύθου ὁ Πλάτων ἐπιθυμεῖ νὰ δείξει παραστατικὰ ὅτι ἡ πολιτικὴ τέχνη καὶ ὁ πολιτικὸς ἄνδρας θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν σὲ μία κοινωνία ἀνθρώπων, τῆς ὁποίας ὁ βίος δὲν εἶναι τακτοποιημένος καὶ γι' αὐτὸ χρειάζεται ὀρθὴ διακυβέρνηση. Τέτοιου εἴδους κοινωνία θὰ ἐμφανισθεῖ στὴ δεύτερη κοσμικὴ περίοδο, ὅπου ὁ κόσμος μετὰ τὴν ἀντιστροφὴ τοῦ σύμπαντος ὑπέστη θεμελιώδεις ἀλλαγές, ποὺ ὁδήγησαν σὲ καινούριες καὶ διαφορετικὲς καταστάσεις. Τώρα τὸ σύμπαν ἔχει πλήρη ἔλεγχο καὶ ἐξουσία τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ μία ἀνεξάρτητη δική του πορεία (274a), καθὼς περιστρέφεται ἐλεύθερο καὶ μόνο του πρὸς τὴν ἀντίθετη φορά. Ὁμοίως καὶ ὅλα τὰ μέρη ποὺ τὸ ἀποτελοῦν εἶναι ἐλεύθερα καὶ ἀνεξάρτητα, καθὼς τρέφονται καὶ ἀναπαράγονται ἀπὸ μόνα τους, ὑπακούοντας στὸ νόμο τοῦ σύμπαντος[42]. Ἐπιπλέον, στὴ δεύτερη κοσμικὴ περίοδο οἱ ἄνθρωποι, ἔχοντας χάσει τὴν ἐπιμέλεια τοῦ θεοῦ–ποιμένα Κρόνου, ζοῦν μόνοι τους ἀναλαμβάνοντας οἱ ἴδιοι τοὺς ἑαυτούς τους καὶ κάνοντας χρήση τῶν δώρων ποὺ τοὺς χάρισαν οἱ θεοί[43].

Στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι εὔκολο νὰ ἀντιληφθοῦμε τὴ λανθασμένη θέση τοῦ ὁρισμοῦ τῆς πολιτικῆς ὡς «νομευτικῆς» καὶ «ἀνθρώπων κοινοτροφικῆς ἐπιστήμης» (267d). Ἕνας τέτοιος ὁρισμὸς εἶναι ἀδύνατον νὰ εὐσταθεῖ στὴν τωρινὴ κοσμικὴ περίοδο, ὅπου οἱ ἄνθρωποι εἶναι αὐτόνομοι καὶ στηρίζονται στὶς δικές τους δυνάμεις. Τὰ ἐλεύθερα

---

[42] Βλ. σχετ. Πλάτ., *Πολιτ.* 274a.

[43] *Πολιτ.* 274c-d. Πβ. *Πρωτ.* 320d-323a. Γιὰ δωρήτριες θεότητες στὶς ἀρχὲς τῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν πολιτισμὸ βλ. καὶ Ξενοφ., DK 21 B 18.

σκεπτόμενα ὄντα τῆς ἐποχῆς τοῦ Δία, ποὺ ἔχουν μνήμη καὶ μποροῦν νὰ φιλοσοφήσουν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δεχθοῦν ἕναν ἀπόλυτο ἄρχοντα κατὰ τὸ πρότυπο τοῦ Κρόνου–ποιμένα. Ἡ πολιτικὴ τέχνη ὡς ποιμαντικὴ καὶ «ἀγελαιοκομικὴ» (275e) τέχνη ἔχει ἕναν ὁλοκληρωτικὸ καὶ δεσποτικὸ χαρακτήρα καὶ συνεπάγεται μία ἀπολυταρχικὴ ἄσκηση τῆς ἐξουσίας. Ἡ *νομευτικὴ* τέχνη ἀσκεῖται ἀπὸ ἕναν ἀπόλυτο μονάρχη, τὸν θεὸ Κρόνο, ποὺ καθορίζει μὲ τὴ θεϊκή του γνώση ὅλες τὶς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀπολυταρχία, ὅπως ὁ μύθος ὑποδηλώνει, μπορεῖ νὰ ἀσκηθεῖ μόνο ἀπὸ ἕναν θεό, δηλαδὴ ἀπὸ ἕνα ὂν ἀνώτερο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, τὸ ὁποῖο ἔχει τὴν ἐξουσία τῆς ἀνθρώπινης ἀγέλης καὶ φροντίζει γιὰ τὴν ἀνατροφή της. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ δεσποτισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀποδεκτὸς κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Δία, ὅπου ὁ Κρόνος–*ποιμὴν* ἔχει ἐγκαταλείψει τοὺς ἀνθρώπους καὶ κατὰ συνέπεια ἀπουσιάζει ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἀγέλη ἕνα ἀνώτερο ὂν γιὰ νὰ τὴν ἀναθρέψει.

Ἀναφορικὰ μὲ τὸ παραπάνω θέμα, τὸ ὁποῖο θὰ ἀναλυθεῖ διεξοδικότερα στὸ ἑπόμενο ὑποκεφάλαιο, ὁ M. Miller εἶναι τῆς γνώμης ὅτι «η αρχική διαίρεση» ποὺ ἐπιχειρήθηκε στὸν διάλογο, καθὼς καὶ «ο μύθος, ως θέση και αναίρεση, αποτελούν μία ξεκάθαρη απόρριψη» ἐκ μέρους τοῦ Πλάτωνα «της επανεμφάνισης του δεσποτισμού στην ελληνική πολιτική σκηνή»[44]. Ἐπιθυμώντας, λοιπόν, ὁ Πλάτων νὰ ἐπιτεθεῖ στὶς ἀπολυταρχικὲς καὶ δεσποτικὲς τάσεις, ποὺ πρόβαλλαν στὸ πολιτικὸ γίγνεσθαι τῆς ἐποχῆς του, τονίζει ὅτι ἡ δεσποτικὴ καὶ ἀπόλυτη ἐξουσία δύναται νὰ ἀσκηθεῖ μόνο ἀπὸ ἕνα ὂν ἀνώτερο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀνθρώπους. Ἀπόλυτη μοναρχία

---

[44] Βλ. *Ο φιλόσοφος στον Πολιτικό του Πλάτωνα*, σ. 168. Βλ. ἐπίσης Τ. Μπουγάς, «Πολιτική: Μύθος, λόγος, ιδεολογία», σ. 195, ὅπου ὁ συγγραφέας παρατηρεῖ ὅτι ὁ Πλάτων στὸν *Πολιτικὸ* «ἐπιχειρεῖ … μία κριτικὴ τῆς πολιτικῆς ἰδεολογίας τῆς ἐποχῆς του». Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ μύθου στὸν διάλογο ἀποτελεῖ ἐκ μέρους τοῦ Πλάτωνα «ένα εγχείρημα απομυθοποίησης και εκκοσμίκευσης της πολιτικής», ὥστε νὰ χάσει μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τὰ «χαρακτηριστικὰ τῆς θείας λειτουργίας».

στὴν κοσμικὴ περίοδο ποὺ διανύουμε εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπάρξει. Μιὰ τέτοια μοναρχία ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἐχθίστη μορφὴ τυραννίδας[45]. Ὁ Πλάτων προβάλλει τὴν ἀπολυταρχία ὡς μὴ πολιτικὴ κατάσταση, ἀφοῦ τὴν τοποθετεῖ σὲ μία κοσμικὴ περίοδο, στὴν ὁποία δὲν ὑφίσταται ἡ ἔννοια τῆς πολιτικῆς τέχνης[46]. Ἡ ἀληθινὴ πολιτικὴ τέχνη ἀσκεῖται μόνο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἐνῶ ὁ δεσποτισμὸς εἶναι ἴδιον ὄντων ἀνώτερων ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο.

Κατὰ τὸν Πλάτωνα ἕνα ἀπὸ τὰ σφάλματα[47] τοῦ πρώτου ὁρισμοῦ ἐντοπίζεται στὴν ἔννοια τῆς *τροφῆς* καὶ, ὡς ἐκ τούτου, τονίζεται ἡ ἀνάγκη νὰ ἀναζητηθεῖ ἕνας ὁρισμὸς γιὰ τὴν πολιτικὴ ἐπιστήμη, ὁ ὁποῖος νὰ περιλαμβάνει κυρίως τὴν ἔννοια τῆς «ἐπιμελείας»[48] καὶ τῆς φροντίδας τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας καὶ ὄχι τῆς ἀνατροφῆς ἀπὸ ἕναν βασιλιὰ–ποιμένα. Στὸ χωρίο 276b-c ὁ Πλάτων, μέσῳ τοῦ Ξένου Ἐλεάτη, παρατηρεῖ ὅτι ὑπάρχει μία τέχνη ποὺ ἔχει ὡς ἀντικείμενό της τὴν «ἐπιμέλειαν» τῆς «ἀνθρωπίνης συμπάσης κοινωνίας». Ἡ τέχνη αὐτὴ δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν τέχνη τῆς διακυβέρνησης τῶν ἀνθρώπων καὶ ἁρμόζει ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στὸν ἄνθρωπο βασιλιὰ–πολιτικό. Ἡ διαίρεση ἑπομένως, θὰ πρέπει νὰ ἐφαρμοστεῖ καὶ στὴν ἔννοια τῆς *ἐπιμελείας*, ἡ ὁποία προσδίδει στὴν πολιτικὴ τέχνη τὸν χαρακτήρα τῆς *ἐπιμελητικῆς*[49]. Ἡ πολιτικὴ ὡς *ἐπιμελητικὴ* ἐπιστήμη περιλαμβάνει

---

[45] Πβ. Ἡρόδ. III. 80, ὅπου ὁ Ὀτάνης κάνει λόγο γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἀπόλυτης μοναρχίας σέ τυραννίδα.

[46] Κατὰ τὸν S. Rosen (*Plato's Statesman*, σ.47) «ἡ πολιτικὴ εἶναι ἡ φυσικὴ συνέπεια τῆς κοσμολογίας», καθὼς κάνει τὴν ἐμφάνισή της στὴ δεύτερη κοσμικὴ περίοδο μαζὶ μὲ τὸν Ἔρωτα.

[47] Γιὰ τὰ σφάλματα τοῦ πρώτου ὁρισμοῦ, τὰ ὁποῖα διορθώνει ὁ μύθος βλ. ἐνδεικτικὰ S. Rosen, *Plato's Statesman*, σ. 64-69 · M. Μίλερ, *Ο Φιλόσοφος στον Πολιτικό του Πλάτωνα*, σ. 161-162 · D. A. White, *Myth, Metaphysics and Dialectic in Plato's Statesman*, σ. 61-62 · C. H. Kahn, "The Myth of the Statesman", σ. 148-149.

[48] Βλ. S. Rosen, *Plato's Statesman*, σ. 64-69, ὅπου γίνεται ἐκτενὴς σχολιασμὸς τῆς λέξης «ἐπιμέλεια».

[49] Πλάτ., *Πολιτ.* 276d.

δύο μορφὲς διακυβέρνησης μιᾶς *πόλεως*. Ἡ πρώτη ἀφορᾶ τὴν πολιτικὴ τέχνη ὅσων κυβερνοῦν μὲ τὴ *βία* (*τῷ βιαίῳ*) καὶ ὀνομάζεται *τυραννική*, καὶ ἡ δεύτερη τὴν τέχνη ὅσων κυβερνοῦν μὲ τὴ θέληση τῶν ὑπηκόων τους (*τῷ ἑκουσίῳ*) καὶ ὀνομάζεται *πολιτική* [50]. Ἐδῶ ἐντοπίζεται ἄλλη μία ἀδυναμία τοῦ πρώτου ὁρισμοῦ τῆς πολιτικῆς. Ὁ ὅρος *νομευτικὴ* ἐπιστήμη δὲν δύναται νὰ ἀναδείξει τὴ διαφορὰ μεταξὺ τῆς τυραννικῆς καὶ αὐταρχικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἐξουσίας ποὺ ἀσκεῖται μὲ δικαιοσύνη καὶ μὲ τὴν κοινὴ ἀποδοχὴ τῶν πολιτῶν. Συνεπῶς ἡ διάκριση μεταξὺ *τυραννικῆς* καὶ *πολιτικῆς* τέχνης συνιστᾶ ἄλλη μία διόρθωση τοῦ ὁρισμοῦ τῆς βασιλικῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία σύμφωνα μὲ τὰ νέα στοιχεῖα, ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴ διαιρετικὴ διαδικασία, ἀσκεῖται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο ἀπὸ τὸν πολιτικὸ–βασιλιὰ καὶ μάλιστα μὲ τὴν θέληση τῶν πολιτῶν καὶ τὴν ἑκούσια ἀνοχή τους.

Ἔχοντας αὐτὸ τὸ στοιχεῖο ὑπ' ὄψιν του ὁ Πλάτων προχωρᾶ ἕνα ἀκόμη βῆμα στὴν ἀναζήτηση τοῦ ὁρισμοῦ τῆς πολιτικῆς, χρησιμοποιώντας ὡς παράδειγμα τὴν ἀναλογία[51] ἀνάμεσα στὴν πολιτικὴ καὶ τὴν ὑφαντικὴ τέχνη. Ἡ ὑφαντικὴ τέχνη ἢ ἀλλιῶς *ἱματιουργικὴ*[52] ἔχει ὡς ἔργο της τὴν πλέξη τοῦ μαλακοῦ ὑφαδιοῦ καὶ τοῦ στέρεου στημονιοῦ[53], ὑφαίνοντάς τα σὲ μάλλινο ὕφασμα. Ἡ *ἱματιουργικὴ* περιλαμβάνει τρία βασικὰ στοιχεῖα κατ' ἀναλογία μὲ τὴν πολιτικὴ τέχνη: α) τὴν ὕφανση (*συμπλοκή*, 281a), β) τὰ δύο ὑλικά, τὸ στέρεο στημόνι καὶ τὸ μαλακὸ ὑφάδι, καὶ γ) τὴν ποιοτικὴ μεταξύ τους ἀντίθεση. Ἡ ἀντίθεση αὐτή, μεταξὺ τῶν δύο ὑλικῶν, ἀντιστοιχεῖ κατὰ

---

[50] Πλάτ., *Πολιτ.* 276e.

[51] Γιὰ τὴν ἐκ μέρους τοῦ Πλάτωνα χρήση τῆς ἀναλογίας στὸ φιλοσοφικό του ἔργο βλ. ἐνδεικτικὰ E. Barker, *Ο πολιτικός στοχασμός στην αρχαία Ελλάδα*, σ. 260-261.

[52] Πλάτ., *Πολιτ.* 280a: «ὑφαντικήν ... μηδὲν διαφέρειν πλὴν ὀνόματι ταύτης τῆς ἱματιουργικῆς, καθάπερ κἀκεῖ τότε τὴν βασιλικὴν τῆς πολιτικῆς;».

[53] *Πολιτ.* 283b: «πλεκτικὴν εἶναι κρόκης καὶ στήμονος ὑφαντικήν».

τὸν Πλάτωνα στὶς ἔννοιες τῆς *ὑπερβολῆς* καὶ τῆς *ἐλλείψεως*[54]. Σύμφωνα μὲ τὸν Πλάτωνα, ἡ *ὑπερβολὴ* καὶ ἡ *ἔλλειψις* μποροῦν νὰ διαταράξουν τὴν ἰσορροπία καὶ νὰ καταστρέψουν τὶς διάφορες τέχνες καὶ τὰ ἔργα τους, καὶ συνεπῶς νὰ καταστρέψουν καὶ τὶς τέχνες τῆς ὑφαντικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς[55]. Γιὰ νὰ ἀποφευχθεῖ κάτι τέτοιο ὅλες οἱ τέχνες θὰ πρέπει μὲ τὴ βοήθεια τῆς *μετρητικῆς* τέχνης νὰ διαφυλάσσουν καὶ νὰ διατηροῦν τὸ ὀρθὸ μέτρο (*τὸ μέτριον*)[56], ποὺ «εἶναι ο κανόνας της κανονιστικότητας»[57] καὶ ἐξασφαλίζει μία ἰσορροπία ἀνάμεσα στὸ

---

[54] *Βλ.* Πλάτ., *Πολιτ.* 283b-287b, ὅπου γίνεται ἀναφορὰ στίς ἔννοιες τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἔλλειψης καθὼς καὶ στὴν πραγματικὴ τέχνη τῆς μέτρησης.

[55] Βλ. *Πολιτ.* 284a.

[56] Βλ. σχετ. *Πολιτ.* 283c-285b. Γιὰ τὶς ἔννοιες τοῦ *μετρίου* καὶ τῆς *μετρητικῆς* τέχνης στὸν *Πολιτικὸ* τοῦ Πλάτωνα καὶ τὴ σχέση τους μὲ τὴν πολιτικὴ ἐπιστήμη βλ. ἐνδεικτικὰ L. M. Hammond, "Plato on Scientific Measurement and the Social Sciences", *The Philosophical Review*, 44 (1935), 435-447 · C. L. Griswold Jr., "Politikē Epistēmē in Plato's *Statesman*", 141-167, καὶ συγκεκριμένα σ. 154-156 · Δ. Κούτρας, «Ἡ *μετρητική τέχνη καί ἡ πολιτικὴ φρόνηση*», στό: Κ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτικὴ καὶ ὁ Πολιτικός*, 94-106 · K. Dorter, *Form and Good in Plato's Eleatic Dialogues*, σ. 202-209, ὅπου τονίζεται ἰδιαίτερα ἡ σχέση τοῦ *μετρίου* μὲ τὴν ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ· S. Rosen, *Plato's Statesman*, σ. 119-138 · Κ.Π. Μιχαηλίδης, «Τὸ Μέτρο ὡς ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ ἀρχὴ στὸν Πλάτωνα», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Πλατωνική Πολιτική Φιλοσοφία*, Πρακτικά 8ου Διεθνοῦς Συνεδρίου Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, Ἀθήνα–Πυθαγόρειον Σάμου, Ἰούλιος 1996 (Ἀθήνα: Διεθνές Κέντρο Φιλοσοφίας καί Πολιτισμοῦ, 1997), 73-86 · M. Μίλερ, *Ο Φιλόσοφος στον Πολιτικό του Πλάτωνα*, σ. 187-203 · K. Sayre, "Excess and Deficiency at *Statesman* 283C-285C", *Plato: The Internet Journal of the International Plato Society*, 5 (2005), 1-25 · X. Márquez, "Measure and the Arts in Plato's *Statesman*", *Plato: The Internet Journal of the International Plato Society*, 6 (2006), 1-12.

[57] Σ. Δημητρίου, «Ελεγχος, δικαιολόγηση και τρία πρωτοφιλοσοφικά προβλήματα», στό: Μ. Αγγελίδης, Δ. Γράβαρης, Δ. Σακκάς (επιμ.), *Κοινωνική θεωρία και πολιτική ευθύνη: Συντροφικό αντιχάρισμα στον Νίκο Πετραλιά* (Αθήνα: Gutenberg, 2008), 281-312, καὶ συγκεκριμένα σ. 296. Σύμφωνα μὲ τὸν συγγραφέα «Η έννοια του μέτρου στον *Πολιτικό* του Πλάτωνος οδηγεί στην εύρεση του κριτηρίου και ως ζητητική του κριτηρίου είναι και ελεγκτική των αντιφάσεων» (σ. 303).

λιγότερο (*ἔλαττον*) καὶ στὸ περισσότερο (*πλέον*), ὥστε ὅλα ὅσα δημιουργοῦν καὶ παράγουν νὰ εἶναι ἀγαθὰ καὶ ὄμορφα[58].

Ὁ Πλάτων, λοιπόν, τοποθετεῖ τὴ βασιλικὴ τέχνη στὴν κατηγορία τῶν τεχνῶν ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν ὀντολογικὴ καὶ ἀξιολογικὴ ἔννοια τοῦ *μετρίου* καὶ ἐπιπλέον τὴ χαρακτηρίζει ἐπιστήμη *κριτικὴν* καὶ *ἐπιστατικὴν*[59] (ἐπιστήμη τῆς κρίσης καὶ τῆς ἐπίβλεψης). Ἡ πολιτικὴ ἐπιστήμη συναρτᾶται μὲ τὴν ἔννοια τοῦ *μετρίου*, ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς ἔννοιες τοῦ *πρέποντος*, τοῦ *καιροῦ* καὶ τοῦ *δέοντος*[60], οἱ ὁποῖες δίδουν στὸν πολιτικὸ τὴ φρόνηση νὰ ἀποφασίζει ὀρθὰ γιὰ τὰ πολιτικὰ ζητήματα[61]. Ἡ ἐπιστήμη *τῆς περὶ ἀνθρώπων ἀρχῆς* εἶναι *χαλεπωτάτη* καὶ *μεγίστη* (ἡ πιὸ δύσκολη καὶ σπουδαία ἀπ' ὅλες) καὶ ἡ σπουδαιότητά της ἔγκειται στὸ ὅτι ἀποτελεῖ τὸ μέσο γιὰ τὴ διάκριση τοῦ *φρονίμου βασιλέως* ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ *προσποιοῦνται* τοὺς πολιτικούς, καὶ παρασύρουν σὲ αὐτὴν τὴν πλάνη καὶ τοὺς πολίτες[62]. Ἡ βασιλικὴ τέχνη, καθὼς εἶναι ἄρρηκτα δεμένη μὲ τὴν ὀντολογικὴ καὶ ἀξιολογικὴ ἔννοια τοῦ *μετρίου*, συνιστᾶ τὸ ἀσφαλὲς κριτήριο γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τοῦ

---

[58] Πλάτ., *Πολιτ.* 284a-b: «ἅπασαι γὰρ αἱ τοιαῦταί που τὸ τοῦ μετρίου πλέον καὶ ἔλαττον οὐχ ὡς οὐκ ὄν, ἀλλ' ὡς ὂν χαλεπὸν περὶ τὰς πράξεις παραφυλάττουσι, καὶ τοῦτῳ δὴ τῷ τρόπῳ τὸ μέτρον σῴζουσαι πάντα ἀγαθὰ καὶ καλὰ ἀπεργάζονται».

[59] *Πολιτ.* 292b.

[60] Οἱ ἔννοιες αὐτὲς ἀποτελοῦν κατὰ τὸν H. R. Scodel συνώνυμα τῆς ἔννοιας τοῦ *μετρίου* (*Diaeresis and Myth in Plato's Statesman*, σ. 134), ἐνῶ κατὰ τὸν M. Miller κάνουν συγκεκριμένη τὴ σημασία τοῦ *μετρίου* (*Ο φιλόσοφος στον Πολιτικό του Πλάτωνα*, σ. 192). Ἐνδιαφέρουσα ἀνάλυση τῶν ἐννοιῶν αὐτῶν βλ. Δ. Κούτρας, «*Ἡ μετρητικὴ τέχνη καί ἡ πολιτικὴ φρόνηση*», σ. 97-99.

[61] Κατὰ τὸν C. L. Griswold Jr. ("Politikē Epistēmē in Plato's *Statesman*", σ. 152) «τὸ κλειδὶ γιὰ τὴν πολιτικὴ ἐπιστήμη στὸν κοσμικὸ κύκλο τοῦ Δία εἶναι ἡ φρόνηση (*φρόνησις*), δηλαδὴ ἡ «πρακτικὴ γνώση τοῦ πῶς νὰ δημιουργηθεῖ μία *πόλις* ποὺ θὰ ἀντέχει στὶς προκλήσεις τῆς ἐποχῆς» καὶ ἡ γνώση «γιὰ τὸ τὶ πρέπει νὰ γίνει καὶ πότε, προκειμένου νὰ κρατηθεῖ ἡ *πόλις* ἀσφαλής».

[62] Πλάτ., *Πολιτ.* 292d: «δεῖ γὰρ ἰδεῖν αὐτήν, ἵνα θεασώμεθα τίνας ἀφαιρετέον ἀπὸ τοῦ φρονίμου βασιλέως, οἳ προσποιοῦνται μὲν εἶναι πολιτικοὶ καὶ πείθουσι πολλούς, εἰσὶ δὲ οὐδαμῶς».

ὀρθοῦ πολιτεύματος. Καθορίζει, δηλαδὴ τὴν «ὀρθὴν ἀρχὴν»[63], ἡ ὁποία ἀσκεῖται ἀπὸ ἐπιστήμονες κυβερνῆτες[64]. Ἡ *ὀρθὴ πολιτεία* λοιπὸν κατὰ τὸν Πλάτωνα, εἶναι *μία πολιτεία ἐπιστημονική*[65], προϊὸν τῆς ἀπόλυτης γνώσης τῶν ἐπαϊόντων, ἡ ὁποία χωρὶς νὰ ἔχει τὴν ἀνάγκη γιὰ παρουσία νόμων (γραπτῶν καὶ ἀγράφων) δύναται νὰ ἐξασφαλίσει ἕναν εὐδαίμονα βίο στοὺς πολίτες. Σὲ αὐτὸ τὸ στοιχεῖο ἄλλωστε ἐντοπίζεται καὶ ἡ διαφορὰ τῆς *ὀρθῆς πολιτείας* ἀπὸ τὰ πολιτεύματα ποὺ χαρακτηρίζει ὁ Πλάτων ὡς *μιμήματα* αὐτῆς[66]. Ἐνῶ ἡ ὀρθὴ πολιτεία δὲν χρειάζεται νόμους, ἀλλὰ μόνο τὴν ἀληθινὴ πολιτικὴ τέχνη, τὴν ὁποία ἀσκοῦν *ἔμφρονες ἄρχοντες* (σοφοὶ κυβερνῆτες), τὰ *μιμήματα* εἶναι ἐκεῖνα τὰ πολιτεύματα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀναγκασμένα νὰ θεσπίζουν νόμους, προκειμένου νὰ διατηρηθοῦν[67]. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο ἄλλωστε στὶς πόλεις ποὺ ἔχουν ἀτελῆ πολιτεύματα προβλέπονται αὐστηρὲς ποινὲς ἀκόμη

---

[63] Πλάτ., *Πολιτ.* 293a.

[64] *Πολιτ.* 293c: «τοὺς ἄρχοντας ἀληθῶς ἐπιστήμονας».

[65] Βλ. σχετ. *Πολιτ.* 303b-c.

[66] *Πολιτ.* 297a-c.

[67] *Πολιτ.* 297d: «τὰς ἄλλας δεῖ τοῖς ταύτης συγγράμμασι χρωμένας οὕτω σῴζεσθαι». Στὸ 291a-e ὁ Πλάτων παραθέτει ἕξι *μιμήματα* τοῦ ὀρθοῦ πολιτεύματος, τρία ὑγιῆ, τὴ μοναρχία, τὴν ἀριστοκρατία καὶ τὴ νόμῳ δημοκρατία, τὰ ὁποῖα πλησιάζουν τὴν ἔννοια τοῦ *μετρίου* καὶ σέβονται τοὺς νόμους, καὶ τρία νοσηρά, τὴν τυραννίδα, τὴν ὀλιγαρχία καὶ τὴν ἄνομη δημοκρατία, τὰ ὁποῖα ἀπομακρύνονται ἐντελῶς ἀπὸ τὸ *μέτριον* καὶ δὲν σέβονται τοὺς νόμους. Γιὰ τὴν ὀρθὴ πολιτεία καὶ τὰ μιμήματά της βλ. ἐνδεικτικὰ G. Klosko, *The Development of Plato's Political Theory*, σ. 194-197 · Deborah de Chiara–Quenzer, "The Purpose of the Philosophical Method in Plato's *Statesman*", σ. 109-115 · Γ. Καραγιάννης, «Ἡ ἔννοια τοῦ *Μετρίου* καὶ τὰ εἴδη τῶν πολιτευμάτων στὸν διάλογο *Πολιτικὸς* τοῦ Πλάτωνος», *Ἑλληνικὴ Φιλοσοφικὴ Ἐπιθεώρηση*, 15 (1998), 24-37 · Melissa S. Lane, *Method and Politics in Plato's 'Statesman'*, σ. 157-161 · C. Rowe, "The Treatment of Non–Ideal Constitutions in the *Politicus*: Further Considerations", *Plato: The Internet Journal of the International Plato Society*, 5 (2005). 1-13 · D. A. White, *Myth, Metaphysics and Dialectic in Plato's Statesman*, σ. 113-118.

καὶ θάνατος γιὰ ἐκείνους ποὺ περιφρονοῦν καὶ δὲν ὑπακούουν τοὺς νόμους[68].

Στὴ συνέχεια ὁ Πλάτων προβάλλει γιὰ ἄλλη μία φορὰ τὸν θεωρητικὸ χαρακτήρα τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης ἐπισημαίνοντας ὅτι τὸ βασικὸ ἔργο της εἶναι ὁ ἔλεγχος τῶν ἐπιστημῶν ποὺ τὴν ἐπικουροῦν. Ἡ ἴδια ὡς θεωρητικὴ ἐπιστήμη περισσότερο (259c-d) καὶ λιγότερο ὡς πρακτικὴ δὲν ἐνεργεῖ[69], ἀλλὰ ἀφήνει τὸ πρακτικὸ μέρος στὶς συγγενικές της ἐπιστῆμες, δηλαδὴ τὴ ρητορική, τὴ στρατηγικὴ καὶ τὴ δικαστική, οἱ ὁποῖες ὑπακούουν στὶς προσταγές της[70]. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀξίζει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι γιὰ πρώτη φορὰ παρουσιάζεται ἡ ρητορικὴ ὡς *συναίτιος*[71] τέχνη στὴν ὑπηρεσία τῆς πολιτικῆς[72]. Ἡ στροφὴ αὐτὴ τοῦ Πλάτωνα πρὸς μία θετικὴ θεώρηση τῆς ρητορικῆς τέχνης ἔχει ἤδη συντελεστεῖ στὸν διάλογο *Φαῖδρος*, ὅπου ἀπὸ τὸ 262a καὶ ἑξῆς προτείνεται ὅτι ἡ ρητορικὴ τέχνη εἶναι δυνατὸν νὰ βελτιωθεῖ μὲ τὴ φιλοσοφία καὶ συγκεκριμένα μὲ τὴ διαλεκτική[73]. Ὁ Ἰωάννης Θεοδωρακόπουλος[74] τονίζει ὅτι κατὰ τὸν Πλάτωνα «ἡ σχέση τῆς ρητορικῆς μὲ τὴ φιλοσοφία εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ γόνιμη, ἐφ' ὅσον ἡ ρητορικὴ μεταλάβει φιλοσοφικὴ παιδεία». Ἡ παιδεία αὐτὴ εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴ ρητορική, προκειμένου νὰ

---

[68] Πλάτ., *Πολιτ.* 297e: «Τὸ παρὰ τοὺς νόμους μηδὲν μηδένα τολμᾶν ποιεῖν τῶν ἐν τῇ πόλει, τὸν τολμῶντα δὲ θανάτῳ ζημιοῦσθαι καὶ πᾶσι τοῖς ἐσχάτοις».

[69] *Πολιτ.* 305d: «τὴν γὰρ ὄντως οὖσαν βασιλικὴν οὐκ αὐτὴν δεῖ πράττειν ἀλλ' ἄρχειν τῶν δυναμένων πράττειν».

[70] Βλ. σχετ. *Πολιτ.* 303e-304d · 305e.

[71] Πλάτ., *Πολιτ.* 281d · 289c.

[72] Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλ. π.χ. Αλεξάνδρα Λιάκρη, «Ο Πολιτικός και οι Αντιποιούμενοι την πολιτική τέχνη», στό: Κ.Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καὶ ὁ Πολιτικός*,152-162, καὶ συγκεκριμένα σ. 159-161 · Θεώνη Μούγιου, «Πολιτική και ρητορική», στό: Κ.Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καὶ ὁ Πολιτικός*, 186-196, καὶ συγκεκριμένα σ. 190.

[73] Πλάτ., *Φαῖδρ.* 265d-e, 266b-c, 271b, 276e-277a.

[74] *Πλάτωνος Φαῖδρος. Εἰσαγωγή, ἀρχαῖο καὶ νέο κείμενο μὲ σχόλια* (Ἀθήνα: Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας», 2005 [1948[1]]), σ. 290.

ἐξασφαλιστεῖ ἡ ἐπιτυχία στὴν πειθὼ πρὸς ὄφελος τῆς πολιτικῆς κοινότητας. Ἡ πολιτική, λοιπόν, ἔχοντας ὡς *συναίτιον* τέχνη τὴ διαλεκτικὴ ρητορικὴ δύναται νὰ πείθει τοὺς πολίτες νὰ σέβονται καὶ νὰ ἀκολουθοῦν τὶς προσταγὲς τῶν νόμων, τοὺς ὁποίους ἡ ἴδια θεσπίζει. Ἡ βασιλικὴ ἐπιστήμη περιλαμβάνει ἐπιπλέον καὶ τὴ νομοθετικὴ ἐπιστήμη[75], ἐνῶ ταυτόχρονα ἐπιμελεῖται ὅλα τὰ πολιτικὰ ζητήματα τῆς *πόλεως* συνυφαίνοντάς τα ὀρθότατα. Ἀκόμη καθιστᾶ τὸν πολιτικὸ ἱκανὸ νὰ γνωρίζει πότε ἀκριβῶς εἶναι ὁ κατάλληλος καιρὸς καὶ πότε ὄχι, γιὰ νὰ λάβουν χώρα οἱ σπουδαιότερες ἐπιχειρήσεις μέσα στὶς *πόλεις*[76]. Ἡ γνώση τοῦ *καιροῦ*[77], ποὺ συνεπάγεται ὀρθὴ καὶ πρέπουσα δράση στὴν κατάλληλη χρονικὴ στιγμή, συνιστᾶ τὴν εἰδοποιὸ διαφορὰ τῆς πολιτικῆς ἔναντι τῶν τεχνῶν ποὺ τὴν ἐπικουροῦν.

---

[75] Πλάτ., *Πολιτ.* 294a: «τῆς βασιλικῆς ἐστιν ἡ νομοθετική».

[76] *Πολιτ.* 305d: «γιγνώσκουσαν τὴν ἀρχήν τε καὶ ὁρμὴν τῶν μεγίστων ἐν ταῖς πόλεσιν ἐγκαιρίας τε πέρι καὶ ἀκαιρίας· τὰς δ' ἄλλας τὰ προσταχθέντα δρᾶν». Γιὰ τὴ σημαντικὴ ἔννοια τοῦ *καιροῦ* γενικὰ στὸν *Πολιτικὸ* βλ. π.χ. Melissa Lane, "A New Angle on Utopia: The Political Theory of the *Statesman*", στό: C. J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman*, 276-291, ὅπου ἡ συγγραφέας μεταξὺ ἄλλων παρατηρεῖ ὅτι τὸ θέμα *καιρός*, ὅσον ἀφορᾶ τὰ πολιτικὰ ἐνεργήματα, ἀπαντᾶ καὶ στὴν *Πολιτεία* (546d: «παρὰ καιρόν»), ὅπου οἱ φύλακες πρέπει νὰ κανονίζουν τοὺς ἱεροὺς γάμους τὸν κατάλληλο καιρό (σ. 277). Στὸ ἔργο της *Method and Politics in Plato's 'Statesman'*, σ. 139-146, καὶ συγκεκριμένα σ. 145-146, ἡ Melissa S. Lane ἐντοπίζει μία σημαντικὴ διαφορὰ μεταξὺ *Πολιτείας* καὶ *Πολιτικοῦ*, ὅσον ἀφορᾶ τὴν ἔννοια τοῦ *καιροῦ*. Συγκεκριμένα στὴν *Πολιτεία* ἡ ἔννοια τοῦ *καιροῦ* ἔχει μαθηματικὴ χροιά, ὅπως ὑποστηρίζει, καθὼς οἱ φιλόσοφοι–βασιλεῖς ἐνδέχεται νὰ ὁδηγηθοῦν σὲ λανθασμένους ὑπολογισμοὺς σχετικὰ μὲ τὸν χρονικὸ καθορισμὸ τῶν *ἱερῶν γάμων*, γεγονὸς ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴ τοῦ «ἐκφυλισμοῦ τῆς ἰδανικῆς πολιτείας» (σ. 145), ἐνῶ ἀντιθέτως στὸν *Πολιτικὸ* ἔχει χρονικὴ χροιά, καθὼς «ἡ γνώση τῆς χρονικῆς ἔννοιας τοῦ *καιροῦ* εἶναι τὸ γνωστὸ σὲ ὅλους χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς πολιτικῆς τέχνης» καὶ «δὲν ὑπάρχει κανένα ἴχνος καμιᾶς ἔμφυτης ἐνδεχόμενης ἀποτυχίας σὲ αὐτὴν τὴν κρίσιμη πλευρὰ τῆς πολιτικῆς ἱκανότητας» (σ. 146).

[77] Γιὰ τὸ πρόβλημα γενικὰ τοῦ *καιροῦ* καὶ τὶς ἐπιστημολογικές, τὶς ὀντολογικὲς καὶ τὶς ἀξιολογικές του διαστάσεις βλ. E. Moutsopoulos, *Thought, Culture, Action: Studies in the Theory of Values and it's Greek Sources* (Athens: Academy of Athens, Center for Research on Greek Philosophy, 2006), σ. 15-39.

Ἡ «κατὰ φύσιν ἀληθῶς οὖσα ἡμῖν πολιτικὴ» (308d) ἐπιστήμη, ἔχει ὅμως καὶ ἕνα ἀκόμη βασικὸ ἔργο νὰ ἐπιτελέσει. Προκειμένου νὰ γίνει κατανοητὸ τὸ ἔργο αὐτὸ ὁ Πλάτων θὰ χρησιμοποιήσει γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ἀκόμη τὸ παράδειγμα τῆς ὑφαντικῆς, κάνοντας χρήση τῆς ἀναλογίας μεταξὺ ὑφαντικῆς καὶ πολιτικῆς τέχνης. Αὐτὴ τὴ φορὰ ἡ ἀναλογία περιλαμβάνει τὰ δύο εἴδη νημάτων ποὺ χρησιμοποιοῦνται στὴν κατασκευή τοῦ ὑφάσματος καὶ τὰ δύο εἴδη ἀρετῆς ποὺ ἐντοπίζονται στὸν χαρακτήρα τῶν ἀνθρώπων μιᾶς κοινωνίας. Πρόκειται γιὰ τὶς ἀρετὲς τῆς *ἀνδρείας* καὶ τῆς *σωφροσύνης* (306b), οἱ ὁποῖες ἀντιστοιχοῦν στοὺς δύο ἀνθρώπινους χαρακτῆρες, τοὺς ἀνδρείους καὶ τοὺς σώφρονες[78]. Ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ σωφροσύνη, τὰ δύο αὐτὰ *ὑπενάντια γένη* (306e), ὅπως τὰ χαρακτηρίζει ὁ Πλάτων, βρίσκονται μέσα σὲ πολλὰ ὄντα σὲ μία κατάσταση μεγάλης ἔχθρας καὶ ἀντίθεσης μεταξύ τους[79]. Ἡ πολιτικὴ τέχνη μὲ ὄργανο τὴν κατάλληλα διαμορφωμένη ἐκπαίδευση ὀφείλει νὰ διαπλάσει τὸν χαρακτήρα τῶν πολιτῶν, ὥστε νὰ παύσει ἡ ἀντίθεση ὑπερβολῆς καὶ ἔλλειψης στοὺς κόλπους τῆς πολιτείας, νὰ τεθεῖ δηλαδὴ ἕνα τέλος στὴν ἀντιπαλότητα μεταξὺ ἀνδρείων καὶ σωφρόνων καὶ νὰ ἀποκατασταθεῖ ἔτσι τὸ μέτρο καὶ ἡ ἰσορροπία στὴν πολιτικὴ κοινότητα.

Τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἀρετῶν τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σωφροσύνης δίδονται στὸ χωρίο 306c-308a, ὅπου γίνεται φανερὸ ὅτι ἡ ἀνδρεία χαρακτηρίζεται ἀπὸ «τάχος καὶ σφοδρότητα καὶ ὀξύτητα διανοήσεως τε καὶ σώματος, ἔτι δὲ καὶ φωνῆς», ἐνῶ ἡ σωφροσύνη ἀπὸ «τὸ τῆς

---

[78] Ὁ G. Klosko ἐντοπίζει τοὺς δύο ἀντίθετους χαρακτῆρες καὶ στὴν *Πολιτεία*, στὸ 375c καὶ στὸ 410b-e, καὶ διαπιστώνει ὅτι ὑπάρχει μία «συνέχεια μεταξὺ τῶν ἀπόψεων τῆς *Πολιτείας* καὶ τοῦ *Πολιτικοῦ*» σχετικὰ μὲ αὐτὸ τὸ θέμα. (*The Development of Plato's Political Theory*, σ. 193). Πβ. Ν. Δενδρινός, «Η *Συνύφανσις* και οι πολιτειακές της υποδηλώσεις στον *Πολιτικό*», στό: Κ.Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καὶ ὁ Πολιτικός*, 77-93 καὶ συγκεκριμένα σ. 78.

[79] Πλάτ., *Πολιτ.* 306b: «Ὡς ἐστόν, κατὰ δή τινα τρόπον, εὖ μάλα πρὸς ἀλλήλας ἔχθραν καὶ στάσιν ἐναντίαν ἔχοντε ἐν πολλοῖς τῶν ὄντων».

ἠρεμαίας αὖ γενέσεως εἶδος», καθὼς καὶ ἀπὸ τὰ «βραδέα καὶ μαλακά». Βάσει τῶν δύο αὐτῶν ἀρετῶν οἱ πολίτες κατατάσσονται σὲ δύο διαφορετικὲς κατηγορίες, τοὺς ἀνδρείους καὶ τοὺς σώφρονες, οἱ ὁποῖοι διακρίνονται γιὰ τὰ ἰδιαίτερα στοιχεῖα τῆς φύσης τους[80]. Ἡ κάθε κατηγορία φέρει τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀντίστοιχης ἀρετῆς, τὰ ὁποῖα, ὅταν ξεπερνοῦν τὸ μέτρο, θεωροῦνται ἄξια ψόγου καὶ προκαλοῦν προβλήματα στὴν πολιτεία. Ἡ ἀντίθεση μεταξὺ ἀνδρείας καὶ σωφροσύνης ἀποτελεῖ νόσο μισητὴ καὶ ἐπικίνδυνη γιὰ τὴν πολιτεία. Στὸ χωρίο 307d-308a ὁ Πλάτων ἐπισημαίνει ὅτι οἱ σώφρονες ἐπιθυμοῦν νὰ ἔχουν μία ἥσυχη ζωή, εἰρηνικὴ κι εὐτυχισμένη, εἶναι φιλόξενοι, ἔχουν εὐγενικὴ συμπεριφορὰ καὶ καλοὺς τρόπους, καὶ ἀποφεύγουν γενικῶς κάθε εἴδους συγκρούσεις καὶ πολέμους (307e). Ὅμως ἡ ἔντονη ἐπιθυμία γιὰ εἰρηνικὴ ζωὴ τοὺς καθιστᾶ νωθροὺς καὶ ἀνίκανους γιὰ πόλεμο[81], μὲ ἀποτέλεσμα νὰ εἶναι εὐάλωτοι καὶ ἀδύναμοι καὶ νὰ τίθενται πολὺ συχνὰ στὴ διάθεση τῶν ἐπιτιθεμένων, ἐνῶ

---

[80] Πλάτ., *Πολιτ.* 308b. Γιὰ τὴν ἀνομοιότητα τῶν δύο αὐτῶν ἀνθρώπινων χαρακτήρων καὶ τὴν ἐναντιότητα ποὺ αὐτὴ συνεπάγεται βλ. π.χ. Δ. Ν. Λαμπρέλλης, *Φιλοσοφία και κοινωνικά συγκεκριμένο στον Πολιτικό του Πλάτωνα*, σ. 99-108. Γιὰ τὴν ἀνδρεία καὶ τὴ σωφροσύνη ὡς ἀρετὲς τῶν ἁπλῶν, συνηθισμένων καὶ καθημερινῶν ἀνθρώπων, καθὼς καὶ γιὰ τὴ συνύφανσή τους ὡς μέγιστο ἔργο τοῦ βασιλικοῦ ὑφαντῆ βλ. C. Bobonich, "The Virtues of Ordinary People in Plato's *Statesman*", στό: C. J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman,* 313-329 · T. Mishima, "Courage and Moderation in the *Statesman*", στό: C. J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman*, 306-312. Κατὰ τὸν G. Klosko (*The Development of Plato's Political Theory*, σ. 194) «ἡ διαμάχη μεταξὺ ἀνδρείας καὶ σωφροσύνης προφανῶς ἐκφράζει μία ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸ Σωκρατικὸ δόγμα τῆς ἑνότητας τῶν ἀρετῶν». Κατὰ τὸν J. B. Skemp (*Plato's Statesman*, σ. 223) οἱ ἀντίθετες ἀρετὲς στὸν *Πολιτικὸ* ἀποτελοῦν μία «κατὰ μέτωπον ἐπίθεση» στὴ θεωρία γιὰ τὴν ἑνότητα τῶν ἀρετῶν στὴν *Πολιτεία*. Ὁ G. Klosko (*The Development of Plato's Political Theory,* σ. 194) διαφωνεῖ μὲ τὸν Skemp, ὑποστηρίζοντας ὅτι μία τέτοια ἄποψη εἶναι «ὑπερβολική», ἀφοῦ καὶ στὰ δύο ἔργα ἡ κατάλληλη ἐκπαίδευση εἶναι σχεδιασμένη νὰ ἐμφυσήσει ὅλες τὶς ἀρετές». Τόσο ὁ ἀληθινὸς πολιτικὸς ὅσο καὶ ὁ φιλόσοφος–βασιλιὰς ἔχουν ὡς καθῆκον νὰ «ἐκπαιδεύσουν τὶς κατώτερες τάξεις τῆς πολιτείας».

[81] *Πολιτ.* 307e: «ἀπολέμους ἴσχοντες».

παράλληλα ἡ ἐκούσια αὐτὴ παραίτηση ἀπὸ κάθε ἄμυνα καὶ γενικὰ ἡ ἀποφυγὴ τοῦ πολέμου ὁδηγεῖ μακροπρόθεσμα στὴν τελικὴ ὑποδούλωση τῆς *πόλεως* καὶ τὴν καταστροφή της[82]. Ἀντίθετα, «οἱ πρὸς τὴν ἀνδρείαν μᾶλλον ῥέποντες» (308a) ἐπιθυμοῦν ἔντονη ζωὴ καὶ γεμάτη συγκρούσεις, διακρίνονται γιὰ τὸ ἐπιθετικό, ἐριστικὸ καὶ ἐχθρικό τους ἦθος, καθὼς καὶ γιὰ τοὺς σκληρούς τους τρόπους. Ἀρέσκονται νὰ ἐμπλέκονται σὲ ἐχθροπραξίες, παρασύροντας πολλὲς φορὲς τὶς *πόλεις* τους σὲ πόλεμο, ἐνῶ παράλληλα ὁ πολεμοχαρὴς χαρακτήρας τους προκαλεῖ συχνὰ πόνο καὶ δυστυχία καὶ μπορεῖ νὰ ἔχει ὀλέθριες συνέπειες γιὰ τὴν πολιτικὴ κοινότητα[83].

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὸ παράδειγμα τῆς ὑφαντικῆς τέχνης ἡ ἀνδρεία ἀντιστοιχεῖ στὸ στέρεο στημόνι καὶ ἡ σωφροσύνη στὸ μαλακὸ ὑφάδι. Ὅπως σκοπὸς τῆς ὑφαντικῆς τέχνης εἶναι νὰ συμπλέκει τὸ στημόνι μὲ τὸ μαλακὸ ὑφάδι, προκειμένου νὰ κατασκευαστεῖ ἕνα ὕφασμα, ἔτσι καὶ ἡ πολιτικὴ τέχνη ἔχει ὡς *βασικό* της σκοπὸ τὴ *συμπλοκὴν* τῶν δύο αὐτῶν χαρακτήρων, τῶν ἀνδρείων καὶ τῶν σωφρόνων, οὕτως ὥστε νὰ παραχθεῖ ἕνα μεγαλοπρεπὲς πολιτικὸ ὕφασμα. Ὁρισμένοι μελετητὲς διατείνονται ὅτι πίσω ἀπὸ τὴ θεωρία γιὰ τὴν ὕφανση τῶν δύο ἀρετῶν, ὑπολανθάνει μία ἄλλη θεωρία, ἡ ὁποία ἀφορᾶ ἕνα «μεικτὸ πολίτευμα», ἀποτελούμενο ἀπὸ δημοκρατικὰ καὶ ὀλιγαρχικὰ στοιχεῖα[84]. Σύμφωνα

---

[82] Βλ. σχετ. Πλάτ., *Πολιτ.* 307e-308a.

[83] Βλ. σχετ. *Πολιτ.* 308a.

[84] Βλ. π.χ. G. Klosko, *The Development of Plato's Political Theory*, σ. 193 · Ν. Δενδρινός, «Η "συνύφανσις" και οι πολιτειακές της υποδηλώσεις στον *Πολιτικό*», 77-93, ὅπου ὁ συγγραφέας παρατηρεῖ ὅτι στὸν διάλογο *Πολιτικός*, ἔχουμε «την πρώτη φιλοσοφική θεμελίωση του μεικτού πολιτεύματος» (σ. 87). Κατὰ τὸν Ν. Δενδρινὸ ἡ ἀνδρεία «υποδηλώνει το ήθος της λαϊκής μάζας, της δημοκρατικής παράταξης καί των ριζοσπαστικών της τάσεων» ἐνῶ ἡ σωφροσύνη «υποδηλώνει τη συντηρητική νοοτροπία, την περίσκεψη, το ήθος που θα μπορούσε να αναζητηθεί στα κατάλοιπα της παλαιάς αριστοκρατίας» καὶ «στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα που συγκροτούσαν την ολιγαρχική παράταξη» (σ. 86).Ἔμμεση ἀναφορὰ στὸ «μεικτὸ πολίτευμα» γίνεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα στὸ χωρίο 310e-311b.

μὲ αὐτὴ τὴ θεωρία ἡ ἀρετὴ τῆς ἀνδρείας ἀντιστοιχεῖ στὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα, ἐνῶ ἡ ἀρετὴ τῆς σωφροσύνης στὸ ὀλιγαρχικό. Ἡ πολιτικὴ–ὑφαντικὴ τέχνη, ἢ ἀλλιῶς *βασιλικὴ συμπλοκή* (306a), ὡς ἡ τέχνη ποὺ καθορίζεται ἀπὸ τὸ *μέτριον*, εἶναι ἱκανὴ νὰ ἐξομαλύνει τὴν ὑπερβολὴ καὶ τὴν ἔλλειψη, νὰ συνδυάσει τοὺς δύο ἀντίθετους χαρακτῆρες, τοὺς ἀνδρείους καὶ τοὺς σώφρονες, τὴ δημοκρατικὴ δηλαδὴ λαϊκὴ μάζα μὲ τὰ ἀνώτερα ὀλιγαρχικὰ στρώματα, καὶ νὰ ὑφάνει ἔτσι ἕνα ὀρθὸ καὶ στέρεο πολίτευμα.

Σύμφωνα μὲ τὸν Πλάτωνα ἡ συμπλοκὴ τῶν δύο χαρακτήρων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνει ποτὲ ἑκούσια ἐκ μέρους τῶν πολιτῶν. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ πολιτικὴ ἐπιστήμη θὰ πρέπει νὰ δοκιμάσει τὴ σύνθεση τῶν δύο ἀντίθετων φύσεων ἀπὸ τὴν παιδική τους ἡλικία[85], πρῶτα στὸ παιχνίδι[86] καὶ ἔπειτα στὴν ἐκπαίδευση. Τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα τῆς *πόλεως* εἶναι ὑπεύθυνο γι' αὐτὴ τὴ σύνθεση καὶ ἀποβλέπει στὴν καλλιέργεια τῆς ὁμοδοξίας τῶν πολιτῶν[87], ἡ ὁποία εἶναι ἀπαραίτητος ὅρος γιὰ τὴν πολιτικὴ ἑνότητα. Μὲ τὴν κατάλληλη παιδεία ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐξισορρόπηση τῆς διαφορᾶς μεταξὺ *ἀνδρείας* καὶ *σώφρονος φύσεως*. Στὸ χωρίο 308e-309a ὁ Πλάτων τονίζει ὅτι ἡ *βασιλικὴ ἐπιστήμη* ὑποχρεοῦται νὰ ἐπιβλέπει τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα καὶ νὰ ἐλέγχει τὴν ποιότητα καὶ τὸ περιεχόμενο τῆς διδασκαλίας. Εἶναι ὑπεύθυνη γιὰ τὸν καθορισμὸ τοῦ περιεχομένου τῶν μαθημάτων, ὥστε νὰ ἐξυπηρετοῦν τὴ διαμόρφωση χαρακτήρων κατάλληλων γιὰ τὴν πολιτικὴ ὕφανση, ἀπαγορεύοντας ρητὰ σὲ ὅλους τοὺς παιδαγωγοὺς (*παιδευτὰς*) καὶ κηδεμόνες (*τροφεῖς*) νὰ διδάσκουν

---

[85] Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ *γενναῖον ψεῦδος* στὴν *Πολιτεία*. Πρέπει οἱ πολίτες νὰ τὸ συνηθίσουν ἀπὸ τὴν παιδική τους ἡλικία. Ἀπὸ αὐτὸ διαφαίνεται πόσο σημαντικὸ ρόλο παίζει ἡ κατάλληλη ἀγωγὴ στὴν πολιτικὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνα.

[86] Πλάτ., *Πολιτ.* 308d: «ὅτι παιδιᾷ πρῶτον βασανιεῖ».

[87] Γιὰ τὴ σπουδαιότητα τῆς ὁμοδοξίας τῶν πολιτῶν στὴν πολιτικὴ σκέψη τοῦ Πλάτωνα βλ. π.χ. Χρυσὴ Μανωλοπούλου, «Ἠθικὴ καί πολιτική», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καὶ ὁ Πολιτικός*, 172-178, καὶ συγκεκριμένα σ. 173-174.

ὁτιδήποτε πέρα ἀπὸ ὅσα ἔχουν προταθεῖ. Σκοπὸς τῆς ἐκπαίδευσης εἶναι νὰ μετριάσει τὴν ἀντίθεση μεταξὺ τῶν ἀνδρείων, ποὺ ἔχουν «στερεὸν ἦθος», ὅπως στέρεο εἶναι καὶ τὸ στημόνι τοῦ ἀργαλιοῦ[88], καὶ τῶν σωφρόνων, ποὺ τείνουν «ἐπὶ τὸ κόσμιον» καὶ μοιάζουν μὲ τὸ παχύ, μαλακὸ καὶ κροκῶδες νῆμα[89]. Αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται μὲ θείους καὶ ἀνθρώπινους δεσμούς[90]. Ὁ θεῖος δεσμὸς συνεπάγεται τὸν συνδυασμὸ ἀνδρείας καὶ σωφροσύνης στὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων, ὥστε νὰ ἐπικρατεῖ ἰσορροπία καὶ μέτρο ἐντός τους. Ὁ θεῖος δεσμὸς πραγματοποιεῖται στὶς ἀνθρώπινες ψυχές, καὶ μάλιστα στὸ ἀθάνατο μέρος τους, μέσῳ μίας καθολικῆς ἐκπαίδευσης, ἡ ὁποία ἐμφυσᾶ στὸ σύνολο τῶν πολιτῶν τὴν «ὄντως οὖσαν ἀληθῆ δόξαν»[91] γιὰ τὸ δίκαιο καὶ τὸ ἄδικο, τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό (309c)[92]. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ἐπιτυγχάνεται ὡς ἕνα βαθμὸ ἡ ὁμοφροσύνη τῶν πολιτῶν, ὅσον ἀφορᾶ τὶς ἠθικὲς ἀξίες, ἡ ὁποία εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση, προκειμένου νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἡ ἑνότητα καὶ ἡ δικαιοσύνη στὴν πολιτεία.

Στὴν ἄρση τῶν ἀνομοιοτήτων καὶ τῶν διχογνωμιῶν μεταξὺ τῶν πολιτῶν, ποὺ δὲν εἶναι εὔκολο νὰ ἐξαλειφθοῦν ἐντελῶς, συμβάλλουν καὶ οἱ ἀνθρώπινοι δεσμοί. Χάρη σὲ αὐτοὺς οἱ ἀντίθετοι χαρακτῆρες

---

[88] Πλάτ., *Πολιτ.* 309b: «οἷον στημονοφυὲς νομίσασ' αὐτῶν εἶναι τὸ στέρεον ἦθος».

[89] *Πολιτ.* 309b: «τὰς δὲ ἐπὶ τὸ κόσμιον πίονί τε καὶ μαλακῷ καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα κροκώδει διανήματι προσχρωμένας».

[90] *Πολιτ.* 309c: «πρῶτον μὲν κατὰ τὸ συγγενὲς τὸ ἀειγενὲς ὂν τῆς ψυχῆς αὐτῶν μέρος θείῳ συναρμοσμένη δεσμῷ, μετὰ δὲ τὸ θεῖον τὸ ζῳογενὲς αὐτῶν αὖθις ἀνθρωπίνοις».

[91] Ἡ «ὀρθὴ» ἢ «ἀληθὴς δόξα» εἶναι στὰ πλαίσια τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας ἡ ἀνώτερη μορφὴ γνώσης, ποὺ μπορεῖ νὰ κατακτήσει ὁ κοινὸς ἄνθρωπος, καὶ ὁ Πλάτων διάκειται γενικὰ θετικὰ πρὸς αὐτήν. Βλ. σχετ. *Μεν.* 97b-c, 98c · *Πολ.* 413a · *Πολιτ.* 309c. Σὲ καμιὰ ὅμως περίπτωση ἡ «ὀρθὴ δόξα» δὲν μπορεῖ νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὴν ἐπιστήμη, στὴν ὁποία ἔχουν πρόσβαση μόνο λίγοι ἐκλεκτοί.

[92] Κατὰ τὸν C. Bobonich ("The Virtues of Ordinary People in Plato's *Statesman*", 313-329, καὶ συγκεκριμένα σ. 322) στὸν *Πολιτικό*, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν *Πολιτεία*, «ὅλοι οἱ πολίτες μποροῦν νὰ δεχθοῦν τὶς ἴδιες βασικὲς ἠθικὲς ἀλήθειες καὶ νὰ ἀποκτήσουν τὰ ἴδια ἠθικὰ κίνητρα».

ἀλληλοσυμπληρώνονται καὶ ἐπέρχεται ἁρμονικὴ συνεργασία. Ὡς ἀνθρώπινο δεσμὸ ὁ Πλάτων ἐννοεῖ τὶς ἐπιγαμίες καὶ τὶς ἀνταλλαγὲς παιδιῶν[93]. Ἡ κάθε φύση εἴτε ἀνδρεία εἶναι αὐτὴ εἴτε *σώφρων* ἔχει τὴν τάση νὰ συνάπτει σχέσεις μόνο μὲ τοὺς ὁμοίους της, ὁπότε ἡ *βασιλικὴ συμπλοκὴ* ἔχει ὡς καθῆκον νὰ μὴν ἐπιτρέπει ποτὲ νὰ ἀπομακρυνθοῦν οἱ συνετοὶ καὶ σώφρονες ἀπὸ τοὺς ἀνδρείους χαρακτῆρες. Οἱ ἀνθρώπινοι δεσμοὶ τῶν *ὑπεναντίων γενῶν*, δηλαδὴ οἱ γάμοι μεταξὺ ἀνθρώπων ποὺ ἔχουν ἀντίθετες φύσεις (γάμοι, οἱ ὁποῖοι θυμίζουν τοὺς *ἱεροὺς γάμους* τῆς *Πολιτείας* ἀπὸ τὴν ἄποψη ὅτι ἔχουν καὶ αὐτοὶ ὡς βάση τὴν ἀρχὴ τῆς εὐγονικῆς), δύνανται νὰ ἐξασφαλίσουν τὴ δημιουργία ἑνὸς γένους πολιτῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ φέρουν τὰ χαρακτηριστικὰ τόσο τῶν ἀνδρείων ὅσο καὶ τῶν σωφρόνων, ποὺ θὰ ἔχουν δηλαδὴ ἕναν ἰσορροπημένο χαρακτήρα, ὁ ὁποῖος θὰ ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιο τῆς ἑνότητας τῆς *πόλεως*. Εἶναι ἐμφανές, λοιπόν, ὅτι ὁ Πλάτων προβάλλει ἔντονα τὴν ἀνάγκη γιὰ παρουσία ἀτόμων μέσα στὴν πολιτικὴ κοινωνία ποὺ νὰ ἔχουν ψυχικὴ ἁρμονία, νὰ εἶναι ἔξυπνα, γενναῖα, ἀλλὰ καί ἐγκρατῆ[94].

Θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι οἱ δύο προαναφερθέντες δεσμοὶ ἀφοροῦν κατὰ τὸν Πλάτωνα μόνο ἐκείνους τοὺς χαρακτῆρες, οἱ ὁποῖοι ἐκ φύσεως

---

[93] Πλάτ., *Πολιτ.*, 310b: «Τοὺς τῶν ἐπιγαμιῶν καὶ παίδων κοινωνήσεων καὶ τῶν περὶ τὰ ἰδίας ἐκδόσεις καὶ γάμους». Γιὰ τοὺς δύο δεσμούς, τὸν θεῖο καὶ τὸν ἀνθρώπινο, βλ. ἐνδεικτικά T. Mishima, "Courage and Moderation in the *Statesman*", 306-312, καὶ συγκεκριμένα σ. 308-309 · Κ. Μιχαηλίδης, «Ὁ πολιτικός καί οἱ συναίτιοι τοῦ πολιτικοῦ καί ἡ πολιτική ὡς ὑφαντική τέχνη», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καὶ ὁ Πολιτικός*, 179-185, καὶ συγκεκριμένα σ. 182 · Μ. Μίλερ, *Ο Φιλόσοφος στον Πολιτικό του Πλάτωνα*, σ. 277-278 · D. A. White, *Myth, Metaphysics and Dialectic in Plato's Statesman*, σ. 125-127.

[94] Κατὰ τὸν E. Barker (*Ο πολιτικός στοχασμός στην αρχαία Ελλάδα.*) «το ιδεώδες του *Πολιτικού* δεν είναι η δικαιοσύνη υπό την έννοια της διεκπεραίωσης μιας ειδικής λειτουργίας αλλά η αρετή που στην *Πολιτεία* ονομάζεται εγκράτεια ή αυτοέλεγχος, και η έμφαση δεν δίνεται στην εξειδίκευση των διαφόρων τάξεων στις διαφορετικές λειτουργίες τους αλλά στην ανάμειξη των διαφόρων τύπων σε μία ενότητα» (σ. 596). Παραπλήσια ἄποψη ἐκφράζει καὶ ὁ Κ. Μιχαηλίδης («Ὁ πολιτικός καί οἱ συναίτιοι τοῦ πολιτικοῦ καί ἡ πολιτική ὡς ὑφαντική τέχνη», σ. 183).

γεννήθηκαν *εὐγενεῖς* (310a) καὶ ἔχουν λάβει ἀπὸ τὴν παιδική τους ἡλικία τὴν ἁρμόζουσα παιδεία. Γιὰ ὅσους ἔχουν κακὴ ἰδιοσυστασία καὶ ἀδυνατοῦν ὡς ἐκ τούτου νὰ ἀποκτήσουν χαρακτήρα ἀνδρεῖο καὶ ταυτόχρονα συνετό, καθὼς ρέπουν πρὸς τὴν ἀθεΐα, τὴν ἀλαζονεία καὶ τὴν ἀδικία, προβλέπονται αὐστηρὲς τιμωρίες, ὅπως ἐξορία, στέρηση πολιτικῶν δικαιωμάτων ἀκόμη καὶ θανατικὴ ποινή (309a).Ἐπιπλέον, γιὰ ὅσους ἐπιμένουν νὰ παραμένουν στὴν ἀμάθεια καὶ τὴν ἀθλιότητα προβλέπεται ἡ ὑποβίβασή τους στὴν κατηγορία τῶν δούλων[95].

Ἀπὸ τὰ παραπάνω εἶναι εὔλογο νὰ ὑποθέσει κανεὶς ὅτι ὁ Πλάτων ἔχει ἀκόμη κατὰ νοῦ τὶς δύο τάξεις τῶν *φυλάκων* (*ἐπικούρων καὶ παντελῶν*) τῆς *Πολιτείας*, οἱ ὁποῖοι συνδυάζουν στὸ ἦθος τους τὶς ἀρετὲς τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σωφροσύνης. Ἐνδεχομένως ὁ φιλόσοφος νὰ ἐπιθυμεῖ τὴ δημιουργία μιᾶς κοινωνίας, τῆς ὁποίας τὰ μέλη νὰ φέρουν τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν *φυλάκων* τῆς ἰδανικῆς πολιτείας, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι στὸν *Πολιτικὸ* ὁ συνδυασμὸς ἀνδρείας καὶ σωφροσύνης προβλέπεται γιὰ ὅλους τοὺς πολίτες. Αὐτὸ θὰ μποροῦσε νὰ ὁδηγήσει στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Πλάτων γίνεται πιὸ δημοκρατικός, καθὼς ἀναθεωρεῖ τὶς ἀπόψεις του γιὰ τὸν περιορισμὸ τῶν *ἀρίστων* φύσεων στὶς δύο τάξεις τῶν *φυλάκων*. Ἂν καὶ στὴν *Πολιτεία* εἶχε ἀπαγορευθεῖ ρητὰ ἡ μείξη τῶν γενῶν (547a), στὸν *Πολιτικὸ* ἔχουμε μία ἀσυνήθιστη καὶ πιὸ δημοκρατικὴ πρόταση ἐκ μέρους τοῦ Πλάτωνα, ἡ ὁποία ἀφορᾶ τὴ μείξη δύο χαρακτήρων καί, κατ' ἐπέκταση, δύο κοινωνικῶν τάξεων ἢ δύο πολιτικῶν παρατάξεων[96]. Ἡ πρόταση αὐτὴ εἶναι ἀναμφίβολα ἀποτέλεσμα τῆς ὥριμης σκέψης τοῦ φιλοσόφου, προϊὸν τῆς πλούσιας ἐμπειρίας του, ἡ ὁποία τὸν ὁδήγησε νὰ ἀναθεωρήσει ὁρισμένες

---

[95] Πλάτ., *Πολιτ.* 309a: «εἰς τὸ δουλικὸν ὑποζεύγνυσι γένος».

[96] Βλ. σχετ. 309b.Ἐνδιαφέρουσες παρατηρήσεις γιὰ τὴ δημοκρατικότερη γενικὰ στάση τοῦ Πλάτωνα στὸν *Πολιτικὸ* βλ. E. Barker, *Ο πολιτικός στοχασμός στην αρχαία Ελλάδα*, σ. 612.

πολιτικές του ἀπόψεις καὶ νὰ ἔλθει πιὸ κοντὰ στὴν ἱστορικὴ πόλη καὶ στὴν κατανόηση τῶν πραγματικῶν της ἀναγκῶν.

Συμπερασματικά, ἡ ὕφανση ἑνὸς πολιτικοῦ ὑφάσματος ἀποτελούμενου ἀπὸ ἀνδρείους καὶ σώφρονες χαρακτῆρες συνιστᾶ κατὰ τὸν Πλάτωνα *βασιλικῆς συνυφάνσεως ἔργον* (310e). Ἡ βασιλικὴ τέχνη συνενώνει σὲ μία κοινὴ ζωὴ τοὺς πολίτες φτιάχνοντας ἕνα πυκνό, λεῖο καὶ ὑπέροχο ὕφασμα, τὸ ὁποῖο σταθεροποιεῖ μὲ τὴν κατάλληλη παιδεία, καθὼς καὶ μὲ τὸν θεῖο καὶ τοὺς ἀνθρώπινους δεσμούς. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν δημιουργεῖ πολίτες ἄξιους ἐμπιστοσύνης γιὰ τὰ ἀξιώματα μέσα στὴν *πόλιν*[97], καθὼς ἐπίσης καὶ πολίτες ποὺ θὰ ζοῦν εὐτυχισμένοι, ὄντας συνυφασμένοι στὸ *μεγαλοπρεπέστατον* καὶ *ἄριστον* ὕφασμα τῆς *πόλεως*[98]. Ἡ πολιτικὴ ἔτσι προβάλλει ὡς ἡ τέχνη τοῦ ἐναρμονισμοῦ τῶν ἀντιθέσεων ἐντὸς τῆς πολιτικῆς κοινότητας καὶ ὡς ἡ προϋπόθεση *sine qua non* γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς εὐδαιμονίας, τοῦ ὕψιστου δηλαδὴ ἀνθρώπινου ἀγαθοῦ.

3. *Ὁ πολιτικὸς ὡς βασιλικὸς ὑφαντής*

Ὅπως γιὰ τὴν πολιτικὴ ἐπιστήμη, ἔτσι καὶ γιὰ τὸν πολιτικὸ ἄνδρα δίδονται δύο ὁρισμοὶ ἐκ μέρους τοῦ Πλάτωνα, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ δεύτερος ἀποτελεῖ ἀναίρεση τοῦ πρώτου. Ἀρχικά, ὁ πολιτικὸς κατατάσσεται στὴν κατηγορία τῶν ἐπιστημόνων[99]. Χαρακτηρίζεται μάλιστα ὡς *ἀληθινὸς βασιλεύς* (259b) καὶ ὡς *βασιλικὸς ἀνήρ*[100], ὁ

---

[97] Πλάτ., *Πολιτ.* 311a.

[98] *Πολιτ.* 311c.

[99] *Πολιτ.* 258b: «τῶν ἐπιστημόνων τιν' ἡμῖν καὶ τοῦτον θετέον». Γιὰ τὸν πολιτικὸ ὡς ἐπιστήμονα βλ. ἐνδεικτικὰ R. Weiss, "Statesman as Ἐπιστήμων: Caretaker, Physician, and Weaver", στό: C. J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman*, 213-222.

[100] Ὁ Πλάτων ἀναφέρει ὅτι ἡ βασιλικὴ τέχνη ἀποδίδει στὸν κυβερνήτη ἢ τὸν ἰδιώτη ποὺ τὴν κατέχει τὸν χαρακτηρισμὸ *βασιλικός*. Βλ. σχετ. 259b: «Ταύτην δὲ ὁ κεκτημένος οὐκ,

ὁποῖος, μὲ τὴ γνώση ποὺ κατέχει, κρατᾶ τὰ ἡνία τῆς *πόλεως*, στὰ χέρια του[101] καὶ μὲ «τὴν τῆς ψυχῆς σύνεσιν καὶ ῥώμην» (259c) φροντίζει γιὰ τὸ συμφέρον τῆς *πόλεως*, καθὼς καὶ γιὰ τὴν εὐδαιμονία τῶν πολιτῶν της. Στὸν πρῶτο ὁρισμὸ τοῦ πολιτικοῦ, ὅπως αὐτὸς προκύπτει ἀπὸ τὴ διαιρετικὴ διαδικασία, ὁ πολιτικὸς παρουσιάζεται ὡς «νομεὺς καὶ τροφὸς ἀγέλης ἀνθρωπίνης» (268c)[102], μιᾶς ἀγέλης, ἡ ὁποία εἶναι ἥμερη, δίποδη, ζεῖ στὴν ξηρά, δὲν ἔχει κέρατα καὶ φτερὰ καὶ ἀναπαράγεται ἀμιγῶς[103]. Ὅμως ὁ ὁρισμὸς τοῦ πολιτικοῦ ὡς ποιμένα δύσκολα θὰ μποροῦσε νὰ χαρακτηρισθεῖ ἀσφαλής, καθὼς δὲν σκιαγραφεῖ μὲ ἀκρίβεια τὴ φύση τοῦ ἀληθινοῦ πολιτικοῦ καὶ τὴ φύση τῆς τέχνης τὴν ὁποία αὐτὸς ἀσκεῖ. Ὁ ἀνώνυμος Ἐλεάτης Ξένος, κεντρικὸ πρόσωπο αὐτοῦ τοῦ διαλόγου, εἶναι πεπεισμένος ὅτι ὁ προαναφερθεὶς ὁρισμὸς δὲν εἶναι πλήρως ἐπεξεργασμένος (267d). Ἐπιπλέον, ὑπάρχουν πολλὲς κατηγορίες ἀνθρώπων κατὰ τὴ γνώμη του, ποὺ θὰ μποροῦσαν ἀλλὰ καὶ θὰ εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ διεκδικήσουν τὸν τίτλο τοῦ πολιτικοῦ–ποιμένα μέσα στὴν κοινωνία, γιατὶ θεωροῦν ὅτι εἶναι καὶ αὐτοὶ *νομεῖς* καὶ *τροφεῖς* τῆς ἀνθρώπινης ἀγέλης, ὅπως «ἔμποροι», «γεωργοί», «σιτουργοί», «γυμνασταί» καὶ «τὸ τῶν ἰατρῶν γένος»[104]. Ἐπιβάλλεται, λοιπόν, νὰ καταστεῖ σαφὲς σὲ τὶ διαφέρει ὁ

ἄντε ἄρχων ἄντε ἰδιώτης ὢν τυγχάνῃ, πάντως κατά γε τὴν τέχνην αὐτὴν βασιλικὸς ὀρθῶς προσρηθήσεται» · 292e-293a: «δεῖ γὰρ δὴ τόν γε τὴν βασιλικὴν ἔχοντα ἐπιστήμην, ἂν τ' ἄρχῃ καὶ ἐὰν μή, κατὰ τὸν ἔμπροσθε λόγον ὅμως βασιλικὸν προσαγορεύεσθαι». Γιὰ τὴν ταύτιση τοῦ πολιτικοῦ μὲ τὸν βασιλικὸ ἄνδρα στὸν *Πολιτικό*, καθὼς καὶ γιὰ τοὺς προβληματισμοὺς ποὺ ἔχει δημιουργήσει ἡ ταύτιση αὐτὴ βλ. π.χ. Ν. Δενδρινός, «Η *Συνύφανσις* και οι πολιτειακές της υποδηλώσεις στον *Πολιτικό*», σ. 79-80 · Κ. Καστοριάδης, *Ὁ Πολιτικός τοῦ Πλάτωνα.*, σ. 88-89.

[101] Πλάτ., *Πολιτ.* 266e: «φέροντα τὸν πολιτικὸν καὶ βασιλικὸν οἷον ἡνίοχον».

[102] Ἡ παρομοίωση τοῦ πολιτικοῦ μὲ ποιμένα ἐμφανίζεται ἀπὸ τὴν ὁμηρικὴ ἐποχή. Περισσότερα βλ. Μ. Μίλερ, *Ο Φιλόσοφος στον Πολιτικό του Πλάτωνα*, σ.140-145.Ἐπίσης ἡ ἀναλογία τοῦ ἄρχοντα μὲ τὸν ποιμένα ἐντοπίζεται καὶ στὴν *Πολιτεία* στὸ 345c-d.

[103] Βλ. σχετ. Πλάτ., *Πολιτ.* 266e καὶ 267b-c.

[104] *Πολιτ.* 267e-268a.

βασιλιὰς–ποιμένας ἀπὸ ἄλλους ποιμένες τῶν ἀνθρώπινων κοινωνιῶν. Ἡ ἀφήγηση τοῦ μύθου τῆς βασιλείας τοῦ Κρόνου καὶ τῆς ἀντιστροφῆς τοῦ κόσμου, θὰ βοηθήσει νὰ διορθωθοῦν τὰ σφάλματα τοῦ πρώτου ὁρισμοῦ, καὶ νὰ ἀποκαλυφθοῦν ἔτσι τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα τοῦ πραγματικοῦ πολιτικοῦ.

Ὁ μύθος, ἐκτενὴς ἀνάλυση τοῦ ὁποίου ἔγινε στὴν προηγούμενη ἑνότητα, κάνει λόγο γιὰ δύο ἀντίθετες κοσμικὲς περιόδους, οἱ ὁποῖες διαδέχονται ἡ μία τὴν ἄλλη. Ἡ πρώτη κοσμικὴ περίοδος χαρακτηρίζεται, ὅπως ἔχει ἤδη ἀναφερθεῖ, ἀπὸ τελειότητα καὶ ἁρμονία, ἀφοῦ τὸ πηδάλιο τοῦ κόσμου κρατᾶ ὁ Δημιουργός του, ἐνῶ ἡ δεύτερη περίοδος χαρακτηρίζεται ἀπὸ σταδιακὴ φθορὰ καὶ ἀποσύνθεση, καθὼς ὁ κόσμος ἔχει ἐγκαταληφθεῖ ἀπὸ τὸν Δημιουργό. Ἡ ἀνθρωπότητα βιώνει ἔτσι δύο ἐκ διαμέτρου ἀντίθετες καταστάσεις: Κατὰ τὴν πρώτη περίοδο τὴν ἀπόλυτη ἡγεμονία τοῦ *μεγίστου δαίμονος* (272e), δηλαδὴ τοῦ Κρόνου, καὶ κατὰ τὴν δεύτερη περίοδο τὴν ἀπόλυτη ἐλευθερία ἀπὸ τὴν ὁποιασδήποτε μορφῆς ἀπολυταρχία. Ὑπὸ τὴν ἡγεμονία τοῦ Κρόνου τὸ ἀνθρώπινο γένος ὑποτάσσεται, ὅπως καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ὄντα, στὸν θεῖο δαίμονά του καὶ ἀπολαμβάνει τὴν προστασία του. Ὁ Κρόνος ἔχει ἀναλάβει τὴ νομὴ καὶ τὴ φροντίδα τῆς ἀνθρώπινης ἀγέλης, καὶ εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ ὅλες τὶς δραστηριότητές της σὲ ὅλες τὶς φάσεις τῆς ζωῆς της. Τὰ ἀνθρώπινα ὄντα κατὰ τὴ Χρυσὴ Ἐποχὴ τοῦ Κρόνου φαίνεται ἔτσι ὅτι δὲν ἔχουν αὐτονομία καὶ ἐλεύθερη βούληση. Φαίνεται ἐπίσης ὅτι δὲν τοὺς κινεῖ ἡ *χρεία* γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, ποὺ ἐξασφαλίζουν τὴν ἐπιβίωση, καθὼς «ὅλα γεννιῶνται ἀπὸ μόνα τους γιὰ τὴ χρήση τῶν ἀνθρώπων» (271d)[105]. Ἡ παντελὴς ἔλλειψη ἀγριότητας καὶ ἀντιπαλότητας μεταξὺ ὅλων τῶν ζώων καὶ ἡ ἀπουσία πολέμων καθιστοῦν ἄγνωστες τὶς ἔννοιες τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀδικίας στοὺς *γηγενεῖς* ἀνθρώπους καί, συνακόλουθα, περιττὴ τὴν ἀνάγκη γιὰ θέσπιση νόμων, βάσει τῶν ὁποίων θὰ ρυθμίζεται ἡ κοινωνικὴ ζωή, ἢ

[105] Μτφρ.: Ἡ. Λάγιος.

γιὰ τὴν ὕπαρξη ἑνὸς ἡγέτη, ποὺ θὰ κυβερνᾶ καὶ θὰ ἀπονέμει δικαιοσύνη. Οἱ *γηγενεῖς* ἄνθρωποι προφανῶς ἀπολαμβάνουν τὴ μακαριότητα τῆς ἀπραγμοσύνης τους, καθὼς δὲ εἶναι παρὰ μιὰ ἀγέλη ἄβουλων πλασμάτων, παραδομένων στὴν ἐξουσία καὶ τὴ φροντίδα τοῦ θείου ποιμένα. Ἐπειδή, σύμφωνα μὲ τὸν Πλάτωνα, ἡ μνήμη τῶν *γηγενῶν* χάνεται μαζί τους στὸ ἐσωτερικὸ τῆς γῆς, ὅπου ἐπιστρέφουν μὲ τὴ μορφὴ σπέρματος, γιὰ νὰ ξαναγεννηθοῦν ἐκ νέου, δὲν ὑπάρχει γι' αὐτοὺς προγονικὸ παρελθόν[106].

Συνεπῶς, τὸ συμπέρασμα ποὺ συνάγεται ἀπὸ τὸν μύθο εἶναι ὅτι ὁ ὁρισμὸς τοῦ πολιτικοῦ ὡς βασιλιᾶ–ποιμένα δὲν μπορεῖ νὰ ἰσχύει γιὰ τὴν τωρινὴ ἐποχή, στὴν ὁποία οἱ ἄνθρωποι ζοῦν ἐλεύθεροι καὶ ἀνεξάρτητοι, ὅπως ἀκριβῶς ἐλεύθερος καὶ «αὐτοκράτωρ ... τῆς αὑτοῦ πορείας» (274a) εἶναι καὶ ὁ «κόσμος» νοούμενος ὡς σύμπαν. Οἱ ἄνθρωποι τῆς δεύτερης κοσμικῆς περιόδου ἔχουν ἐλεύθερη βούληση, μνήμη καὶ κριτικὴ σκέψη, γεγονὸς ποὺ καθιστᾶ ἀδύνατον νὰ δεχθοῦν ἕναν βασιλικὸ ποιμένα, ποὺ θὰ τοὺς ἀνατρέφει, καὶ μάλιστα χωρὶς τὴ συνένεση καὶ τὴν ἀνοχή τους. Σὲ μία κοινωνία, ἡ ὁποία ἀπαρτίζεται ἀπὸ αὐτόνομα ὄντα, ποὺ φροντίζουν τὰ ἴδια γιὰ τὴν ἐπιβίωση καὶ τὴν ἐξέλιξή τους, δὲν ἁρμόζει ἡ παρουσία ἑνὸς βασιλικοῦ ποιμένα, κατὰ τὸ πρότυπο τοῦ Κρόνου.

Ἔχει ὑποστηριχθεῖ ἀπὸ πολλοὺς μελετητὲς ὅτι ὁ Πλάτων μέσα ἀπὸ τὴ μυθικὴ διήγηση γιὰ τὶς δύο κοσμικὲς περιόδους στοχεύει στὴν ἀπομυθοποίηση καὶ ἀνατροπὴ τῆς παραδοσιακῆς ἀντίληψης, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ βασιλικὴ ἢ τυραννικὴ ἐξουσία νομιμοποιεῖται ὡς θεία ἰδιότητα ἢ θεία δωρεά. Ὁ E. Barker ἐφιστᾶ τὴν προσοχὴ στὴν ἄποψη ἐκείνων ποὺ ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Πλάτων χρησιμοποιεῖ τὸν μύθο γιὰ νὰ

---

[106] Βλ. σχετ. Πλάτ., *Πολιτ.* 272a: «ἐκ γῆς γὰρ ἀνεβιώσκοντο πάντες, οὐδὲν μεμνημένοι τῶν πρόσθεν». Ἐνδιαφέρουσες παρατηρήσεις γιὰ τὸ θέμα τῆς λήθης κατὰ τὴ Χρυσὴ Ἐποχὴ τοῦ Κρόνου βλ. G. R. F. Ferrari, "Myth and Conservatism in Plato's *Statesman*", στό: *Reading the Statesman*, 389-397, καὶ κυρίως σ. 393-394 · Mary Margaret McCabe, "Chaos and Control: Reading Plato's *Politicus*", *Phronesis*, 42 (1997), 94-117, καὶ συγκεκριμένα σ. 107-108.

«παραμερίσει» τὴν πυθαγόρεια θεωρία «περί θείου δικαιώματος των βασιλέων»[107]. Ἡ θεωρία αὐτὴ «παρουσίαζε τον θεό ως τον ποιμένα του κόσμου και τους βασιλείς ως την εικόνα του θεού»[108]. Ὁ M. Miller ἐπίσης διατείνεται ὅτι ὁ μύθος τῆς βασιλείας τοῦ Κρόνου «είναι μία πολυδιάστατη απάντηση στην επανεμφάνιση του δεσποτισμού»[109] κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Πλάτωνα. Πολλοὶ ἐρευνητὲς ὑποστηρίζουν ἐπίσης ὅτι ἡ ἀπόρριψη τοῦ βασιλικοῦ ποιμένα στὸν *Πολιτικὸ* κατὰ τὴ δεύτερη κοσμικὴ περίοδο ἀποτελεῖ οὐσιαστικὰ ἀπόρριψη ἐκ μέρους τοῦ Πλάτωνα τῆς ἰδέας τοῦ φιλοσόφου–βασιλιᾶ. Ὁ G. Klosko, γιὰ παράδειγμα, ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν μελετητῶν ἐκείνων, ποὺ δέχονται τὴν ἄποψη αὐτή, καὶ ἀναφέρει συγκεκριμένα ὅτι «εἶναι δύσκολο νὰ μὴν συσχετίσουμε τὸ ἠθικὸ δίδαγμα τοῦ μύθου μὲ τὴν ἀπόρριψη τῆς ἰδανικῆς πολιτείας τῆς *Πολιτείας* καὶ τῆς κυβέρνησής της ἀπὸ ὑπεράνθρωπους φιλοσόφους»[110]. Ἀντίθετα ὁ C. H. Kahn[111] ἀρνεῖται τὴν ἐκδοχὴ ὅτι ὁ μύθος συνιστᾶ ἀπόρριψη τοῦ φιλοσόφου–βασιλιᾶ καὶ διατείνεται ὅτι τὸ βαθύτερο κίνητρο τοῦ μύθου εἶναι νὰ δείξει πὼς ὁ ἀληθινὸς πολιτικός, ὅπως καὶ ὁ θεϊκός, δὲν εἶναι ὑπαρκτός. Ὁ Πλάτων χρησιμοποιεῖ, κατὰ τὸν Kahn, τὸν μύθο ὡς «τέχνασμα γιὰ τὴν

---

[107] Βλ. *Ο πολιτικός στοχασμός στην αρχαία Ελλάδα*, σ. 578

[108] Αὐτόθι. Ὁ E. Barker ἐπισημαίνει ὅτι ὁ R. L. Campbell ἀπορρίπτει τὴν ἄποψη αὐτή, καθὼς ὑποστηρίζει ὅτι οἱ Πυθαγόρειοι ποὺ διατύπωσαν τὴ συγκεκριμένη θεωρία ἦταν μεταγενέστεροι τοῦ Πλάτωνα καὶ οὐσιαστικὰ ἀντέγραψαν τὴν θεωρία του γιὰ τὸν φιλόσοφο–βασιλιά (σ. 578, σημ. 7).

[109] *Ο Φιλόσοφος στον Πολιτικό του Πλάτωνα*, σ. 156. Κατὰ τὸν Miller στοὺς διανοούμενους ἐκείνους, ποὺ ἐναπέθεταν τὶς ἐλπίδες τους στὸν δεσποτισμό, γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῆς κρίσης ποὺ μάστιζε τὶς ἑλληνικὲς πόλεις, συγκαταλέγονται ὁ Ξενοφῶν, ὁ Ἀντισθένης καὶ ὁ Ἰσοκράτης (σ. 161 · πβ. σ. 153-154).

[110] *The Development of Plato's Political Theory*, σ. 190. Ὁ G. Klosko ὅμως διακρίνει ἕνα πρόβλημα στὴν ἑρμηνευτικὴ αὐτὴ προσέγγιση, καθώς, ὅπως ἰσχυρίζεται, κατὰ τὴν πορεία τοῦ διαλόγου ὁ Πλάτων «ἐπεξεργάζεται τὴ φύση τοῦ πολιτικοῦ κατὰ τέτοιον τρόπο», ποὺ στὸ τέλος εἶναι δύσκολο νὰ διακριθεῖ ὁ ἀληθινὸς πολιτικὸς ἀπὸ τὸν φιλόσοφο–βασιλιά (σ. 190).

[111] "The Myth of the *Statesman*", σ. 163-164.

ἀπομάκρυνση τοῦ ἰδανικοῦ Πολιτικοῦ ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο κόσμο καὶ τὴ μεταφορά του στὸν μυθικὸ χῶρο ἑνὸς ἐναλλακτικοῦ κοσμικοῦ κύκλου»[112]. Ἐνδιαφέρουσα, τέλος, εἶναι ἡ θέση τοῦ Κορνήλιου Καστοριάδη –γιὰ νὰ περιορισθοῦμε μόνο σὲ αὐτοὺς τοὺς ἐρευνητές–, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ Πλάτων μὲ τὸν μύθο γιὰ τὶς ἐποχὲς τοῦ Κρόνου καὶ τοῦ Δία ἐπιθυμεῖ νὰ ἀνατρέψει τὴν «ἰδέα τῆς αὐτοσυγκρότησης τοῦ ἀνθρώπινου εἴδους»[113], ἡ ὁποία εἶχε εὐρεία ἀπήχηση καὶ σημαντικοὺς ὑποστηρικτὲς κατὰ τὸν 5ο π. Χ. αἰώνα.

Οἱ προαναφερθεῖσες ἑρμηνεῖες ἐπιχειροῦν νὰ ρίξουν φῶς στὴ βαθύτερη σημασία τοῦ μύθου καὶ στοὺς στόχους ποὺ ὁ Πλάτων διὰ τοῦ μύθου αὐτοῦ ἐπιδιώκει. Φαίνεται πάντως ὅτι ὁ Ἀθηναῖος φιλόσοφος ἐπιθυμεῖ μὲ κάθε τρόπο νὰ δείξει ὅτι τὸ πρότυπο τοῦ βασιλικοῦ ποιμένα μὲ τὶς θεϊκὲς ἰδιότητες ἀνήκει στὴ μυθικὴ σφαίρα τῆς φαντασίας ἢ σὲ κάποιο πολὺ μακρινὸ παρελθὸν καὶ ὄχι στὴν παρούσα ἱστορικὴ περίοδο. Οἱ τωρινοὶ πολιτικοὶ δὲν διαφέρουν οὐσιαστικὰ ἀπὸ τοὺς ἀρχομένους, καθὼς ἔχουν δεχθεῖ, ἀπὸ τὴν παιδική τους ἡλικία παραπλήσια μὲ αὐτοὺς παιδεία καὶ ἀνατροφή (275c). Οἱ πολιτικοὶ ἐπίσης τῆς ἐποχῆς ποὺ διανύουμε ὑστεροῦν κατὰ πολὺ στὴ γνώση τοῦ ἄρχειν σὲ σχέση μὲ τὸν θεϊκὸ ποιμένα καὶ κάθε προσπάθειά τους νὰ κυβερνήσουν ἀπολυταρχικὰ θὰ κατέληγε σὲ παταγώδη ἀποτυχία. Ἀποτελεῖ σταθερὴ πεποίθηση τοῦ Πλάτωνα ὅτι ὅποιος πιστεύει ὅτι μπορεῖ στὴν κοσμικὴ περίοδο τοῦ Δία νὰ κυβερνήσει κατὰ τὸ πρότυπο τοῦ Κρόνου θὰ ἐξελιχθεῖ σὲ τύραννο[114]. Ἡ παράδοση ποὺ νομιμοποιεῖ τὴ δεσποτικὴ ἄσκηση τῆς ἐξουσίας ὡς προνόμιο ποὺ ἔχει δοθεῖ σὲ κάποιους ἀπὸ τὸν θεὸ εἶναι μία προπαγάνδα, προκειμένου νὰ πεισθοῦν οἱ κοινωνίες τῶν

---

[112] "The Myth of the *Statesman*", σ. 160.

[113] *Ὁ Πολιτικός τοῦ Πλάτωνα*, σ. 219 · πβ. σ. 188-191.

[114] Ὁ C. L. Griswold Jr. ("Politikē Epistēmē in Plato's *Statesman*", σ. 147) εὔστοχα παρατηρεῖ ὅτι «ἕνα ἄτομο στὸν δικό μας κοσμικὸ κύκλο, τὸ ὁποῖο νομίζει ὅτι κατέχει τὴν ἐπιστήμη τοῦ Κρόνου, ὅτι εἶναι διαφορετικὸς στὸ εἶδος ἀπὸ ἐκείνους ποὺ κυβερνᾶ καὶ ὅτι οἱ κυβερνώμενοι εἶναι ζῶα ἐφάμιλλα μὲ τὰ πρόβατα, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ τύραννος».

ἀνθρώπων ὅτι πρέπει νὰ ὑποταγοῦν πλήρως στὶς ἀπολυταρχικοῦ τύπου μοναρχίες.

Μὲ βάση τὰ ὅσα παραπάνω ἀναφέρθηκαν καθίσταται σαφὲς ὅτι ὁ ἀληθινὸς πολιτικός, ὅπως ὁ Πλάτων τὸν σκιαγραφεῖ στὸν ὑπὸ ἐξέταση διάλογο, δὲν θὰ μποροῦσε ποτὲ ὡς γνήσιος *ἐπιστήμων* νὰ εἶναι πανομοιότυπο τοῦ ἀπολυταρχικοῦ ἄρχοντα ἢ τοῦ τυράννου. Συνεπῶς βασικὸ σφάλμα τοῦ πρώτου ὁρισμοῦ εἶναι ὅτι ὁδηγεῖ ἀναπόφευκτα στὴν ταύτιση πολιτικοῦ καὶ τυράννου. Δὲν εἶναι δυνατὸν ἐπίσης ὁ ὁρισμὸς νὰ μὴν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ πολιτικὸς «τῆς νῦν περιφορᾶς καὶ γενέσεως» (274e) εἶναι θνητὸς καὶ ὅτι δὲν ἁρμόζει σὲ θνητὸ νὰ περιγράφεται μὲ ὅρους θεϊκοῦ ποιμένα. Ἀποδεικνύεται λοιπὸν ὅτι ἡ πορεία τῆς διαίρεσης ὑπῆρξε λανθασμένη (275a), διότι ἀπομάκρυνε τὴν συζήτηση ἀπὸ τὴ διερεύνηση τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο ἕνας ἄρχοντας ὀφείλει νὰ κυβερνᾶ *μία πόλιν*. Ὁ Πλάτων ἑστιάζει τὴν ἀρχὴ τῆς διόρθωσης τοῦ ὁρισμοῦ, ὅπως ἔχει ἀναφερθεῖ, στὸν ὅρο *τροφή*, ποὺ ἀφορᾶ τὸν τρόπο ἄσκησης τῆς ἐξουσίας τοῦ βασιλιᾶ–ποιμένα καὶ προτείνει νὰ ἀντικατασταθεῖ μὲ τὸν ὅρο *ἐπιμέλεια*[115]. Ὁ ἀληθινὸς πολιτικὸς ἐπιμελεῖται *τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας* καὶ δὲν τὴν τρέφει, ὅπως ὁ θεϊκὸς *ποιμήν*. Ὁ A. E. Taylor παρατηρεῖ εὔστοχα ὅτι ἡ διόρθωση τῆς λέξης *τροφὴ* μὲ τὴ λέξη *ἐπιμέλεια* στοχεύει στὸν ἀποκλεισμὸ «τοῦ "ὑπερανθρώπου" ἀπὸ τὴ σοβαρὴ πολιτικὴ θεωρία», καθὼς καὶ στὴν «καίρια προσβολὴ τῆς λατρείας τοῦ "δυνατοῦ ἄνδρα", τοῦ μονοκράτορα ἢ δικτάτορα, ποὺ κυβερνᾶ πατρικὰ τὴν ὑπόλοιπη ἀνθρωπότητα χωρὶς τὴν ἀνάγκη καθοδήγησης ἢ ἐλέγχου ἀπὸ νόμους»[116].

Ἔχοντας ἀναγνωρίσει τὰ σφάλματα τοῦ πρώτου ὁρισμοῦ ὁ Πλάτων προχωρεῖ στὸ δεύτερο ὁρισμὸ τοῦ πολιτικοῦ χρησιμοποιώντας τὸ

---

[115] Πλάτ., *Πολιτ.* 276c-d: «τοὔνομα μετασκευωρήσασθαι, πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν μᾶλλον προσαγάγοντας ἢ τὴν τροφήν».

[116] *Πλάτων*, σ. 453.

παράδειγμα τῆς ὑφαντικῆς τέχνης καὶ τοῦ ὑφαντῆ[117]. Μέσα ἀπὸ τὸν παραλληλισμὸ τοῦ πολιτικοῦ μὲ τὸν ὑφαντή, ὅπως στὴ συνέχεια θὰ φανεῖ, θὰ ἀναδειχθοῦν τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ *ἀληθινοῦ* πολιτικοῦ, τὰ ὁποῖα θὰ τὸν διαφοροποιοῦν ἀπὸ ὅλους ἐκείνους ποὺ θὰ διεκδικοῦσαν τὴ θέση του μέσα στὴν *πόλιν*, ὅπως γιὰ παράδειγμα γεωργοί, ἔμποροι, ἀργυραμοιβοί, κήρυκες καὶ γραμματικοί, μάντεις καὶ ἱερεῖς, δημαγωγοὶ καὶ σοφιστές[118].

Ἡ σκιαγράφηση τοῦ βασιλικοῦ ὑφαντῆ ξεκινᾶ ἀπὸ τὴ γνώση ποὺ αὐτὸς πρέπει νὰ ἔχει, ἡ ὁποία κινεῖται σὲ θεωρητικὸ καὶ πρακτικὸ ἐπίπεδο. Συγκεκριμένα, ὁ βασιλικὸς ὑφαντὴς πρέπει νὰ εἶναι κάτοχος τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία, ὅπως εἴδαμε, εἶναι θεωρητικὴ ἐπιστήμη, καθὼς καὶ τῆς *μετρητικῆς* τέχνης (283d), χωρὶς τὴ γνώση τῆς ὁποίας δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει πολιτικὸς ἢ ὁποιοσδήποτε ἄλλος *περὶ τὰς πράξεις ἐπιστήμων*[119]. Τὸ εἶδος τῆς *μετρητικῆς* τέχνης, τὸ ὁποῖο ὁ Πλάτων θεωρεῖ ἀπαραίτητο ἐφόδιο τοῦ πολιτικοῦ ἔχει σχέση

---

[117] Πλάτ., *Πολιτ.* 279a-b. Ἡ χρήση τοῦ παραδείγματος τοῦ ὑφαντὴ γιὰ τὸν βασιλιὰ–πολιτικό, συνιστᾶ κατὰ τὸν P. Vidal–Naquet (*Ὁ Μαῦρος Κυνηγός*, σ. 310) παράδοξο, διότι «ἡ ὕφανση στὴν ἑλληνικὴ ἀνθρωπολογία εἶναι μιὰ δραστηριότητα κυρίως γυναικεία, καί ἕνα ἀπό τά πλησιέστερα παράλληλα, πού μπόρεσαν νά παραβάλουν μέ τό πλατωνικό κείμενο, εἶναι ὁ περίφημος λόγος τῆς Λυσιστράτης, ὅπου ἐξηγεῖ τό πῶς ἡ πολιτική τέχνη καί ἡ τέχνη τοῦ νά ὑφαίνεις ἕνα μανδύα γιά τό λαό εἶναι ἕνα καί τό αὐτό πράγμα». Πράγματι στὴν κωμωδία τοῦ Ἀριστοφάνη *Λυσιστράτη* (574-587) βλέπουμε τὴν ἡρωΐδα νὰ παρομοιάζει τοὺς κατοίκους μιᾶς πόλης, ἐλεύθερους, δούλους, ντόπιους, μέτοικους, καὶ ἄλλους μὲ κομμάτια μαλλιοῦ, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ συνδυαστοῦν μεταξύ τους, ὥστε νὰ ὑφανθεῖ ἀπὸ αὐτὰ μία χλαίνη γιὰ τὸν λαό («τῷ δήμῳ χλαῖναν ὑφῆναι»), σύμβολο τῆς ἑνότητάς του. Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα βλ. Melissa Lane, *Method and Politics in Plato's Statesman*, σ, 164-171. Ἐπίσης γιὰ τὴ δομὴ καὶ τὴ χρήση τοῦ παραδείγματος στὸν *Πολιτικὸ* βλ. ἐνδεικτικὰ S. Kato, "The Role of *Paradeigma* in the *Statesman*", στό: C. J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman*, 162-172 · S. Rosen, *Plato's Statesman*, σ. 81-97 · Melissa S. Lane, *Method and Politics in Plato's 'Statesman'*, σ. 61-75.

[118] Βλ. σχετ. Πλάτ., *Πολιτ.* 289d-291c. Γιὰ τοὺς διεκδικητὲς τῆς τέχνης τοῦ πολιτικοῦ βλ. Αλεξάνδρα Π. Λιάκρη, «Ο πολιτικός και οι αντιποιούμενοι την πολιτική», σ. 155 κ.ἑ..

[119] Βλ. σχετ. *Πολιτ.* 284c.

μὲ τὸ *μέτριον*, τὸ *πρέπον*, τὸν *καιρὸν* καὶ τὸ *δέον* «καὶ πάνθ' ὁπόσα εἰς τὸ μέσον ἀπῳκίσθη τῶν ἐσχάτων» (284e), ἀφορᾶ δηλαδή, ὅπως εὔστοχα παρατηρεῖ ὁ Δ. Κούτρας[120], τὶς κανονιστικὲς ἐπιστῆμες καὶ ὄχι τὶς μαθηματικές. Ἡ κατοχὴ ἐπιστήμης εἶναι τὸ βασικότερο στοιχεῖο ποὺ ξεχωρίζει τὸν ἀληθινὸ πολιτικὸ ἀπὸ τὸν τύραννο–δυνάστη, ὁ ὁποῖος κατευθύνεται στὴν πολιτική του δράση ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία καὶ τὴν ἄγνοια[121].

Ἂν καὶ ὁ Πλάτων προϋποθέτει ὡς βασικὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ ἀληθινοῦ πολιτικοῦ τὴν κατοχὴ ἐπιστήμης, ὡστόσο δὲν κάνει καμία ἀναφορὰ γιὰ τὴν ἐκπαίδευσή του, ἀλλὰ οὔτε γιὰ τὴν οἰκονομικὴ καὶ οἰκογενειακή του κατάσταση, ὅπως ἔκανε στὴν *Πολιτεία* γιὰ τὸν φιλόσοφο–βασιλιά. Γενικὰ δὲν γίνεται καμία μνεία στὸν τρόπο ζωῆς τοῦ πολιτικοῦ, παρὰ μόνο στὶς δεξιότητές του καὶ στὰ πολιτικά του καθήκοντα. Θὰ μποροῦσε κάλλιστα νὰ ὑποτεθεῖ ὅτι ὅσα ἔχουν εἰπωθεῖ γιὰ τὸν φιλόσοφο–βασιλιὰ στὴν *Πολιτεία* ἰσχύουν καὶ γιὰ τὸν ἀληθινὸ πολιτικό, ἀφοῦ καὶ οἱ δύο αὐτὲς πολιτικὲς μορφὲς ἔχουν ἕνα κοινὸ χαρακτηριστικό, τὴν κατοχὴ ἐπιστήμης, ποὺ συνδυάζει θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ γνώση. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο ἐνδεχομένως ὁ Πλάτων νὰ ἔκρινε ὡς μὴ ἀπαραίτητη τὴν ἐξ ὑπαρχῆς σύσταση ἑνὸς ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος γιὰ τὸν πολιτικὸ στὸν ὁμώνυμο διάλογο. Παρὰ τὸ γεγονὸς τῆς ἀπουσίας ὁποιασδήποτε ἀναφορᾶς στὴν φιλοσοφικὴ παιδεία, ποὺ θὰ πρέπει νὰ κατέχει ὁ πολιτικός, καὶ στὴ σπουδαιότητα τῆς παιδείας αὐτῆς γιὰ τὴν πράξη, ἡ φιλοσοφικὴ γνώση θὰ πρέπει νὰ βρίσκεται στὴν κατοχὴ τοῦ *βασιλικοῦ ἀνδρὸς* καὶ στὸν *Πολιτικό*, καὶ μάλιστα ἡ γνώση τῆς μεθόδου τῆς διαίρεσης, ποὺ ἐπιτρέπει τὴν ὀρθὴ διάκριση τῶν

---

[120] «Η *μετρητική τέχνη* καί ἡ πολιτική φρόνηση», σ. 97.

[121] Βλ. σχετ. Πλάτ., *Πολιτ.* 301b-c. Ἐνδιαφέροντα σχόλια γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλ. ἐνδεικτικὰ R. Weiss, "Statesman as Ἐπιστήμων", σ. 220-221. Ἐπίσης γιὰ τὴ γνώση ποὺ πρέπει νὰ ἔχει ὁ ἀληθινὸς πολιτικὸς βλ. D. A. White, *Myth, Metaphysics and Dialectic in Plato's Statesman*, σ. 104-106.

πραγμάτων χάρη στοὺς ὁρισμοὺς στοὺς ὁποίους ἀποσκοπεῖ. Θὰ μπορούσαμε βάσιμα νὰ ὑποθέσουμε ὅτι χωρὶς τὴ γνώση τῆς διαλεκτικῆς μεθόδου τῆς διαίρεσης θὰ ἦταν ἐξαιρετικὰ δύσκολο γιὰ τὸν πολιτικὸ νὰ κατέχει καὶ νὰ ἐφαρμόζει τὴν *μετρητικὴν* τέχνη, χωρὶς τὴν ὁποία δὲν νοεῖται ἡ ἄσκηση τῆς πολιτικῆς.

Ὡς *ἄρχων ἀληθῶς ἐπιστήμων*[122] ὁ πολιτικὸς–ὑφαντὴς εἶναι ὁ μοναδικὸς ποὺ μπορεῖ νὰ ἐμφυτεύσει τὴν «ὄντως οὖσαν ἀληθῆ δόξαν» (309c), στὶς ψυχὲς τῶν πολιτῶν, σχετικὰ μὲ τὸ τί εἶναι δίκαιο καὶ ἄδικο, καλὸ καὶ κακό. Ὁ Πλάτων διατείνεται ὅτι ὅσοι ἀποκαλοῦνται ἀπὸ μόνοι τους πολιτικοί, χωρὶς νὰ ἔχουν γνώση, δὲν εἶναι στὴν πραγματικότητα πολιτικοί, ἀλλὰ ταραχοποιοὶ καὶ προστάτες τῶν *μεγίστων εἰδώλων*, ὅπως ἄλλωστε στὸ γένος τῶν εἰδώλων ἐντάσσονται καὶ οἱ ἴδιοι (303c). Ἡ κτήση ἐπιστήμης συνιστᾶ τὴν εἰδοποιὸ διαφορὰ τοῦ πολιτικοῦ ἔναντι τῶν ψευδοπολιτικῶν ποὺ ὡς *μέγιστοι μιμηταὶ καὶ γόητες* ξεπερνοῦν στὴν παραπλάνηση τῶν πολιτῶν ἀκόμη καὶ τοὺς πιὸ ἱκανοὺς καὶ σπουδαίους σοφιστές (303c). Ὁ Πλάτων ἀποκαλεῖ τοὺς ψευδοπολιτικοὺς *στασιαστικοὺς* (303c) θέλοντας νὰ τονίσει τὴ σοβαρὴ διαταραχὴ ποὺ προκαλοῦν στὴν κοινωνία. Ἡ λέξη *στάσις* ἐμφανίζεται δύο φορὲς στὸν *Πολιτικὸ*[123] στὸ σημεῖο ποὺ γίνεται ἡ περιγραφὴ τῆς ἀντίθεσης τῶν δύο χαρακτήρων, δηλαδὴ τῶν ἀνδρείων καὶ τῶν σωφρόνων. Οἱ *στασιαστικοὶ* ψευδοπολιτικοὶ ἐντείνουν καὶ μεγαλώνουν τὴν *στάσιν* μεταξὺ τῶν πολιτῶν ἐν ἀντιθέσει μὲ τὸν ἀληθινὸ πολιτικό, ὁ ὁποῖος στοχεύει στὴ μείωση τῆς *στάσεως* καὶ τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς ὁμόνοιας καὶ τῆς φιλίας στοὺς κόλπους τῆς πολιτείας.

Γνῶστες τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης δὲν μπορεῖ κατὰ τὸν Πλάτωνα νὰ εἶναι οὔτε τὸ πλῆθος τῶν πλουσίων οὔτε «ὁ σύμπας δῆμος» (300e),

---

[122] Πλατ., *Πολιτ.* 293c · πβ. 301b. Προκειμένου νὰ ἀναδειχθεῖ ἡ ἐπιστημοσύνη τοῦ πολιτικοῦ, ὁ Πλάτων συχνὰ τὸν κατατάσσει στοὺς «εἰδότας» (300c) καὶ στοὺς «ἐντέχνους» (300e).

[123] Βλ. *Πολιτ.* 306b καὶ 307c.

καθὼς ὁ Ἀθηναῖος φιλόσοφος ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τῆς συγγραφικῆς του δραστηριότητας διατηρεῖ ἀκλόνητη τὴν πίστη ὅτι οἱ ἐπαΐοντες σὲ κάθε τέχνη, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς πολιτικῆς, εἶναι λίγοι καὶ ὄχι πολλοί[124]. Ὁ *βασιλικὸς ἀνὴρ* κυβερνᾶ «μετ' ἀρετῆς καὶ ἐπιστήμης» (301d) καὶ «μετὰ νοῦ καὶ τέχνης» ἀπονέμει ὀρθὰ τὴ δικαιοσύνη, σώζει τοὺς πολίτες καὶ στοχεύει σταθερὰ στὴν ἠθική τους προαγωγή (297b). Κυβερνᾶ, ὅπως τονίζει ὁ Πλάτων, *εὐδαιμόνως* (301d), ἕνα ἀπόλυτα ὀρθὸ πολίτευμα, πρότυπο μίμησης γιὰ τὰ ἄλλα πολιτεύματα. Καθορίζει τὰ ἠθικο–κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ πρότυπα, βάσει τῶν ὁποίων οἱ παιδαγωγοὶ θὰ δημιουργήσουν χαρακτῆρες κατάλληλους γιὰ τὴν πολιτικὴ συνύφανση, καὶ θὰ προβεῖ ἐνδεχομένως σὲ βίαιες καὶ σκληρὲς πράξεις (309a), ἔχοντας πάντα ὡς ὁδηγὸ τὴ γνώση καὶ τὴν αἴσθηση τοῦ δικαίου. Προκαλεῖ ἔκπληξη ἡ δυνατότητα γιὰ χρήση βίας σὲ βάρος τῶν πολιτῶν[125] ἐκ μέρους τοῦ ἀληθινοῦ πολιτικοῦ καὶ ἀνακύπτει τὸ ἐρώτημα πῶς μπορεῖ νά διαφέρει σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωση ὁ *βασιλικὸς ἀνὴρ* ἀπὸ τὸν τύραννο, ἀφοῦ καὶ οἱ δύο δὲν ἀποτάσσονται τὴ βία. Θὰ μποροῦσε νὰ δοθεῖ στὸ ἐρώτημα αὐτὸ ἡ ἀπάντηση ὅτι ὁ βασιλιὰς διαφέρει στὴν ἄσκηση τῆς βίας ὡς πρὸς τὸν τύραννο, διότι καθοδηγεῖται ἀπὸ τὴν πολιτικὴ ἐπιστήμη, ἡ ὁποία μὲ τὴ βοήθεια τῆς *μετρητικῆς* τέχνης τὸν κάνει νὰ πράττει ἐκεῖνο ποὺ πρέπει, ὅταν πρέπει. Ἡ χρήση ἐκ μέρους του βίας εἶναι προϊὸν κρίσης καὶ οὐσιαστικῆς γνώσης τῶν περιστάσεων καὶ ὄχι προϊὸν τυφλοῦ πάθους καὶ ἀγνωσίας.

Ὁ ἀληθινὸς πολιτικὸς φέρει προφανῶς μέσα του τὶς δύο ἀντίθετες ἀρετὲς, τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σωφροσύνης, ἀπόλυτα ἰσορροπημένες. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος προβάλλει ὡς πρότυπο ἠθικῆς ζωῆς, ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν

---

[124] Πλατ., *Πολιτ.* 292e-293a, 297b-c. Πβ. *Ἀπολ.* 25a-c, *Πρωτ.* 322c.

[125] Γιὰ τὸ θέμα τῆς χρήσης βίας ἐκ μέρους τοῦ ἀληθινοῦ πολιτικοῦ βλ. G. Klosko, *The Development of Plato's Political Theory*, σ. 191, ὅπου ὁ συγγραφέας ἐπισημαίνει ὁμοιότητες μὲ τὴν *Πολιτεία*, παρατηρώντας ὅτι «οἱ φιλόσοφοι–βασιλεῖς δύνανται νὰ χρησιμοποιήσουν δραστικὰ μέσα, προκειμένου νὰ ὑπάρξει ἡ ἰδανικὴ πολιτεία».

ἠθικὸ ὄν, ποὺ εἶναι σὲ θέση νὰ ἐνεργεῖ μὲ βάση τὶς ἀρχὲς τοῦ *μετρίου*, τοῦ *πρέποντος*, τοῦ *καιροῦ* καὶ τοῦ *δέοντος* (284e). Μὲ τὴ *μετρητικὴ* τέχνη ἐπιτυγχάνει τὴ μεσότητα καὶ ἀποφεύγει τὰ δύο ἄκρα τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἔλλειψης, τόσο στὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτὸ ὅσο καὶ στὴν ἄσκηση τῆς ἐξουσίας, καθὼς εἶναι πεπεισμένος γιὰ τὴν ἀξία τῆς μεσότητας ὡς παράγοντα ἰσορροπίας καὶ ἑνότητας σὲ ὅλες τὶς ἐκφάνσεις τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ δημόσιου βίου. Ὁ Πλάτων, εἰσάγοντας στὴν πολιτική του θεωρία τὴν ἔννοια τοῦ *μετρίου*, μένει πιστὸς στὴν ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ παράδοση τῆς *πόλεως*, ποὺ ἀπαιτοῦσε τὴν τήρηση τῆς μετριοπάθειας καὶ τοῦ μέτρου (*μέτρον ἄριστον*) καὶ τὴν πάταξη τοῦ πνεύματος τῆς *ὕβρεως* καὶ τῆς ὑπερβολῆς.

Ὡς ἐξέχουσα πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ προσωπικότητα ὁ γνήσιος πολιτικὸς ἔχει ὡς βασικὸ στόχο *τὸν θεῖον δεσμόν* (309c), δηλαδὴ νὰ ἐμφυσήσει στὴν ψυχὴ τῶν πολιτῶν τὴν *ἀληθῆ δόξαν*, ὥστε νὰ ἐπικρατήσει ὁμογνωμοσύνη, ὅσον ἀφορᾶ τὶς ἠθικὲς ἀξίες καὶ τὸν ἁρμόζοντα τρόπο ζωῆς, καὶ νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἔτσι ἡ ἁρμονία καὶ ἡ εὔρυθμη λειτουργία τῆς κοινωνίας. Γι' αὐτὸ καὶ ἕνα ἀπὸ τὰ καθήκοντά του εἶναι νὰ ἐπιβλέπει τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα καὶ ταυτόχρονα νὰ καθορίζει πιὸ θὰ εἶναι τὸ περιεχόμενο τῆς διδασκαλίας τῶν παιδαγωγῶν[126], ὥστε μέσα ἀπὸ μία ἄρτια καὶ πολυδιάστατη παιδεία νὰ ἐμφυτεύσει σὲ ἐκείνους τοὺς χαρακτῆρες ποὺ ἐκ φύσεως γεννήθηκαν *εὐγενεῖς* (310a) τὴν *ἀληθῆ δόξαν*. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ παιδαγωγικοῦ ἔργου θὰ εἶναι ἡ προαγωγὴ τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν καταβολῶν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐν τέλει ἡ ἠθική του βελτίωση. Μὲ τὴν κατάλληλη παιδεία ἡ ἀνδρεία ψυχὴ γαληνεύει, ἡμερεύει καὶ καθίσταται ἱκανὴ νὰ ἐνστερνιστεῖ τὰ *δίκαια* (309d-e). Ἡ ψυχὴ ἐπίσης, στὴν ὁποία ὑπερέχει ἡ κοσμιότητα, γίνεται μὲ τὴν πρέπουσα ἀγωγὴ *σώφρων* καὶ *φρόνιμος*

---

[126] Πλάτ., *Πολιτ.* 308d-e. Ἐνδιαφέροντα σχόλια γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλ. Μαρία Βενετή, «Η ύφανση προσώπων και αρετών στον *Πολιτικό* του Πλάτωνα», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καὶ ὁ Πολιτικός*, 48-56, καὶ κυρίως σ. 50.

ἀποφεύγοντας κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ μεταπέσει στὴν κατάσταση μιᾶς ἐπονείδιστης εὐήθειας (309e).Ἔτσι ὁ ἀληθινὸς πολιτικὸς ἐπιτυγχάνει μὲ τὸ «φάρμακον»[127] τοῦ *θείου δεσμοῦ* νὰ διαμορφώσει σωστοὺς καὶ ἰσορροπημένους χαρακτῆρες πολιτῶν, ποὺ θὰ συνυπάρχουν ἁρμονικὰ στὴν πολιτεία.

Πρὸς ἐπίτευξη τοῦ ἔργου του ὁ πολιτικὸς ἔχει ἀνάγκη τὴ ρητορικὴ τέχνη. Μὲ τὴ βοήθεια τῆς τέχνης τῆς πειθοῦς θὰ ἐπιχειρήσει νὰ πείσει τοὺς πολίτες γι' αὐτὸ ποὺ εἶναι δίκαιο (304a). Θὰ χρησιμοποιήσει ἐπίσης τὴ ρητορικὴ ὡς ὄργανο διάδοσης μυθολογημάτων, ποὺ ἀποσκοποῦν στὸ κοινὸ καλό, ἐπειδὴ πιστεύει ὅτι τὸ *πλῆθος* καὶ ὁ *ὄχλος* πείθονται «διὰ μυθολογίας ἀλλὰ μὴ διὰ διδαχῆς» (304c-d)[128], μὴ διαφέροντας στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀπὸ τὸν φιλόσοφο–βασιλιὰ ποὺ δὲν διστάζει νὰ κάνει χρήση τῆς ψευδολογίας γιὰ τὸ συμφέρον τῆς *πόλεως*. Προφανῶς ἡ ρητορικὴ θὰ τὸν βοηθήσει, ὥστε νὰ ἐφαρμόσει χωρὶς μεγάλες δυσκολίες τοὺς «ἀνθρώπινους δεσμούς», τοὺς γάμους δηλαδὴ μεταξὺ *ἀνδρείων* καὶ *σωφρόνων* φύσεων, μὲ σκοπὸ τὴ γέννηση παιδιῶν ποὺ μεγαλώνοντας θὰ ἔχουν ἁρμονικὸ καὶ συγκροτημένο χαρακτήρα.Ὁ Πλάτων ἀπορρίπτει τοὺς γάμους ποὺ γίνονται μὲ σκοπὸ τὴν ἀπόκτηση πλούτου καὶ ἐξουσίας, καὶ χαρακτηρίζει τέτοιου εἴδους ἑνώσεις ὡς μὴ ὀρθὲς γιὰ τὴν παιδοποιία (310b). Οἱ γάμοι, σύμφωνα μὲ τὴν πρόταση τοῦ Πλάτωνα, πρέπει νὰ γίνονται μὲ ὅρους εὐγονικῆς, ὥστε τὰ τέκνα ποὺ θὰ γεννηθοῦν νὰ ἔχουν ἐκ φύσεως τὶς καταβολὲς γιὰ μία ἰσορροπημένη καὶ χωρὶς ἐσωτερικὲς συγκρούσεις ψυχή[129]. Οἱ ὅροι εὐγονικῆς περιλαμβάνουν τὴ μείξη τῶν σωφρόνων καὶ τῶν ἀνδρείων χαρακτήρων, ἡ ὁποία κατὰ τὸν Πλάτωνα ἀποτελεῖ «βασιλικῆς

---

[127] Πλάτ., *Πολιτ.* 310a. Γιὰ τὸ «φάρμακον» στὸν Πλάτωνα ὡς ἴαμα ἢ γιατρικό, ἀλλὰ καὶ ὡς δηλητήριο βλ. J. Derrida, *Πλάτωνος φαρμακεία*, Εἰσαγωγή, μετάφραση, σημειώσεις: Χ. Γ. Λάζος (Ἀθήνα:Ἐκδ. Ἄγρα, 1990), καὶ κυρίως σ. 114-148.

[128]Ἐνδιαφέρουσες παρατηρήσεις γιὰ τὸ χωρίο αὐτὸ βλ. Κ. Π. Μιχαηλιδης, «Ὁ πολιτικός καί οἱ συναίτιοι τοῦ πολιτικοῦ καί ἡ πολιτική ὡς ὑφαντική τέχνη», σ. 180.

[129] Βλ. σχετ. Πλάτ., *Πολιτ.* 310a-e.

συνυφάνσεως ἔργον» (310e). Ὅσοι ἀνήκουν στὰ ὑπενάντια γένη ἔχουν μιὰ φυσικὴ ροπὴ νὰ ἀπομακρύνονται μεταξύ τους καὶ νὰ ἕλκονται ἀπὸ τοὺς ὁμοίους τους, ροπὴ ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἀντιμετωπιστεῖ ἀπὸ τὸν πολιτικό, προκειμένου νὰ ἀποφευχθεῖ ἕνας μελλοντικὸς ἐκφυλισμὸς τοῦ γένους τῶν πολιτῶν. Ἐπιπλέον εἶναι ἀνάγκη νὰ γεννηθοῦν παιδιά, τὰ ὁποία ὅταν ἀναλάβουν μὲ τὴν ἐνηλικίωσή τους τὴ διακυβέρνηση τῆς πόλεως, θὰ συνδυάζουν ἁρμονικὰ στὶς ψυχές τους τὶς ἀρετὲς τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς ἀνδρείας, γιατὶ χωρὶς αὐτὸν τὸν συνδυασμὸ τίποτα καλὸ δὲν μπορεῖ νὰ γίνει στὸν ἰδιωτικὸ καὶ στὸν δημόσιο βίο[130].

Ἕνα ἀπὸ τὰ βασικότερα χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀληθινοῦ πολιτικοῦ εἶναι κατὰ τὸν Πλάτωνα ἡ ἀνωτερότητά του ἔναντι τῶν νόμων[131]. Ὁ πολιτικὸς βρίσκεται πάνω ἀπὸ τοὺς νόμους καὶ τοὺς χρησιμοποιεῖ μόνο ἐπικουρικὰ στὸ πολιτικό του ἔργο. Ἡ φρόνηση τοῦ πολιτικοῦ κατὰ τὸν Πλάτωνα ὑπερτερεῖ ἔναντι τοῦ νόμου, γιατὶ ὁ νόμος φέρει ἕνα ἰδιαίτερα ἀρνητικὸ στοιχεῖο, τὸ στοιχεῖο τῆς ἀκαμψίας, ποὺ τὸν καθιστά ἀνίκανο νὰ ἀνταποκριθεῖ στὶς ἰδιαιτερότητες καὶ τὴν ποικιλομορφία τῶν ἀνθρώπων μιᾶς κοινωνίας. Ὁ νόμος δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἀρθεῖ πάνω ἀπὸ τὸν πολιτικό, ἀφοῦ δὲν δύναται ποτὲ νὰ συμπεριλάβει μὲ ἀκρίβεια «τό

---

[130] Βλ. Πλάτ., *Πολιτ.* 311a-b.

[131] Βλ. *Πολιτ.* 294a · πβ. *Πολιτ.* 297a. Ἐνδιαφέρουσες ἑρμηνευτικὲς προσεγγίσεις τῆς πλατωνικῆς θέσης γιὰ τὴν τοποθέτηση τοῦ πολιτικοῦ πάνω ἀπὸ τοὺς νόμους βλ. π.χ. L. Strauss, "Plato", σ. 74-76 · M. Davis, "The *Statesman* as a Political Dialogue", *American Journal of Philology*, 88 (1967), 319-331, καὶ συγκεκριμένα σ. 325-328, ὅπου ὁ συγγραφέας παρατηρεῖ ὅτι ἂν καὶ ὁ Πλάτων ὑποστηρίζει ὅτι ὁ πολιτικὸς δὲν χρειάζεται τοὺς νόμους, ἐν τούτοις τὸν παρουσιάζει νὰ τοὺς θεσπίζει καὶ νὰ κυβερνᾶ μὲ βάση αὐτούς · Ἰ. Τσέντος, «Ὁ νόμος καὶ ὁ πολιτικός», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτικὴ καὶ ὁ Πολιτικός*, 285-296 · Εὐαγγελία Μαραγγιανοῦ–Δερμούση, «Ὁ σωστὸς πολιτικὸς εἶναι ἢ ὄχι κατὰ τὸν Πλάτωνα ὑπεράνω τῶν νόμων;», *Φιλοσοφία*, 23-24 (1993-1994), 145-154, καὶ συγκεκριμένα σ. 149-150 · S. Rosen, *Plato's Statesman*, σ. 156-168 · P. Stern, "The Rule of Wisdom and the Rule of Law in Plato's *Statesman*", *The American Political Science Review*, 91 (1997), 264-276 · C. Rowe, "The *Politicus* and Other Dialogues", 244-251 · C. Gill, "Rethinking Constitutionalism in *Statesman* 291-303", στό: C. J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman*, 292-305.

τε ἄριστον καὶ τὸ δικαιότατον» (294a-b) γιὰ ὅλους τοὺς πολίτες καὶ νὰ ἀξιώσει τὸ καλύτερο γι' αὐτούς. Ὑπεύθυνη γι' αὐτὴν τὴν ἀδυναμία τοῦ νόμου εἶναι ἡ ἀνομοιότητα τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πράξεών τους καὶ γενικότερα ἡ ρευστότητα τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων (294b).

Ὁ νόμος σύμφωνα μὲ τὸν Πλάτωνα μοιάζει μὲ ἕναν ἄνθρωπο «αὐθάδη» καὶ «ἀμαθῆ» (294c), ποὺ δὲν δέχεται τίποτε διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ προστάζει καὶ δὲν ἐπιτρέπει σὲ κανέναν νὰ πράττει κάτι ἐνάντια στὶς προσταγές του. Βασικὴ ἰδιότητα τοῦ νόμου εἶναι ἡ ἁπλότητα[132], ἡ ὁποία τὸν καθιστᾶ ἀνίκανο νὰ ἀσχολεῖται μὲ θέματα, ποὺ σὲ καμία περίπτωση δὲν εἶναι ἁπλᾶ. Ὁτιδήποτε γίνεται ἢ δημιουργεῖται *κατὰ συγγράμματα* (σύμφωνα μὲ γραπτοὺς νόμους) καὶ ὄχι *κατὰ τέχνην* (299e) δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιβιώσει καὶ νὰ διατηρηθεῖ. Κατὰ συνέπεια ὁ νόμος βάσει τῶν ἰδιοτήτων του, ἂν ἔπρεπε τὰ πάντα νὰ κανονίζονται ἀπὸ αὐτόν, θὰ ἐμπόδιζε τὴν ἔρευνα ποὺ ἀποβλέπει στὴ βελτίωση τῶν τεχνῶν καὶ κατ' ἐπέκταση θὰ ἐμπόδιζε τὴν κοινωνικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ἐξέλιξη[133]. Ἡ ἀπόλυτη μάλιστα κυριαρχία του σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς θὰ μποροῦσε νὰ κάνει τὸν βίο τῶν πολιτῶν *ἀβίωτον καὶ χαλεπὸν* (299e). Οἱ ἀνθρώπινες κοινωνίες μεταβάλλονται καὶ ἐξελίσσονται καὶ ἀλλάζουν τὰ ἤθη τους καὶ τὴ νοοτροπία τους. Ὁ νόμος, μὲ τὴν ἀκαμψία ποὺ τὸν χαρακτηρίζει, ἀδυνατεῖ νὰ ἀκολουθήσει τὴν πορεία καὶ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας, νὰ ἀφομοιώσει τὶς ἀλλαγὲς καὶ νὰ προσαρμοστεῖ στὰ

---

[132] Πλάτ., *Πολιτ.* 294c: «τὸ διὰ παντὸς γιγνόμενον ἁπλοῦν». Κατὰ τὸν Δ. Λαμπρέλλη τὸ «ἁπλοῦν» τοῦ νόμου καὶ οἱ μεγάλες διαφορὲς ποὺ διακρίνουν τὸ ἀντικείμενό του, δηλαδὴ τοὺς ἀνθρώπους, συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ἄποψης ὅτι «το τέλος της πολιτικής όπως κατ' αρχήν αυτό ορίζεται σε σχέση με το νόμο ... είναι η προάσπιση της διαφοράς» [«Η έννοια της διαφοράς και η πολιτική τέχνη στον *Πολιτικό* του Πλάτωνα», στό: Κ.Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καὶ ὁ Πολιτικός*, 107-151, καὶ συγκεκριμένα σ. 120].

[133] *Πολιτ.* 299e: «Δῆλον ὅτι πᾶσαί τε αἱ τέχναι παντελῶς ἂν ἀπόλοιντο ἡμῖν, καὶ οὐδ' εἰς αὖθις γένοιντ' ἂν ποτε διὰ τὸν ἀποκωλύοντα τοῦτον ζητεῖν νόμον».

καινούρια καὶ διαφορετικὰ δεδομένα τῆς κάθε ἐποχῆς καὶ γενικὰ δὲν γνωρίζει τὶς ἀρχὲς *μέτριον, πρέπον, καιρός* καὶ *δέον*.

Ἡ ἀρνητικὴ ἐντύπωση ποὺ προκαλεῖται μὲ τὴν ἐπίθεση ποὺ ἐξαπολύει ὁ Πλάτων ἐναντίον τοῦ νόμου στὴ συνέχεια μετριάζεται, ὅταν ὁ φιλόσοφος ἐκφράζει ρητὰ τὴν πεποίθηση ὅτι εἶναι ἀπαραίτητο νὰ θεσπίζονται νόμοι[134]. Ὁ νομοθέτης εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ θεσπίσει νόμους, εἴτε γραπτοὺς («ἐν γράμμασιν», 295a) εἴτε νόμους σύμφωνα μὲ τὰ ἄγραφα πατροπαράδοτα ἔθιμα («ἐν ἀγραμμάτοις, πατρίοις δὲ ἔθεσι, 295a) μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ καλύπτουν τὴν πλειονότητα τῶν περιπτώσεων καὶ τὴν πλειοψηφία τῶν πολιτῶν. Στὸ ἐρώτημα γιατὶ θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχουν οἱ νόμοι, ἀφοῦ ὑστεροῦν ἀπὸ κάθε ἄποψη ἔναντι τοῦ ἀληθινοῦ πολιτικοῦ, ἡ ἀπάντηση τοῦ Πλάτωνα θὰ μποροῦσε νὰ ἀνασυγκροτηθεῖ ὡς ἑξῆς: α) Εἶναι ἀδύνατον γιὰ τὸν πολιτικὸ νὰ βρίσκεται διὰ βίου διαρκῶς δίπλα στὸν καθένα καὶ νὰ ὑπαγορεύει τὸ προσῆκον (295a-b). β) Σὲ περίπτωση ἀπουσίας τοῦ πολιτικοῦ δύσκολα οἱ πολίτες θὰ μποροῦσαν νὰ θυμοῦνται τὰ προστάγματά του (295c). γ) Οἱ νόμοι εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα μεγάλης ἐμπειρίας (300b: «ἐκ πείρας πολλῆς κειμένους») καὶ ἔχουν συνταχθεῖ ἀπὸ νομοθέτες γνῶστες τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων. Θὰ πρέπει μάλιστα νὰ θεωροῦνται «μιμήματα … τῆς ἀληθείας», καθὼς προέρχονται ἀπὸ *εἰδότας* (300c). δ) Ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ νὰ ἐμφανιστεῖ στὶς ἱστορικὲς πόλεις κάποιος *βασιλικὸς ἀνὴρ* ποὺ νὰ ὑπερέχει ἔναντι ὅλων καὶ ὡς πρὸς τὸ σῶμα καὶ ὡς πρὸ τὴν ψυχή, ἐπιβάλλεται ἡ καταγραφὴ νόμων καὶ ἡ κυριαρχία τους στὴν πολιτικὴ ζωὴ (301d-e) ὡς «δεύτερος πλοῦς» (300c).

Ὁ γνήσιος πολιτικὸς εἶναι ὁ μόνος ποὺ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀντιμετωπίζει τὴν ἀκαμψία τῶν νόμων μὲ τὴν ἀναθεώρηση τοῦ συντάγματος, λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν του τὶς ἐξελίξεις καὶ τὰ καινούρια κοινωνικὰ δεδομένα. Ἐπίσης, ὅταν οἱ περιστάσεις τὸ ἀπαιτοῦν,

---

[134] Πλάτ., *Πολιτ.* 294c: «ἀναγκαῖον νομοθετεῖν».

δικαιοῦται νὰ δράσει παραμερίζοντας τοὺς νόμους. Ὁ πολιτικὸς ἐνεργεῖ ὅπως ἀκριβῶς ἕνας γιατρός[135] (295c-296a), ὁ ὁποῖος, ὅταν διαπιστώνει ὅτι τὰ δεδομένα τῆς ἀσθένειας ἔχουν ἀλλάξει, τροποποιεῖ ἀναγκαστικὰ τὴ φαρμακευτικὴ ἀγωγὴ ποὺ εἶχε δώσει στὸν ἀσθενή του[136].

Ὁ πραγματικὸς ἡγέτης, ὡς «σοφὸς καὶ ἀγαθὸς ἀνήρ» (296e), δύναται νὰ τροποποιεῖ καὶ νὰ ἀναθεωρεῖ τοὺς νόμους κατὰ τὴν κρίση του πρὸς τὸ συμφέρον τῶν κυβερνωμένων. Εἶναι σὰν τὸν ἄξιο καπετάνιο, ὁ ὁποῖος φροντίζει πάντα γιὰ τὸ καλὸ τοῦ πλοίου καὶ τῶν ναυτῶν, χωρὶς νὰ δίδει γραπτοὺς νόμους καὶ ὁδηγίες, κάνοντας τὴν ἴδια του τὴν τέχνη νόμο[137]. Εἶναι ὁ γιατρὸς τῆς πολιτείας, ποὺ τὴ θεραπεύει ἀπὸ κάθε κοινωνικὴ νόσο (293b-d). Γιὰ τὸ καλὸ τῆς *πόλεως* («ἐπ' ἀγαθῷ τὴν πόλιν») θανατώνει ἢ ἐξορίζει ὅσους θεωροῦνται ἐπικίνδυνοι καὶ μποροῦν νὰ βλάψουν μὲ τὴ δράση τους τοὺς πολίτες (293d). Ἐπιπλέον

---

[135] Ὁ Πλάτων χρησιμοποιεῖ δύο εἰκόνες γιὰ τοὺς βασιλικοὺς ἄρχοντες, τὴν εἰκόνα τοῦ γενναίου καπετάνιου καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἄξιου γιατροῦ (297e).

[136] Ἡ ἀναλογία πολιτικοῦ καὶ γιατροῦ ἔχει θεωρηθεῖ ὑπεύθυνη γιὰ τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ Πλάτωνα ὡς ὁλοκληρωτικοῦ. Ἔχει ὑποστηριχθεῖ ὅτι ἡ συγκεκριμένη ἀναλογία δὲν ἔχει ἀπόλυτη ἰσχύ σὲ ὅλα τὰ σημεῖα της, διότι ὁ πολιτικὸς δὲν εἶναι εἰδικός, ὅπως ὁ γιατρός, οὔτε οἱ πολίτες μποροῦν νὰ νοηθοῦν ὡς ἀσθενεῖς. Ἡ εἰκόνα τοῦ γιατροῦ γιὰ τὸν πολιτικὸ ἰσχύει μόνο γιὰ τὶς ἐλάχιστες περιπτώσεις τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, ποὺ δὲν ἐπιδέχονται τὸν διάλογο καὶ δὲν ἀποδέχονται τὴν εὔλογη πειθώ. Κατὰ τοὺς J.-P. Vernant καὶ M. Detienne ὅμως τὸ παράδειγμα τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης εἶναι συμβατὸ μὲ τὴν πολιτικὴ ἐπιστήμη, διότι ἡ ἰατρικὴ διαθέτει τρεῖς διανοητικὲς λειτουργίες πρόγνωσης καὶ τρόπου γνώσης παρόμοιες μὲ ἐκεῖνες ποὺ θὰ πρέπει νὰ διαθέτει ὁ πολιτικός. Συγκεκριμένα «ἡ ἰατρικὴ τέχνη διαθέτει ἕναν κατάλληλο τρόπο γνώσης, τὴν *πρόγνωσιν* ἢ τὸ *προγνωστικόν*, πού συνδυάζει τρεῖς διανοητικές λειτουργίες: ἀνάλυση προκειμένων περιπτώσεων· σύγκρισή τους μὲ προηγούμενες περιπτώσεις πού παρουσίαζαν ἀνάλογες καταστάσεις· συναγωγὴ συμπερασμάτων, πού ἐπιτρέπουν τὴν πρόβλεψη τῆς ἐξέλιξης τῆς ἀσθένειας» (*Μῆτις*, σ. 363). Ἐπίσης γιὰ τὸ ἴδιο θέμα βλ. Θ. Πελεγρίνης, «Ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτικὴ καί ὁ Πολιτικός*, 241-249, καὶ συγκεκριμένα σ. 242-244 · Β. Σιταράς, «Νομιμότητα καί πολιτική», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτικὴ καὶ ὁ Πολιτικός*, 266-275, καὶ συγκεκριμένα σ. 271 · P. Stern, "The Rule of Wisdom and the Rule of Law in Plato's *Statesman*", σ. 268.

[137] Πλάτ., *Πολιτ.* 297a: «ἀλλὰ τὴν τέχνην νόμον παρεχόμενος».

στοχεύει στὴ διατήρηση ἑνὸς σταθεροῦ μεγέθους τῆς *πόλεως* μὲ δύο τρόπους: α) Μὲ τὴ δημιουργία ἀποικιῶν σὲ περίπτωση ὑπερπληθυσμοῦ καὶ β) μὲ τὴν ἐνσωμάτωση καὶ ἀφομοίωση ξένων κατοίκων, προκειμένου νὰ αὐξηθεῖ ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῶν πολιτῶν[138]. Ὅλα αὐτὰ γίνονται μὲ τὴν πραγματικὴ θέλησή του νὰ ἀφιερώσει τὴ ζωή του στὴν πολιτική, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν φιλόσοφο–βασιλιὰ τῆς *Πολιτείας*, ὁ ὁποῖος ἐξαναγκάζεται νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὰ κοινά[139].

Ἀπὸ τὴν ἀνάλυση ποὺ προηγήθηκε καθίσταται σαφὲς ὅτι ὁ ἀληθινὸς πολιτικός, ὅπως στὸν διάλογο αὐτὸν τὸν σκιαγραφεῖ ὁ Πλάτων[140], εἶναι ὁ *ἄρχων ἐπιστήμων*, ποὺ ἔχει ὡς στόχο νὰ ἐπιτύχει τὸ *ἄριστον*, δηλαδὴ τὴν εὐδαιμονία, γιὰ τὴν πολιτικὴ κοινωνία τῆς ὁποίας

---

[138] Βλ. Πλάτ., *Πολιτ.* 293d: «εἴτε καὶ ἀποικίας οἷον σμήνη μελιττῶν ἐκπέμποντές ποι σμικροτέραν ποιῶσιν, ἤ τινας ἐπεισαγόμενοί ποθεν ἄλλους ἔξωθεν πολίτας ποιοῦντες αὐτὴν αὔξωσιν». Ὁ S. Dusanić ὑποστηρίζει ὅτι σὲ ὁλόκληρο τὸ χωρίο 293d γίνονται «συγκαλυμμένες ἀναφορὲς» στὸν Τιμόθεο, μαθητὴ τοῦ Πλάτωνα στὴν Ἀκαδημία καὶ μετέπειτα στρατηγό, καὶ σὲ συγκεκριμένες πολιτικὲς δράσεις του στὴν Ἀθήνα κατὰ τὸ 362-1 π. Χ., τὶς ὁποῖες ὁ Πλάτων ἐπιδοκίμαζε, ὅπως ἐπίσης καὶ στὸν ἀντίπαλο τοῦ Τιμόθεου, τὸν πολιτικὸ καὶ δημαγωγὸ Καλλίστρατο, καὶ στὸν τρόπο αὐτοεξορίας καὶ θανάτου του. Ὁ Καλλίστρατος ἦταν κατὰ τὸν συγγραφέα τὸ «ἱστορικὸ μοντέλο τοῦ σοφιστὴ–τυράννου στὸν *Σοφιστὴ* καὶ στὸν *Πολιτικό*» ["The True Statesman of the *Statesman* and the Young Tyrant of the *Laws*", στό: C. J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman*, 337-346, καὶ συγκεκριμένα σ. 346]. Γιὰ τὶς πολιτικὲς θέσεις, ποὺ διατυπώνει ὁ Πλάτων στὸν *Πολιτικό*, καὶ τὴν ἐπίδραση ποὺ ἄσκησαν στὴ διαμόρφωσή τους ἡ πολιτικὴ δράση τοῦ Τιμόθεου καὶ τοῦ Καλλίστρατου βλ. S. Dusanić, "Plato's Academy and Timotheus' Policy, 365-359 B.C.", *Chiron*, 10 (1980), 111-144, καὶ κυρίως σ. 134 κ. ἑ.

[139] Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλ. ἐνδεικτικὰ D. R. Davenport, "Unravelling an Outline of the *Statesman*", *Polis*, 28 (2011), 74-89, καὶ κυρίως σ. 84-85.

[140] Ἡ σκιαγράφιση τοῦ ἀληθινοῦ πολιτικοῦ ποὺ πραγματοποιεῖ ὁ Πλάτων στὸν *Πολιτικὸ* ἔχει ὑποστηριχθεῖ πὼς ἔχει ἱστορικὸ ὑπόβαθρο καὶ ὅτι ἔχει βασιστεῖ σὲ ἀληθινὰ πολιτικὰ πρόσωπα τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας. Περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλ. J. S. Morrison, "The origins of Plato's Philosopher–Statesman", *Classical Quarterly*, 8 (1958), 198-218 · S. Dusanić, "The True Statesman of the *Statesman* and the Young Tyrant of the *Laws*: An Historical Comparison", σ. 344 · M. H. Hansen, "The Historic Model of Plato's Statesman in *Politikos*", *Polis*, 28 (2011), 126-131.

προΐσταται. Εἶναι ἐκεῖνος ποὺ «μετὰ νοῦ καὶ τέχνης» ἀπονέμει στοὺς πολίτες τὴ δικαιοσύνη, τοὺς σώζει καὶ καταβάλλει κάθε δυνατὴ προσπάθεια νὰ τοὺς κάνει ὅσο γίνεται καλύτερους (297a-b). Ὁ πολιτικὸς ἐμφανίζεται ὡς ἡ ἐνσάρκωση τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἀφοῦ ἡ *μετρητικὴ* τέχνη, ποὺ εἶναι αὐστηρὰ ὀρθολογιστική, συνιστᾶ τὸν ἀκρογωνιαῖο λίθο τῆς ἐπιστήμης τὴν ὁποία ἀσκεῖ. Ὡς σοφὸς νομοθέτης ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ προσφέρει στὴν κοινότητα νόμους τέτοιους, ποὺ νὰ διασφαλίζουν τὸ συμφέρον τοῦ συνόλου καὶ ὄχι τῶν ὀλίγων. Τέλος, ὡς βασιλικὸς ὑφαντὴς ἐξομαλύνει τὴν ἀντιπαλότητα καὶ τὶς συγκρούσεις, ποὺ συνιστοῦν *νόσον ἐχθίστην* γιὰ τὶς πόλεις (307d). Μὲ τὴ συμπλοκὴ τῶν ἠθῶν τῶν ἀνδρείων καὶ τῶν σωφρόνων, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ κορυφαῖο πολιτικό του ἐνέργημα, ἐξασφαλίζει τὴν ἑνότητα τῆς *πόλεως* καὶ τὴ σωτηρία της. Ἂν στὴν *Πολιτεία* ὁ φιλόσοφος–βασιλιὰς προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχει τὴν πολιτικὴ ἑνότητα πείθοντας τοὺς *ἐπικούρους* καὶ τοὺς *δημιουργοὺς* νὰ δεχθοῦν ὅτι αὐτὸς πρέπει νὰ κυβερνᾶ, κρατώντας ὅμως ταυτόχρονα τὶς τάξεις τῶν πολιτῶν χωριστὰ τὴ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη, στὸν *Πολιτικὸ* ὁ πολιτικὸς ἄνδρας τολμᾶ νὰ συμπλέξει χάριν τῆς ἑνότητας διαφορετικοὺς χαρακτῆρες καί, συνακόλουθα, ἀνθρώπους ποὺ ἀνήκουν σὲ διαφορετικὰ κοινωνικὰ στρώματα, ἢ σὲ διαφορετικὲς πολιτικὲς παρατάξεις. Ὁ ἀληθινὸς πολιτικὸς παρουσιάζεται ἐδῶ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα πιὸ συνειδητοποιημένος σὲ σχέση μὲ τὸν φιλόσοφο–βασιλιά, καθὼς ἔχει συναίσθηση ὅτι τὸ πολιτικὸ γίγνεσθαι, τὸ ὁποῖο καλεῖται νὰ ἀντιμετωπίσει, εἶναι γεμάτο ἀπὸ συγκρούσεις, ἀνισορροπίες καὶ ἀπρόβλεπτες καταστάσεις, ποὺ ἀπαιτοῦν γιὰ τὸν ἔλεγχό τους εὐλυγισία σκέψης ἐκ μέρους του, ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνεται τὸ κατὰ τὸ δυνατὸν *ἄριστον* στὴ συγκεκριμένη κάθε φορὰ στιγμή. Παρουσιάζεται ἐπίσης καὶ πιὸ ἀνθρώπινος, καθὼς ἐνεργώντας μὲ βάση τὸ *μέτριον*, τὸ *πρέπον*, τὸν *καιρὸν* καὶ τὸ *δέον* εἶναι σὲ θέση νὰ ἀντιμετωπίζει τὰ ἀνθρώπινα

προβλήματα καὶ τὰ κοινωνικὰ ζητήματα μὲ μεγαλύτερη κατανόηση καὶ συγκαταβατικότητα.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μέσα ἀπὸ τὴ διεξοδικὴ μελέτη καὶ ἀνάλυση τῶν ἐννοιῶν τῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ πολιτικοῦ στοὺς διαλόγους *Πολιτεία* καὶ *Πολιτικός*, ποὺ ἐπιχειρήθηκε στὰ πλαίσια τῆς παρούσας Μεταπτυχιακῆς Διπλωματικῆς Ἐργασίας, ἐντοπίστηκαν διαφορές, ἀλλὰ καὶ ὁμοιότητες στὴν πολιτικὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνα, ὅπως ἡ φιλοσοφία αὐτὴ ἀναπτύσσεται στοὺς προαναφερθέντες διαλόγους. Οἱ διαφορὲς συνιστοῦν στοιχεῖο ποὺ φανερώνει ὅτι ἡ πλατωνικὴ σκέψη δὲν εἶναι στατική, ἀλλὰ δυναμικὴ καὶ ἐξελισσόμενη. Στὴν ἐξέλιξη τῆς πολιτικῆς σκέψης τοῦ φιλοσόφου συνέβαλαν ἀναμφισβήτητα τὰ δύο τελευταῖα ταξίδια ποὺ πραγματοποίησε στὶς Συρακοῦσες καὶ οἱ ἀρνητικὲς ἐμπειρίες ποὺ ἀπέκτησε σὲ αὐτά, ἀλλὰ καὶ γεγονότα καὶ πολιτικές, ποὺ ἔλαβαν χώρα στὴν Ἀθήνα μετὰ τὸ 365 π.Χ.. Ὅλα αὐτὰ ἐπέδρασαν σημαντικὰ στὴ διαμόρφωση τῆς πολιτικῆς του θεωρίας, ἀφοῦ τὸν ὁδήγησαν στὴν ἀναθεώρηση ἀρκετῶν πολιτικῶν του θέσεων καὶ στὴν ἀπόφασή του νὰ ἀντιμετωπίσει τὸ πολιτικὸ πρόβλημα πιὸ ρεαλιστικά. Οἱ ὁμοιότητες ποὺ παρατηροῦνται στὴν *Πολιτεία* καὶ στὸν *Πολιτικὸ* ἀποκαλύπτουν ὅτι ὑπάρχουν στοιχεῖα στὴν ἀνάπτυξη τῆς πολιτικῆς του θεωρίας ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν ἀπομακρύνθηκε ποτέ, πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι ὑπάρχει μία ἑνότητα στὴν πολιτική του σκέψη, ὄχι ἀπόλυτα αὐστηρή, ἑνότητα ὅμως ἱκανὴ νὰ τὸν ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴ μομφὴ γιὰ ἀσυνέπεια καὶ ἀντιφατικότητα.

Ὁ Πλάτων καὶ στοὺς δύο διαλόγους θεωρεῖ ὅτι ἡ πολιτικὴ εἶναι μία τέχνη ἢ ἐπιστήμη, ἡ ὁποία προϋποθέτει γιὰ τὴν ὀρθὴ ἄσκησή της συγκεκριμένες γνώσεις καὶ ἱκανότητες, καθὼς καὶ φυσικὴ προδιάθεση. Ἐμμένει ἐπίσης στὴ θέση ὅτι ἡ πολιτικὴ ἐπιστήμη εἶναι μόνο γιὰ λίγους καὶ ἀνήκει ἀποκλειστικὰ στοὺς φιλοσόφους–βασιλεῖς ἢ στοὺς πολιτικοὺς–ἐπιστήμονες. Ὁ Πλάτων ἀκολουθεῖ παραπλήσια πορεία

στὴν *Πολιτεία* καὶ στὸν *Πολιτικό*, προκειμένου νὰ ἀναζητήσει τὴν προέλευση τῆς πολιτικῆς τέχνης. Συγκεκριμένα, στὴν *Πολιτεία* περιγράφει δύο μορφὲς *πόλεως*, τὴν *ὑγιῆ* ἢ *ἀληθινὴ* καὶ τὴν *τρυφῶσαν* ἢ *φλεγμαίνουσαν*, καὶ προτείνει ἡ ἐμφάνιση τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ πολιτικοῦ νὰ ἀναζητηθοῦν στὴν *τρυφῶσαν* καὶ *φλεγμαίνουσαν* ἀπὸ τὸν πυρετὸ τῆς ἀδικίας *πόλιν*, ὅπου ἡ πλεονεξία καὶ ἡ ἀπληστία καθιστοῦν ἀπαραίτητη τὴν παρουσία μιᾶς πολιτικῆς ἀρχῆς. Μὲ ἀνάλογο τρόπο στὸν *Πολιτικὸ* κάνοντας χρήση ἑνὸς παλαιοῦ μύθου, τοῦ μύθου τῆς Χρυσῆς ἐποχῆς τῆς βασιλείας τοῦ Κρόνου καὶ τῆς ἀντιστροφῆς τοῦ κόσμου, περιγράφει τὶς δύο κοσμικὲς περιόδους τοῦ σύμπαντος, τὴν ἐποχὴ τοῦ Κρόνου καὶ τὴν ἐποχὴ τοῦ Δία, καὶ τὶς συνθῆκες διαβίωσης τῶν ἀνθρώπων σ' αὐτές, καὶ θεωρεῖ ὅτι ἡ πολιτικὴ ἐπιστήμη καὶ ὁ πολιτικὸς ἄνδρας θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν στὴ δεύτερη κοσμικὴ περίοδο, ὅπου οἱ ἄνθρωποι εἶναι αὐτόνομοι καὶ ἀνεξάρτητοι, ζώντας σὲ κατάσταση ἀταξίας, καὶ ὡς ἐκ τούτου κρίνεται ἀπαραίτητη ἡ παρουσία ἑνὸς κυβερνήτη γιὰ νὰ τεθεῖ τάξη καὶ μέτρο στὴ ζωή τους.

Στὴν *Πολιτεία* ἡ πολιτικὴ ἔχει ὀντολογικὴ θεμελίωση, καθὼς προϋποθέτει τὴ γνώση τοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν καὶ μάλιστα τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ, ἐνῶ στὸν *Πολιτικό* δὲν καθίσταται σαφὲς ἂν ἡ μεταφυσικὴ γνώση ἀποτελεῖ ἀναγκαία προϋπόθεση τῆς πολιτικῆς, ἀφοῦ δέν γίνεται καμία ἀναφορὰ στὴ θεωρία τῶν ἰδεῶν. Θὰ μπορούσαμε ὅμως νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Πλάτων ἴσως νὰ μὴν ἔχει ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη θεωρία, ἀλλὰ νὰ ἔκρινε περιττὴ μία ἐκ νέου ἀνάλυσή της. Τὴν ἄποψη αὐτὴ ἐνισχύει τὸ γεγονὸς ὅτι στὴν *Πολιτεία*, ὅπως καὶ στὸν *Πολιτικό*, εἶναι ἐμφανὴς ἡ πρακτικὴ σπουδαιότητα τῆς διαλεκτικῆς, ἀφοῦ στὸν πρῶτο διάλογο ἡ οἰκοδόμηση τῆς *ἀρίστης πολιτείας* δὲν εἶναι δυνατὴ χωρὶς τὴν κατοχὴ τῆς ἀνώτατης αὐτῆς ἐπιστήμης, ἐνῶ στὸν δεύτερο ἡ διαλεκτικὴ μὲ τὴ μορφὴ τῆς μεθόδου τῆς διαίρεσης εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὸν ὁρισμὸ τοῦ ἀληθινοῦ πολιτικοῦ, τοῦ πολιτικοῦ

δηλαδὴ ἐκείνου γιὰ τὸν ὁποῖο ἀξίζει νὰ ἐλπίζουμε ὅτι μπορεῖ νὰ ὀργανώσει καὶ νὰ διοικήσει ὀρθὰ τὴν πολιτικὴ κοινότητα, ὥστε γνωρίζοντας τὶ σημαίνει πραγματικὸς πολιτικὸς νὰ μὴν ἐπιτρέψουμε τὴν ἀναρρίχηση τοῦ ψευδοπολιτικοῦ στὴν ἐξουσία.

Στὸν *Πολιτικὸ* παρουσιάζεται γιὰ πρώτη φορὰ στὴν πλατωνικὴ θεωρία ἡ ρητορικὴ ὡς *συναίτιος* τέχνη τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης. Ὁ Πλάτων ἔχει συνειδητοποιήσει ὅτι εἶναι ἀπαραίτητη στὸν πολιτικὸ ἄνδρα ἡ χρήση τῆς τέχνης τῆς πειθοῦς, προκειμένου νὰ πραγματοποιήσει εὐκολότερα τὰ σχέδιά του καὶ νὰ κάνει τὸ *πλῆθος* νὰ πιστέψει τὰ μυθολογήματα ἐκεῖνα, ποὺ κατά τὴ γνώμη του εἶναι εὐεργετικὰ γιὰ τὴν *πόλιν*. Ἄρα ὁ ἐπιστήμων πολιτικὸς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ψεύδεται, ὅπως καὶ ὁ φιλόσοφος–βασιλιάς.

Στὸν *Πολιτικὸ* δὲν ἔχουμε διαίρεση τῆς ψυχῆς σὲ τρία μέρη οὔτε διαίρεση τῆς κοινωνίας σὲ τρεῖς τάξεις, ὅπως συμβαίνει στὴν *Πολιτεία*. Ἡ διάκριση ποὺ γίνεται ἐδῶ εἶναι ἀνάμεσα στὸν πολιτικὸ καὶ τὸν λαό, καθὼς καὶ ἀνάμεσα στοὺς ἀνδρείους καὶ τοὺς σώφρονες. Ἐπιπλέον, στὴν *Πολιτεία* ὁ Πλάτων εἶναι κατηγορηματικὰ ἀρνητικός, ὅσον ἀφορᾶ τὴ μείξη τῶν τριῶν τάξεων, τονίζοντας ὅτι μία τέτοια μείξη, ποὺ θὰ ὁδηγοῦσε ἀναπόφευκτα σὲ *πολυπραγμοσύνην*, συνιστᾶ *κακουργίαν* (434c), ἐνῶ ἀντίθετα στὸν *Πολιτικὸ* θεωρεῖ ἐπιβεβλημένη καὶ πρώτιστο καθῆκον τοῦ πολιτικοῦ τὴ σύμμειξη ἀνθρώπων μὲ διαφορετικὸ ἦθος, σύμμειξη ποὺ ὑποδηλώνει σὲ τελευταία ἀνάλυση συνύφανση διαφορετικῶν κοινωνικῶν τάξεων ἢ πολιτικῶν παρατάξεων. Ἡ συνύφανση αὐτὴ ἀποτελεῖ προανάκρουσμα γιὰ ἕνα «μεικτὸ πολίτευμα» ἀπὸ δημοκρατικὰ καὶ ὀλιγαρχικὰ στοιχεῖα, ὅπως αὐτὸ προτείνεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα στοὺς *Νόμους*.

Στὸν *Πολιτικὸ* ὁ συγκερασμὸς τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σωφροσύνης στὴν ψυχὴ ἀφορᾶ τὸ σύνολο τῶν πολιτῶν, ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, καὶ θεωρεῖται *φάρμακον* γιὰ τὴν ἀποτροπὴ τῆς διχοστασίας, ποὺ συνιστᾶ *ἐχθίστην νόσον τῆς πόλεως*, ἐνῶ στὴν *Πολιτεία* ἡ συνύπαρξη

ἀνδρείας καὶ σωφροσύνης χαρακτηρίζει μόνο τοὺς φύλακες, *ἐπικούρους* καὶ *παντελεῖς*. Ἡ δημιουργία *ἀρίστων* φυλάκων στὴν *Πολιτεία* καὶ *μετρίων* πολιτῶν στὸν *Πολιτικὸ* δὲν εἶναι μόνο ἀποτέλεσμα τῆς ὀρθῆς ἐκπαίδευσης, ἀλλὰ καὶ τῆς τήρησης τῶν κανόνων τῆς εὐγονικῆς.

Οἱ ἡγετικὲς μορφὲς τῆς *ὀρθῆς πολιτείας* τόσο στὴν *Πολιτεία* ὅσο καὶ στὸν *Πολιτικὸ* εἶναι ὁλοκληρωμένες προσωπικότητες, ποὺ συνδυάζουν θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ γνώση. Ὁ ἀληθινὸς πολιτικός, εἴτε ὡς φιλόσοφος–βασιλιὰς εἴτε ὡς βασιλικὸς ὑφαντής, βρίσκεται πάνω ἀπὸ τοὺς νόμους, γιατὶ ἡ ἐπιστήμη τῆς ὁποίας εἶναι κάτοχος ἔχει ἀπόλυτη κυριαρχικότητα καὶ κανένας νόμος ἢ θεσμὸς δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ὑπερκεράσει. Ἂν οἱ κυβερνῆτες πρέπει νὰ ὑποτάσσονται στὸν νόμο, δὲν εἶναι πλήρως ἐπιστήμονες. Ὁ Πλάτων μὲ τὴν πίστη του στὴν ἀνυπέρβλητη δύναμη τῆς ἐπιστήμης («πασῶν γε δυνάμεων ἐρρωμενεστάτην» *Πολ.* 477d) καὶ τὶς ἐλπίδες ποὺ ἐναποθέτει σὲ αὐτὴν γιὰ τὴν ἐπίλυση τοῦ πολιτικοῦ προβλήματος, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν σταθερὴ προσήλωσή του στὸν λόγο εἶναι φανερὸ ὅτι ἀκολουθεῖ τὴν πορεία ποὺ χάραξε ὁ Σωκράτης.

Στὴν *Πολιτεία* τὸ περιεχόμενο τῆς γνώσης ποὺ πρέπει νὰ ἔχει ὁ φιλόσοφος βασιλιάς, προκειμένου νὰ ἀναλάβει τὴν ἄσκηση τῆς ἐξουσίας, προσδιορίζεται ἐπακριβῶς, ἐνῶ στὸν *Πολιτικὸ* δὲν γίνεται πουθενὰ λόγος γιὰ τὸ περιεχόμενο τῆς εἰδικῆς γνώσης τοῦ πολιτικοῦ οὔτε γιὰ κάποια ἰδιαίτερη ἐκπαίδευσή του, ὅπως ἐπίσης δὲν γίνεται καμία ἀναφορὰ στὸν τρόπο ποὺ πρέπει νὰ ζεῖ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κατοχὴ τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης ὁ Πλάτων θεωρεῖ ἀναγκαία γιὰ τὸν ἀληθινὸ πολιτικὸ τὴ γνώση τῆς *μετρητικῆς τέχνης*, τῆς τέχνης δηλαδὴ ποὺ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴ γένεση τοῦ *μετρίου*, τὸ ὁποῖο προσδιοριζόμενο ἀπὸ τὸ *δέον*, τὸ *πρέπον* καὶ τὸν *καιρὸν* ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὸ ἀγαθὸ τῆς ὀρθοπραξίας. Ἡ *μετρητικὴ* τέχνη καθιστᾶ τὸν ἐπιστήμονα πολιτικὸ πιὸ ρεαλιστὴ ἀλλὰ καὶ πιὸ εὐέλικτο ἀπὸ τὸν φιλόσοφο–βασιλιά, ὅσον ἀφορᾶ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, ἀφοῦ τοῦ δίδει

τὴν ἱκανότητα νὰ προσαρμόζει τὰ ἐνεργήματα τῆς πρακτικῆς του συνείδησης στὶς ἀνάγκες ποὺ ἀπαιτοῦν ἡ συγκεκριμένη κάθε φορὰ περίπτωση καὶ ὁ *καιρός*.

Ὁ Πλάτων στὸν *Πολιτικό*, χωρὶς νὰ ἀπομακρύνεται παντελῶς ἀπὸ τὸ πρότυπο τοῦ φιλοσόφου–βασιλιᾶ, μᾶς προσφέρει μιὰ πιὸ σωκρατικὴ εἰκόνα τοῦ πολιτικοῦ, καθὼς ἀπαλλάσσει τὸν *βασιλικὸν ἄνδρα* ἀπὸ τὶς πολυετεῖς μαθηματικὲς σπουδὲς καὶ τὸν παρουσιάζει ὡς ἕναν ἐξειδικευμένο ἐπιστήμονα, κατάλληλο γιὰ τὴν ἄσκηση τῆς πολιτικῆς τέχνης. Σωκρατικὴ ἐπίδραση διακρίνεται ἐπίσης καὶ στὴν ἀπόφαση τοῦ Πλάτωνα νὰ θεωρήσει ἄξιο γιὰ τὸν τίτλο τοῦ ἀληθινοῦ πολιτικοῦ καὶ κάποιον, ὁ ὁποῖος, χωρὶς νὰ ἀσκεῖ τὴν ἐξουσία, ἔχει εἰδικὴ γνώση στὸν τομέα τῆς πολιτικῆς καὶ δύναται γι' αὐτὸν τὸν λόγο νὰ εἶναι σύμβουλος τοῦ καριερίστα πολιτικοῦ, ὑπονοώντας προφανῶς ὅτι τόσο ὁ Σωκράτης ὅσο καὶ ὁ ἴδιος θὰ μποροῦσαν νὰ χαρακτηρισθοῦν πολιτικοί.

Ὁ ἀληθινὸς πολιτικὸς καὶ στοὺς δύο διαλόγους ἐπιμελεῖται τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας, ἀφιερώνει τὴ ζωή του στὴν ὀρθὴ ἄσκηση τῆς ἐξουσίας καὶ πάντοτε φροντίζει ἀνιδιοτελῶς καὶ μὲ περίσσια αὐτοθυσία γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τῆς διχόνοιας ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς *πόλεως*. Ὁ Πλάτων στὸν *Πολιτικὸ* τονίζει ὅτι ὁ κάτοχος τῆς ἐξουσίας πρέπει νὰ ἔχει τὴν ἀποδοχὴ τῶν ἀρχομένων καὶ ὅτι ὡς γνήσιος ἐπιστήμων δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ συμπεριφέρεται ὡς τύραννος ἢ νὰ κυβερνᾶ κατὰ τὸ πρότυπο τοῦ Κρόνου.

Τέλος, θὰ πρέπει νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι στὴν *Πολιτεία* ὁ φιλόσοφος–βασιλιὰς ὡς κάτοχος τῆς *φυλακικῆς* τέχνης στοχεύει στὴν ἐπικράτηση καὶ τὴ διατήρηση, μέ κάθε τρόπο, τῆς δικαιοσύνης νοούμενης ὡς *οἰκειοπραγίας*, ἐνῶ στὸν *Πολιτικὸ* ὁ *βασιλικὸς ἀνὴρ*, ἔχοντας ὡς σκευὴ μιὰ πολιτικὴ τέχνη κατὰ τὸ πρότυπο τῆς ὑφαντικῆς, στοχεύει στὴ συνύφανση καὶ τὴ συμπλοκὴ τῶν διαφορετικῶν ἠθῶν τῶν πολιτῶν. Ἀπώτερος σκοπὸς καὶ τῶν δύο εἶναι ἡ ἑνότητα, ἡ σωτηρία καὶ ἡ εὐδαιμονία τῆς *πόλεως*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Πηγές.

Πλάτων (Εκδόσεις–Μεταφράσεις)

Platonis Opera, Tomi I–V, recognovit brevique adnotatione critica instruxit I. Burnet (Oxonii: E Typographeo Clarendoniano, 1900–1907 [I = 1900, II = 1901, III = 1903, IV = 1902, V = 1907] · μὲ πολλὲς ἔκτοτε ἀνατυπώσεις) (Νέα ἔκδοση [1995] τοῦ τόμ. I ἀπὸ τοὺς E. A. Duke, W. F. Hicken, W. S. M. Nicoll, D. B. Robinson, J. C. G. Strachan καὶ τῆς *Πολιτείας* [2003] ἀπὸ τὸν S. R. Slings).

Hamilton, E. and H. Cairns (eds.), *The Collected Dialogues of Plato Icluding the Letters. With Introduction and Prefatory Notes* (trans. by varius hands) 'Bollingen Series 71' (Princeton, N. J.: 1963[2] with corrections · Princeton University Press, 1987[13]).

Ἀπολογία

Κουραβέλος, Κ., *Πλάτων, Ἀπολογία Σωκράτους, Εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια* (Ἀθήνα:Ἰ. Ζαχαρόπουλος, χ.χ.).

Τζιράκης, Ν. Ἐμ., *Πλάτωνος Ἀπολογία Σωκράτους. Εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια* (Ἀθήνα: Πατάκης, 2009 [2002[1]]).

Γοργίας

Τζουμελέας, Στ., *Πλάτων, Γοργίας. Εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια* (Ἀθήνα:Ἰ. Ζαχαρόπουλος, χ.χ.).

Ἐπιστολαί

Κορμπέτη, Ἠρὼ Ε., *Πλάτωνος Ἐπιστολὴ Ζ΄, εἰσαγωγή, μετάφραση καὶ σημειώσεις* (Ἀθήνα: Στιγμή, 2007 [=Ἐποπτεία, τεύχ. 109 (1986), 99-147 – Πρώτη δημοσίευση: *Προπύλαια* Α΄1938]).

Κρατύλος

Κεντρωτής, Γ., *Πλάτων Κρατύλος, εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια* (Ἀθήνα: ΠΟΛΙΣ, 2001).

Κρίτων

Ἀραπόπουλος, Κ., *Πλάτων, Κρίτων, Εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια* (Ἀθήνα: Ἰ. Ζαχαρόπουλος, χ.χ.).

Μένων

Πετράκης, Ι., *Πλάτων, Μένων, Εισαγωγή–μετάφραση–ερμ. σχόλια* (Αθήνα: ΠΟΛΙΣ, 2008).

Νόμοι

Νικολούδης, Ἡ. Π. , *Πλάτων, Νόμοι. Εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια* (Ἀθήνα: Ἰ. Ζαχαρόπουλος, 2008), τόμ. Α΄, Β΄, Γ΄.

Πολιτεία

Adam, J., *The Republic of Plato, Edited with Critical Notes, Commentary and Appendices,* Second Edition with an Introduction by D. A. Rees, 2 Vols. (1902[1]. Cambridge: Cambridge University Press, 1963[2]).

Γρυπάρης, Ἰ., *Πλάτων, Πολιτεία. Εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια.* πρόλ. Ε. Παπανοῦτσος, (Ἀθήνα: Ἰ. Ζαχαρόπουλος, χ.χ.), τόμ. Α–Β.

Σκουτερόπουλος, Ν. Μ., *Πλάτων, Πολιτεία. Εἰσ. σημείωμα–Μετάφραση–Ἑρμ. σημειώματα* (Ἀθήνα: ΠΟΛΙΣ, 2002).

Πολιτικὸς

Campbell, R. L., *The Sophistes and Politicus of Plato, with a Revised Text and English Notes* (1867· rpt., New York: Arno Press, 1973).

Skemp, J. B., *Plato's Statesman: A Translation of the Politicus of Plato with Introductory Essays and Footnotes* (London: Routledge & Kegan Paul, 1952).

Χριστοδούλου, Ι. Σ., *Πλάτων, Πολιτικός. Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια* (Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 2003).

Λιακάκος, Ε., Λάγιος, Ἠλ., *Πλάτων, Ἀλκιβιάδης Α΄-Πολιτικός. Εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια* (Ἀθήνα:Ἰ. Ζαχαρόπουλος, χ.χ.).

Πρωταγόρας

Τατάκης, Β., *Πλάτων, Πρωταγόρας. Εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια* (Ἀθήνα:Ἰ. Ζαχαρόπουλος, χ.χ.).

Σοφιστής

Γληνός, Δ., *Πλάτων, Σοφιστής, Εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια* (Ἀθήνα: Ἰ. Ζαχαρόπουλος, χ.χ.).

Campbell, R. L., *The Sophistes and Politicus of Plato, with a Revised Text and English Notes* (1867· rpt., New York: Arno Press, 1973).

Τίμαιος

Κάλφας, Β., *Πλάτων, Τίμαιος. Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια* (Αθήνα: ΠΟΛΙΣ, 1995, με πολλές ανατυπώσεις έκτοτε).

Φαῖδρος

Θεοδωρακόπουλος,Ἰ. Ν., *Πλάτωνος Φαῖδρος. Εἰδαγωγή, ἀρχαῖο καὶ νέο κείμενο μὲ σχόλια* (Ἀθήνα: Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας», 2005 [1948[1]]).

Φαίδων

Παπανοῦτσος, Ε., *Πλάτων, Φαίδων. Εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια* (Ἀθήνα: Ἰ. Ζαχαρόπουλος, χ.χ.).

Φίληβος

Ἀνδρόνικος, Μ., *Πλάτων, Φίληβος, Εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια* (Ἀθήνα: Ἰ. Ζαχαρόπουλος, χ.χ.)

Β. Ἄλλες πηγές.

1. Κείμενα ἀρχαίων συγγραφέων

Ἀριστοτέλης

Aristotelis Opera ex recensione I. Bekkeri, edidit Academia Regia Borussica, accedunt Fragmenta, Scholia, Index Aristotelicus, Vol. I–V (Vol. quintum: *Index Aristotelicus*, edidit H. Bonitz). Editio altera quam curavit O. Gigon (Berolini: Apud W. de Gruyter et Socios, 1960-1961 [=Vol. I-IV (1831-1836[1]), Vol. V (1870[1])].

Ἀριστοφάνης

Aristophanis Comoediae, Tomi I–II, recognoverunt brevique adnotatione instruxerunt F. N. Hall, W. M. Geldart (Oxonii: 1900[1] · E Typographeo Clarendoniano, 1906[2]).

Cicero

Marcus Tullius Cicero, *Gespräche in Tusculum*, Lateinisch–deutsch mit ausführrlichen Anmerkungen neu herausgegeben von O. Gigon (München: 1951[1] · Heimeran Verlag, 1979[4]).

Διογένης Λαέρτιος

Diogenes Laertius, *Lives of Eminent Philosophers,* in Two Vols., with an English Translation by R. D. Hicks, 'The Loeb Classical Library' (Cambridge, Mass./London: Harvand University Press/W. Heinemann, 1925· μὲ πολλὲς ἀνατυπώσεις).

Ἡρόδοτος

Herodoti Historiae, Tomi I–II, recognovit brevique adnotatione critica instruxit C. Hude (Oxonii: E Typographeo Clarendoniano, 1908).

Ἡσίοδος

Hesiodi Theogonia, Opera et Dies, Scutum, editit F. Solmsen· *Fragmenta Selecta,* ediderunt R. Merkelbach et M. L. West (Oxonii: E Typographeo Clarendoniano, 1970).

Θουκυδίδης

Thucydidis Historiae, Tomi I–II, iterum recognovit brevique adnotatione critica instruxit H. S. Jones. Apparatum criticum correxit et auxit J. E. Powell (Oxonii: E. Typographeo Clarendoniano, 1900-1901 · μὲ πολλὲς ἀνατυπώσεις).

Ἰάμβλιχος

Iamblichos, *Pythagoras. Legende – Lehre – Lebensgestaltung*, Griechisch und Deutsch, herausgegeben, übersetzt und eingeleitet von M. von Albrecht (Zürich und Stuttgart: Artemis Verlag, 1963).

Ξενοφῶν

Xenophontis Opera Omnia, Tomi I–V, recognovit brevique adnotatione critica instruxit E. C. Marchant. Editio altera (Oxonii: E Typographeo Clarendoniano, 1900–1920 · μὲ πολλὲς ἀνατυπώσεις).

Πλούταρχος

Plutarchi Vitae Parallelae, recognoverunt Cl. Lindskog et K. Ziegler (Lipsiae: Typis in Aedibus B. G. Teubneri MCMXXXV, 1884–1974), τόμ. I–V.

2. Ἀποσπάσματα ἀρχαίων συγγραφέων

Diels, H., Kranz, W., *Die Fragmente der Vorsokratiker Griechisch und Deutsch* von H. Diels, hrsg. von W. Kranz, 3 Bde (Bd. III: *Wortindex* von W. Kranz, *Namen – und Stellenregister* von H. Diels ergänzt von W. Kranz) (Dublin/Zürich: Weidmann, I-II 1972[16], III 1971[13] [= unveränderter Nachdruck der 6. Auflage (1951-1952) · 1903-1906[1]]. [H. Diels–W. Kranz, *Οἱ Προσωκρατικοί. Οἱ μαρτυρίες καὶ τὰ ἀποσπάσματα*, τόμ. Α΄–Γ΄, (Τόμ. Α΄–Β΄: Ἀπόδοση στὰ Νέα Ἑλληνικὰ καὶ Ἐπιμέλεια: Β. Α. Κύρκος, Φιλολογικὴ ἐποπτεία: Γ. Α. Χριστοδούλου · τόμ. Α΄, Συνεργασία: Δ. Γ. Γεωργοβασίλης. Τόμ. Γ΄, Ἐπιμέλεια: Β. Α. Κύρκος, Μεταγραφὴ καὶ ἐπεξεργασία: Β. Α. Κύρκος καὶ Εὐτέρπη Σ. Φλόκα) (Ἀθήνα: Ἐκδ. Παπαδήμα, 2005-2010 [Α΄= 2007 [2005[1]], Β΄= 2007, Γ΄= 2010)].

Γ. Λεξικὰ

Astius, D. F., *Lexicon Platonicum sive Vocum Platonicarum Index*, Vol. I–III (Lipsiae: In Libraria Weidmanniana, 1835–1838 · unveränderter Nachdruck, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1956).

Brandwood, L., *A Word Index to Plato* (Leeds: W. S. Maney and Son, 1976).

Liddell, H. G., Scott, R., *A Greek–English Lexicon* (= *LSJ*). A New Edition Revised and Augmented throughout by H. S. Jones with the Assistance of R. McKenzie and with the Co–operation of Many Scholars (1843[1] · Oxford: At the Clarendon Press, 1940[9] · μὲ πολλὲς ἀνατυπώσεις) (Ἑλλ. μτφρ. Ξ. Μόσχου: Liddell, H. G., Scott, R., *Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, Τόμοι 1-4. Διὰ πολλῶν δὲ βυζαντινῶν ἰδίως λέξεων καὶ φράσεων πλουτισθὲν καὶ ἐκδοθὲν ἐπιστασίᾳ Μ. Κωνσταντινίδου (1906[1]) · ἀνατ. Ἀθῆναι: Ἐκδοτ. Οἶκος «Ἰ. Σιδέρης», 1966).

Liddell, H. G., Scott, R., Jones H. S., *Greek–English Lexicon: A Supplement*, ed. by E. A. Barber, with the assistance of P. Maas, M. Scheller and M. L. West (Oxford: At the Clarendon Press, 1968).
– *Συμπλήρωμα τοῦ Μεγάλου Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης* H. G. Liddell καὶ R. Scott, τόμ. 1-2, σχεδιασθὲν ὑπὸ Κ. Δ. Γεωργούλη, συνταχθὲν δὲ ὑπὸ ὁμάδος φιλολόγων ἐπιστασίᾳ: Π. Κ. Γεωργούντζου (Ἀθῆναι: Ἐκδοτ. Οἶκος «Ἰ. Σιδέρης», 1972-1977).

Δ. Δευτερεύουσα βιβλιογραφία.

Αγγελίδης, Μ., Γράβαρης, Δ., Σακκάς Δ. (επιμ.), *Κοινωνική θεωρία και πολιτική ευθύνη: Συντροφικό αντιχάρισμα στον Νίκο Πετραλιά* (Αθήνα: Gutenberg, 2008).

Andersson, T. J., *Polis and Psyche: A Motif in Plato's Republic* (Göteborg: Elanders Boktryckeri Aktiebolac, 1971).

Andrew, E., "Equality of Opportunity as the Noble Lie", *History of Political Thought*, 10 (1989), 577-595.

Annas, Julia, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, μτφρ.: Χρυσούλα Γραμμένου, επιμ.: Χ. Ζαφειρόπουλος, Π. Μπουρλάκης (Αθήνα: Καλέντης, 2006 [ἔκδ. ἀγγλ. πρωτοτύπου 1981]).

Ἀντωνακόπουλος, Ἀ. Λ., *Ἡ ἔννοια τῆς πολιτικῆς οὐτοπίας στὸν Πλάτωνα* (Ἀθήνα: Σύγχρονη Ἐποχή, 1983).

Anton, J., Preus, A. (ed.), *Essays in Ancient Greek Philosophy III Plato* (U. S. A.: State University of New York, 1989).

Αραμπατζής, Γ. (επιμ.), *Πλάτων [Οντολογία, Γνωσιοθεωρία, Ηθική Πολιτική Φιλοσοφία, Φιλοσοφία της Γλώσσας, Αισθητική] Αφιέρωμα στον Δημήτρη Ζ. Ανδριόπουλο*, Μεταφράσεις: Γ. Αραμπατζής, Ν. Σ. Μελισσίδης, Κ. Περιστεράκη, τόμ. Α–Β, Αθήνα: Παπαδήμας, 2002).

Arendt, Hannah, *Ὑπόσχεση πολιτικής*, επιμ. και εισ.: Τ. Κόν, μτφρ.: Κατερίνα Χαλμούκου (Αθήνα: Κέδρος, 2009 [ἔκδ. ἀγγλ. πρωτοτύπου 2005]).

Bambrough, R. (ed.), *Plato, Popper and Politics. Some Contributions to a Modern Controversy* (Cambridge: W. Heffer–Sons Limited, 1967).

Bambrough, J. R., "Plato's Modern Friends and Enemies", *Philosophy*, 37 (1962), 97-113 (Ἀνατύπωση στὸ R. Bambrough [ed.], *Plato, Popper and Politics. Some Contributions to a Modern Controversy* [Cambridge: W. Heffer–Sons Limited, 1967], 3-19).

Barker, E., *Ο πολιτικός στοχασμός στην αρχαία Ελλάδα. Ο Πλάτων και οι καταβολές του*, μτφρ.: Κ. Κολιόπουλος, επιμ.: Ζωή Κωτούλα, Η.

Παπαγιαννόπουλος, επιστ. επιμ.: Η. Παπαγιαννόπουλος (Αθήνα: Ποιότητα–Taylor and Francis Group, 2007 [ἔκδ. ἀγγλ. πρωτοτύπου 1918]).

Βασίλαρος, Γ. Ν., «Πολιτική μυθολογία. Από τον Ησίοδο έως τον *Πολιτικό* του Πλάτωνος», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός* (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990), 37-47.

Benardete, S., "Eidos and Diaeresis in Plato's *Statesman*", *Philologus*, 107 (1963), 193-226.

Βενετή, Μαρία, Γ., *Πλάτωνος Πολιτεία. Ένα πολίτευμα της ψυχής (Ερμηνευτική προσέγγιση)* (Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 2009).

Βενετή, Μαρία, «Η ύφανση προσώπων και αρετών στον *Πολιτικό* του Πλάτωνα», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός* (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990), 48-56.

Βλαστός, Γ., *Σωκράτης: Εἰρωνευτής καὶ ἠθικός φιλόσοφος*, μτφρ.: Π. Καλλιγᾶς, πρόλ.: Ἀ. Νεχαμᾶς (Ἀθήνα: Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας», 1993 [ἔκδ. ἀγγλ. πρωτοτύπου 1991]).

Bleustone, Natalie H., *Women and the Ideal Society. Plato's Republic and Modern Myths of Gender* (Oxford/Hamburg/New York: Berg, 1987).

Bluck, R. S., "Plato's Biography: The *Seventh Letter*", *The Philosophical Review*, 58 (1949), 503-509.

Boas, G. "Fact and Legend in the Biography of Plato", *The Philosophical Review*, 57 (1948), 439-457.

Bobonich, C., "The Virtues of Ordinary People in Plato's *Statesman*", στό: C. J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman. Proceedings of the III Symposium Platonicum* (Sankt Augustin: Academia Verlag, 1995), 313-329.

Bormann, K., *Πλάτων*, μτφρ.: Ι.Γ. Καλογεράκος (Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου–Α. Καρδαμίτσα, 2006 [έκδ. γερμ. πρωτοτύπου 2003]).

Βουδούρης, Κ. Ἰ., «Εἰσαγωγή: Ὁ *Πολιτικός* καί ἡ θέση του στήν Πλατωνική Φιλοσοφία», στό: Κ.Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός* (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990), 15-19.

Βουδούρης, Κ.Ἰ. (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός* (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990).

Βουδούρης, Κ.Ἰ. (ἐκδ.), *Πλατωνική Πολιτική Φιλοσοφία*, Πρακτικά 8ου Διεθνοῦς Συνεδρίου Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, Ἀθήνα–Πυθαγόρειον Σάμου, Ἰούλιος 1996 (Ἀθήνα: Διεθνὲς Κέντρο Φιλοσοφίας καὶ Πολιτισμοῦ, 1997).

Βουδούρης, Κ. Ἰ., «Στασιμότητα καί πολιτική μεταβολή», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός* (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990), 20-36.

Βουδούρης, Κ. Ἰ., *Ψυχὴ καὶ πολιτεία. Ἔρευνα ἐπὶ τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος*, Διδακτ. διατρ. Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαριπόλου, 7' (Ἐν Ἀθήναις: Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, Φιλοσοφικὴ Σχολή, 1970).

Brandwood, L., *The Chronology of Plato's Dialogues* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990).

Brandwood, L., "Stylometry and Chronology", στό: R. Kraut (ed.), *The Cambridge Companion to Plato* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 90-120.

Brisson, L., *Plato the Myth Maker*, Translated, Edited, and with an Introduction by G. Naddaf (Chicago and London: The University of Chicago Press, 1998).

Cavini, W., "Naming and Argument: Diaeretic Logic in Plato's *Statesman*", στό: C. J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman. Proceedings of the III Symposium Platonicum* (Sankt Augustin: Academia Verlag, 1995), 123-138.

Charbit, Y., Virmani, A., "The Platonic City: History and Utopia", *Population*, 57 (2002), 207-235.

Cherniss, H., "The Relation of the *Timaeus* to Plato's later dialogues", *American Journal of Philology*, 78 (1957), 225-266.

Chiara–Quenzer, Deborah de, "The Purpose of the Philosophical Method in Plato's *Statesman*", *Apeiron*, 31 (1998), 91-126.

Clark, S. R. L., "Herbs of Free Bipdes", στό: C. J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman. Proceedings of the III Symposium Platonicum* (Sankt Augustin: Academia Verlag, 1995), 240-245.

Coleman, Janet, *Ιστορία της Πολιτικής Σκέψης. Από την αρχαία Ελλάδα μέχρι τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους*, μτφρ.: Γ. Ε. Χρηστίδης, επιμ.: Π. Σ. Βαλλιάνος (Αθήνα: Κριτική, 2005 [ἔκδ. ἀγγλ. πρωτοτύπου 2000]).

Cornford, F, M, "Phychology and Social Structure in the *Republic* of Plato", *The Classical Quarterly,* 6 (1912), 246-265.

Crossman, R. H. S., "Plato and the Perfect State", στό: T. L. Thorson (ed.), *Plato: Totalitarian or Democrat?* (Englewood Cliffs, N. J.: Prentice–Hall, 1963), 15-40.

Davenport, D. R., "Unravelling an Outline of the *Statesman*", *Polis*, 28 (2011), 74-89.

Davis, M., "The *Statesman* as a Political Dialogue", *American Journal of Philology*, 88 (1967), 319-331.

Demos, R., "A Fallacy in Plato's *Republic*?", *The Philosophical Review*, 73 (1964), 395-398.

Δενδρινός, N., «Η *Συνύφανσις* και οι πολιτειακές της υποδηλώσεις στον *Πολιτικό*», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός* (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990), 77-93.

Derrida, J., *Πλάτωνος φαρμακεία*, Εἰσαγωγή, μετάφραση, σημειώσεις: Χ. Γ. Λάζος (Ἀθήνα: Ἐκδ. Ἄγρα, 1990).

Δεσποτόπουλος, Κ. Ἰ., «Σχόλια στὴν πολιτειολογία τοῦ Πλάτωνος», *Φιλοσοφία*, 2 (1972), 222-234.

Δεσποτόπουλος, Κ. Ἰ., «Ἡ πολιτικὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνα. Ἐπαληθεύσεις της καὶ δικαιώσεις της ἀπὸ τὴν ἱστορία», *Νέα Ἑστία*, 107 (1980), 389-396 καὶ 461-467.

Δημητρίου, Σ., «Ἔλεγχος, δικαιολόγηση και τρία πρωτοφιλοσοφικά προβλήματα», στό: Μ. Αγγελίδης, Δ. Γράβαρης, Δ. Σακκάς (επιμ.), *Κοινωνική θεωρία και πολιτική ευθύνη: Συντροφικό αντιχάρισμα στον Νίκο Πετραλιά* (Αθήνα: Gutenberg, 2008), 281-312.

Δῆμος, Ρ., «Ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ κατὰ Πλάτωνα», *Ἀρχεῖον φιλοσοφίας καὶ θεωρίας τῶν ἐπιστημῶν*, 7 (1936), 290-345.

Dombrowski, D., "Plato's 'Noble' Lie", *History of Political Thought*, 18 (1997), 566-578.

Dorter, K., *Form and Good in Plato's Eleatic Dialogues. The Parmenides, Theaetytus, Sophist, and Statesman* (Berkeley. Los Angeles. London: University of California Press, 1994).

Duncan, C. M., Steinberger, P. J., "Plato's Paradox? Guardians and Philosophers–Kings", *The American Political Science Review*, 84 (1990), 1317–1322.

Dusanić, S., "Plato's Academy and Timotheus' Policy, 365-359 B.C.", *Chiron*, 10 (1980), 111-144.

Dusanić, S., "The True Statesman of the *Statesman* and the Young Tyrant of the *Laws*", στό: C. J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman. Proceedings of the III Symposium Platonicum* (Sankt Augustin: Academia Verlag, 1995), 337-346.

Everson, S., "The Incoherence of Thrasymachus", *Oxford Studies in Ancient Philosophy*, 16 (1998), 99-131.

Evrigenis, I. D., "The Psychology of Politicis: The City–Soul Analogy in Plato's *Republic*", *History of Political Thought*, 23 (2002), 590-610.

Gill, C., "Plato and Politics: The *Critias* and the *Politicus*", *Phronesis*, 24 (1979), 148-167.

Gill, C., "Rethinking Constitutionalism in *Statesman* 291-303", στό: C. J. Rowe, (ed.) *Reading the Statesman. Proceedings of the III Symposium Platonicum* (Sankt Augustin: Academia Verlag, 1995), 292-305.

Griswold, C. L. Jr., "Politikē Epistēmē in Plato's *Statesman*", στό: J. Anton and A. Preus (eds.), *Essays in Ancient Greek Philosophy III Plato* (U. S. A.: State University of New York, 1989), 141-167.

Hahm, D. E., "Plato's Noble Lie and Political Brotherhood", *Classical et Mediaevalia*, 30 (1969), 211-227.

Hall, R. W., "The Just and Happy Man of the *Republic*: Fact or Fallacy?", *Journal of the History of Philosophy*, 9 (1971), 147-158.

Hammond, L. M., "Plato on Scientific Measurement and the Social Sciences", *The Philosophical Review*, 44 (1935), 435-447.

Hansen, M. H., "The Historic Model of Plato's Statesman in *Politikos*", *Polis*, 28 (2011), 126-131.

Henderson, T. Y., "In Defence of Thrasymachus", *American Philosophical Quarterly*, 7 (1970), 218-228.

Hoerber, R. G., "Thrasylus' Platonic Canon and the Double Titles", *Phronesis*, 2 (1957), 10-20.

Hourani, G. F., "Thrasymachus' Definition of Justice in Plato's *Republic*", *Phronesis*, 7 (1962), 110-120.

Huffman, C. A., *Archytas of Tarentum. Pythagorean, Philosopher and Mathematician King* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005).

Θεοδωρακόπουλος, Ἰ. Ν., *Εἰσαγωγὴ στὸν Πλάτωνα* (Ἀθήνα: Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας», 2000 [1941[1]]).

Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τόμ. Γ1 καὶ Γ2 (Ἀθῆναι: Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, 2000 [1971[1]]), σ. 447-461 (Μ. Σακελλαρίου) καὶ σ. 38-61 (Μ. Σακελλαρίου), ἀντίστοιχα.

Jaeger, W., *Παιδεία. Ἡ μόρφωσις τοῦ Ἕλληνος ἀνθρώπου*, μτφρ.: Γ. Π. Βέρροιος, τόμ. Α΄–Γ΄, (Ἀθῆναι: Παιδεία, 1968-1974).

Kahn, C. H., *Ο Πυθαγόρας και οι Πυθαγόρειοι*, μτφρ.: Μαριάννα Σταυροπούλου, επιμ.: Γ. Κουσουνέλου (Αθήνα: Εκδ. Ενάλιος, 2005 [ἔκδ. ἀγγλ. πρωτοτύπου 2001]).

Kahn, C. H., "The Myth of the *Statesman*", στό: Cataline Partenie (ed.), *Plato's Myths* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 148-165.

Kahn, C. H., "The Place of the *Statesman* in Plato's Later Work", στό: C. J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman. Proceedings of the III Symposium Platonicum* (Sankt Augustin: Academia Verlag, 1995), 49-60.

Κακλαμάνου, Ελένη, «Περιπτώσεις απάτης στην Πλατωνική *Πολιτεία*», *Υπόμνημα*, 2 (2004), 61-86.

Κανελλόπουλος, Π., «Πλάτων καὶ Δίων», *Φιλοσοφία*, 7 (1977), 111-161.

Karabatzaki–Perdiki, Helen, *Individual and Society in Plato and Durkheim: A Comparative and Critical Analysis*, unpubl. Ph.D. Diss. (University of East Anglia, 1988).

Καστοριάδης, Κ., *Ὁ Πολιτικός τοῦ Πλάτωνα. Ἑπτά σεμινάρια στήν EHESS*, μτφρ.: Ζωή Καστοριάδη, πρόλ.: Π. Βιντάλ–Νακέ (Ἀθήνα: ΠΟΛΙΣ, 2001 [ἔκδ. γαλλ. πρωτοτύπου 1999]).

Kato, M., *Techne und Philosophie bei Platon* (Frankfurt am Main · Bern · New York: Peter Lang, 1986).

Kato, S., "The Role of *Paradeigma* in the *Statesman*", στό: C. J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman. Proceedings of the III Symposium Platonicum* (Sankt Augustin: Academia Verlag, 1995), 162-172.

Kerferd, G. B., "The Doctrine of Thrasymachus in Plato's *Republic*", *Durham University Journal*, 9 (1947-48), 19-27.

Kirwan, C. A., "Glaucon's Challenge", *Phronesis*, 10 (1965), 162-173.

Klosko, G., "Politics and Method in Plato's Political Theory", *Polis*, 23 (2006), 328-349.

Klosko, G., *The Development of Plato's Political Theory* (New York and London: Methuen, 1986).

Koyré, A., *Φιλοσοφία και πολιτεία: Εισαγωγή στην ανάγνωση του Πλάτωνα*, μτφρ.: Λένα Κασίμη (Αθήνα: Εκδ. Αλεξάνδρεια, 1990).

Κούτρας, Δ., «Η *Μετρητική Τέχνη* καί ἡ Πολιτική Φρόνηση», στό: Κ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός* (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990), 94-106.

Κουτσογιαννόπουλος, Δ. Ἰ., «Η ἔννοια τῆς τρυφῆς παρὰ Πλάτωνι», *Πλάτων*, 17 (1965), 3-10.

Kraut, R. (ed.), *The Cambridge Companion to Plato* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992).

Laing, B.M., "The Problem of Justice in Plato's *Republic*", *Philosophy*, 8 (1933), 412-421.

Λαμπρέλλης Δ. Ν., *Φιλοσοφία και κοινωνικά συγκεκριμένο στον Πολιτικό του Πλάτωνα. Η περίπτωση της ανομοιότητας ή διαφοράς* (Αθήνα: Δωδώνη, 2007).

Λαμπρέλλης, Δ., «Η έννοια της διαφοράς και η πολιτική τέχνη στον *Πολιτικό* του Πλάτωνα», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός* (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990), 107-151.

Lane, Melissa, "A New Angle on Utopia: The Political Theory of the *Statesman*", στό: C. J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman. Proceedings of the III Symposium Platonicum* (Sankt Augustin: Academia Verlag, 1995), 276-291.

Lane, Melissa S., *Method and Politics in Plato's 'Statesman'* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998).

Levinson, R. B., *In Defense of Plato* (Harvard: Harvard University Press, 1953).

Levy, G. R., *Plato in Sicily* (London: Faber and Faber, 1956).

Leys, W. A. R., "Was Plato Non-Political?", *Ethics*, 75 (1965), 272-276.

Λεωνιδοπούλου, Χριστίνα, «Η πολιτική τέχνη και οι τέχνες», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός* (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990), 163-171.

Λιάκρη, Αλεξάνδρα, «Ο Πολιτικός και οι Αντιποιούμενοι την πολιτική τέχνη», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός* (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990), 152-162.

Lloyd, E. R., "Plato and Archytas in the Seventh Letter", *Phronesis*, 35 (1990), 159-174.

Μαλεβίτσης, Χρ., «Ὁ πολιτικὸς καὶ ὁ μύθος στὸν Πλάτωνα», *Εὐθύνη*, 224 (1990), 353-357.

Μανιάτης, Γ. Ν., *Φιλοσοφία και πολιτεία στον Πλάτωνα: Ο φιλόσοφος–βασιλεύς και η άριστη πολιτεία*, (Αθήνα: Έννοια, 2005).

Μανωλοπούλου, Χρυσή, «Ηθική καί πολιτική», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός* (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990), 172-178.

Μαραγγιανοῦ–Δερμούση, Εὐαγγελία, «Ὁ σωστὸς πολιτικὸς εἶναι ἢ ὄχι κατὰ τὸν Πλάτωνα ὑπεράνω τῶν νόμων;», *Φιλοσοφία*, 23-24 (1993-1994), 145-154.

Márquez, X., "Measure and the Arts in Plato's *Statesman*", *Plato: The Internet Journal of the International Plato Society*, 6 (2006), 1-12.

Márquez, X., "Theory and Practice in Plato's *Statesman*", *Ancient Philosophy*, 27 (2007), 31-53.

McCabe, Mary Margaret, "Chaos and Control: Reading Plato's *Politicus*", *Phronesis*, 42 (1997), 94-117.

Μίλερ, Μ., *Ο Φιλόσοφος στον Πολιτικό του Πλάτωνα, μαζί με το «Διαλεκτική εκπαίδευση και Άγραφα δόγματα στον Πολιτικό του Πλατωνα»*, μτφρ.: Δ. Καπράλος (Αθήνα: Ενάλιος, 2009).

Miller, M., "The God–Given Way", *Proccedings of the Boston Area Colloquium in Ancient Philosophy*, 6 (1990), 323-359.

Mishima, T., "Courage and Moderation in the *Statesman*", στό: C. J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman. Proceedings of the III Symposium Platonicum* (Sankt Augustin: Academia Verlag, 1995), 306-312.

Μιχαηλίδης, Κ., «Ὁ πολιτικός καί οἱ συναίτιοι τοῦ πολιτικοῦ καί ἡ πολιτική ὡς ὑφαντική τέχνη», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική*

καί ὁ Πολιτικός (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990), 179-185.

Μιχαηλίδης, Κ.Π., «Τὸ Μέτρο ὡς ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ ἀρχὴ στὸν Πλάτωνα», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Πλατωνική Πολιτική Φιλοσοφία*, Πρακτικά 8ου Διεθνοῦς Συνεδρίου Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, Ἀθήνα–Πυθαγόρειον Σάμου, Ἰούλιος 1996 (Ἀθήνα: Διεθνές Κέντρο Φιλοσοφίας καί Πολιτισμοῦ, 1997), 73-86.

Μιχαηλίδης–Νουάρος, Γ., «Νέα ἀξιολόγηση τοῦ διαλόγου τοῦ Θρασύμαχου μὲ τὸν Σωκράτη», *Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, 53 (1978), 117-137.

Mohr, R. D., "Plato, *Statesman* 284c-d: An "Argument from the Sciences"", *Phronesis*, 22 (1977), 232-234.

Mohr, R. D., "The Formation of the Cosmos in the *Statesman* Myth", *Phoenix*, 32 (1978), 250-252.

Moore, K. R., "Platonic Myths and Straussian Lies: The Logic of Persuasion", *Polis*, 26 (2009), 89-115.

Morrison, J. S., "The Origins of Plato's Philosopher–Statesman", *Classical Quarterly*, 8 (1958), 198-218.

Μούγιου, Θεώνη, «Πολιτική και ρητορική», στό: Κ.Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός* (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990), 186-196.

Μουτσόπουλος, Ε., *Ἡ μουσικὴ στὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνος*, μτφρ.: Ν. Ταγκούλης, ἐπιμ.: Ν. Μπέζαντάκος (Ἀθῆναι: Σύλλογος πρὸς διάδοσιν Ὠφελίμων Βιβλίων, 2010).

Moutsopoulos, E., *Thought, Culture, Action: Studies in the Theory of Values and it's Greek Sources* (Athens: Academy of Athens, Center of Research on Greek Philosophy, 2006).

Μπαγιόνας, Α., *Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἠθικῆς ἀπό τούς Προσωκρατικούς ὡς τήν ἀρχαία Ἀκαδημία* (Θεσσαλονίκη: Α. Π. Θ., 1978).

Μπάλλα, Χλόη, «Γιατί ο Πλάτων δέχεται τις γυναίκες στην τάξη των φυλάκων;», *Ὑπόμνημα*, 2 (2004), 105-115.

Μπουγάς, Τ., «Πολιτική: Μύθος, λόγος, ιδεολογία», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός* (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990), 193-210.

Νικολαΐδου–Κυριανίδου, Εὐγενία, «Η πολιτική ως τέχνη: Πράξη και κατασκευή», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός* (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990), 211-232.

Νούτσος, Π., *Για την Ιστορία των Ιδεών* (Αθήνα: Ταξιδευτής, 2011).

Νοῦτσος, Π., *Ὁδηγός ἐρευνητικῆς μεθοδολογίας* (Ἀθήνα: Ἑλληνικά Γράμματα, 1998).

Okin, Susan Moller, "Philosopher Queens and Private Wives: Plato on Women and the Family", *Philosophy and Public Affairs*, 6 (1977), 345-369.

Ὀρφανουδάκης, Κ., «Κοινωνεῖν, συμπλέκειν καί ὑφαίνειν στό *Σοφιστή* καί τόν *Πολιτικό*», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός* (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990), 233-240.

Παπασταῦρος, Ἰ. Σ., *Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος* (Ἐν Ἀθήναις: Ἐκδ. Ἰ. Χιωτέλη, 1969).

Pappas, N., *Πολιτεία του Πλάτωνα. Ένας οδηγός ανάγνωσης*, μτφρ.: Δ. Παπαγιαννάκος, επιστ. επιμ.: Ιωάννα Πατσιώτη (Αθήνα: Οκτώ, 2006 [ἔκδ. ἀγγλ. πρωτοτύπου 1995]).

Partenie, Cataline (ed.), *Plato's Myths* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009).

Πελεγρίνης, Θ., «Ἠθικὴ καὶ πολιτική», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός* (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990), 241-249.

Philip, J. A., "The Platonic Corpus", *Phoenix*, 24 (1970), 296-308.

Plochman, G. K., "Socrates, The Stranger from Elea, and Some Others", *Classical Philology*, 49 (1954), 223-231.

Πόππερ, Κ., *Ἡ ἀνοιχτή κοινωνία καί οἱ ἐχθροί της*, Τόμ. Ι. *Ἡ γοητεία τοῦ Πλάτωνα*, εἰσ.–μτφρ.: Εἰρήνης Παπαδάκη (Ἀθήνα: Παπαζήσης, 2003 [ἔκδ. ἀγγλ. πρωτοτύπου 1945]).

Ραμαντάνης, Ν., «Μορφή και περιεχόμενο του 1ου βιβλίου της *Πολιτείας*», *Υπόμνημα*, 2 (2004), 45-60.

Reeve, C. D. C., *Philosopher–Kings. The Argument of Plato's Republic* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1988).

Robinson, R., "Dr. Popper's Defence of Democracy", *The Philosophical Review*, 60 (1951), 487-507.

Roochnick, D., "Residual Ambiguity in Plato's *Statesman*", *Plato: The Internet Journal of the International Plato Society*, 5 (2005), 1-13.

Rosen, S., "Plato's Myth of the Reversed Cosmos", *The Review of Metaphysics*, 33 (1979), 59-85.

Rosen, S., *Plato's Statesman: The Web of Politics* (New Haven and London: Yale University Press, 1995).

Rosen, R. M. and Farrell, J. (eds.), *Nomodeiktes. Greek Studies in Honor of Martin Ostwald* (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1993).

Rowe, C. J. (ed.), *Reading the Statesman. Proceedings of the III Symposium Platonicum* (Sankt Augustin: Academia Verlag, 1995).

Rowe, C.–Schofield, M. (eds.), *The Cambridge History of Greek and Roman Political Thought* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010 [2000[1]]).

Rowe, C., "The *Politicus* and Other Dialogues", στό: C. Rowe–M. Schofield (eds.), *The Cambridge History of Greek and Roman Political Thought* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010 [2000[1]]), 233-257.

Rowe, C., "The Treatment of Non-Ideal Constitutions in the *Politicus*: Further Considerations", *Plato: The Internet Journal of the International Plato Society*, 5 (2005), 1-13.

Sachs, D., "A Fallacy in Plato's *Republic*", *The Philosophical Review*, 72 (1963), 141-158.

Salkever, S. G., "Plato on Practices: The *Technai* and the Socratic Question in *Republic*", *Proccedings of the Boston Area Colloquium in Ancient Philosophy*, 8 (1992), 243-267.

Santas, G. (ed.), *The Blackwell Guide to Plato's Republic*, (Oxford: Blackwell Publishing, 2006).

Santas, G., "The Form of the Good in Plato's *Republic*", *Philosophical Inquiry*, 2 (1980), 374-403 (ἑλλ. μτφρ.: Γ. Αραμπατζής: G. Santas, «Η ιδεά του αγαθού στην *Πολιτεία* του Πλάτωνος», στό: Γ. Αραμπατζής (επιμ.), *Πλάτων [Οντολογία, Γνωσιοθεωρία, Ηθική Πολιτική Φιλοσοφία, Φιλοσοφία της Γλώσσας, Αισθητική] Αφιέρωμα στον Δημήτρη Ζ. Ανδριόπουλο*, Μεταφράσεις: Γ. Αραμπατζής, Ν. Σ. Μελισσίδης, Κ. Περιστεράκη, τόμ. Α–Β, Αθήνα: Παπαδήμας, 2002, τόμ. Β, 801-848).

Saunders, T. J., "Plato's Later Political Thought", στό: R. Kraut (ed.), *The Cambridge Companion to Plato* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 464-521.

Saxonhouse, Arlene W., "Comedy in Callipolis: Animal Imagery in the *Republic*", *The American Political Science Review*, 72 (1978), 888-901.

Sayre, K., "Excess and Deficiency at *Statesman* 283C-285C", *Plato: The Internet Journal of the International Plato Society*, 5 (2005), 1-25.

Seaford, R., *Ἀνταπόδοση καὶ τελετουργία. Ὁ Ὅμηρος καὶ ἡ τραγωδία στὴν ἀναπτυσσόμενη πόλη-κράτος*, μτφρ.: Β. Λιάπης (Ἀθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ., 2003 [1994[1]]).

Shields, C., "Plato's Challenge: the Case of Justice in *Republic* II", στό: G. Santas (ed.), *The Blackwell Guide to Plato's Republic* (Oxford: Blackwell Publishing, 2006), 63-83.

Schiller, J. P., "Just Men and Just Acts in Plato's *Republic*", *Journal of the History of Philosophy*, 6 (1968), 1-14.

Scodel, H. R., *Diaeresis and Myth in Plato's Statesman* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1987).

Sinclair, T.A., *Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς πολιτικῆς σκέψεως*, μτφρ.–πρόλ. Γ. Κ. Βλάχος (Ἀθῆναι: Παπαζήσης, 1969).

Σινανίδης–Ανεμογιάννης, Σ., «Η γνωσιολογία και οντολογία τοῦ *Σοφιστή* ως προϋπόθεση της υφαντικής τέχνης στον *Πολιτικό*», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός* (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990), 260-265.

Σιταράς, Β., «Νομιμότητα καί πολιτική», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός* (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990), 266-275.

Smith, N. D., "Plato and Aristotle on the Nature of Women", *Journal of the History of Philosophy*, 21 (1983), 467-478.

Smith, N., "The Logic of Plato's Feminism", *Journal of Social Philosophy*, 11 (1980), 5-11.

Σολωμού–Παπανικολάου, Βασιλική Π., *Ανθρώπινος Βίος και Ηδονή κατά τον Πλατωνα*, αδημοσ. Διδακτ. Διατρ. (Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2003).

Soffer, W., "Socrates' Proposals Concerning Women: Feminism or Fantasy?", *History of Political Thought*, 16 (1995), 157-173.

Sparshott, F. E., "Plato as Anti–Political Thinker", *Ethics*, 77 (1967), 214-219.

Steinberger, P. J., "Ruling: Guardians and Philosopher-Kings", *The American Political Science Review*, 83 (1989), 1207-1225.

Stern, P., "The Rule of Wisdom and the Rule of Law in Plato's *Statesman*", *The American Political Science Review*, 91 (1997), 264-276.

Stocks, J. L., "Plato and the Tripartite Soul", *Mind*, 24 (1915), 207-221.

Strauss, L. and Cropsey, J. (eds.), *History of Political Philosophy* (Chicago and London: The University of Chicago Press, 1987 [1963[1]]).

Strauss, L., "Plato", στό: L. Strauss and J. Cropsey (eds.), *History of Political Philosophy* (Chicago and London: The University of Chicago Press, 1987 [1963[1]]), 33-89.

Taylor, A. E., *Πλάτων. Ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ ἔργο του*, μτφρ.: Ἰ. Ἀρζόγλου (Ἀθήνα: M. I. E. T., 2009 [ἔκδ. ἀγγλ. πρωτοτύπου 1926]).

Taylor, Q. P., "Political Science or Political Sophistry? A Critique of Plato's *Statesman*", *Polis*, 17 (2000), 91-109.

Thesleff, H., *Studies in Platonic Chronology* (Helsinki: Societas Scientiarum Fennica, 1982).

Thorson, T. L. (ed.), *Plato: Totalitarian or Democrat?* (Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall, 1963).

Tomasi, J., "Plato's *Statesman* Story: The Birth of the Fiction Reconceived", *Philosophy and Literature*, 14 (1990), 348-358.

Τσέντος, Ἰ., «Ὁ νόμος καὶ ὁ πολιτικός», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Ἡ Πολιτική καί ὁ Πολιτικός* (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990), 285-296.

Unger, E., "Contemporary Anti–Platonism", *The Cambridge Journal,* 2 (1949), 643-659 (Ἀνατύπωση στὸ R. Bambrough [ed.], *Plato, Popper and Politics. Some Contributions to a Modern Controversy* [Cambridge: W. Heffer–Sons Limited, 1967], 91-108).

Vernant, J. P. – Detienne, M., *Μῆτις. Ἡ πολύτροπη νόηση στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα*, μτφρ.: Ἰωάννα Παπαδοπούλου (Ἀθήνα: Ἰ. Ζαχαρόπουλος, 1993 [ἔκδ. γαλλ. πρωτοτύπου 1974]).

Vidal–Naquet, P., *Ὁ Μαῦρος Κυνηγός*, μτφρ.: Γ. Ἀνδρεάδης – Πέπη Ρηγοπούλου (Ἀθήνα: Λιβάνης, 1983 [ἔκδ. γαλλ. πρωτοτύπου 1981]).

Vidal–Naquet, P., "Plato's Myth of the *Statesman*, the Ambiguites of The Golden Age and of History", *Journal of Hellenic Studies*, 98 (1978), 132-141.

Vlastos, G., «Δικαιοσύνη καὶ εὐτυχία στὴν *Πολιτεία*», στό: G. Vlastos, *Πλατωνικὲς Μελέτες*, μτφρ.: Ἰ. Ἀρζόγλου (Ἀθήνα: M. I. E. T., 1994 [ἔκδ. ἀγγλ. πρωτοτύπου 1973], 169-210.

Vlastos, G., *Πλατωνικὲς μελέτες*, μτφρ.: Ἰ. Ἀρζόγλου (Ἀθήνα: M. I. E. T., 1994 [ἔκδ. ἀγγλ. πρωτοτύπου 1973]).

Waugh, Joanne, «Οι γυναίκες, οι πολίτες και η δημοκρατία: Η πρόκληση της *Πολιτείας*», στό: Κ. Ἰ. Βουδούρης (ἐκδ.), *Πλατωνική Πολιτική Φιλοσοφία*, Πρακτικά 8ου Διεθνοῦς Συνεδρίου Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, Ἀθήνα–Πυθαγόρειον Σάμου, Ἰούλιος 1996 (Ἀθήνα: Διεθνές Κέντρο Φιλοσοφίας καί Πολιτισμοῦ, 1997), 198-216.

Weingartner, R. H., "Vulgar Justice and Platonic Justice", *Philosophy and Phenomenological Research*, 25 (1964), 148-252.

Weiss, R., "Statesman as Ἐπιστήμων: Caretaker, Physician, and Weaver", στό: C. J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman. Proceedings of the III Symposium Platonicum* (Sankt Augustin: Academia Verlag, 1995), 213-222.

Wender, Dorothea, "Plato: Misogynist, Paedophile, and Feminist", *Arethusa*, 6 (1973), 75-90.

White, D. A., *Myth, Metaphysics and Dialectic in Plato's Statesman* (Burlington: Ashgate, 2007).

White, N., "The Classification of Goods in Plato's *Republic*", *Journal of the History of Philosophy*, 22 (1984), 393-421.

White, N. P., *A Companion to Plato's Republic* (Indianapolis: Hackett, 1979).

Wilamovitz-Moellendorf, U. Von, *Πλάτων. Η ζωή και το έργο του. Νεότητα – Ώριμα χρόνια – Γήρας* (Αθήνα: Κάκτος, 2005 [ἔκδ. γερμ. πρωτοτύπου 1920]).

Wild, J., "Plato as an Enemy of Democracy: A Rejoinder", στό: T. L. Thorson (ed.), *Plato: Totalitarian or Democrat?* (Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall, 1963), 105-126.

Wild, J., *Plato's Modern Enemies and the Theory of Natural Law* (Chicago: The University of Chicago Press, 1953).

Yumoto, Yasumasa, «Τα χαρακτηριστικά της τέχνης κατά τον Πλάτωνα και ιδιαίτερα στον *Πολιτικό*», στό: Κ. Ί. Βουδούρης (ἐκδ.), *Η*

Πολιτική καί ὁ Πολιτικός (Ἀθήνα: Διεθνής Ἑταιρεία Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1990), 297-310.

Φραγκομίχαλος, Κ., «Ἀδικεῖ τὸν Θρασύμαχον ὁ Πλάτων;», *Πλάτων*, 41 (1989), 58-64.

Ferber, R., *Platos Idee des Guten* (Sankt Augustin: Verlag H. Richarz, 1984).

Ferguson, J., "The Ethics of the *γενναῖον ψεῦδος*", *Liverpool Classical Monthly*, 6 (1981), 259-267.

Ferrari, G. R. F., "Myth and Conservatism in Plato's *Statesman*", στό: C. J. Rowe (ed.), *Reading the Statesman. Proceedings of the III Symposium Platonicum* (Sankt Augustin: Academia Verlag, 1995), 389-397.

Field, G. C., "On Misunderstanding Plato", *Philosophy*, 19 (1944), 49-62 (Ἀνατύπωση στὸ R. Bambrough [ed.], *Plato, Popper and Politics. Some Contributions to a Modern Controversy* [Cambridge: W. Heffer–Sons Limited, 1967], 71-84).

Fuks, A., "The Conditions of 'Riches' (πλοῦτος) and of 'Poverty' (πενία) in Plato's *Republic*", *Rivista storica dell' Antichità*, 6-7 (1976-77), 63-73.

Ψυχοπαίδης, Κ., *Ο φιλόσοφος, ο πολιτικός και ο τύραννος. Για την πολιτική σκέψη του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη*, (Αθήνα: Πόλις, 2006 [1999[1]]).

MARIA I. SOZOPOULOU

THE CONCEPTS OF POLITICS AND POLITICIAN IN PLATO'S *REPUBLIC* AND *POLITICUS*
(Summary)

The present M.A. Dissertation consists of Preface, Introduction, General Conclusions, Bibliography, Summary in English and a Curriculum Vitae.

The first Chapter entitled "Plato's Political Radicalism in the *Republic*" includes "Introductory Remarks" and two subchapters. The first subchapter bears the title "The Predominance of Justice as a Fundamental Aim of the Political Science" and the second the title "The Politician as a Philosopher and the *Guardian Art*".

In the beginning of this chapter is attempted an analysis of the concept of justice in the way Plato conceives it, in order to make comprehensible the reasons why justice constitutes the foundation for the realization of the right constitution and why the basic aim of the politician and of the political science is, according to Plato, the predominance of justice into the *city* as well as into the soul. There is also a short reference to the common views, as far as justice is concerned, which were prevailing in Plato's era and to which Plato was opposed because, as he believed, it would be impossible to construct on their basis the ideal state that he had visualized. Additionally, there is an effort to present the traits and virtues of the philosopher-king, who, in Plato's conception, embodies the ideal figure of the politician and represents the upmost standard of perfection of the human nature. Special emphasis is laid also on veracity, as an element of the philosopher-king's character, and on his capability of using lies "for the benefit of the city" as well as on the

questions that arise from the coexistence of truth and lie in his ethos and on the inconsistency that this coexistence implies. Moreover, this chapter refers to the significance of the knowledge of the idea of the good in practice, since it renders the philosopher able to take the reins of government and to exercise the real political science, which is also called *guardian* art, and is identical with the science of "good judgment". In addition, this chapter presents the philosopher-king's priorities and aims, his selflessness, his struggles against privatization and most notably his firm concern so as not to be infringed the principle "that all should 'do their own' and stick to what is appropriate for them". Finally, I examine the philosopher-king's role as the supreme minister of education and as the *painter of cities*, in order to show why he is presented by Plato as the *savior* and the *trustee* of the *city*.

The second Chapter, which bears the title "Plato's Realistic Political Thought in the *Politicus*", consists also of Introductory Remarks and two subchapters. The first one is entitled "The Paradigm of the Weaving Art and the Politics" and the second one "The Politician as a Royal Weaver".

In this chapter I argue that the experiences Plato gained from his second and third trip to Sicily as well as from his current political reality were of paramount importance for the development and the more realistic spirit of his political philosophy in the *Politicus*. Initially, there is a reference to the philosophical method that is implemented in this dialogue, which is the method of dichotomous division and its practical significance is also stressed. Furthermore, the first definition of the political art and of the politician is examined. However, this definition is deemed as insufficient by the Eleatic Stranger, the most central person of this dialogue, and with the help of the myth of Kronos' kingship and of the reversal of the

world the inaccuracies of the definition come to light. There is additionally an extensive presentation of this particular myth, from which one could come to the conclusion that the political art and the political man must be quested in a society whithin which there is desorder and for whose arrangement is required the creation of a distinctive sector of authority. This kind of society makes its appearance in the cosmic period, during which the universe is detached from Kronos' custody and supervision, changes its route and moves free; that is during the period we are now running. It is further supported that Plato, by introducing this myth, desires to underline that absolutism, during our cosmic era, is impossible to exist, that the masterful power can be exercised only by god and not by humans and that the political art is the privilege of the people of the cosmic period we are now running.

Moreover, there is a detailed reference to the second definition concerning the politics and the politician and to the conclusions that are drawn from it, as well as to the paradigm of the weaving art, which is raised by Plato so as to make comprehensible in what exactly consists the task of the statecraft and of the statesman. Moreover, are examined a) the link between politics and the ontological concept of the *due measure*, b) Plato's view that the politician-scientist is above the law and c) the central position of this dialogue, according to which the politician with the help of his art is obliged to interweave the *courageous* and the *moderate* people, that is to interweave people with a different character in order to create harmony within the bosom of the political community.

The Dissertation is completed with General Conclusions and the Bibliography that was used.

Βιογραφικὸ σημείωμα

Γεννήθηκα στὶς 29 Μαΐου τοῦ 1980 στὸ Ἀγρίνιο Αἰτωλοακαρνανίας. Ἀπὸ τὸ 1986 ὡς τὸ 1992 φοίτησα στὸ 1ο Δημοτικὸ Σχολεῖο Ἀγρινίου, ἀπὸ τὸ 1992 ὡς τὸ 1995 στὸ 6ο Γυμνάσιο Ἀγρινίου, ἀπὸ τὸ 1995 ὡς τὸ 1996 στὸ 3ο (πρώην 4ο) Λύκειο Ἀγρινίου καὶ ἀπὸ τὸ 1996 ὡς τὸ 1998 στὸ ἰδιωτικὸ Λύκειο «Παλλάδιο», ἀπὸ ὅπου πῆρα τὸ ἀπολυτήριο μὲ βαθμὸ «Ἄριστα, Δεκαεννέα καὶ τέσσερα δέκατα (19 4/10). Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1998 ἔδωσα Πανελλήνιες ἐξετάσεις καὶ πέτυχα στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων. Ἀποφοίτησα τὸ 2002 ἀπὸ τὸ Τμῆμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικῆς καὶ Ψυχολογίας, Κατεύθυνση Φιλοσοφίας, μὲ βαθμὸ «Λίαν Καλῶς, 7,29».

Παράλληλα μὲ τὶς πανεπιστημιακές μου σπουδὲς ἀσχολήθηκα μὲ τὴν ἐκμάθηση ξένων γλωσσῶν, καὶ συγκεκριμένα τῆς Ἀγγλικῆς, τῆς Ἀραβικῆς, τῆς Γαλλικῆς καὶ τῆς Γερμανικῆς, καθὼς ἐπίσης καὶ μὲ τὴν εὐρωπαϊκὴ μουσική, καὶ συγκεκριμένα μὲ τὸ πιάνο καὶ τὰ ἀνώτερα θεωρητικὰ μουσικὰ μαθήματα. Τὸ 1996 ἔλαβα πτυχίο Ἁρμονίας μὲ «Ἄριστα», τὸ 2002 πτυχίο Ἀντίστιξης μὲ «Ἄριστα», τὸ 2004 πτυχίο Φυγῆς (Φούγκας) μὲ «Ἄριστα» καὶ τὸ 2005 «Δίπλωμα πιάνου» μὲ «Ἄριστα». Τὸ ἔτος 1997–1998 παρακολούθησα ἰδιαίτερα μαθήματα πιάνου μὲ διδάσκοντα τὸν διεθνοῦς φήμης σολίστ Γεράσιμο Κακαλή. Ἐπίσης, συμμετεῖχα στὰ ἀκόλουθα Σεμινάρια Μουσικῆς:

1. «Διεύθυνση Χορωδίας», μὲ καθηγητὴ τὸν Ἐμ. Παπαγιάννη. Διοργάνωση: Ὠδεῖο Σύγχρονης Τέχνης Ἀγρινίου, 31 Μαρτίου 2001.

2. «Σχολικὲς ἑορτὲς–ἐκδηλώσεις». Διοργάνωση: Σχολικὸς Σύμβουλος Μουσικῆς (Π.Ε. 16) Δυτικῆς Ἑλλάδας μὲ ἕδρα τὴν Πάτρα σὲ συνεργασία μὲ τὸ Πειραματικὸ Μουσικὸ Σχολεῖο Ἀγρινίου «Ρωμανὸς ὁ Μελωδὸς» καὶ τὴν Πανελλήνια Ἕνωση Καθηγητῶν

Μουσικῆς, στὸ Ἀμφιθέατρο τοῦ Πειραματικοῦ Μουσικοῦ Σχολείου Ἀγρινίου, 16 Μαρτίου 2011.

Διδακτικὴ δραστηριότητα

Ὑπηρέτησα ὡς καθηγήτρια Φιλόλογος, ἀλλὰ καὶ ὡς καθηγήτρια Πιάνου στὴν Πρωτοβάθμια καὶ στὴ Δευτεροβάθμια Ἐκπαίδευση, σὲ θέσεις ὡρομίσθιας καὶ ἀναπληρώτριας καθηγήτριας, στὰ παρακάτω σχολεῖα:

2ο **Δημοτικὸ Ἁγίου Κωνσταντίνου**: ΘΕΣΗ: Ὡρομίσθια Καθηγήτρια Μουσικῆς, ἀπὸ 21/1 ἕως 10/6/2004.

Δημοτικὸ Γαβαλοῦς: ΘΕΣΗ: Ὡρομίσθια Καθηγήτρια Μουσικῆς, ἀπὸ 21/1 ἕως 10/6/2004.

3ο Λύκειο Ἀγρινίου: ΘΕΣΗ: Ὡρομίσθια Καθηγήτρια Φιλόλογος, τὶς σχολικὲς περιόδους:

- 23/10/2006 ἕως 26/5/2007.
- 13/11/2007 ἕως 14/6/2008.
- 22/09/2008 ἕως 26/5/2009.

Πειραματικὸ Μουσικὸ Σχολεῖο Ἀγρινίου, «Ρωμανὸς ὁ Μελωδὸς»: ΘΕΣΗ: Ὡρομίσθια Καθηγήτρια Πιάνου, ἀπὸ 24/9/2009 ἕως 21/6/2010.

Πειραματικὸ Μουσικὸ Σχολεῖο Ἀγρινίου, «Ρωμανὸς ὁ Μελωδὸς»: ΘΕΣΗ: Ἀναπληρώτρια Καθηγήτρια Πιάνου, τὶς σχολικὲς περιόδους:

- 22/11/2010 ἕως 30/6/2011.
- 13/12/2011 ἕως 30/6/2012.

Καλλιτεχνικὴ δραστηριότητα

Παράλληλα μὲ τὸ διδακτικό μου ἔργο ἀνέπτυξα καλλιτεχνικὴ δραστηριότητα κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἐτῶν 2000—2012, συμμετέχοντας σὲ Συναυλίες καὶ ἐκδηλώσεις τοῦ Ὠδείου Σύγχρονης Τέχνης Ἀγρινίου καὶ τοῦ Πειραματικοῦ Μουσικοῦ Σχολείου Ἀγρινίου, «Ρωμανὸς ὁ Μελωδός».